

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΑΥΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΩ, ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩ, ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1894 ΩΣ ΜΟΝΟΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1895, 1896, 1897, 1899² ΚΑΙ 1904

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΟΡΓΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ Ι'. .

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εκδότης Ιωαννης Δ. Κολλαρος
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,

44—Ἐν δδῷ Σταδίου—44

1912

ΕΚΠ.
2110

C
80

ΕΚΠ.
2110
C
80

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΛΥΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ, ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1894 ΩΣ ΜΟΝΟΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1895, 1896, 1897, 1899 ΚΑΙ 1904

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

EKD. 2110

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ Ι'.

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εκδότης Ιωάννης Δ. Κολλαρος

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,

44—Ἐν διδῷ Σταδίου—44

1912

ΕΚΠ.
2110

C
80

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουνται τὴν κάτωθι ὑπογραφὴν
τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ Βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἐστίας».

Ι.Δ.Κολλαρού
Εν Αθηναῖς

ΑΓΟΡΑ 827 1988

ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ

Απὸ τοῦ ποτάμου κάτω Δουνάβεως καὶ τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Σαύου ἄρχεται ἐκτεινομένη πρὸς νότον ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος. Ἡ χερσόνησος αὗτη, ἥτις καὶ χερσόνησος τοῦ Αἴγαου καλεῖται, περιθρέχεται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἴγαου πελάγους, τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Εὔξείνου πόντου, πρὸς νότον ὑπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ Ιονίου πελάγους.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ

Τὸ νοτιώτερον καὶ στενώτερον τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς χερσόνησου, τὸ ὅποιον ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Ὁλύμπου, τῶν Καμβουνίων καὶ τῶν Κεραυνίων ὁρέων μέχρι τῶν ἀκρωτηρίων Τανάρου καὶ Σουνίου καὶ περιθρέχεται ὑπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, τοῦ Αἴγαου πελάγους καὶ τοῦ Ιονίου, ὑπελαμβάνετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἡ κυρίως Ἑλλάς. Ἀπετελεῖτο δὲ ἡ κυρίως Ἑλλάς ἐκ τῆς βορείου Ἑλλάδος, τῆς μέσης Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ νήσων.

Καὶ ἡ μὲν βόρειος Ἑλλὰς ἐκτεινομένη πρὸς δυσμὰς μὲν ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὁρέων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἀπὸ τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Ὁλύμπου μέχρι τῆς Οίτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, περιελάμβανε δύο χώρας, τὴν Ἡπειρὸν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, χωριζούμενας ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῆς Πίνδου.

Ἡ δὲ μέση Ἑλλάς, ἥτις ὑπὸ τῶν νεωτέρων Στερεὰ Ἑλλὰς καλεῖται, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, τῆς Οίτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ

τοῦ Σαρωνικοῦ, περιελάμβανεν ἐννέα χώρας, τὴν Ἀκαρνανίαν, Αἴτωλίαν, Ὁζολίδα, Δωρίδα, Φωκίδα, Λοκρίδα, Βοιωτίαν, Ἀττικὴν καὶ Μεγαρίδα.

Ἡ δὲ Πελοπόννησος, ἥτις συνδέεται μετὰ τῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος διὸ τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ, ἂν δὲ χωρίζεται ἀπ' αὐτῆς διὰ τῆς Κορινθιακῆς διώρυχος, περιελάμβανεν ἐννέα ωσαύτως χώρας, τὴν Κορινθίαν, Σικουνίαν, Φλειασίαν, Ἀχαίαν, Ἡλιν., Μεσσηνίαν, Λακωνίαν, Ἀρκαδίαν καὶ Ἀργολίδα.

Νῦν δοι δὲ ἀνίκουσαι εἰς τὴν κυρίως Ἐλλάδα ἥσαν ἀφ' ἐνδὸς μὲν αἱ ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει, ὃν ἐπισημότεραι ὑπῆρξαν ἡ Κερκυρα, ἡ Λευκάς, ἡ Ιθάκη, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ζάκυνθος καὶ τὰ κατέναντι τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου Κύθηρα, ἀφ' ἐτέρου δὲ αἱ ἐν τῷ Αἰγαϊῳ πελάγει, ὃν ἐπισημότεραι ὑπῆρξαν κατὰ μὲν τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ πελάγους ἡ ἔνδοξος Σαλαμίς, ἡ Αἴγινα ἡ Καλαυρία (Πόρος) καὶ ἡ Εὔβοια, κατὰ δὲ τὸ μέσον καὶ νότιον αἱ κύκλῳ τῆς ιερᾶς νῆσου Δήλου Κυκλάδες καὶ ἡ νοτιώτερον τούτων μεγαλόνησος Κρήτη.

Ἄλλ' ἔκτὸς τῶν ἀνωτέρω χωρῶν καὶ νῆσων ἐνωρίτατα ὑφ' Ἐλλήνων κατελήθησαν καὶ τῆς Ἐλλάδος μέρος ἀπετέλεσαν ἀφ' ἐνδὸς μὲν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη, ἀφ' ἐτέρου δὲ αἱ κατὰ τὸ βόρειον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους νῆσοι Θάσος, Σαμοθράκη, Ἰμβρος καὶ Λῆμνος, αἱ περὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Λέσβος, Χίος, Σάμος καὶ Ρόδος, καὶ τέλος ἡ ἀνατολικωτάτη καὶ μεγίστη πασῶν τῶν νῆσων τῆς Ἐλλάδος Κύπρος.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων διαιρεῖται εἰς ἀρχαίαν, μέσην καὶ νέαν.

Ἡ ἀρχαία ἱστορία ἀρχεται ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ καταλήγει εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ ὁμαϊκοῦ κράτους (μέχρι τοῦ 476 μ. Χ.).

Ἡ μέση ἱστορία ἀρχεται ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ ὁμαϊκοῦ κράτους καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (476—1453 μ. Χ.).

Ἡ νέα ἱστορία ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἄλωσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ φθάνει μέχρι τῶν καθ' ήμας χρόνων.

Ἐκαστον τῶν ἀνωτέρω μερῶν τῆς ἱστορίας δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς περιόδους.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία ἱστορία διαιρεῖται εἰς ἐξ περιόδους. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν μυθικῶν χρόνων ἱστορίαν μέχρι τῆς καθόδου τῶν Δωριέων (μέχρι τοῦ 1104 π. Χ.). Ἡ δευτέρα ἀρχεται ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἔναρξιν τῶν περσικῶν πολέμων (1104—500 π. Χ.). Ἡ τρίτη, ἥτις εἶναι καὶ ἡ λαμπροτάτη περιόδος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ἀρχεται ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (500—431 π. Χ.). Ἡ τετάρτη ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἔναρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (431—338 π. Χ.). Ἡ πέμπτη ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (388—146 π. Χ.). Ἡ δ' ἔκτη περιλαμβάνει τὸ ὑπόλοιπον μέρος, ἥτοι ἀπὸ τῆς ἄλωσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μέχρις τὰς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ ὁμαϊκοῦ κράτους (146 π. Χ.—475 μ. Χ.).

Ἡ δὲ μέση ἱστορία διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους, ὡν ἡ μὲν πρώτη ἀρχεται ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ ὁμαϊκοῦ

Κράτους καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (476—1204 μ. Χ.). ἡ δὲ δευτέρα ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων (1203—1453 μ. Χ.).

Ἡ δὲ νέα ἴστορία διαιρεῖται εἰς δύο ὥσαύτως περιόδους, ὃν ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνει τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ οἱ Ἕλληνες διετέλεσαν ὑπὸ τῶν ζυγὸν τῶν Τούρκων (1453—1821), ἡ δὲ δευτέρα ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἕλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἔξακολουθεῖ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

(Μέχρι του 476 μ. Χ.).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Μυθικοὶ καὶ ἡρωικοὶ χρόνοι.

§ 1. Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἄδύνατον εἶναι νὰ γνωρίζῃ ἡ ιστορία τὰ δύναματα καὶ τὴν φυλὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες πρῶτοι ἐπάτησαν τὸ ἀκαλλιέργητον ἔδαφος τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Ἄδύνατον ὡσκύτως εἶναι νὰ ἔξευρεθῇ καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ Ἑλλὰς τὸ πρῶτον κατοικήθη. Ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἐνδείξεων συμπεραίνομεν ὅτι οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι, οἵτινες κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἐποχὴν τῆς ἀρχαιότητος ἔζων ἐν Ἑλλάδι, δὲν εἶχον κατοικίας καὶ ἐνδύματα καὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ καλλιεργῶσι τὴν γῆν, ἀλλὰ διέτριβον ἐν σπηλαίοις καὶ ἔτοιχον ἀγριαὶ ζῷα, καρποὺς δένδρων καὶ φυτά. Ἀφ' οὗ δὲ παρῆλθον ἵκανα ἔτη, ἥλθεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς γώρας ἐκ τῆς Ἀσίας, πιθανῶς, κλάδος φυλῆς τινος Ἀρίας ὀνομαζομένης, ὃστις ἔφερε τὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Οἱ τὸν κλάδον τοῦτον τῆς Ἀρίας φυλῆς ἀποτελοῦντες ἦσαν οἱ ὀνομαζόμενοι Πελασγοί, οἵτινες ἀπὸ τῶν ὄνομάτων τῶν ἀρχηγῶν των ἡ τῶν χωρῶν, τὰς δύοιας κατώκησαν, ἐκαλοῦντο συγχρόνως καὶ ἄλλως, ὡς Μιγύαι, Κάροες, Θεσσαλοί, Βοιωτοὶ κλπ. Ἀπετέλουν δὲ οἱ Πελασγοί ἔθνος γεωργικόν, ἔζων εἰς πόλεις, εἶχον πολιτικὸν ὅργανον μαντείων πολλοὺς θεούς, ἐν οἷς κατ' ἔξοχὴν τὸν Δία, τοῦ ὅποίου μαντεῖον περίφημον εἶχον ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἡπείρου.

Οἱ Πελασγοί, διὸ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ διαφόρων ἐπιδρομῶν,

φκοδόμουν τείχη καὶ ἀκροπόλεις, τὰς ὄποιας ὡνόμαζον Λαρίσας· τὸ δῆνομα δὲ τοῦτο διέσωσάν τινες τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων, ἐν αἷς καὶ ἡ Θεσσαλική. Κατεσκεύαζον δὲ τὰ διχυρώματά των ταῦτα ἐκ πελώριων λίθων, τοὺς ὄποιους συγκρήμαζον τεχνικῶτατα ἃνευ οὐδεμιᾶς συνδετικῆς ὅλης. Τὰ πελώρια καὶ θαυμαστὰ ταῦτα διχυρώματα ἔξηγειραν τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχαίων, οἵτινες ὡνόμαζον αὐτὰ «Κυκλώπεια τείχη», διότι ἐπίστευον, ὅτι ἔκτισαν αὐτὰ οἱ μυθολογούμενοι μονόφθελμοι Κύκλωπες. Λείψανα τοιούτων κολοσσιαίων κτισμάτων τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὰ σωζόμενα καὶ μέχρι σήμερον ἐν Τίρυνθι, Μυκήναις, Ὁρχομενῷ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὄποια δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ποτον αἰῶνα ἔκτισθησαν.

§ 2. "ΕΛΛΗΝΕΣ.

Οἱ Ἑλληνες κατήγοντο ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἐκ τῆς ὄποιας καὶ οἱ Πελασγοί, ἀλλ' ἡσαν πολεμικώτεροι τῶν Πελασγῶν. Οὗτοι ἦλθον ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τῶν δύμοφύλων των Θρακῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀφ' οὗ δὲ ὑπέταξαν τοὺς Πελασγούς, ἡνώθησαν μετ' αὐτῶν καὶ κατώρθωσαν, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ τὸ δῆνομα αὐτῶν νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ δύναματος τῶν Πελασγῶν. Διαιροῦσι δὲ τοὺς Ἑλληνας εἰς τέσσαρας φυλάς, τὴν Ἀχαϊκήν, τὴν Δωρικήν, τὴν Ιωνικήν καὶ Αἰολικήν. Καὶ οἱ μὲν τῆς Ἀχαϊκῆς φυλῆς Ἑλληνες κατώρκησαν τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν Ἀργολίδα, οἱ δὲ τῆς Δωρικῆς κατέλαβον τὴν περὶ τὴν Ὀσσαν καὶ τὸν Ολυμπὸν χώραν τὴν καλουμένην Ἐστιαιῶτιν· οἱ δὲ τῆς Ιωνικῆς κατέσγον τὴν Ἀττικήν, τὴν Εὔβοιαν, τὴν Βόρειον παραθίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ νήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους· οἱ δὲ τῆς Αἰολικῆς κατέλαβον τὴν Θεσσαλίαν, Φωκίδα, Αἰτωλίαν, Λοκρίδα, Βοιωτίαν, Κορινθίαν καὶ Ἡλιν, ὡς καὶ νήσους τινὰς τοῦ Ιονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους. Ἐκ τῶν φυλῶν τούτων ἡ μὲν Ἀχαϊκὴ δὲν ἀνέπτυξεν ιδίαν διάλεκτον, διότι κατεβλήθη ὑπὸ τῆς Δωρικῆς ἐκάστη δὲ τῶν τριῶν ἀλλων ὡμίλει καὶ ἔγραφεν ιδίαν διάλεκτον. Τελειωτάτη δὲ καὶ πλουσιωτάτη τῶν διαλέκτων ἐγένετο μετὰ ταῦτα ἡ Ἀττική, εἰς ἣν ἐγράφησαν τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ διάλεκτοι, αὐται ἡσαν συγγενέσταται πρός ἀλλήλας, οἱ ἀνήκοντες εἰς οίανδήποτε φυλὴν Ἑλληνες ἐνόσουν τοὺς τῶν ἀλλων φυλῶν δημιουρντας καὶ

γράφοντας, ώς καὶ σήμερον ὁ "Ελλην τῶν Ιονίων νήσων δύναται νὰ ἔννοησῃ τὸν "Ελληνα τῆς Κύπρου καὶ ὁ Τραπεζούντιος δύναται νὰ σενεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἡπειρώτου.

Οἱ "Ελληνες, ἐπειδὴ θέλον νὰ δεῖξωσιν ὅτι ἀπετέλουν ἔθνος, τὸ ὄντοιον εἶχε κοινὴν τὴν καταγωγὴν, ἐπίστευον ἐν τοῖς ὕστερον, ώς φαίνεται, χρόνοις ὅτι γενάρχης αὐτῶν ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Θεσσαλίας Δευκαλίων καὶ ὁ τούτου υἱὸς "Ελλην. Παρεδέχοντο δηλαδὴ ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ "Ελληνος ἡ μὲν χώρα ἐκλήθη Ἐλλάς, οἱ δὲ ἔνοικοι τοῦς αὐτὴν ὀνομάσθησαν "Ελληνες, ἀπὸ δὲ τῶν υἱῶν τοῦ "Ελληνος, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ Δώρου καὶ τοῦ Αἰόλου, ὀνομάσθη ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Αἰολικὴ φυλή, ἀπὸ δὲ τῶν υἱῶν τοῦ ἑτέρου υἱοῦ του Ξεύθου, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ "Ιωνος καὶ τοῦ 'Αχαιοῦ, ὀνομάσθη ἡ Ιωνικὴ καὶ ἡ 'Αχαική. 'Αλλ' ἡ γενεαλογία αὕτη φαίνεται ὅτι ἐπλάσθη ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις, διότι ὁ Ομηρος "Ελληνας καὶ Μυρμιδόνας καλεῖ μόνον τοὺς πολεμιστάς, οἵτινες ἔξεστράτευσαν μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τῆς Τροίας, σύμπαντας δὲ τοὺς κατοίκους τῆς Ἐλλάδος ὀνομάζει ἀλλοτε μὲν Δαναούς, ἀλλοτε δὲ 'Αχαιούς, ἀλλοτε δὲ 'Αργείους· μόνον δὲ εἰς ἐν μέρος τῆς Ἰλιάδος ὀνομάζει αὐτοὺς πανέλληνας.

§ 3. "Ἐποικοι.

Εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδος τὰ μέγιστα συνετέλεσαν ἔποικοι ἐξ Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου, ιδίως δὲ οἱ Φοίνικες, οἵτινες εἰς πολλὰ παράλια μέρη τῆς Ἐλλάδος ἴδρυσαν ἀκροπόλεις καὶ ἐμπορικὰς ἀγοράς. Υπὸ δὲ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως ἀναφέρονται ώς ἐπισημότεροι τῶν εἰς Ἐλλάδα ἔποικων ὁ Κέκροψ, ὃστις ἐκ τῆς Σάεως, πόλεως τῆς Αἰγύπτου, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικήν, Κάδμος, ὃστις ἐκ Φοίνικης ἦλθεν εἰς Θήβας καὶ ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν, ὁ Δαναός, ὃστις ἐκ Χέμμεως τῆς Αἰγύπτου ἦλθεν εἰς 'Αργος, καὶ ὁ Πέλοψ, ὃστις ἐκ Φρυγίας ἦλθεν εἰς τὴν Πειραιά τῆς Ἡλίδος. Ἐκ τούτων δὲ ὁ Πέλοψ διὰ τῶν πολεμικῶν του ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ πλούτου του τοσοῦτον ηὔξησε τὴν φήμην του, ὃστε ἀπασαὶ ἡ χερσόνησος, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἀπία, ὀνομάσθη ἀπὸ τοῦ δούρματος αὐτοῦ Πειλοπόννησος.

§ 4. "Ἡρωες. Ἡρακλῆς. Θοδεύς.

Υπὸ τῆς ἀρχαίας ὡσαύτως παραδόσεως ἀναφέρεται, ὅτι κατὰ

τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἀνεφάνησαν ἐν Ἑλλάδι ἄνδρες τινές, οἵ
ὅποιοι διέφερον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κατὰ τὴν σωματικὴν ἥρμην καὶ
τὰς ἀρετὰς καὶ διέπραξαν ἔνδοξα κατορθώματα. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες
ἐκαλούντο ἥρωες καὶ μετὰ τὸν θάνατόν των ἐλαττεύοντο ὑπὸ τῶν
Ἑλλήνων ὡς ἥμίθεοι. Τούτων ἐξοχώτεροι ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ
Θησεύς.

Οἱ Ἡρακλῆς λέγεται υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης καὶ ἐθεω-
ρεῖτο πρῶτος τῶν ἥρών, διότι μετὰ θυμαστῆς εὐψυχίας καὶ γεν-
ναιότητος ἐτέλεσε κατὰ διαταγὴν τοῦ ἔξαδέλφου του Εύρυσθέως
δώδεκα ὑπεράνθρωπα κατορθώματα, τὰ ὅποια ὀνομάζονται ἔχλοι.
Μυθολογεῖται δηλαδὴ διὰ τοῦ ἐπινιξὲ τὸν ἐν Νεμέᾳ ἀτρωτὸν λέοντα,
ἐκαθάρισεν ἐν μιᾷ μόνῃ ἥμέρᾳ τὴν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν κειμένην ἐν
"Ηλιδὶ κάπρον τῶν ἀπειραρίθμων βοσκημάτων τοῦ βασιλέως Αὐγείου,
ἔφοντες ληστὰς καὶ θηρία καὶ ἐν γένει ἐτέλεσε τὰ μᾶλλον παρά-
τολμα κατορθώματα.

Οἱ δὲ Θησεὺς ἔγεννήθη ἐν Τροιζήνῃ ἐκ πατρὸς μὲν τοῦ Αἰγέως,
βασιλέως τῆς Ἀττικῆς, ἐκ μητρὸς δὲ τῆς Αἴθρας, θυγατρὸς τοῦ βασι-
λέως τῆς Τροιζήνος Πιτθέως, ἐλέγετο δὲ σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ
Ἡρακλέους. "Οτε ἔγινε δεκαοκταετὴς ὁ Θησεύς, μετέβη διὰ ξηρᾶς ἐκ
Τροιζῆνος εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸς συνάντησιν τοῦ πατρὸς του, ὅπότε
κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν του ἔφοντες πολλὰ θηρία καὶ πολλοὺς ληστάς,
οἵτινες ἔφοντες τοὺς διαβάτας. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Κρήτην καὶ
τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀριάδνης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μί-
νως, ἔφοντες τὸν Μινώταυρον, δότις εἶχε τὴν κεφαλὴν μὲν ταύρου,
σῶμα δὲ ἀνδρὸς καὶ ἔζη ἐντὸς ἀπεράντου καὶ ἀδιεξόδου σπηλαίου,
ὅπερ ἐκάλειτο Λαβύρινθος. Τοιουτοτρόπως ἀπῆλλαξε τοὺς Ἀθη-
ναίους τῆς ὑποχρεώσεως, τὴν ὅποιαν εἶχον νὰ στέλλωσι κατὰ
ἐννέα ἔτη ἐπτὰ νέους καὶ ἐπτὰ παρθένους πρὸς τροφὴν τοῦ Μινώταύ-
ρου. "Επανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς
του ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν ἦνωσε πολιτικῶς τοὺς δώδεκα αὐτο-
νόμους δῆμους τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ κα-
τέστησε πρωτεύουσαν πόλιν τὰς Ἀθήνας. Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐνώ-
σεως ταύτης ὥρισε νὰ πανηγυρίζωνται κατὰ πᾶν ἔτος τὰ συνοίκια,
τὰ δὲ πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς πανηγυρίζομενα Ἀθήναια
μετέβαλεν εἰς Παναθήναια. Προσέτι ὁ Θησεὺς διήρησε τοὺς πολίτας
εἰς εὐπατρίδας (εὐγενεῖς), γεωμόρους (γεωργοὺς) καὶ δημιουργοὺς.

(χειροτέχνας) καὶ καθίδρυσε τὰ "Ισθμια, ἔορτὴν τελουμένην ἐν τῷ ισθμῷ τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλ᾽ ἂν καὶ ἡτο εὐεργετικὸς βασιλεύς, κατὰ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου του ὑποπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν συμπολιτῶν του ἐξεδιώχθη τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπῆλθεν εἰς Σκύρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐντεῦθεν τῷ 468 π. Χ. ὁ Κίμων ἐκόμισε τὰ δυτὶς αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐπανηγύριζον ἔορτὴν τὰ «Θήσεια» καὶ ἔκτισαν ναὸν τὸ «Θησεῖον».

§ 5. Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία.

Ἐκτὸς τῶν μονομερῶν κατορθωμάτων τῶν ἥρώων ἀναφέρονται καὶ κοιναὶ τινες πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις αὐτῶν. Ὡς πρώτη δὲ τοιαύτη ἐπιχείρησις ἀναφέρεται ἡ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία.

Ο βασιλεὺς τῆς Ἰωλκοῦ Πελίας ἐρωτήσας τὸ μαντεῖον, ἃν εἶναι ἀσφαλῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου του, ἔλαβεν ἀπάντησιν νὰ φοβῇται ἐκεῖνον, ὅστις ἦθελε παρουσιασθῆ ἐνώπιόν του μονοσάνδαλος. Μετ' ὀλίγον παρουσιάσθη ἐνώπιόν του ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰάσων, ὅστις ἐφόρει ἐν μόνον σάνδαλον, διότι τὸ ἔτερον εἶχεν ἀπολέση διαβαίνων ποταμόν τινα. Ο Πελίας ἐννοήσας ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ ἐχθρός, τὸν ὅποιον ὥφειλε νὰ φοβῇται, γνωρίζων δ' ἔξ ἄλλου ὅτι ὁ ἀνεψιός του οὔτος εἶχε δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐσκέφθη ν' ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ ἀποστέλλων αὐτὸν εἰς ἐπικίνδυνον ἐπιχείρησιν. Παρώταν γε λοιπὸν αὐτὸν νὰ πλεύσῃ εἰς Κοιλχίδα, ὅπου ἐκεῖνευν ὁ πλουσιώτατος Αἴγατης, καὶ ν' ἀφαιρέσῃ ἐκεῖθεν χρυσόμαλλόν τι δέρας, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὸν ἐκεῖ ναὸν τοῦ "Ἄρεως" ὑπὸ τοῦ μίοῦ τοῦ Ἀθάμαντος καὶ τῆς Νεφέλης Φρίξου καὶ ἐφιλάττετο ὑπὸ δράκοντος ἀγρύπνου· ὑπεσχέθη δὲ ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του θὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Ἰάσονα τὴν βασιλείαν. Ο δὲ Ἰάσων ἀναλαβὼν τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἐπιχείρησιν κατεσκεύασε πλοῖον, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη Ἀργό (ταχεῖα). Ἀφ' οὖ δὲ παρέλαβε πεντήκοντα συμπλωτῆρας, Ἀργοναύτας ἐκ τοῦ πλοίουν δινομασθέντας, ὃν ἔξοχώτεροι ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησέus, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, ὁ Πηλεύς, ὁ Ορφεὺς καὶ ἄλλοι, ἔφθασε μετὰ μαρίους κινδύνους εἰς Κοιλχίδα. Κινήσας δ' ἐκεῖ τὴν συμπάθειαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Αἴγατου Μηδείας κατώρθωσε διὰ φρεμάκων, τὰ δόποικα ἔλαβε παρ' αὐτῆς, ν' ἀποκοιμίσῃ τὸν δρά-

χοντα. Τοιουτορόπως λοιπὸν ἡδυνήθη νὰ λάβῃ τὸ δέρας καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἰωλκὸν φέρων μεθ' ἔχυτοῦ καὶ τὴν Μήδειαν. Ἐπειδὴ δ' ὁ Πελίας παρὰ τὰ συμπεφωνημένα ἡρνήθη νὰ προσχωρήσῃ τὴν βασιλείαν, ὁ Ἰάσων ἐκδικούμενος αὐτὸν ἐπέτυχε τὸν θάνατόν του καὶ τοιουτορόπως ἔγινε βασιλεύς. Ἀλλὰ μετὰ χρόνου τινὰ ἐκδιωγθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀκάστου, υἱοῦ τοῦ Πελίου, κατέφυγεν εἰς Κόρινθον καὶ ἐφονεύθη ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος.

§ 6. Συμφοραὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Θηβῶν.

Μυθολογεῖται ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν καὶ ἀπόγονος τοῦ Κάδμου Λάζιος λαβὼν σύζυγον τὴν Ἰοκάστην ἡρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἢνθι εὐτυχήσῃ ἐκ τοῦ γάμου του. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μαντεῖον ἐχρησιμοδότησεν εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ υἱόν, ὑπὸ τοῦ ὄποίου θὰ φονευθῇ, φοβηθεὶς μὴ πραγματοποιηθῇ ὁ χρησμὸς διέταξεν ἐνα τῶν ὑπηρετῶν του νὰ παραλάβῃ τὸ γεννηθὲν παιδίον καὶ νὰ φονεύσῃ αὐτό· δ' ὁ ὑπηρέτης, ἐπειδὴ δὲν ἦθελε νὰ ἀποκτείνῃ αὐτὸς τὸ παιδίον, ἔφερεν αὐτὸν τὸ δόρα τοῦ Κιθαιρῶνα καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν ἀπὸ δένδρου, δέσας τοὺς πόδας διὰ σχοινίου. Ἀλλὰ κατὰ τύχην ποιμήν τις τοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Πολύβου διερχόμενος ἤκουσε τὰς φωνὰς τοῦ παιδίου καὶ πλησιάσας παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ἔφερεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κορίνθου Πόλυβον. Οὐ δὲ βασιλεὺς οὗτος, ἐπειδὴ ἦτο ἀκληρος, ἀνέθρεψε τὸ παιδίον ὡς ἔδιον τέκνον ὀνομάσας αὐτὸν Οἰδίποδα ἐνεκα τοῦ οἰδήματος, τὸ ὄποιον ἐσχηματίσθη εἰς τοὺς πόδας ἐκ τοῦ σχοινίου.

Οὐ Οἰδίπους, ἀφ' οὗ ἡλικιώθη, ἔμαθεν ὅτι δὲν ἦτο γνήσιος υἱὸς τοῦ Πολύβου. Διὰ τοῦτο μετέβη εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, διὰ νὰ ἐρωτήσῃ ποιον ήσαν οἱ γονεῖς του. Ἀλλὰ τὸ μαντεῖον εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Οἰδίποδος ἀπήντησε μόνον, ὅτι, ἐὰν ἐπανέλθῃ οὗτος εἰς τὴν πατρίδα του, θὰ φονεύσῃ τὸν γνήσιον πατέρα του καὶ θὰ λάβῃ σύζυγον τὴν μητέρα του. Διὰ τοῦτο ὁ Οἰδίπους δὲν ἤθέλησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κόρινθον, διότι ἀλλην πατέριδα δὲν ἔγνωριζεν εἰμὴ τὴν Κόρινθον, καὶ ἔλαβε τὴν ἄγουσταν εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα. Ἀλλά, ἐνῷ ἐπορεύετο, συναντᾶς αἴφνης εἰς στενὴν ὄδόν τὸν Λάζιον ἐπὶ ἀρματος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἡνίοχος τοῦ Λαζου διέταξε τὸν Οἰδίποδα νὰ παραχερίσῃ, ὃ δὲ Οἰδίπους ἡρνήθη, ἐπῆλθε συμπλοκή, κατὰ τὴν ὄποιαν ἐφό-

νευσεν οὗτος ὅχι μόνον τὸν ἡνίοχον, ἀλλὰ καὶ τὸν Λάιον. Μετὸς τοῦτο χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὁ δυστυχῆς, ὅτι ὁ φονεύθεις ἐκεῖνος γέρων ἦτο ὁ πατήρ του, προυχώρησε πρὸς τὰς Θήβας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαίου ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν τῶν Θηβῶν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης Κρέων. Ἀλλ᾽ ἀμέσως νέα μεγάλη συμφορὰ ἐπῆλθεν εἰς τὰς Θήβας. Εἰς τὰ προπύλαια τῶν Θηβῶν ἀνεφάνη τερατῶδες τι θηρίον, τὸ ὄποιον ἐκαλεῖτο Σφίγξ. Τὸ τέρας τοῦτο ἐπὶ τινος βράχου καθήμενον ἤρωτα τοὺς διαβάτας «ποτὸν ζῷον εἶναι καὶ τετράπουν καὶ δίπουν καὶ τρίπουν». ὁ δὲ μὴ δυνάμενος νὰ λύσῃ τὸ αἰνιγματικὸν παράστατο ὑπὸ τοῦ τέρατος. Οἱ Κρεῶν θέλων νὰ σώσῃ τὴν χώραν του διεκόρυξεν ὅτι, ὅστις θὰ λύσῃ τὸ αἰνιγματικὸν εἴλευθερώσῃ τὴν χώραν ἀπὸ τῆς Σφιγγός, θὰ λάβῃ σύζυγον τὴν Ἰοκάστην, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν βασιλείαν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Οἰδίποος ἔσπευσε πρὸς τὸ τέρας καὶ εὐφρέστατα ἔλυσε τὸ αἰνιγματικὸν εἰπὼν ὅτι τοιοῦτο ζῷον εἶναι ὁ ἀνθρωπος. Ἐξήγησε δηλαδὴ, ὅτι ὁ ἀνθρωπος, ὅταν μὲν εἶναι βρέφος, εἶναι τετράπουν, διότι βαδίζει καὶ διὰ τῶν ποδῶν καὶ διὰ τῶν χειρῶν συγχρόνως. ὅταν δὲ ἀναπτυχθῇ, εἶναι δίπουν, διότι, διὰ νὰ βαδίζῃ, μεταχειρίζεται μάνον τοὺς πόδας του· ὅταν δὲ γηράσῃ, εἶναι τρίπουν, διότι, διὰ νὰ βαδίζῃ, μεταχειρίζεται τοὺς πόδας του καὶ μίαν ἥαδον. Ἄμεσως δὲ μετὰ τὴν λύσιν ταύτην ἡ μεν Σφίγξ κατεκρημνίσθη ἀπὸ τοῦ βράχου, ὁ δὲ Οἰδίποος ἀνεκρύχθη βασιλεὺς τῶν Θηβῶν καὶ ἐλάβει σύζυγον τὴν Ἰοκάστην, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὅτι αὕτη ἦτο ἡ μήτηρ του. Ἐκ τοῦ γάμου δὲ αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἰοκάστης ἐγεννήθησαν τέσσαρα τέκνα, ὁ Ἐπεολῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη.

Μετά τιναχρόνον καταστρεπτικὴ ἀσθένεια ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Θήβας, ἡ ὄποια ἐθέριζε τοὺς κατοίκους. Ἐφωτήσας δὲ ὁ Οἰδίποος τὸν περίφημον μάντιν Τειρεσίαν περὶ τῆς αἰτίας τοῦ κακοῦ ἐλάχεν ἀπόκρισιν, ὅτι οἱ Θηβαῖοι τιμωροῦνται, διότι ἔχουσι βασιλέα πατροκτόνον καὶ σύζυγον τῆς μητρὸς του. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἀπόκρισιν ταύτην τοῦ Τειρεσίου ἡ μὲν Ἰοκάστη ἀπηγχονίσθη, ὁ δὲ Οἰδίποος ἐξορύξας τοὺς δρυαλμούς του διὰ περόνης ἐξῆλθε τῶν Θηβῶν καὶ συνοδεύμενος ὑπὸ τῆς προσφιλοῦς θυγατρός του Ἀντιγόνης περιεπλανᾶτο, μέχρις οὖς κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Κολωνόν, ἐνθαῦτη δὲ τοῖς θεοῖς ἀπέθανεν.

**§ 7. Πόλεμος τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ
τῶν ἐπιγόνων.**

Οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης συνεφώνησαν νὰ βασιλεύσουν ἐναλλάξ ἀνὰ ἐν ἕτος ἔκκαστος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἐτεοκλῆς μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τῆς βασιλείας του ὅχι μόνον ἡρυνθη ὥν παραδώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν Πολυνείκη, ἀλλὰ καὶ ἐξεδίωξεν αὐτὸν, ὁ ἀδικηθεὶς οὗτος ἀδελφὸς κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ "Ἀργούς" Ἀδραστον, τοῦ ὄποιου τὴν θυγατέρα ἔλαβε σύζυγον. Μετὰ τοῦ πενθεροῦ του δὲ Ἀδράστου καὶ πέντε ἄλλων στρατηγῶν ἐπεγείρησεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Θηβῶν, ἵτις εἶναι ἡ δευτέρα κοινὴ ἐπιγείρησις ἡρώων καὶ ωνομάσθη ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατηγῶν «πόλεμος τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας». Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔλαβε κάκιστον τέλος, διότι οἱ μὲν δύο ἀδελφοὶ μονομαχήσαντες ἐφόνευσαν ἀληθούς, οἱ δὲ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐφονεύθησαν, πλὴν τοῦ Ἀδράστου. Τοιουτότροπως λοιπὸν οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰ Ἱδία ἡττημένοι, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν Κρέοντα. Οὕτος δὲ γενόμενος βασιλεὺς διεκήρυξεν ὅτι ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπηγόρευε τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Πολυνείκους. Ἀλλ' ἡ εὐσεβὴς Ἀντιγόνη, ἵτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της εἰχεν ἐπιστρέψη ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Θήβας, παρέβη ἐξ ἀδελφικῆς εὐσεβείας τὴν διαταγὴν τοῦ θείου της καὶ ἔθαψε τὴν Πολυνείκη. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπάνθρωπος Κρέων διέταξε νὰ θάψωσιν αὐτὴν ζῶσαν. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη δὲν ἀφῆκε τὸν σκληρὸν τοῦτον βασιλέα ἀτιμώρητον, διότι ἀμέσως ὁ υἱὸς του Αἴμων, ὅστις ἦτο μνηστήρ τῆς Ἀντιγόνης, ηὗτοκτόνησεν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς.

Δέκα ἔτη ὥστερον οἱ υἱοὶ τῶν ἑπτὰ στρατηγῶν, οἱ ἐπικληθέντες ἐπίγονοι, ἐπεγείρησαν νέον πόλεμον κατὰ τῶν Θηβῶν καί, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ἐφόνευσαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἐτεοκλέους Λαοδάμαντα καὶ ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ Πολυνείκους Θέρσανδρον.

**§ 8. Τρωικὸς πόλεμος (1194—
1184 π. Χ.).**

'Η σημαντικωτάτη ἐπιγείρησις, ἵτις ἔγινεν ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων εἶναι ὁ Τρωικὸς πόλεμος.

Εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ασίας ἔκειτο κατὰ τοὺς

ἀρχαιοτέρους χρόνους ἢ πόλις "Ιλιον ἢ Τροία, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἦτο ὁ Πρίαμος. Τοῦ βασιλέως τούτου ὁ νιός Πάροις, ἀφ' οὗ ἐπεκέφη διαφόρους χώρας καὶ βασιλεῖς, ἥλθε καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, ἔνθα ἐβασίλευεν ὁ ἀπόγονος τοῦ Πέλοπος Μενέλαος, ὃστις ἦτο ἀδελφὸς μὲν τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν Ἀγαμέμνονος, σύζυγος δὲ τῆς ὡραιοτάτης Ἐλένης. Οἱ Μενέλαος, ἐπειδὴ ἦτο λίαν φιλόξενος ἀνήρ, ἐφιλοξένησε τὸν Πάροιν μεγαλοπρεπέστατα, ἐπειτα δέ, ἐπειδὴ ἀνεγάρησεν εἰς Κρήτην χάριν τελετῆς τινος, ἀνέθηκε τὴν περιποίησιν τοῦ ξένου εἰς τὴν Ἐλένην. Ἄλλ' ὁ Πάροις, ὡφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Μενελάου καὶ φεύγει εἰς τὸ "Ιλιον.

Οἱ Μενέλαος, δτε ἔμαθε τὴν ἀρπαγὴν τῆς συζύγου του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τάχιστα. Ἀμέσως δὲ οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἀγαμέμνων ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Τροίας καὶ νὰ τιμωρήσωσι τὸν αὐθάδη Πάροιν. Ἀφ' οὗ δὲ διεκοίνωσαν τὸν σκοπόν των τοῦτον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τῶν Ἐλλήνων, εὔρον αὐτοὺς προθύμους νὰ συνδράμωσι τὸν ὑβρισθέντα Μενέλαον καὶ νὰ ὑποταχθῶσι καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐκστρατείας ὑπὸ ἔνα ἀρχηγόν, τὸν Ἀγαμέμνονα. Ἡσαν δὲ οἱ ἀποφασίσαντες νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Τροίας ἐπιφανέστεροι ἡγεμόνες οἱ ἑξῆς· ὁ ἐνδοξότατος Ἀγαμέμνων, ὁ ξανθὸς καὶ πρᾶξος Μενέλαος, ὁ ἀνδρείστατος πάντων τῶν Ἐλλήνων Ἀχιλλεύς, ὁ πολυμήχανος τῆς Ἰθάκης βασιλεὺς Ὁδυσσεύς, ὁ τῆς Πύλου συνετός βασιλεὺς Νέστωρ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱόν του Ἀντίλοχον, ὁ ἔξ "Αργους κρατερὸς Διομήδης, ὁ ἐκ Σαλαμῖνος πελώριος καὶ μεγάθυμος Αἴας ὁ Τελαμώνιος καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς Τεῦχος, ὁ ἐκ Λοκρίδος ταχὺς Αἴχης, υἱὸς τοῦ βασιλέως Ὁιλέως, ὁ περίφημος ἀκοντιστὴς Ἰδομενεύς, ὃστις ἦτο βασιλεὺς τῆς Κρήτης, καὶ ἄλλοι.

Συναθροίσαντες λοιπὸν πάντες οὗτοι στρατον 100,000 ἀνδρῶν καὶ στόλον ἐκ 1186 πλοίων ἐν Αὐλίδι τῆς Βοιωτίας ἐζεστράτευσαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγαμέμνονος κατὰ τῆς Τροίας καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτήν. Η πολιορκία διήρκεσε δέκα ἔτη, πολλοὶ δὲ ἐκατέρωθεν ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀχιλλεύς καὶ ὁ υἱός του Πριάμου Ἐκτωρ, ὃστις ἦτο ὁ ἀνδρείστατος τῶν Τρώων. Τέλος διὰ τοῦ δουρείου (ξυλίνου) ἵππου, ὃστις ἦτο τέχνασμα τοῦ Ὁδυσσέως, οἱ Ἐλληνες ἐκυρίευσαν τὴν Τροίαν καὶ ἐπυρπόλησαν αὐτήν. Ἐκ τῶν Τρώων πολλοὶ

μὲν κατεσφάγησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ γέρων Πρίαμος καὶ ὁ Πάρις, ἂλλοι δὲ ἔξηδρα ποδίσθησαν.¹ Ἡ δὲ σύζυγος τοῦ Πριάμου γραῖα Ἐκάβη, η τούτου θυγάτηρ Κασσάνδρα καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ἐκτορος Ἀνδρομάχη ἀπήγθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα αἰχμάλωτοι διέφυγον δὲ τὸν θάνατον καὶ τὸν ἔξινδρο ποδισμὸν ὁ Αἰνείας μετὰ τοῦ πατρὸς του Ἀγγίσου καὶ ὁ Ἀντήνωρ. Ἡ δὲ αἰτία πάντων τῶν κακῶν Ἐλένη παρεδόθη εἰς τὸν Μενέλαον.

Ἄλλα καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν νικητῶν ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔπαθον πλεῖστα δεινά. Ο Μενέλαος, ἀφ' οὗ ἐπὶ ὅκτω ἔτη περιεπλανήθη μετὰ τῆς Ἐλένης εἰς τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Αιγύπτου καὶ Φοινίκης, ἐπανῆλθε τελευταῖον εἰς τὴν Σπάρτην, ἔνθα ἔβασίλευσε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ο Ἀγαμέμνων ἐπανελθὼν εἰς Μυκῆνας ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἔξαδέλφου του Αιγίσθου καὶ τῆς ἀπίστου συζύγου του Κλυταιμήστρας. Αἴας δὲ οὐδὲς τοῦ Οἰλέως ἐπνίγη ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ο δὲ Ὁδυσσεὺς, ἀφ' οὗ περιεπλανήθη ἐπὶ δέκα ἔτη, κατώρθωσε τελευταῖον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ιθάκην καὶ ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πιστὴν σύζυγόν του Πηνελόπην ἀπὸ τῶν αὐθαδεστάτων μυηστήρων, οἵτινες τὴν ἔζητον σύζυγον.

Τὸν κατὰ τοῦ Ἰλίου πόλεμον καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Ὁδυσσέως ὕμνησεν ὁ ἐνδοξότατος τῶν Ἑλλήνων ποιητὴς θεῖος Ὅμηρος διὰ τῶν δύο θανάτων ποιημάτων του, τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὁδυσσείας.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων (1104—500 π. Χ.).

§ 9. Κάθοδος τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὸν Τρωικὸν πόλεμον συνέβησαν ἐν Ἑλλάδι ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ μεταναστάσεις. Εἶτα δὲ ἐν ἔτει 1124 π.Χ. οἱ ἐν Ἡπείρῳ κατοικοῦντες Θεσσαλοὶ ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν βαρβάρων Ἰλλυριῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν παρὰ τὸν Πηνειόν χώραν καὶ νικήσαντες τοὺς

κατοίκους ωνόμασαν αὐτὴν Θεσσαλίαν· τῶν δὲ νικηθέντων τούτων λκῶν ἄλλοι μὲν παρέμειναν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἔγιναν δοῦλοι, πενέσται διομασθέντες, ἄλλοι δὲ ἐγκατέλιπον τὴν χώραν των. Ἐκ τῶν ἐγκαταλιπόντων τὴν χώραν των, οἱ μὲν Βοιωτοὶ κατῆλθον εἰς τὴν παρὰ τὴν Κωπαΐδα λίμνην πεδιάδα καὶ ἐκδιώξαντες τοὺς ἐγχωρίους ἔγιναν κύριοι τῆς χώρας, τὴν ὅποιαν ωνόμασαν Βοιωτίαν, οἱ δὲ Δωριεῖς κατῆλθον εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Οἴτης κειμένην Δωρίδα, ἔνθι καὶ ἄλλοι διμόφυλοι αὐτῶν πρότερον εἰχον ἐγκατασταθῆ.

Οὐδοήκοντα δ' ἔτη μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Τροίας, ἥτοι τῷ 1104 π.Χ., θε ἐν Ἀργολίδιαι καὶ Λακωνικῇ ἐβασίλευεν ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀγαμέμνονος Τισαμενός, οἱ Δωριεῖς δρμηθέντες ἐκ τῆς Δωρίδος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίφων τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους Τημένου, Κρεσφόντου καὶ Ἀριστοδήμου καὶ ἔχοντες σύμμαχον καὶ δόμηγὸν τὸν βασιλέα τῶν Αἰτωλῶν Ὅξυλον εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννυσον. Καὶ ὁ μὲν "Οξυλὸς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Αἰτωλῶν κατέλαβον τὴν Ἡλιν, ὁ δὲ Τήμενος τὸ "Ἀργος, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσήνην, οἱ δὲ δίδυμοι υἱοί τοῦ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ὑπὸ κεραυνοῦ φονευθέντος Ἀριστοδήμου Εὔρυθμήνης καὶ Προκλῆς τὴν Σπάρτην. Τέλος μετὰ πολέμους διαρκέσαντας ἐπὶ μίαν περίπου ἑκατονταετηρίδα ἐκυρίευσαν οἱ Δωριεῖς πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν κατοικουμένην μεσημβρινὴν καὶ ἀνατολικὴν Πελοπόννυσον. Ἐκ τῶν χωρῶν δὲ τούτων μόνη ἡ Ἀρκαδία διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρκαδίας Κύψελος ἐδώκε τὴν θυγατέρα του Μερσπην σύζυγον εἰς τὸν Κρεσφόντην, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ Ἀρκαδία ἦτο χώρα δρεινὴ, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς μαχιμώτατοι.

§ 10. Θάνατος τοῦ Κόδρου.

Οτε ἐβασίλευεν ἐν Ἀθήναις ὁ φιλόπατρις Κόδρος, οἱ φιλοπόλεμοι Δωριεῖς ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσωσι καὶ ἄλλας χώρας κειμένας ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ. Ωρμησαν λοιπὸν ἐκ τῆς Ηελοποννήσου καί, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὰ Μέγαρα, τὰ ὄποια καὶ κατέστησαν ἔκτοτε πόλιν δωρικήν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐρωτηθὲν περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐχρησιμοδότησεν ὅτι θέλουσι νικήσῃ ἐκεῖνοι, τῶν ὄποιων ὁ βασιλεὺς θὰ φονευθῇ, οἱ Δωριεῖς, ὅτε εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν, προστεῖχον νὰ μὴ φονεύσωσι τὸν

Κόδρον. Ἀλλ' ὁ Κόδρος ἦτο τοσοῦτο φιλόπατρις, ὥστε ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὄποιαν ἔμαθε τὸν χρησμὸν, δὲν ἐσκέφθη ἀλλοὶ πι, εἰμὴ πῶς νὰ θανατωθῇ ὑπὸ τῶν Δωριέων καὶ τοιουτοτρόπως νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του. Διὰ νὰ κατορθώσῃ λοιπὸν τοῦτο, ἐνεδύθη φορέματα χωρικοῦ καὶ, ἀφ' οὗ ἔλαβεν ἐπ' ὅμου φορτίον ξύλων καὶ πέλεκυν ἀνὰ χεῖρας, εἰςῆλθεν ἀγνωστος εἰς τὸ Δωρικὸν στρατόπεδον, ἐκεῖ δὲ ἐπίτηδες ἐφίλοντας πρὸς τινα Δωριέα καὶ, ἐπειδὴ ἐτραυμάτισεν αὐτὸν, ἐφονεύθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ τραχυματισθέντος ἐκείνου Δωριέως. Οἱ δὲ Δωριεῖς, ὅτε ἔμαθον ὅτι δὲ φονευθεὶς ἦτο ὁ βασιλεὺς Κόδρος, ἀπηληπίσθησαν περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκστρατείας των καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Πελοπόννησον.

§ 11. Πρώτος ἐλληνικὸς ἀποικισμός.

Ἡ μεγάλη ἀνατροπὴ, ἥτις ἐπῆλθεν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι διὰ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὄποιαν πολλοὶ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ἤναγκασθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς πατρίδας των καὶ ἴδρυσωσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποικίας. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ πολλοὶ τῶν νικητῶν Δωριέων μιμούμενοι τοὺς μεταναστεύσαντας τούτους λαοὺς διηγούνθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς ὥσπερ τῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἴδρυσαν καὶ αὐτοὶ ἀποικίας. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν βαθμηθόν καὶ κατ' ὀλίγον ἴδρυθησαν ἀνὰ τὰ παράλια ἐκεῖνα ἀποικίαι, αἵτινες ὠνομάσθησαν αἰολικαί, ἰωνικαί καὶ δωρικαί.

Αἰολικαὶ ἀποικίαι. Ἐκ τῶν ἀχαϊκῶν λαῶν τῶν νικηθέντων ὑπὸ τῶν Δωριέων ἄλλοι μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Δωριεῖς, ἄλλοι δὲ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Τισαμενοῦ διηγούνθησαν πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἄλλοι δὲ ἀναμιχθέντες μετὰ διαφόρων ἄλλων συγγενῶν λαῶν μετενάστευσαν εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα μετὰ μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἴδρυσαν ἀποικίας. Πάντες οὖτοι οἱ πρὸς τὰς ἀσιατικὰς παραλίες διευθυνθέντες ἀχαϊκοὶ καὶ ἄλλοι λαοὶ, οἵτινες οὔτε "Ιωνες" ἦσαν οὔτε Δωριεῖς, ὠνομάσθησαν Αἰολεῖς καὶ αἱ ἀποικίαι αὐτῶν αἰολικαί. Ἀπετελοῦντο δὲ αἱ ἀποικίαι αὕται τῶν Αἰολέων ἐκ δώδεκα πόλεων, ἐκ τῶν ὄποιων ἀξιολογώτεραι ὑπῆρξαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη, ἥτις βραδύτερον ἔγινεν ἰωνική. Ὅπο τῶν Αἰολέων ἐκτίσθησαν πόλεις

καὶ ἐπὶ τῶν παρακειμένων νήσων, μάλιστα δ' ἐπὶ τῆς εὐφόρου νήσου Λέσθου, ἔνθι ἐκτίσθη ἡ ἀξιολογωτάτη Μυτιλήνη καὶ ἄλλαι προσέτι πέντε.

Ίωνικαὶ ἀποικίαι. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι πολλοὶ τῶν Ἀχαιῶν δῆμογούμεναι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Τισαμενοῦ δὲν ἡκολούθησαν τοὺς εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἀποικήσαντας ὁμοφύλους των, ἀλλὰ διηθύνθησαν πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Ἀχαιοὶ λοιπὸν οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὸν αἰγαϊκὸν τῆς Πελοποννήσου, τὸν κείμενον πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κάλπον, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν οἰκούντων "Ιώνων καὶ ἔκδιώξαντες αὐτοὺς ἐγκατέστησαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, τὴν διοίαν ἔκτοτε ἐκάλεσαν Ἀχαίν. Οὗτοι δὲ οἱ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐκδιωχθέντες "Ιωνες κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικήν, ἣτις εἶχε γίνη κοινὸν κέντρον τῶν προσφύγων, καὶ ἐκεῖθεν συμπαραχλαβόντες καὶ ὁμοφύλους ἐκ τῆς Χαλκίδος, τῆς Ἐρετρίας, τῶν ιωνικῶν τῆς Εύβοίας πόλεων καὶ τινων μερῶν τῆς Πελοποννήσου, διηθύνθησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ κατέλαβον τὰς Κυκλαδας ἐκτὸς τῆς Μήλου, Θήρας καὶ Ἀνάφης, αἵτινες κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Δωριέων. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀποπλεύσαντες οὗτοι ἐκ τῶν Κυκλαδῶν διηθύνθησαν πρὸς μεσημβρίαν τῶν αἰολικῶν ἀποικιῶν, ἐκεῖ δὲ μετὰ πολλοὺς ἡγωνας κατὰ τῶν ἐγχωρίων κατέλαβον βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰς μεγάλας νήσους Χίος καὶ Σάμουν καὶ τὰ παράλια τῆς Λυδίας καὶ τῆς βορείου Καρίας καὶ ἴδρυσαν ἀποικίας, αἵτινες ὠνομάσθησαν ιωνικαὶ. Ἀπετελοῦντο δὲ αἱ ἀποικίαι αὕται τῶν Ιώνων, ὡς αἱ τῶν Αἰολέων, ἐν δώδεκα πόλεων, ἐκ τῶν ὄποιων ἐπισημάταται ἀπέδησαν ἡ Σάμος καὶ ἡ Χίος, κείμεναι ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων, ἡ Κοιλοφών, ἡ Ἐφεσος, ἡ Φώκαια καὶ αἱ Κλαζομεναί, κείμεναι εἰς τὰ παράλια τῆς Λυδίας, καὶ τέλος ἡ ἐπὶ τῆς παραχίας τῆς Καρίας ἐμπορικωτάτη καὶ πλουσιωτάτη Μίλητος. Πᾶσαι δ' αἱ πόλεις τῶν Ιώνων ἀπετέλεσαν κατόπιν κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα ὁμοσπονδίαν (τὴν Ιωνίαν δωδεκάπολιν) τῆς ὄποιας θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο δὲ παρὰ τὴν Μυκάλην ναὸς τοῦ Ἐλικωνίου Ποσειδῶνος. Ἐνταῦθι συνερχόμενοι οἱ "Ιωνες ἐώρταζον τὰ Πανιώνια καὶ ἀπεφάσιζον περὶ τῶν σπουδαιοτέρων κοινῶν ποθέσεων.

Δωρικαὶ ἀποικίαι. Μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν αἰολικῶν καὶ ιωνικῶν ἀποικιῶν κατέλαβε τάσις πρὸς ἀποικισμὸν καὶ τοὺς Δωριεῖς. Πολλοὶ τούτων ἔξι Ἐπιδαύρου, Τροιζῆνος καὶ Μεγάρων ἐκκινήσαντες καὶ μετ' ἄλλων λαῶν ἀναμιχθέντες ὥρμησαν πρὸς ἀναζήτησιν εὐφόρου χώρας.

Ἄφ' οὖ λοιπὸν κατέλαθον τὴν Αἴγιναν, τὰ Κύθηρα, τὴν Μῆλον, Θήραν καὶ Ἀνάφην, ἔπλευσαν πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἰωνικῶν ἀποικιῶν καὶ κατέλαθον τὴν Ρόδον, Κῶν καὶ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς Καρίας, ἐνθα δέρυσαν τὰς πόλεις Κνίδον καὶ Ἀλικαρνασσόν. Αἱ δύο αὗται πόλεις καὶ ἡ Κῶς μετὰ τῶν τριῶν πόλεων τῆς Ρόδου ἀπετέλεσαν τὰς ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δωρικὰς ἀποικίας. Αὕται δὲ αἱ ἔξι πόλεις συνεκρύτησαν ὅμοσπονδίαν (τὴν Δωρικὴν ἑξάπολιν), τῆς ὁποίας θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου κείμενος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐνταῦθι συνερχόμενοι οἱ κατοικοὶ τῶν πόλεων τούτων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐτέλουν πανηγύρεις καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἀνωτέρω μηνημονεύεται αἰολικαί, ἰωνικαί καὶ δωρικαὶ ἀποικίαι ἀπέβησαν ἀξιολογώταται ὅχι μόνον διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, διότι ἔκει ἐγεννήθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἑζοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἥτοι δὲ Ὁμηρος, δὲ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ, δὲ Θαλῆς, δὲ Πυθαγόρας, δὲ Ἀνακρέων, δὲ Ἡρόδοτος, δὲ Ἰπποκράτης, δὲ Ἀναξιγόρας, δὲ Θεόφραστος καὶ ἄλλοι πολλοί.

§ 12. Ἐθνικὴ ἐνότης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Οἱ Ἑλλῆνες τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀποικιῶν ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰς πολιτείας ἀνεξαρτήτους ἀπὸ ἀλλήλων, διέμειναν ὅμως ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος, διότι ἐκτὸς τῆς κοινῆς γλώσσης, τῶν αὐτῶν ἥθων καὶ τῆς αὐτῆς καταγγαγῆς εἶχον τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ συνεδέοντα διὰ τῶν μαντείων, τῶν ἀμφικτιονιῶν καὶ τῶν πανελλήνιων ἀγώνων.

§ 13. Θρησκεία.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλῆνες πάντα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἥτοι τὸν οὐρανὸν τὰ νέφη, τὴν βροχήν, τὴν θύελλαν, τὸν κεραυνόν, τὸ φῶς, τὴν διαύγειαν τοῦ αἰθέρος κ.λ.π., ἀπέδιδον εἰς δυνάμεις διαφόρων Θεῶν. Ἀγαπῶντες δὲ οἱ Ἑλλῆνες τὰ ώρισμένα καὶ καταπληκτικὰ ἐνωρίς ἐπροσωποίησαν τὰς δυνάμεις ταύτας, κατόπιν δὲ ἐπροσωποίησαν καὶ αὐτὰς τὰς ἡθικὰς δυνάμεις (σοφίαν, δικαιοσύνην κ.τ.λ.). Τοιουτορόπως οἱ ἀρχαῖοι εἶχον θεοὺς πολλούς· ἐθεώρουν δὲ αὐτοὺς

ἀγρύπνους φύλακας τῶν ἡσαν νόμων, καὶ τοῖς προστάταις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τιμωροῦς τοῦ ἀδίκου. Ἐκ τῶν πολλῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων μέγιστοι καὶ ἔξοχώτατοι ἦσαν οἱ Ὀλύμπιοι, οἵτινες ὡνομάσθησαν οὐτω, διότι κατώκουν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἡσαν δὲ οὗτοι οἱ ἔξης δώδεκα· ὁ Ζεύς, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ἀπόλλων, ὁ Ἄρης, ὁ Ἡραίστος, ὁ Ἐρυἄς, ἡ Ἡρα, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἀρτεμις, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Ἔστία καὶ ἡ Δημήτηρ.

Πάντες οἱ θεοί ἐλατρεύοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς ναοὺς καὶ εἰς ιερὰ ἀλητὴρίας μέλλοντα. Τούτων δέ τινες ἐπροστάτευον ἴδιαιτέρως μίαν πόλιν, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ τὰς Ἀθήνας. Ἐπιστεύετο δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὅτι οἱ θεοί ἐδήλουν τὴν θέλησίν των διὰ τῶν σπλάγχνων τῶν θυσιαζομένων ζώων, διὰ τῆς φωνῆς καὶ τῆς πτήσεως τῶν πτηνῶν, διὰ τῶν ὀνείρων, διὰ τῆς βροντῆς, διὰ τῆς ἀστραπῆς καὶ τέλος διὰ τῶν χρησμῶν.

§ 14. Μαντεῖα.

Τὰ μαντεῖα ἡ χρηστήρια ἦσαν ναοί, ἐν οἷς θεός τις δι' ιερέως ἡ ιερείας προέλεγε τὰ μέλλοντα. Τοιαῦτα μαντεῖα ἦσαν πολλά, ἐπισημάτερον ὅμως ἡτο τὸ ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἡπείρου, πάντων δὲ μέγιστον τὸ ἐν Δελφοῖς τῆς Φωκίδος.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παρνασσοῦ, ἡτο δὲ ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Τὸ μαντεῖον τοῦτο ἔθεωρείτο τὸ ἀψευδέστατον πάντων τῶν μαντείων. Διὰ τοῦτο συνέρρεον εἰς αὐτὸν κομίζοντες πλούσια δῶρα ὅχι μόνον οἱ Ἑλληνες ἀλλὰ καὶ ξένοι. Οἱ προσερχόμενοι εἰς τὸ μαντεῖον ἥρωτῶν τὸν θεὸν περὶ τῆς τύχης των καὶ περὶ σπουδαίων ἐπιχειρήσεών των, ὁ δὲ θεὸς Ἀπόλλων ἀπεκρίνετο διὰ τινας ιερείας, ἣτις ἐκαλεῖτο Πυθία. Ἀνήρχετο δηλαδὴ ἡ Πυθία ἐπὶ τρίποδος τεθειμένου ἀνωθεν χάσματος, ἐξ οὗ ἀνεπέμπτοντο ἀτμοί, καὶ καταλαμβανομένη ὑπὸ προφητικοῦ ἔνθουσιασμοῦ προέφερε μετὰ σπασμῶν δικῆς κινήσεως λέξεις ἀσυναρτήτους· διὰ τῶν λέξεων δὲ τούτων οἱ ιερεῖς, οἵτινες ἦσαν λίαν πεπαιδευμένοι καὶ εὐφυέστατοι, κατήρτιζον τὴν ἀπόκρισιν. Λί γε κρίσεις αὕται, αἵτινες συνήθως ἦσαν σκοτειναὶ καὶ διφορούμεναι, ἐκαλοῦντο χρησμοί.

§ 15. Ἀμφικτιονίαι.

Αἱ ἀμφικτιονίαι ἦσαν συνέδρια ἀποτελουμένα ἐξ ἀντιπροσώπων διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων. Ἡσαν δὲ τὰ συνέδρια ταῦτα κατ' ἀρχὰς μὲν θρησκευτικά, διότι σκοπὸν εἶχον τὴν τέλεσιν θρησκευτικῶν τινων ἔορτῶν, ἐπειτα δὲ καὶ πολιτικά. Τῶν ἀμφικτιονικῶν τούτων περιφημοτάτη ἐγένετο ἡ συνεργομένη παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, ἥτις ἐκλήθη κατ' ἔξοχὴν «Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον». Εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν τοῦτο συνέδριον ἐλάμβανον μέρος δώδεκα λαοί, ὅτοι Δωριεῖς, Ἰωνεῖς, Θεσσαλοί, Βοιωτοί, Φωκεῖς, Λοκροί καὶ ἄλλοι, ἔκαστος δὲ τῶν λαῶν τούτων ἀπέστελλεν εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο δύο ἀντιπροσώπους, ὃν δ' μὲν εἰς ἐκαλεῖτο Ἱερομνήμων, δ' ἔτερος Πυλαγόρας. Οἱ ἀμφικτίονες οὗτοι συνήρχοντο δις τοῦ ἔτους εἰς τὸ προπύλαιον τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ εἰς τὴν παρὰ τὰς Θερμοπύλας κάωμην Ἀνθήλην, ἐν τῷ ἵερῷ χώρῳ τῆς ἀμφικτιονίδος Δήμητρος, καὶ ὡριζόντο διτὶ οὐδαμῶς θὰ διαταράξωσι τὰς ἀμφικτιονίδας πόλεις οὐδὲ θ' ἀποκόψωσι τὸ ὅμωρον αὐτῶν οὐδὲ θὰ ἀποκλείσωσι τοῦ συνεδρίου ἀμφικτιονίδα πόλιν αὐθαιρέτως. Ἔργον δὲ εἶχον γὰρ προστατεύωσι τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον καὶ ἐν ὑστέροις χρόνοις (ἀπὸ τοῦ 586 π. Χ.) νὰ διευθύνωσι τοὺς πυθικοὺς ἀγῶνας.

§ 16. Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Πολλαὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἑλληνικαὶ πόλεις ἐτέλουν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις, τὰς ὁποίας καθίστων τερπνὰς διὰ μουσικῶν, ποιητικῶν, φιλολογικῶν καὶ ιδίως γυμνικῶν ἀγώνων. Εἰς ἑκάστην τῶν θρησκευτικῶν τούτων πανηγύρεων ἐλάμβανον μέρος οἱ κατοικοὶ τῆς πόλεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πανηγυριζόμενος ναός, ἀκόμη δὲ καὶ οἱ κατοικοῦντες τὰ πέριξ τῆς πανηγυριζόντης πόλεως. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ πανηγύρεις τινές, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανε μέρος σύμπας ὁ Ἐλληνισμός. Τοιαῦται κοιναὶ πανηγύρεις ἦσαν τέσσαρες πανελλήνιοι ἀγῶνες, ὅτοι α') τὰ Πύθια, ἀτινα ἐτελοῦντο παρὰ τοὺς Δελφοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος β') τὰ Νέμεια, ἀτινα ἐτελοῦντο ἐν Νεμέᾳ κατὰ πᾶν δεύτερον ἔτος πρὸς τιμὴν τοῦ Διός γ') τὰ Ἰσθμια, ἀτινα ἐτελοῦντο ἐπὶ τοῦ ισθμοῦ τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Πο-

σειδῶνος κατὰ πᾶν δεύτερον ὥσκυτως ἔτος· δ') τὰ πάντων ὄνομα-
στότατα Ὀλύμπια.

§ 17. Τὰ Ὀλύμπια.

Τὰ Ὀλύμπια¹ ἐτελοῦντο ἐν Ὀλυμπίᾳ τῆς "Ηλιδος ἀνὰ πᾶσαν
τετραετίαν κατὰ τὴν πρώτην πανσέληνον μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ
θέρους πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Διήρκουν δὲ μέχρι μὲν τῆς
77 ὀλυμπιάδος (472 π. Χ.) μίαν ἡμέραν, ἀπὸ δὲ τῆς ὀλυμπιά-
δος ταύτης καὶ ἐφεξῆς πέντε ἡμέρας. Ἐκ τῶν ἡμερῶν δὲ τούτων
ἡ μὲν πρώτη ἦτο προωρισμένη διὰ τὰς θυσίας καὶ ἀλλας τελετάς,
αἱ δὲ μετ' αὐτὴν τρεῖς διὰ τοὺς ἀγῶνας, ἡ δὲ τελευταία διὰ τὴν
ἀπονομὴν τῶν βραβείων καὶ διὰ τὰς θυσίας τῶν νικητῶν. Κατὰ τὴν
διάρκειαν τῶν ἀγώνων τούτων ἐκηρύσσετο γενικὴ τῶν πολέμων δια-
κοπὴ (ἐκεχειρία). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ἀγών συνίστατο ἀπλῶς εἰς
τὸν δρόμον· ἐγίνετο δὲ ὁ δρόμος ἐντὸς ὡρισμένου τόπου, ὅστις ἐκ-
λεῖτο στάδιον. Ἐπειτα δὲ σὺν τῷ χρόνῳ εἰσήχθησαν καὶ ἀλλα ἀγω-
νίσματα, ὡς ἡ πάλη, τὸ ἀλμυρό, ἡ δισκοβολία, τὸ ἀκόντιον, ἡ πυγμή,
τὸ παγκράτιον (ἀγών πυγμῆς καὶ πάλης συγχρόνως), αἱ ἵπποδρο-
μίαι, αἱ ἀρματοδρομίαι καὶ ἀλλα διάφορα ἀγωνίσματα. Δικαίωμα
ν ἀγωνιζόνται μόνοι οἱ Ἑλληνες εἶχον, οἵτινες καὶ ὠφελούν νὰ
εἶναι πολεῖται ἐλευθέρας καὶ αὐτονόμου πόλεως, οἱ δὲ ξένοι δὲν εἶχον
μὲν τὸ δικαίωμα νὰ μετέχωσι τῶν ἀγώνων, ἀλλ' ἡδύναντο νὰ
παρευρίσκωνται. Ὁλας ἀπεκλείοντο τῆς πανηγύρεως ταύτης οἱ
ἀσεβεῖς καὶ οἱ φονεῖς, προσέτι δὲ καὶ αἱ γυναῖκες πλὴν τῆς ιερείας
τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱεροῦ Δήμου.

Οἱ ἀγωνιζόμενοι διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν κριτῶν τῶν
ἀγώνων. Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ κριταὶ οὕτοι Ἑλλανοδίκαι (==κριταὶ τῶν
Ἐλλήνων) καὶ ἡσαν Ἡλεῖοι τὴν πατρίδα ἐκλεγόμενοι διὰ κλήρου.

¹ Ὀλύμπια εἶναι οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, Ὀλυμπία δὲ ὄνομάζετο ὁ ιερὸς τόπος (οἷς πόλεις), ἐν ὧ ἐτελοῦντο τὰ Ὀλύμπια. Ὄταν λοιπὸν σήμερον μεταβαίνωμεν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν σφράγουμένων ἀρχαιοτήτων τῆς Ὀλυμπίας, δὲν πρεπει νὰ λέγω-
μεν ὅτι μεταβαίνομεν εἰς τὰ Ὀλύμπια, διότι σήμερον μόνον Ὀλυμπία σώζεται, ὅχι δὲ καὶ τὰ Ὀλύμπια, δηλ. οἱ ἀγῶνες, οἱ ὑπεῖσι μόνον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα
ἐτελοῦντο.

Οι Ἑλλανοδίκαιοι οὗτοι προσέφερον μετά τὸ πέρας τῶν ἀγώνων εἰς τὸν νικητὴν τὸ βραβεῖον, τὸ ὄποιον κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο χρηματικόν, ἔπειτα δὲ στέφχοντο ἐκ κλάδου ἀγριελαίας (κοτίνου), τὸν ὄποιον ἀπέκοπτε παῖς διὰ χρυσοῦ μαχαιρίου ἐκ τῆς ἑκεῖ ιερᾶς ἐλαίας. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις τὸν ἀπλοῦν ἑκεῖνον στέφχοντο ὁ εὐγενὴς ἐλληνικὸς λαὸς ἔθεωρει ἀνώτερον παντὸς θησαυροῦ. Διὸ τοῦτο δὲν ἐδόξαζετο μόνον ὁ λαμβάνων αὐτὸν νικητής, ὅστις ὡνομάζετο δλυμπιονίκης, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ καὶ ἡ ἰδιαιτέρα πατρίς του. Πλείστας δὲ τιμᾶς ἐλάμβανον οἱ δλυμπιονίκαι ἐν τῇ πατρίδι των, διότι ὅχι μόνον προήδρευον πάντοτε εἰς τὰ δημόσια θεάματα, ἀλλὰ καὶ εἰς οὐδεμίαν δημοσίαν ὑποχρέωσιν ὑπεβάλλοντο. Ἐν Ἀθήναις οἱ δλυμπιονίκαι διετρέφοντο ἐν τῷ πρυτανείῳ· οἱ Σπαρτιάται ἔτασσον αὐτοὺς ἐν τῇ μάχῃ πλησίον τοῦ βασιλέως. Πρὸς δὲ τούτοις πᾶς δλυμπιονίκης ἐνεγράφετο ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δλυμπιονικῶν, τὸν ὄποιον διετήρουν οἱ Ἡλεῖοι, μετὰ τρεῖς δὲ νίκας ἐδικαιοῦστο ν' ἀνεγείρῃ τὸν ἀνδριάντα του ἐντὸς τοῦ παρὰ τὸ στάδιον ιεροῦ χώρου τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Δία. Ἐκαλεῖτο δὲ ὁ ιερὸς οὗτος χῶρος "Ἀλτις" (=ἄλσος). Ἐντὸς δὲ τῆς "Ἀλτεως" ὑπῆρχεν ιερὰ ἐλαία, ἥτις κατὰ τὴν παραδοσιν ἐφυτεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ἀνυψοῦντο δὲ πλεῖστοι βωμοὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, ὃν μεγαλοπρεπέστατος ἦτο ὁ ὑπὸ τῶν Ἡλείων ὕδρυθεὶς ναὸς τοῦ Ὁλυμπίου Διός, ὅστις περιεῖχε τὸ μέγα χρυσελεφάντινον ἀγαλμα τοῦ Διός, τὸ ἔκτακτον δηλαδὴ ἑκεῖνο ἀριστοτέχνημα, τὸ ὄποιον κατεσκεύασεν ὁ περίφημος τῆς ἀρχαιότητος ἀνδριαντοποιὸς Φειδίας ὁ Ἀθηναῖος. Ἐντὸς δὲ τῆς "Ἀλτεως" ταύτης ὑπῆρχον ὠσταύτως καὶ πλεῖστα ἀγάλματα, ἀτινα σὺν τῷ χρόνῳ ἀνῆλθον εἰς πλείονα τῶν τρισχιλίων. Ἐν ἐκ τούτων ἦτο καὶ τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1877 ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Ὁλυμπίας ἀνευρεθὲν ἐξαίσιον ἀγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ, τὸ ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους κατασκευασθέν, τὸ ὄποιον εὐρισκόμενον ἦδη ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ὁλυμπίας κινεῖ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Ὁλυμπίαν.

§ 18. Ἡ Σπάστη πρὸ τοῦ Λυκούργου.

Ἐκ τῶν καταλαβόντων τὴν Πελοπόννησον Δωριέων ὑπέρτεροι ἀπέβησαν ἑκεῖνοι, οἵτινες κατέλαβον τὴν Λακωνικήν. Ἐκτοτε ἐν τῇ Λακωνικῇ διεκρίνοντο τρεῖς τάξεις, ἡ τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ τῶν περι-

οίκων καὶ ἡ τῶν εἰλάτων. Καὶ Σπαρτιάταις μὲν ἐλέγοντο οἱ ὑπὸ τὸν Εὔρυσθένη καὶ Προκλέα κατακτηταί, οἱ δποῖοι ὀνομάσθησαν τοιουτοτρόπως, διότι κατώφκησαν ἐν τῇ Σπάρτῃ. Οἱ τοιοῦτοι εἶχον πάντοτε τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας ὡς στρατιῶται ἐστρατοπεδευμένοι ἐν ἔχθρικῇ χώρᾳ καὶ μόνοι αὐτοὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ καὶ κατεῖχον τὰς δημοσίας ἀρχάς. Περίοικοι δ' ἐλέγοντο οἱ ιθαγενεῖς ἑκεῖνοι Λάκωνες, οἱ δποῖοι κατώφκουν τὴν ἐκτὸς τῆς Σπάρτης χώραν τῆς Λακωνικῆς. Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν μὲν ὑπήκοοι τῶν Σπαρτιατῶν διοικούμενοι ὑπὸ ἀρμοστῶν Σπαρτιατῶν, ἐπλήρων φόρους καὶ δὲν μετεῖχον τῶν δημοσίων ἀρχῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ, ἀλλά, ἐπειδὴ ἀνευ ἀντιστάσεως εἶχον δεκτὴ τὸν ζυγὸν τῶν Σπαρτιατῶν, διετήρησαν τὴν προσωπικήν των ἐλευθερίαν· ἥσχολοιοῦντο δὲ πάντες οὗτοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Εἶλωτες δ' ἐλέγοντο οἱ ἀνδρεῖοι ἑκεῖνοι ιθαγενεῖς Λάκωνες, οἱ δποῖοι, ἐπειδὴ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας μετὰ ἔνοπλον ἀντίστασιν, ἀπεστερήθησαν τῆς ἐλευθερίας των, τῆς περιουσίας των καὶ παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος καὶ ἔγιναν δοῦλοι. Οἱ τοιοῦτοι ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων των ἔξετέλουν πᾶσαν οἰκιακὴν καὶ πᾶσαν ἀλλην ὑπηρεσίαν τῶν κυρίων των. Ἐφόρουν δὲ ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς κάλυμμα ἐκ δέρματος ζῷου, ἐπὶ δὲ τοῦ σώματας δορὰν προσθάτου ἢ αὐγός.

Οἱ ἐν τῇ Σπάρτῃ συγκεντρωθέντες Δωριεῖς εἶχον μὲν ἀπαντεῖσα πολιτικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ λίγαν ἐνωρίς διηρέθησαν εἰς πλουσίους καὶ εἰς πένητας. Ἡ εἰς πλουσίους καὶ εἰς πένητας διαίρεσις αὕτη ἐπέφερε μεταξὺ αὐτῶν ἀντιζηλίαν, ἡ δὲ ἀντιζηλία ταραχάς καὶ στάσεις, αἱ δποῖαι ἡπείλουν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ταχεῖαν τῶν Σπαρτιατῶν καταστροφήν. Ἀλλ' ἐν τῷ κοισμῷ διὰ τὴν Σπάρτην ἑκείνῳ καὶ ὁρῷ ἀνεφάνη, κατὰ τὴν ἐνάτην ἐκατονταετηρίδα ὁ Λυκοῦργος, ὅστις προέλαβε τὴν καταστροφὴν τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτείας.

§ 19. Ο Λυκοῦργος.

Ο Λυκοῦργος ἦτο ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ θαυματείου τῆς Σπάρτης Εύνομου. Ο Εύνομος οὗτος φονευθεὶς ἐν τινι στάσει ἀφῆκε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν πρεσβύτερον τοῦ Λυκούργου ἀδελφὸν Πολυδέκτην.

Ἐπειδὴ μετά τινα χρόνον ἀπέθηκεν ὁ Πολυδέκτης ἀνευ τέκνων, ὁ Λυκοῦργος ἔγινε βασιλεύς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πολυδέκτου ἡ γῆρας αὐτοῦ ἐγέννησεν νίόν. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Λυκοῦργος παρητήθη τῇς βασιλείας καὶ ἀνεκήρυξε βασιλέα τὸν νεογέννητον ἀνεψιόν του ὄνομάσας αὐτὸν Χαρίλαον. Ἐξηκολούθει δὲ νὰ κυβερνᾷ τὴν Λακωνικὴν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του. Ἄλλο, ἐπειδὴ συνέβαινον ἐν Σπάρτη ταραχὴ, οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου συκοφαντοῦντες αὐτὸν ἔλεγον ὅτι ἐσκόπευε νὰ κρατήσῃ δι' ἔχυτὸν τὴν βασιλείαν, ἥναγκασθη ν' ἀπέλθῃ τῇς Σπάρτης.

Ἀπελθὼν τῇς Σπάρτης ὁ Λυκοῦργος περιηγήθη διαφόρους χώρας καὶ ἐσπούδασε τοὺς νόμους αὐτῶν. Ἄφοῦ δὲ ἀπεδήμησεν ἐπὶ δέκα ἔτη, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν πατρίδα του νόμους, τῶν ὁποίων ὑφίστατο μεγάλη ἀνάγκη. Ἀλλὰ πρὶν ἦμεταβῆ εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπειδὴ ἦθελε νὰ ἔξαναγκάσῃ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ σεβασθῶσι τὴν νομοθεσίαν του, μετέβη εἰς τὸ μάντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον τὰ μέγιστα ἐσέβοντο οἱ Σπαρτιάται, καὶ ἤρωτησεν αὐτὰ τί ὥφειλε νὰ πράξῃ. Ἄφ' οὖ δὲ προσηγορεύθη ὑπὸ τῆς Πυθίας θεοφιλῆς καὶ ἔλαβε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι οἱ νόμοι του θὰ εἶναι ἀριστοί, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰσῆγαγε νόμους συμφώνους πρὸς τὰς ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν Σπαρτιατῶν. Οὗτοι δὲ οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν δόξαν τῆς Σπάρτης.

Ἄφ' οὗ ἔθηκε τοὺς νόμους ὁ Λυκοῦργος, ἐπειδὴ ἦθελε νὰ ἔξαναγκάσῃ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ μὴ μεταβάλωσιν αὐτούς, συνεκάλεσε τὸν λαὸν εἰς συνέλευσιν καὶ εἶπεν ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ μεταβῇ εἰς Δελφούς διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον, ἢν εἶναι ἀνάγκηνὰ προσθέση τι. Ἄφ' οὗ δὲ ὥρκισεν αὐτοὺς νὰ μὴ μεταβάλωσι τοὺς νόμους, ἔως ὅτου ἐπανέλθῃ, ἐπανῆλθεν εἰς Δελφούς καὶ ἔλαβεν ἀπόκρισιν παρὰ τῆς Πυθίας ὅτι οἱ νόμοι του ἕσαν ἀξιολογώτατοι καὶ ἡ Σπάρτη θὰ δοξάζηται, ἐν σφι θὰ διατηρῇ αὐτούς. Ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἀπέστειλεν ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην, αὐτὸς δὲ δὲν ἦθελησε νὰ ἐπιστρέψῃ ποτέ, ἀλλ' ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν ἐξ ἀστίας. Λέγεται μάλιστα, ὅτι παρήγγειλε νὰ καύσωσι τὸ σῶμά του, τὴν δὲ κόνιν γὰρ ῥίψωσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπως μὴ οἱ Σπαρτιάται καρίσωσιν εἰς τὴν Σπάρτην τὸ λείψων αὐτοῦ καὶ λύσωσε τὸν ὅρκον των.

§ 20. Πολίτευμα καὶ νόμοι τῆς Σπάρτης.

Διανομὴ τῆς Λακωνικῆς χώρας. Ἡ κυριωτέρα φροντὶς τῶν σπαρτιατικῶν νόμων ἡτοῖ ν^ο ἀνατρέφωνται οἱ Σπαρτιαταὶ στρατιωτικῶς καὶ νὰ διατελῶσιν ἐν στρατιωτικῇ πειθαρχίᾳ. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ πολῖται κατεστάθησαν ἵσοι ὅχι μόνον κατὰ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς περιουσίας. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Λακωνικῆς διῃρέθη ὑπὸ τοῦ Λυκούργου εἰς 9.000 ἵσας μερίδας, τὰς ὁποίας ἔλαχον οἱ Σπαρτιαταὶ, τὸ δὲ μικρότερον εἰς 30.000 μερίδας τὰς ὁποίας ἔλαχον οἱ περιοικοι· ἀπηγορεύθη δὲ ἡ διανομὴ καὶ ἡ πώλησις αὐτῶν. Ἡ μερίς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς μετεβιβάζετο εἰς τὸν πρωτότοκον γίνοντα, οὗτος ἐλέγετο ἐπίκλητος· ὥφειλε δὲ οὗτος νὰ διατρέψῃ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς οἰκογενείας μέλη.

Βασιλεῖς καὶ Γερουσία. Οἱ βασιλεῖς ἐν Σπάρτη ἦσαν δύο· κατήγοντο δὲ ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένους καὶ Προκλέους καὶ ἐκαλοῦντο Ἀγίδαι (εἴς "Ἀγιδὸς υἱοῦ τοῦ Εὐρισθένους) καὶ Εὐρυπωντίδαι (ἔξ Εὐρυπῶντος ἐγγόνου τοῦ Προκλέους). Ἐν καιρῷ εἰρήνης οἱ βασιλεῖς εἶχον δικαιώματα περιωρισμένα, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου εἶχον μεγάλην ἴσχυν; διότι ἀνελάμβανον τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ εἶχον τὴν ἔξουσίαν νὰ θανατώνωσιν ἢ ἀθωώνωσι πάντα ἐκ τῶν ἐν τῷ στρατεύματι· διὰ πᾶσαν ὅμως πρᾶξιν τῶν ἐπιστρέφοντες εἰς Σπάρτην ἔδιδον λόγον. Ἐξεστράτευον δὲ μέχρι μὲν τοῦ ἔτους 510 π. Χ. καὶ οἱ δύο, ἐπειτα δὲ ὁ εἰς βραδύτερον ὅμως ἀπεστέλλοντο ὡς στρατηγοὶ καὶ ἀλλοι Σπαρτιαταὶ. Ἄλλα, ἀν καὶ εἶχον περιωρισμένα δικαιώματα, ἀπελάμβανον πολλὰς τιμάς. Ἐλάρενον δηλαδὴ διπλῆν μερίδαν κατὰ τὰς κοινὰς τραπέζας, τιμητικὴν θέσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, φόρον πληρωνόμενον ὑπὸ τῶν περιοίκων καὶ τὸ τρίτον τῶν λαφύρων ἐν τοῖς πολέμοις· τελευτῶντες δὲ τὸν βίον ἐκηδεύοντο λαμπρῶς καὶ ἐπενθουστο καθ' ὑποχρέωσιν ἐπὶ δέκα ἡμέρας καὶ ὑπὸ τῶν περιοίκων καὶ ὑπὸ τῶν εἰλώτων. Ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς ἦσαν καὶ πρόεδροι τῆς γερουσίας, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἔξ εἴκοσι καὶ ὅκτω γερόντων, ὑπερβάντων τὸ ἔξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των ἔξελέγοντο δ' οἱ γέροντες οὗτοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ καὶ ἦσαν ισόθιοι ἐν τῇ ἀρχῇ. Ἡ γερουσία εἶχεν εἰς χειράς της ἀπασαν τὴν κυβερνήσιν καὶ ὅχι μόνον ἐδίκαζε περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συνθηκῶν. Ἄλλ' αἱ περὶ πολέμου,

εἰρήνης καὶ συνθηκῶν ἀποφάσεις τῆς γερουσίας ἐπραγματοποιούντο, ἐὰν παρεδέχετο αὐτὰς καὶ ή ἐκκλησία τοῦ λαοῦ.

Ἐκκλησία τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ, ἡ ὅποια εἰς τὰς ἀλλας Δωρικὰς πόλεις ώνομάζετο «ἀλία», ἐκαλεῖτο ἐν Σπάρτῃ «ἀπέλλα». Ἀπετελεῖτο δὲ ἡ ἀπέλλα ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ τριχοστὸν τῆς ἥλικίας ἔτος Σπαρτιατῶν καὶ συνήρχετο κατὰ πᾶσαν πανσέληνον ἐν ὑπαίθρῳ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Κνακίωνος καὶ τῆς γεφύρας Βαθύκας. Τὴν προεδρίαν τῆς ἀπέλλας εἶχον κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ βασιλεῖς, ἔπειτα δὲ οἱ ἔφοροι. "Εργον δὲ ἡ ἀπέλλα εἶχε ν' ἀποδέχηται ἡ ἀπορρίπτει διὰ βοῆς καὶ ὅχι διὰ ψήφου τὰς περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συνθηκῶν προτάσεις τῆς γερουσίας, νὰ ἐκλέγῃ τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἐφόρους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς στρατηγούς, εἰς οὓς ἀνετίθετο ιδία τις ἐντολή, νὰ ἐκδικάζῃ ἀμφισβητήσεις περὶ τοῦ θρόνου, νὰ ψηφίζῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν τῷ πολέμῳ ἀνδραγαθούντων εἰλώτων καὶ νὰ θεσπίζῃ νόμους.

"Ἐφοροι. Ἰδιάζουσα παρὰ τοῖς Σπαρτιαταῖς ἀρχὴ ἦτο καὶ ἡ τῶν πέντε ἐφόρων, ἥτις κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην συνεστάθη ἐπὶ βασιλέως Θεοπόμπου (757 π.Χ.) καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου. Ἐξελέγοντο δὲ οἱ πέντε ἔφοροι κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ καὶ συνεστάθησαν ἐν τῷ ἀρχείῳ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον ἀστυομικὰ μόνον καθήκοντα, ἔπειτα δὲ ἀπετέλουν ἀνωτάτην ἀρχὴν, ἐνώπιον τῆς ὅποιας καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ἐδίδον λόγον τῶν πράξεών των. Ἐκ τῶν ἐφόρων δὲ πρῶτος ἦτο καὶ ἐπώνυμος τοῦ ἔτους.

Σπαρτιατικὴ λιτότης. Πρὸς διατήρησιν τῆς μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν ἴσοτητος ἀπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ Λυκούργου τὸ χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν νόμισμα, ἔτι δὲ τὸ ἐμπόριον, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι· μόναι δὲ αἱ στρατιωτικαὶ ἀποκήσεις ὁρίσθησαν ὑπὸ αὐτοῦ ὡς μόνη τῶν Σπαρτιατῶν ἐνασχόλησις. Ἐπειδὴ δὲ ὅχι μόνον ἡ πειθαρχία, ἀλλὰ καὶ ἡ σκληραγωγία εἶναι ἀναγκαῖοτάτη πρὸς μόρφωσιν ἀνδρείων μαχητῶν, δὲ σοφὸς νομοθέτης Λυκούργος ἐξήλειψε τὴν τροφὴν καὶ εἰσήγαγε τὴν ἄκραν λιτότητα. Συνήθισε δηλαδὴ τοὺς Σπαρτιαταῖς νὰ κατοικῶσιν ἐν οἰκίαις πενιχραῖς, τὰς ὅποιας κατεσκεύαζον ἔχοντες ὡς μόνα ἐργαλεῖα τὸν πέλεκυν καὶ τὸν πρίονα. Πρὸς τούτοις ὥρισε τὰς κοινὰς τραπέζας, ἥτοι τὰ λεγόμενα συσσίτια, ἔνθα ἔτρωγον πάγτες ὅμοι, μηδὲ τῶν βασιλέων ἐξαιρουμένων. Εἰς τὰ συσσίτια ταῦτα ὥφειλεν ἔκαστος νὰ συνεισφέρῃ κατὰ μῆνα διησμένον ποσὸν ἀλφίτων

(ἀλεύρων ἐκ κριθῆς), οἵνου, μέλιτος, σύκων, τυροῦ καὶ μικρόν τι χρηματικὸν ποσὸν πρὸς ἀγορὰν κρέατος. Εἰς ἑκάστην τράπεζὴν ἑκάθηντο συνήθως ἀνὰ 15, οὐδὲνς δὲ ἡδύνατο ν' ἀπουσιάζῃ ἑκτὸς ἢν ἔθυεν ἢ ἦτο εἰς τὸ κυνήγιον· μόνοις οἱ ἔφοροι δὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰ συσσίτια ταῦτα. Ἡσαν δὲ τὰ δεῖπνα τῶν Σπαρτιατῶν εὐτελῆ. Ἡ κυριωτέρα τροφὴ αὐτῶν ἦτο ὁ κριθίνος ἀρτος καὶ ὁ μέλιας ζωμός, τὸν ὃποῖον κατεσκεύαζον ὅραζοντες χοίρειον κρέας ἐντὸς αἷματος καὶ ῥίπτοντες ἐντὸς αὐτοῦ ὀλίγον ὅξος καὶ ὀλίγον ἄλας. Λέγουσιν δὲ τις θασιλεύς τις ἀλλῆς χώρας, ἐπειδὴ ἡθελε νὰ δοκιμάσῃ τὸν μέλιανα ζωμόν, προσεκάλεσεν ἐκ Σπάρτης μάγειρον· ἀλλὰ, ἀφ' οὗ ἐγεύθη, εὔρεν αὐτὸν ἀηδέστατον καὶ δὲν ἡδυνήθη νὰ φάγῃ. Τότε ὁ μάγειρος εἶπε πρὸς αὐτόν· «Βασιλεῦ, διὰ νὰ φάγῃ τις τοῦτον τὸν ζωμόν, πρέπει νὰ λουσθῇ εἰς τὸν Εὐρώταν ποταμόν».

Οἱ Σπαρτιαταὶ ἐν τοῖς πολέμοις. Μετὰ τοιαύτης σκληραγωγίας καὶ πειθαρχίας ζῶντες οἱ Σπαρτιαταὶ ἀπέβαινον ἐν ταῖς μάχαις ἀτομόμητοι. Παρελάμβανον δὲ μεθ' ἑχυτῶν ἐν τοῖς πολέμοις καὶ περιόκους καὶ εἴλωτας. Καὶ οἱ μὲν περίοικοι συνεζεστράτευον μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ὡς ψιλοὶ ἢ ὡς ὅπλιται, οἱ δὲ εἴλωτες ἡκολούθουν τοὺς κυρίους των ώπλισμένοι διὰ σφενδόνῶν καὶ τόξων, ἐνίστε δὲ καὶ διὰ θραύσος ὅπλισμού καὶ ἀνδραγαθοῦντες ἐγίνοντο ἐλεύθεροι (νεοδαμώδεις).

§ 21. Ἀνατροφὴ τῶν παιδῶν ἐν Σπάρτη.

Τὸ μέγιστον συμφέρον τῆς πολιτείας ἐν Σπάρτῃ ἦτο νὰ γεννῶνται παῖδες ὑγιεῖς καὶ νὰ ἀνατρέψωνται καταλλήλως διὰ νὰ γίνωνται γενναῖοι στρατιῶται. Διὰ τοῦτο τὰ νεογέννητα παιδία ἐφέροντο ἐνώπιον τῶν γερόντων· οὗτοι δέ, ἐὰν εὔρισκον αὐτὰ μὲ σωματικὰς ἐλλείψεις, διέττατον νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὰς ἀποθέτας, ἢτοι εἰς κρημνώδη τόπον τοῦ Ταῦγέτου, ἐὰν δὲ εὔρισκόν αὐτὰ ἀρτιμελῆ καὶ ύγια, ἐδιδον αὐτὰ εἰς τοὺς γονεῖς των, ὑπὸ τῶν ὅποιων ἀνετρέφοντο μέχρι τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας των, ἐπιταστῇ δὲ γενόμενα παρεδίδοντο εἰς τοὺς παιδονόμους καὶ ὑπ' αὐτῶν κατετάσσοντο εἰς ἀγέλας ἢ βούας. Πάσης ἀγέλης προίστατο ὁ μεταξὺ τῶν ἴδιων παιδῶν ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ δικρινόμενος· ἐπιτηρηταὶ δὲ τῶν ἀγελῶν ἦσαν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ παιδονόμοι. Ἐδιδάσκοντο δὲ ἐν Σπάρτῃ οἱ παῖδες νὰ-

σέβωνται καὶ νὺ τιμῶσι τοὺς γέροντας καὶ ἐρωτώμενοι ν' ὀποκρίνωνται συνετῶς καὶ συντόμως· ἔκαλετο δ' ἡ σύντομος ἀπόκρισις λα-
κωνισμός. Πρὸς τούτοις ἐμάνθικνον μουσικήν, στρατιωτικὸν χορὸν
(πυρρίχην) καὶ ὀλίγην μόνον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἀπεστήθηζον
τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, ἐκοιμῶντο ἐπὶ στρωμνῶν ἐκ σχοινίου, ἡσχο-
λοῦντο εἰς σωματικὰς ἀσκήσεις, ἐφόρουν ἔνα μόνον βραχὺν χιτῶνα,
τὸν ὄποιον ἀπέθετον ἐν καιρῷ τῶν ἀσκήσεων, καὶ ἐλάμβανον ὀλίγην
τροφήν, διὰ ν' ἀναγκάζωνται νὺ κλέπτωσι καὶ γίνωνται τοιουτορό-
πως ἐπιτήδειοι ἐν τοῖς πολέμοις. "Οσοι δὲ συνελαμβάνοντο κλέπτον-
τες ἐτιμωροῦντο διὰ τὴν ἀνεπιτηδειότητά των. Διὰ τοῦτο ἐφίλοτι-
μοῦντο νὺ μὴ ἀνακαλύπτωνται. Λέγεται δὲ παῖς κλέψυς μικρὸν ἀλώ-
πεκα καὶ κορύψης αὐτὴν ὑπὸ τὸ ἔνδυμά του προετίμησε νὰ κατασπαραχθῇ
ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ νὺ μὴ προδοθῇ. Ἐν γένει οἱ παῖδες τῶν Σπαρτια-
τῶν ἀνετρέφοντο μετὰ μεγίστης σκληραγωγίας ὑποφέροντες γεν-
ναῖως πεῖναν, δίψαν, ψυχος, καύσωνα καὶ κόπους. Τῆς τοιαύτης ἀνα-
τροφῆς οὐδὲν αὐτοὶ οἱ βασιλόπαιδες ἔξηροῦντο.

'Αλλ' ἐν Σπάρτῃ καὶ αὐταὶ αἱ Σπαρτιάτιδες ἀνετρέφοντο αὐ-
τηρῶς. Αὗται ἐκ παιδικῆς ἥλικίας συνανεστρέφοντο μετὰ τῶν ἀν-
δρῶν καὶ ἀνετρέφοντο ἀνδρικῶς. Ἐμάνθικνον δηλαδὴ ὅχι μόνον νὺ
χορεύωσι καὶ νὺ ἔδωσιν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀσκῶνται εἰς τὴν πάλην, τὸν
δρόμον, τὸ ἀκόντιον καὶ τὸν δίσκον. "Ενεκα λοιπὸν τῆς τοιαύτης
ἀνατροφῆς καθίσταντο αὕται γενναῖκι καὶ ἐθυσίαζον τὰ πάντα ὑπὲρ
τῆς πατρίδος. Η Σπαρτιάτις δίδουσα τῷ οἴῳ τὴν ἀσπίδα ἔλεγεν.
«ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς», ἦτοι «ἢ ταύτην να φέρῃς ἢ ἐπὶ ταύτης νὰ σὲ
φέρωσι νεκρόν».

§ 22. Προώτος μεσσηνιακὸς πόλεμος.

Οἱ Σπαρτιάται, ἀφ' οὗ διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου κατέστη-
σαν ἀνώτεροι ἀπόάντων τῶν Ηελιοποννησίων κατὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ
τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀπεράσισαν νὺ κατακτήσωσι τὴν ὁραίαν
Μεσσηνίαν. Εὑρόντες λοιπὸν ἀφορμὴν πολέμου ἐπετέθησαν ἐν ἔτει
743 π. Χ. κατὰ τῶν Μεσσηνίων, τῶν ὄποιων βασιλεὺς ἦτο ὁ Εὐ-
φάνης. Οἱ Μεσσηνιοὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀντεῖχον γενναῖας, ἀλλ' ἔπειτα
δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀντιστῶσι καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν
πεδινὴν χώραν καὶ νὺ κλεισθῶσιν ἐγτὸς τοῦ ὀχυροῦ φρουρίου τῆς Ίθω-

μης. Ἐνταῦθα πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Στρατιωτῶν ἥλθον εἰς μεγάλην στενόχωρίαν, διότι ἐξήντλησαν τὰς τροφάς. Διὰ τοῦτο ἡρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τί ὀφειλεν νὰ πράξωσιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μαντεῖον ἀπεκρίθη ὅτι θὰ σωθῇ ἡ Ἱθώμη, ἐὰν θυσιασθῇ παρθένος ἐν βασιλικοῦ αἵματος, οἱ Μεσσήνιοι ἔρριψαν κλήρους· ἐλαχεὶ δὲ ὁ κλῆρος εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Λυκίσκου. ἀλλ' οὔτος, διὰ νὰ σώσῃ τὴν θυγατέρα του, ἔφυγε μετ' αὐτῆς εἰς Σπάρτην. Ἐνῷ δὲ πάντες ἤσαν ἐκπεπληγμένοι, διὸ Ἀριστόδημος, δοστις κατήγετο ἐν βασιλικοῦ αἵματος, προσέφερεν ἑκουσίως τὴν θυγατέρα του ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ἔθυσίασεν αὐτήν.

Μετὰ τὴν θυσίαν τῆς κόρης τοῦ Ἀριστοδήμου οἱ Μεσσήνιοι εἶχον πεποίθησιν ὅτι ἥθελον νικήσῃ, διότι ἐξεπληρώθη ὁ χρησμός. Διὰ τοῦτο, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ἀρκάδων, ὥρμησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ θάρρους καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιαταὶ ἐξηκολόύθουν νὰ ἐφορμᾶσιν ἐπιμόνως· ἐν τινὶ δὲ μάχῃ κατώρθωσαν νὰ φονεύσωσι τὸν βασιλέα τῶν Μεσσηνίων Εὐφάνην. Τὸν βασιλέα τοῦτον διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου διὸ Ἀριστόδημος, δοστις ἐφ' οἷς καναὶ ἔτη ὑπερανθρώπους ἀγῶνας κατέβαλε πόδες σωτηρίαν τῆς πατρίδος του. Ἀλλ' ὁ φιλόπατρις οὗτος βασιλεύει, ἐπειδὴ εἰς πάσας τὰς κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν μάχας ἀπετύγχανεν, ἀπώλεσε πλέον τὸ θάρρος του. Ἐπὶ τέλους δέ, ἐπειδὴ ἔβλεπε καθ' ὅπνον τρομακτικὰ ὄνειρα καὶ ιδίως τὴν θυσιασθεῖσαν θυγατέρα του, ἦντοκτόνησεν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοδήμου ἡ Ἱθώμη ἐκυριεύθη. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐληξεν διὸ πρῶτος μεσσηνιακὸς πόλεμος, δοστις διήρκεσε 19 ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 743 μέχρι τοῦ 724 π.Χ. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἀλλοι μὲν τῶν Μεσσηνίων ἔφυγον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, "Ἀργος καὶ Σικυῶνα, ἀλλοι δὲ ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ μετάκησαν εἰς τὴν πόλιν Ἄργιον. Οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἐν Μεσσηνίᾳ κατεστάθησαν περίοικοι καὶ εἶλωτες.

§ 23. Δεύτερος μεδιονιακὸς πόλεμος.

Μετὰ 39 ἔτῶν δουλείαν οἱ Μεσσήνιοι ἐκλέξαντες ἀρχηγὸν τὸν ἀτρόμητον Ἀριστομένην ἐλαχού ὅπλα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, διὰ νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν ἀνερχαρτησίαν των. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἤρχι-

σεν ὁ δεύτερος μεσσηνιακὸς πόλεμος, ὃστις διήρκησε 17 ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 685 μέχρι τοῦ 668 π. Χ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην μάχην οἱ δύο στρατοὶ ἐφάνησαν ισόπαλοι, ἔπειτα δύμως οἱ Μεσσηνιοὶ κατενθουσιασθέντες ἐκ τῆς ἀνδρείας τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀριστομένους ἀγελείχθησαν ὑπέρτεροι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μάλιστα προυχώρησαν νικηταὶ πρὸ αὐτῆς τῆς Σπάρτης. Τότε δ' ὁ Ἀριστομένης θέλων νὰ ἔκφοβήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας εἰσῆλθεν ἐν καιρῷ ἀσελήνου καὶ βροχερᾶς νυκτὸς εἰς τὴν Σπάρτην καὶ διευθυνθεὶς εἰς τὸν ἐν τῇ πόλει ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐστησεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπέγραψεν ὁ «Ἀριστομένης τῇ Ἀθηνᾶ ἐκ τῶν λαφύρων τῶν Λακεδαιμονίων». Τὴν ἀσπίδα ταύτην ἴδόντες οἱ Σπαρτιάται ἐξεπλάγησαν, ὡς ᾧτο ἐπόμενον, καὶ ἐδειλίασαν ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐνθαρρυνθέντες διὰ τῶν ἀσμάτων τοῦ περιφέρμου ποιητοῦ Τυρταίου, καταγομένου πιθανῶς ἐκ τῆς Λακωνικῆς πόλεως Ἀφίδνης, ὅρμησαν κατὰ τῶν Μεσσηνίων καὶ ἐπολέμησαν πρὸς αὐτοὺς γενναῖως. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλην τὴν γενναιότητα τῶν Σπαρτιατῶν οἱ Μεσσηνοὶ καὶ κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἀγελείχθησαν νικηταί. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ γενναῖοι Μεσσηνοὶ προδοθέντες ὑπὸ τοῦ συμμάχου τῶν βασιλέως τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτους περιεκυλῶθησαν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ὑπέστησαν τοιαύτην ἥταν καὶ σφαγήν, ὅστε κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον τῆς Εἴρης (ὅρους κειμένου μεταξὺ Μεσσηνίας καὶ Ἀρκαδίας).

Ἐπὶ ἐνδεκα ὅλα ἔτη ἀντεῖχον οἱ Μεσσηνοὶ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Εἴρης ἀποκρούοντες γενναῖώς τὰς προσβολὰς τῶν Σπαρτιατῶν. Πολλάκις μάλιστα ἐξήρχοντο τοῦ φρουρίου καὶ ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν προκείμενον εἰς αὐτοὺς καταπτροφάς. Ἀλλὰ κατὰ τιγκ ἔξοδον ἐπληγώθη εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ὁ γενναῖος Ἀριστομένης καὶ συνελήφθη αἰχμαλώτος μετ' ἀλλων 50 Μεσσηνίων. Πλήρεις δὲ χροᾶς οἱ Σπαρτιάται διὰ τὸ κατόρθωμά των ὠδήγησαν τοὺς αἰχμαλώτους ἐκείνους εἰς Σπάρτην καὶ ἔρριψαν πάντας εἰς τὸν Κεάδαν, διστις ἦτο βάραθρον, εἰς τὸ ὄπιον κατεκρήμνιζον τοὺς κακούργους. Παραδόξως δύμως, ἐνῷ πάντες οἱ αἰχμαλώτοι πίπτοντες εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο βάραθρον ἐφονεύοντο, ὁ Ἀριστομένης δὲν ἐφονεύθη, διότι ἡ μεγάλη ἀσπίς του προσκρούουσα εἰς τὰς πλευράς τοῦ βαράθρου κατέστησε τὴν πτῶσιν ἀσθενῆ. Ἐν τούτοις ὁ γενναῖος Μεσσηνοὶ οὐδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας εἶχε καὶ περιέμενε τὸν ἀφευκτὸν θάνατόν του.

Αλλά, ἐν ᾧ ἀπηλπισμένος ἐκεῖ εὑρίσκετο, αἰφνης ἀκούει κρότου καὶ στραφεὶς βλέπει ἀλώπεκα, ἥτις ἔτρωγε πτώματα. Ἀμέσως λοιπὸν συλλαμβάνει τὴν ἀλώπεκα ἀπὸ τῆς οὐρᾶς, ἀκολουθεῖ αὐτὴν μέχρι τῆς διπῆς, διὰ τῆς ὁπίας ἐκείνη εἶχεν εἰςέλθη εἰς τὸ βάραθρον, πλατύνει περισσότερον τὴν ὅπην καὶ ὡς ἐκ θαύματος σφέζεται καὶ φθάνει εἰς τὴν Εἴραν. “Οτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Εἴραν, ἔμαθεν ὅτι οἱ Κορίνθιοι ἤρχοντο πρὸς βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Διὰ τοῦτο δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καὶ ρός, ἀλλ’ ἀμέσως ἔσπευσε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατ’ αὐτῶν καὶ ἐπιτεθεὶς ἐφόνευσε πολλούς, ἐν οἷς καὶ αὐτοὺς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Κορινθίων. Ταῦτα δὲ κατορθώσας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Εἴραν.

Αλλά, ἐν ᾧ ὁ γενναῖος Ἀριστομένης ὑπερανθρώπως ἦγωντιζετο, διὰ νὰ σώσῃ τὴν Εἴραν, φρουροί τινες τῆς Εἴρας ἐν νυκτὶ τινὶ βροχερῷ καὶ τρικυμιώδει ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἀριστομένους, ὅστις εἶχε πληγωθῆναι καὶ ἔμενε κλινήρης, ἀφῆκεν τὰς θέσεις των καὶ μετέβησαν εἰς τὰς οἰκίας των. Τοῦτο λοιπὸν μαθόντες οἱ Σπαρτιάται παρὰ τινος δούλου πράσφυγος ὄρμησαν κατὰ τῆς Εἴρας καὶ διὰ τοῦ ἀπροφυλάκτου ἐκείνου μέρους εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ δυστυχεῖς Μεσσήνιοι ἐπολέμουν, ἀλλ’ ἐπὶ τέλους ἀπέκαμον. Τέλος οἱ πλειστοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀριστομένους ἀπελπισθέντες ὄρμησαν ξιφήρεις μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ ἐζήτησαν νὰ διασχίσωσι τὰς τάξεις τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοιουτοτόπως νὰ φύγωσιν. Οἱ δὲ Σπαρτιάται ἰδόντες τὸ θέαμα τοῦτο τοσοῦτον ἐξεπλάγησαν, ὡστε ἀφῆκεν αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν ἀνενόχλητοι. Κατέρυγον δ’ οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι Μεσσήνιοι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐνθα μετ’, ἐνθουσιασμοῦ ὑπερέχθησαν αὐτοὺς οἱ Ἀρκάδες. Αλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁ Ἀριστομένης δὲν ἔμεινεν ἦτυχος. Ἐξέλεξε 500 Μεσσηνίους καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιπέσῃ μετ’ αὐτῶν κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἡλπίζε δέ, ὅτι ἦθελε κυριεύσῃ αὐτὴν, διότι οἱ πλειστοὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν εἰσέτι ἐν Εἴρᾳ. Τὸ στρατῆγημα ὅμως τοῦτο προοδέθη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑπὸ τοῦ βασιλέως πάλιν τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτους. “Ενεκα δὲ τῆς προδοσίας ταύτης ὁ μὲν Ἀριστομένης δὲν ἐπεχείρησε τὴν ἐπίθεσιν, οἱ δὲ μεγαλόψυχοι Ἀρκάδες τὸν μὲν προδότην βασιλέα των ἐλιθοβόλησαν καὶ τὸ σῶμά του ἔρριψαν ἔξω τῶν δύον τῆς Ἀρκαδίας, τὴν δὲ βασιλείαν κατήργησαν. Μετὰ ταῦτα οἱ Μεσσηνίοι ἐκεῖνοι ἔχοντες ἡγεμόνας τοὺς νεόντας τοῦ Ἀριστομένους Γόργον καὶ

Μάντικλον ἀπέπλευσαν εἰς Ρήγιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάγκλην τῆς Σικελίας, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Μεσσηνήν. Οἱ δὲ Ἀριστομένης ἐπέλευσαν εἰς Ρόδον, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν. Οσοι δὲ τῶν Μεσσηνίων ἔμειναν ἐν τῇ πατρίδι των ἔγιναν ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐντὸς δὲ δλίγου χρόνου ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῶν Μεσσηνίων οἱ Σπαρτιάται ἀνεδείχθησαν ἡγεμόνες τῆς Πελοποννήσου.

§ 24. Αἱ Ἀθηναῖ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους.

Αἱ Ἀθηναῖ, αἵτινες εἶχον πολιοῦχον τὴν Ἀθηνᾶν, λέγεται ὅτι ἔλαθον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ παρὰ τοῦ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐλθόντος Κέκροπος, πολιτικῶς δὲ κατηρτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θησέως. Διηροῦντο δὲ παλαιόθεν πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς εἰς τέσσαρας φυλάς, ὃν ἐνάστη εἶχε τὸν βασιλέα της (φυλοβασιλέα), μετὰ δὲ ταῦτα εἰς δώδεκα δήμους, ὃν ἐκαστος εἶχεν ἕδιον βουλευτήριον καὶ ἴδιους ἀρχοντας. Τούτους τοὺς δήμους ἦνωσεν, ὡς εἴδομεν ἀλλαχοῦ, ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ὁ Θησεύς. Ἀξιομνημόνευτος βασιλεὺς ὑπῆρξεν ἐν Ἀθηναῖς ἐν τοῖς μετὰ τὸν Θησέα χρόνοις ὁ πολυθρύλητος Κόδρος, ὅστις, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, διὰ τοῦ ἔκουσίου θανάτου του ἔσωσε τὰς Ἀθηναῖς ἀπὸ τῆς κατακτητικῆς φυλῆς τῶν Δωριέων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου τὸ ἀξιωματοῦ βασιλέως δὲν κατηργήθη, ἀλλ' ἔγινε βασιλεὺς ὁ οὗδος τοῦ Κόδρου Μέδων καὶ εἶτα ὁ Ἀκαστος. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ βασιλεῖς τινες ἦσαν ἀπειροι περὶ τὰ πολεμικά, διωρίσθη καὶ δεύτερος ἀρχων, ὁ ὅποιος ὡνομάσθη πολέμαρχος, ἐπειτα δὲ καὶ τρίτος ἀρχων, ὅστις ὡνομάσθη ἀπλῶς ἀρχων. Τοιουτορόπως λοιπὸν τὸ πολίτευμα σὺν τῷ χρόνῳ κατέστη δλιγαρχικόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ τρεῖς ἀρχοντες ἦσαν ισόβιοι καὶ κατήγοντο ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου, ἐπειτα δὲ (τῷ 752 π. Χ.) περιωρίσθησαν εἰς δεκατίαν καὶ ἐξελέγοντο οὐχὶ πλέον ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου, ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν εὐπατριδῶν· βραδύτερον δ' ἔγιναν ἐνιακύστοι. Ἐκ τῶν τριῶν ἀρχόντων πρῶτος καὶ κυρίως ἀρχων ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ ὁ ἀρχων, ὅστις βραδύτερον καὶ ἀρχων ἐπώνυμος ἐκλήθη, διότι ἀντὶ ἀλλης χρονολογίας οἱ Ἀθηναῖοι ἔχρονοι λόγουν τὸ ἔτος ἐπιγράφοντες ἐπὶ τῶν ψηφισμάτων των τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀρχοντος· δεύτερος δ' ἔγινεν ὁ βασιλεὺς, ὅστις εἶχε

τὴν ἐπιστασίαν τῶν θρησκευτικῶν· τρίτος δὲ ὁ πολέμαρχος, δεστις εἶχε τὴν ἐπιστασίαν τῶν στρατιωτικῶν. Μετὰ ταῦτα προσετέθησαν εἰς τοὺς τρεῖς εἰρημένους ἀρχοντας καὶ ἔτεροι ἔξι ἐνιαύσιοι ἀρχοντες, οἵτινες ἐκάλοῦντο θεσμοθέται. Τῶν θεσμοθετῶν τούτων ἔργον ἦτο ν' ἀναγράφωσι τοὺς θεσμούς, διὰ τῶν δόπιών ἐκρίνοντο οἱ παρανομοῦντες. Πάντες δ' οἱ μνημονεύθεντες ἐννέα οὗτοι ἀρχοντες διωρίζοντο ἀρχαιότατα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλῆς.

Ἡ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴ ἦτο Ἀρείου Πάγου βουλὴ ἦτο δικαστήριον ἀρχαιότατον καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ δικαστῶν ἰσοβίων, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Ἀρεοπαγῖται. Ἡ βουλὴ αὕτη ἐκλήθη τοιουτορόπως, διότι οἱ Ἀρεοπαγῖται συνήρχοντο καὶ ἐδίκαζον ἐν ὑπαίθρῳ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρεως τοῦ κειμένου πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀκροπόλεως. Εἶχε δὲ εὐρεῖκαν πολιτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἐπετήρει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων καὶ τὰ μέγιστα συμφέροντα τῆς πόλεως καὶ ἐτιμώρει τοὺς ἀκοσμοῦντας. Κατὰ τὴν ἀρχαιότατην ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ ἀρχοντες ἦσαν ἰσθιοι, διωρίζοντο Ἀρεοπαγῖται ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐπατριδῶν, ἐπειτα ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι διετέλεσαν ἀρχοντες καὶ ἐξεπλήρωσαν τὰ καθήκοντά των ἐντίμως καὶ εὐσυνειδήτως.

§ 25. Κυλώνειον ἄγος.

Ἐν Ἀθήναις πᾶσαν τὴν γῆν κατεῖχον οἱ εὐπατρίδαι, οἱ δὲ πένητες εἰργάζοντο τοὺς ἀγροὺς τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἐκάλοῦντο πελάται καὶ ἐκτήμοροι, διότι ἐλάχισταν τὸ ἔκτον μόνον τοῦ εἰποδήματος. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν ὁ πένητος δὲν ἀπέδιδε τὸ ὡρισμένον εἰσόδημα εἰς τὸν κύριον τοῦ ἀγροῦ, ἐγίνετο δοῦλος καὶ αὐτὸς καὶ οἱ παῖδες τοῦ, πολλάκις δ' ἐπωλεῖτο καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Ἄλλ' ἔκτος τούτων ὅσοι ἐκ τῶν πενήτων ἐδανείζοντο παρὰ τῶν εὐπατριδῶν χρήματα ὥφειλον νὰ θέσωσιν ὡς ἐνέχυρα τὰ ἴδια τῶν σώματα. Τοιουτορόπως δὲ, ἐὰν ἡδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰ ὄφειλόμενα, ἐγίνοντο δοῦλοι καὶ ἐπωλοῦντο. Διὰ πάντα λοιπὸν ταῦτα οἱ πένητες ἐμίσουν τοὺς εὐπατρίδας καὶ ἔθεωρον αὐτοὺς κακοὺς δαίμονας. Ἐκ τοῦ μίσους δὲ τούτου τῶν πενήτων ἐπωφελούμενος εὐπατρίδης τις Κύλων ὀνομαζόμενος, δρτις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διότι ἦτο διλυμπιονίκης, καὶ στηριζόμενος εἰς πολλοὺς φίλους του καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ πενθεροῦ του

Θεαγένους, τυράννου τῶν Μεγάρων, ἀπεφασισε νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς τοῦτο μετὰ πολλῶν ὀπαδῶν του κατέλαβε περὶ τὸ ἔτος 636 π. Χ. τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Κύλωνος ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πάντες οἱ εὐπατρίδαι ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐπώνυμον ἀρχοντας Μεγαλέα, τὸν ἀνήκοντα εἰς τὸν πλούσιον οἶκον τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ἐποιήσαντας τὴν Ἀκρόπολιν. Καὶ ὁ μὲν Κύλων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Μέγαρα, οἱ δὲ ὀπαδοὶ του καταφυγόντες εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ τοῦ Μεγαλέους, ὅπως δικασθῶσιν. Ἀλλὰ, ἐνῷ κατήρχοντο ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὸ ἀστυν, κατεσφάγησαν δολίως ὑπὸ τοῦ Μεγαλέους καὶ τῶν ὀπαδῶν του πρὸ τοῦ παρὰ τὸν Ἀρειον Πάγον βωμοῦ τῶν Εὑμενίδων. Ἐπειδὴ δὲ ἀσθένειαι ἐπιδημικαι ἔγεσκηψαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμισαν ὅτι ἐτιμωροῦντο ὑπὸ τῶν θεῶν διὰ τὸ Κυλώνειον ἄγος, ἦτοι τὸ κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κύλωνος ἀνοσιούργημα. Διὰ τοῦτο τοὺς μὲν ἀποθνήντας ἐκ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν ἐξέβαλον ἐκ τῶν τάφων, τοὺς δὲ ζῶντας κατεδίκασαν εἰς ἀειφύγιαν. Μετὰ ταῦτα προσκληθεὶς ἐκ Κορήτης ὁ θεοφιλὸς μάντις καὶ ιατρὸς Ἐπιμενίδης ἐκαθάρισε διὰ θυσιῶν τὴν πόλιν.

§ 26. Νόμοι τοῦ Δράκοντος.

Ως νὰ μὴ ἔρκουν τὰ δεινά, τὰ ὄποια ὑπέφερεν ὁ λαὸς ἐκ τῆς πενίας, οἱ εὐπατρίδαι κατεῖχον ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπόσας τὰς ἀρχὰς, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὴν τὴν δικαστικὴν ἔξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐδίκαζον στηρίζοντες τὰς ἀποφάσεις των εἰς παλαιοὺς ἀγράφους νόμους καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸν λαὸν πάντοτε δικαιοσύνην, ὁ λαὸς ἐξαναστὰς ἀπήτησε νόμους γραπτούς. Ἀναγκασθέντες λοιπὸν οἱ εὐπατρίδαι νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ ἀγέθηκαν τῷ 631 π. Χ. εἰς τὸν γηραιὸν εὐπατρίδην Δράκοντα νὰ συγγράψῃ νόμους.

Οἱ Δράκων συνέγραψε νόμους, δι᾽ ᾧν ἐζήτησε πρῶτον μὲν νὰ διρή τὰς ποινὰς τῶν ἐγκλημάτων, δεύτερον δὲ νὰ κανονίσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ.

Καὶ τὰς μὲν ποινὰς ὥρισεν ὁ Δράκων τοιουτορόπως, ὥστε νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς μὲν τὰ πλεῖστα τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ πάντα διὰ θανάτου. Ἐνομοθέτησε δὲ νὰ τιμωρῆται διὰ θανάτου,

ζστις ἐφόνευεν ἐκ προμελέτης, τούτου δὲ νὰ δημεύηται καὶ ἡ περιουσία. Κατὰ τοῦ ἀπρομελετήτως φονεύσαντος ὥρισεν ὡς τιμωρίαν τὴν ἀειφυγίαν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς πάντα πολίτην νὰ δύναται καὶ φονεύῃ ἀτιμωρητὶ τὸν ἀνθρωποτόνον, ἐὰν οὗτος ἐτόλμηκε νὰ διαμείνῃ ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς. Διὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἐγκλήματα ἐνομοθέτησεν αὐστηρὰς μὲν τιμωρίας, ἀλλ’ ὅχι διὰ πάντα τὸν θάνατον. "Ωρισε π.χ. ὁ ἄρεργος νὰ κηρύσσηται ἀτιμος, δῆλος. νὰ στερηθῇ τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων, οἱ δὲ διαπράττοντες ἀλλα ἐγκλήματα νὰ τιμωρῶνται διὰ χρηματικῆς ζημίας. Μόνον τοὺς ἀλέπτας ἐτιμώρει ὁ Δράκων αὐστηρότατα, ὡς τοὺς ἀνθρωποτόνους. Συμφώνως λυιπόν πρὸς ταῦτα ὑπερβολικὸν εἶναι τὸ λεγθὲν περὶ τῶν νόμων τοῦ Δράκοντος ὅτι ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ οὐχὶ διὰ μελάνης, ἀλλὰ δι' αἴματος.

Τὰ δὲ δικαιώματα τοῦ λαοῦ ἐκανόνισεν ὁ Δράκων τοιουτορόπως, ὅτε νὰ λάθῃ ὁ λαὸς ἀνακούφισιν. "Ωρισε δηλαδὴ νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ πάντες οἱ φέροντες ὅπλα, νὰ ἐκλέγωνται δὲ διὰ κλήρου ἀρχοντες μὲν οἱ ἔχοντες περιουσίαν οὐχὶ κατωτέρων τῶν δέκα μνῶν (¹), στρατηγοὶ δὲ καὶ ἵππαρχοι οἱ ἔχοντες περιουσίαν οὐχὶ κατωτέρων τῶν ἐκατὸν μνῶν καὶ παῖδες συμπληρώσαντας τὸ δέκατον ἕτος τῆς ἡλικίας. Πάντες δὲ οἱ ἀρχοντες, στρατηγοὶ καὶ ἵππαρχοι ἐπρεπε νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν ἀνωτέρων τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Πρὸς τούτους προσδιώρισε νὰ ἀποτελῆται ἡ βουλὴ ἐκ 401 μελῶν καὶ νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ γίνωνται διὰ κλήρου βουλευταὶ πάντες οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἀνωτέρων τῶν τριάκοντα ἐτῶν οὐδεὶς δὲ νὰ λαμβάνῃ οἰανδήποτε ἀρχὴν δις, μέχρις οὖ πάντες λάθωσιν ἀρχὴν τινα. Τέλος τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν νόμων ἀνέθηκεν ὁ Δράκων εἰς τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ τιμωρῇ τοὺς παραβάνοντας τοὺς νόμους.

§ 27. Σόλων.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Δράκοντος ἔλαθε μὲν οὐανὰ δικαιώματα ὁ λαός,

¹ Η μνᾶ ἐπὶ Δράκοντος εἶχεν εἰσέτι 73 ἀργαίας δραχμάς, ἀπὸ δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ἐφεξῆς ἐκατὸν δραχμάς. Ἄλλ’ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ σχετικὴ ἀξία τῶν πολυτίμων μετάλλων ἦτο περίπου ὅκταπλασία τῆς σημερινῆς, δυνάμειά νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ δραχμὴ τῶν ἀργαίων ἦταν ὅκτὼ σημερινὰς δραχμάς.

ἀλλ' οὐδεμίαν ἔλαβεν ἀνακούφισιν ἀπὸ τῶν κακῶν, τὰ ὅποια προέρχονται ἐκ τῆς πενίας. Πολλοὶ εἰχον πωληθῆ ὡς δοῦλοι, διότι δὲν ἤδυναντο νὰ πληρώσωσι τὰ χρέη των, πλεῖστοι δὲ διέτρεχον τὸν κίνδυνον τοῦτον.⁶ Ενεκα λοιπὸν τῆς τοιαύτης καταστάσεως ὁ λαός ἐξεγερθεὶς ἐστασίασε κατὰ τῶν εὐπατριδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ στάσις ἐγίνετο ἵσχυρὰ καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διήρκει, ἐμφύλιος δὲ πόλεμος ἡπείλει τὴν πόλιν, οἱ διαμαχόμενοι ἐξέλεξαν ἀπὸ κοινοῦ ἀρχοντα καὶ διαλλακτὴν τὸν Σόλωνα καὶ ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος (τῷ 594 π. Χ.).

Ο Σόλων ἦτο υἱὸς τοῦ Ἐζηκεστίδου, ἐγεννήθη δὲ τῷ 640 π. Χ. καὶ κατήγετο ἀπὸ τοῦ Κόδρου. Ο ἐπιφανῆς οὗτος ἀνήρ, δοτις διὰ τὴν παιδείαν του ἐθεωρεῖτο ὡς εἰς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, εἶχε διακριθῆ ὡς ἔξοχος πολίτης ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνεκα τῆς πολιτικῆς του συνέσεως, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐνεκα τῶν ποιημάτων, ἐν τοῖς ὅποιοις διεφάνετο σοφία καὶ φιλοπατρία. Ἐν ἐκ τῶν ποιημάτων του εἶνε ἐκεῖνο, δι' οὗ ἐξήγειρε τῷ 600 π. Χ. τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Μεγαρέων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμίνος, ἡ ὅποια ἀνῆκε μὲν ἀλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους, εἶχε δὲ καταληφθῆ τότε ὑπὸ τῶν Μεγαρέων. Διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ δὲ τοῦ ὑποκινηθέντος ὑπὸ ἐκείνου τοῦ ποιήματος κατωρθώθη ἡ ἐπανάληψις τοῦ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς πολέμου, περὶ τοῦ ὅποιου οὐδὲ λόγος ἐπετρέπετο νὰ γίνη ἐνεκα τῶν προτέρων συμφορῶν τῶν Ἀθηναίων, καὶ τοιουτοῦρπως ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡ Σαλαμίς.

§ 28. Νόμοι τοῦ Σόλωνος.

Ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος τῆς ἀρχῆς ὁ Σόλων (594 π. Χ.), πρῶτον μὲν ἔκαμεν ἀποκοπὰς ἐκ πάντων τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων χρεῶν ἔπειτα δὲ κατήργησε τὴν βάρβαρον συνήθειαν, καθ' ἣν οἱ δανειζόμενοι ἔθετον ὡς ἐνέχυρα τὰ ἴδιά των σώματα καὶ ἐπωλοῦντο ἔπειτα ὡς δοῦλοι. Τὰ σωτήρια δὲ ταῦτα μέτρα ὠνόμασαν οἱ Ἀθηναῖοι σεισάχθειαν, διότι ἀπεσείσθη τὸ ἄχθος, τὸ ὅποιον ἐβάρυνε τὸν λαόν. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ Σόλων, διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὰς συναλλαγὰς τοῦ λαοῦ, μετερρύθμισεν ὅχι μάνον τὸ μετρικὸν σύστημα, ἀλλὰ καὶ τὸ νομισματικόν, αὐξήσας τὴν ἀξίαν τῆς μνᾶς ἀπὸ ἑβδομήκοντα τριῶν δραχμῶν εἰς ἑκατόν. Προσέτι ἡκήρωσε πάντας τοὺς νόμους τοῦ Δρά-

κοντος πλὴν τῶν φονικῶν καὶ κατέστησεν ἐπιτίμους πολίτας πάντας τοὺς κεκηρυγμένους ἀτίμους (τοὺς στεφθέντας τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων) ἔξαιρέσας μόνον τοὺς προδότας τῆς πατρίδος καὶ τοὺς φονεῖς.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος οἱ πολῖται ἔμειναν διηρημένοι, εἰς τέσσαρας τάξεις, καθὼς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἦσαν διηρημένοι, ἵτοι εἰς πεντακοσιομεδίμνους, ἵπετες, ζευγίτας καὶ θῆτας. Καὶ ἡ μὲν τάξις τῶν πεντακοσιομεδίμνων ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἔχόντων ἐτήσιον εἰσόδημα ἐκ πεντακοσίων ἐν συνόλῳ μέτρων ξηρῶν καὶ θερμῶν προϊόντων, εἴτε τὰ μέτρα ταῦτα ἀπετελοῦντο ἐκ μεδίμνων εἴτε ἐκ μετρητῶν¹ εἴτε ἐκ συναμφοτέρων. Οἱ τοιοῦτοι ὑπηρέτουν ἐν τῷ στρατῷ ὡς ὁπλῖται καὶ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ ἔξοπλίζωσι τὸ ναυτικόν. Ἡ δὲ τάξις τῶν ἱππέων ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἔχόντων ἐτήσιον εἰσόδημα τριακοσίων μέτρων. Οἱ τοιοῦτοι διετήρουν ἔνα ἥπερισσοτέρους ἵππους καὶ ἀπετέλουν τὴν ἱππικὴν δύναμιν τῆς χώρας. Ἡ δὲ τάξις τῶν ζευγίτων ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἔχόντων εἰσόδημα δικαιοσίων μέτρων καὶ δυναμένων νὰ τρέφωσι ζεῦγος βιῶν. Οἱ τοιοῦτοι ὑπηρέτουν ἐν τῷ στρατῷ ὡς ὁπλῖται. Ἡ δὲ τάξις τῶν θητῶν περιελάμβανε πάντας τοὺς ἀπολαμβάνοντας ἐτήσιον εἰσόδημα δλιγάτερον τῶν δικαιοσίων μέτρων, ὡς καὶ τοὺς ἐντελῶς ἀπόρους. Οἱ τοιοῦτοι ὑπηρέτουν ἐν τῷ στρατῷ ὡς ψιλοί στρατιῶται ἥ καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ ὡς κωπηλάται. Ωρίσθη δὲ ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων νὰ ἐκλέγωνται ἀναλόγως τῶν περιουσιῶν των οἱ ἐννέα ἀρχοντες, οἱ στρατηγοί, οἱ ἵππαρχοι, οἱ ταμίαι, οἱ πωληταί, οἵτινες ἦσαν δέκα καὶ ἕργον εἶχον νὰ πωλῶσι τὰς δημευομένας περιουσίας, νὰ φροντίζωσι περὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν δημοσίων κτημάτων, οἱ κωλακρέται, οἵτινες ἦσαν δώδεκα καὶ ἕργον εἶχον νὰ φροντίζωσι περὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν δημοσίων δείπνων, καὶ τέλος οἱ ἔνδεκα, οἵτινες ἷσαν δημόσιοι ὥσαύτως λειτουργοὶ καὶ ἕργον εἶχον νὰ φροντίζωσι περὶ τῶν δεσμωτηρίων καὶ περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ποιηικῶν ἀποφάσεων. Οἱ δὲ θῆτες οὐδεμίσιν ἀρχὴν ἡδύναντο γὰρ ἀρξωσιν· ἔδικαιοις ὑπότιμοι μόνον νὰ γίνωσιν ἔνορκοι δικασταὶ καὶ νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

1. Διὰ μὲν τοῦ μεδίμνου ἐμετροῦντο τὰ ξηρά προϊόντα, διὰ δὲ τοῦ μετρητοῦ τὰ θερμά. Καὶ ὁ μὲν μεδίμνος ἴσουστο πρὸς 52, 53 λίτρας, ἵτοι πρὸς 41 ὄκαδας καὶ 16 δράμια, ὁ δὲ μετρητὴς πρὸς 39, 39 λίτρας, ἵτοι 30 ὄκαδας καὶ 30 δράμια.

Αἱ φυλαὶ διὰ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος, ἦσαν καθὼς πρότερον, τέσσαρες. Ἐκάστη τῶν φυλῶν διηρεῖτο εἰς τρεῖς μὲν τριτῦς, εἰς δώδεκα δὲ ναυαρχούσις. Ἐκάστης ναυαρχούσις προίστατο ὁ ναύαρχος, ὅστις ἔργον εἶχε νὰ εἰσπράττῃ παρὰ τῆς ναυαρχούσις τοῦ χρήματα πρὸς κατασκευὴν πλοίων, προσέτι δὲ ἐκάστη φυλὴ διηρεῖτο καὶ εἰς τρεῖς φατρίας, ὃν ἑκάστη πάλιν διηρεῖτο εἰς τριάκοντα γένη. Πᾶσαι δ' αἱ ἀρχαὶ ἦσαν ἀμισθοὶ καὶ κληρωταὶ ἐκ καταλόγου, εἰς τὸν ὄποιον ἑκάστη ἐκ τῶν τεσσάρων φυλῶν ἀνέγραφεν ἐκείνους, τοὺς ὄποιους προέκρινεν ὡς ὑποψηφίους. Οὕτω π. Χ. διὰ τὰς θέσεις τῶν ἐννέα ἀρχόγυτων ἑκάστη φυλὴ ἔξελεγε δέκα, τοὺς ὄποιους ἀνέγραφεν ἐν καταλόγῳ· ἐκ τῶν τεσσαράκοντα δ' ἐν ὅλῳ γραφέντων ἐν τῷ καταλόγῳ ἐκληροῦντο οἱ ἐννέα ἀρχοντες.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ διὰ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος ἀπετελεῖτο ἐκ πάντων τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Πάντες οἱ πολῖται ὥφειλον νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐκκλησίας· πᾶς δέ, ὅστις ἦθελε καὶ ἤδυνχτο ν' ἀγορεύῃ, ἡγύρευε, πάντοτε δ' ἀγορεύων ἔφερεν ἐπὶ κεφαλῆς στέφανον καὶ ἐθεωρεῖτο ἵερος, ἀνεύθυνος καὶ ἀπαρθίαστος. Ἀπεφάσιζε δὲ ἡ ἐκκλησία περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ περὶ πασῶν ἐν γένει τῶν ὑποθέσεων διὰ ψηφοφορίας ἢ χειροτονίας. Ἄλλα, οἰαδήποτε ὑπόθεσις καὶ ἐν ὑπεβάλλετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἔπρεπε νὰ προμελετηθῇ, συζητηθῇ καὶ ἀποφασισθῇ προηγουμένως ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ἡ βουλὴ ἀπετελεῖτο ἐκ τετρακοσίων βουλευτῶν, ἦτοι ἐξ ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Οἱ ἐκλεγόμενοι βουλευταὶ ἔπρεπε νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις καὶ νὰ ἔχωσιν ἥλικαν ἀνωτέρων τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Ἔξελέγοντο δὲ δι' ἐνέτος καὶ συνήρχοντο ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καθ' ἑκάστην πλὴν τῶν ἕορτῶν.

Τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἀνέθηκεν ὁ Σόλων καὶ εἰς ἄλλα μὲν δικαστήρια, τῶν ὄποιων προϊδρευσον οἱ ἐννέα ἀρχοντες, μάλιστα δὲ εἰς τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας. Ἡ Ἡλιαία συνεκροτεῖτο ἐξ ἑξακιγίλιων δικαστῶν, οἱ δόποιοι εἰκληροῦντο ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν· διηρεῖτο δ' αὔτη εἰς δέκα τμῆματα, ὃν ἑκαστον ἀπετελεῖτο ἐκ πεντακοσίων· οἱ δὲ περιττεύοντές χίλιοι ἦσαν ἀναπληρωτικοί. Τὴν δ' ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴν ἔταξεν ὁ Σόλων νὰ ἐπιτηρῇ, ὡς καὶ πρίν, τοὺς νόμους καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς παραβάνοντας αὐτούς, νὰ δικάζῃ τὰς φονικὰς δίκις, νὰ ἐπιτηρῇ τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν καὶ τὰ ἥθη τῶν

πολιτῶν καὶ ν' ἀκυροῖ τοὺς νόμους ἀντιφέροντας. Ὁ Σόλων δ' ἔθηκε καὶ τὸν μοναδικὸν νόμον νὴ κηρύσσεται ἄτιμος ἐκεῖνος, ὅστις ἐν στάσει τινὶ δὲν ἐτέτσετο εἰς μίαν τῶν μερίδων, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πόλιν στασιάζουσαν. Εἰς τὸν Σόλωνα τέλος ἀποδίδονται καὶ ἄλλοι νόμοι, ἥτοι ὁ μὴ ἐπιτρέπων τὴν ἔξαγωγὴν τῶν προιόντων τῆς Ἀττικῆς πλὴν τοῦ ἐλάχιου, ὁ καταργῶν τὰς προηκτικὰς, ὁ τιμωρῶν τοὺς ἀέργους, ὁ μὴ ἐπιτρέπων νὰ ὑδρίζῃ τις δημοσίᾳ, ὁ ἀπαλλάξας τὸν οὐδὲν τῆς ὑποχρεώσεως νὰ γηραιούμήσῃ τὸν πατέρα, ἐὰν ὁ πατὴρ δὲν ἐδίδαξεν αὐτὸν τέχνην τινά, καὶ τέλος ὁ νόμος, ὅστις διέτασσε νὰ φυνέύηται ὁ ἄρχων ἐκεῖνος, ὁ ὄποιος ἤθελεν εὑρεθῆ μεθύων.

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐγράψησαν εἰς τὰς κύριεις (τριπλεύρους ξυλίνας πυραμίδας) καὶ ἔξετέθησαν εἰς δημόσιον τόπον· πάντες δὲ οἱ πολῖται ὠρκίσθησαν ὅτι θὰ τηρήσωσιν αὐτούς. "Ἐκτοτε καὶ οἱ ἀρχοντες ὠρκίζοντο ὅτι θ' ἀνέθετον δι' ιδίων ἐξόδων χρυσοῦν ἀνδριάντα, ἐὰν ἤθελον παραβῆναι νέμον τινά.

'Ο Σόλων, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὴν νομοθεσίαν του, ἔδωκεν εἰς πάντας τοὺς νόμους του ἴσχυν δι' ἑκατὸν ἔτη καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον θέλων ν' ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις, δι; καθ' ἑκάστην εἶχε παρὰ διαφόρων παραπονουμένων, ἀνεχώρησιν ἐκ τῆς πόλεως (τῷ 593) καὶ μετέβη εἰς Αἴγυπτον, Κύπρον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν, ὅποθεν μετὰ δεκαετῆ ἀποδημίαν ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας.

§ 29. Πεισίστρατος. Θάνατος τοῦ Σόλωνος.

"Ο Πεισίστρατος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις· ἦτο δὲ οὐδὲς τοῦ Ἰπποκράτους καὶ συγγενῆς τοῦ Σόλωνος. Ὁ ἀνήρ οὗτος ἦτο εὐφυής, εὔγλωττος, σώφρων, πλούσιος, γενναῖος καὶ προστάτης τῶν πτωχῶν. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ὑπερηγάπτα αὐτὸν καὶ ἐπίστευεν ὅτι, ἐάν ποτε οὗτος ἤθελε γίνη κύριος τῆς πολιτείας, ἤθελε φέρη τὴν ἴσοκτημοσύνην. Ἐπωφεληθεὶς λοιπὸν ὁ Πεισίστρατος ἐκ τῆς ἀγάπης, τὴν ὄποιαν εἶχε πρός αὐτὸν ὁ λαός, κατώρθωσε διὰ τεχνάσματος ν' ἀνακηρυχθῆ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Ἡμέραν τινὰ δηλαδὴ ἐτραχυμάτισσεν ἔκυτὸν καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὴν ἀγορὰν ἐδείκνυε τὴν πληγὴν του καὶ ἐφώναζεν ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του ἐτραχυμάτισσαν αὐτόν, διότι ὑπερήσπιζε τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Ὁ λαός λοιπὸν συγκινηθεὶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πεισίστρατου καὶ ἀγανακτήσας κατὰ τῶν ἀντι-

πάλων αὐτοῦ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα σωματοφύλακας (καρυγνόφόρους). Τοὺς πεντήκοντα τούτους σωματοφύλακας αὐξήσας ὁ Πεισίστρατος εἰς τετρακοσίους κατέλαβεν αἰφνης τὴν Ἀκρόπολιν καὶ μεθ' ἀπάσας τὰς διαμαρτυρίας καὶ τὰς φωνὰς τοῦ Σόλωνος καὶ ἄλλων ἀνεκηρύχθη τύραννος. Τὸ τόλμημα τοῦτο τοῦ Πεισίστρατου ἐγένετο κατὰ τὸ τριακοστὸν τέταρτον ἔτος μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος, ὅτοι τῷ 560 π.Χ. Δύο δ' ἔτη μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν ὁ Σόλων.

Δις ὁ Πεισίστρατος ἐξεδιώχθη τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τον, ἀλλὰ δις πάλιν κατάρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ βίου του. Ἐκυβέρνησε δὲ τὰς Ἀθήνας τόσον καλῶς καὶ δικαίως, ὡστε θεωρεῖται ὅτι ἔθηκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν. Ἡτο φιλάνθρωπος πρὸς πάντας καὶ εὐηγέρτει τοὺς πτωχοὺς δίδων εἰς αὐτοὺς χρήματα, διὸ νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγρούς των. Ἐκαλλώπισε τὰς Ἀθήνας διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἔθηκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλοπρεποῦς νηοῦ τοῦ Ὄλυμπίου Διός, τὸν ὄποιον, ἀφ' οὗ διεκόπη ἔπειτα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἡ οἰκοδόμησις αὐτοῦ, ἐπεράτωσεν δὲ τὸν Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ Ἀδριανός. Προσέτι δὲ ὁ Πεισίστρατος κατεσκεύασεν ἀγροτικὰς ὁδοὺς καὶ ὑδραγωγεῖκας καὶ μετεσκεύασε τὴν κρήνην Καλιρρόην, ἡ ὄποια ὠνομάσθη ἐννεάκρουνος, πρῶτος δ' αὐτὸς ἴδρυσεν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκην. Πρὸς δὲ τούτοις ἐπροστάτευσε τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας, τὴν γέωργιαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τέλος συλλέξας τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου (τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν) κατέταξεν αὐτὰ δι' ἀρμοδίων ἵκανῶν ἀνδρῶν, εἰς ἣν ταξὶν σώζονται μέχρι σήμερον, καὶ διέταξε ν' ἀπαγγέλλωνται ἐν τοῖς Παναθηναίοις. Ἀπέθανε δὲ τῷ 527 π. Χ., ὅτοι μετὰ 33 ἔτη, ἀφ' ὅτου τὸ πρῶταν κατέλαβε τὴν ἀρχὴν, τυραννήσας 19 ἐν δλῳ ἔτη.

§ 30. Πεισίστρατίδαι.

Ἄποθανὼν ὁ Πεισίστρατος ἀφῆκε τέσσαρας υἱούς, τὸν Ἰππίαν, Ἰππαρχον, Ιοφῶντα καὶ Ἡγυσίστρατον, τὸν ἐπιλεγόμενον Θεσσαλὸν. Ἐκ τούτων παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰππίας ἔχων συνάρχοντα τὸν φιλόμουσον Ἰππαρχον. Ἐξηκολούθησαν δὲ οἱ δύο ἀδελφοὶ νὰ διοικῶσι τὴν πόλιν καλῶς, ὡς ὁ πατήρ των, νὰ διακο-

σμῶσιν αὐτὴν καὶ γὰ προστατεύωσι τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας, τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως μεθ' ὅλην τὴν καλὴν διοίκησιν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐπεθύμουν τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος καὶ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς δημοκρατίας. Διὰ τοῦτο ἐμίσουν τοὺς Πεισιστρατίδας.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅπότε δύο ἐπιστήμοι φίλοι, ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, ἔξωργίσθησαν κατὰ τῶν Πεισιστρατιδῶν καὶ συνώμοσαν μετ' ἄλλων πολιτῶν νὰ ἔξολοθρεύσωσιν αὐτούς· ἔξωργίσθησαν δὲ κατὰ τῶν Πεισιστρατιδῶν οἱ δύο οὗτοι φίλοι καὶ δι-ἄλλας μὲν αἰτίας, ἵδιως δὲ διότι ὁ μικρότερος τῶν Πεισιστρατιδῶν Θεσσαλός, ὅστις ἦτο θρασὺς καὶ ὑβριστής, ἡμπόδισε κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀρμόδιου νὰ φέρῃ ἐπὶ κεφαλῆς κάνιστρον, ὡς ἔφερον πᾶσαι αἱ παρθένοι. Κατὰ τὴν ἑορτὴν λοιπὸν τῶν μεγάλων Παναθηναίων οἱ συνωμόται ἐπιπέσοντες φονεύουσι τὸν Ἰππάρχον. Ἄλλ' ἀμέσως ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ Ἰππάρχου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων συνελήφθη καὶ ἐψυλαχίσθη, ἐπειτα δὲ καὶ οὗτος ἐθανατώθη ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Ἰππίου. Ἐπειδὴ δὲ ἔλετοτε ὁ Ἰππίας κατέστη ωμὸς καὶ τραχύς, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤδυναντο νὰ ὑποφέρωσιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἤδυναντο νὰ ἔκδιώξωσιν αὐτόν, διότι εἶχεν ἴσχυρὰν σωματοφυλακήν. Ἐπὶ τέλους ὅμως τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐξօρίκ διατελούντων Ἀλκμεωνιδῶν ἤλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ τοῦ Ἰππίου ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγγίμολος καὶ μετὰ τοῦτον φονευθέντα ὁ βασιλεὺς Κλεομένης, ὅστις μετὰ πολλοῦ στρατοῦ καὶ μετὰ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καὶ πολλῶν Ἀθηναίων ἐποιιόρκησε τὸν Ἰππίαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (τῷ 510). Καὶ κατ-ἀρχὰς μὲν δὲ Ἰππίας ἀνθίστατο, ἐπειτα ὅμως ἥναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, διὸ νὰ σώηται τὴν ζωὴν τῶν τέκνων του, τὰ ὄπανα εἶχον αἰχμαλωτισθῆ, καὶ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν παρέδωκε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἀπῆλθε τῆς πόλεως διευθυνθεὶς εἰς τὴν Ηερσίαν.

§ 31. Κλεισθένης.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἔγινεν ἐν Ἀθήναις ὁ υἱὸς τοῦ Μεγακλέους καὶ τῆς Ἀγαρίστης Κλεισθένης, ὅστις κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Πεισιστρατιδῶν συνεπλήρωσε τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος.

καὶ ἔδωκε πλεῖστα δικαιώματα εἰς τὸν λαόν. Οὗτος διήρεσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς θέντα φυλὰς ἀντὶ τεσσάρων· ἐνομοθέτησε νὰ συνέργηται ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ δεκάκις ἑτησίως· ὥρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν εἰς πεντακοσίους (50 ἐξ ἑκάστης φυλῆς), κατέργησε τὰς ναυαρχίας καὶ ἀντὶ τῶν ναυαρχοιῶν διένειμε τὴν χώραν εἰς τριάκοντα δῆμους, οἱ δύοις δῆμοις κατόπιν ηὔξηθησαν βαθμηδὸν μέχρι σχεδὸν διακοσίων· ἀντικατέστησε τοὺς ναυαρχόρους διὰ τῶν δημάρχων, ἀπηλευθέρωσε πολλοὺς δούλους καὶ τέλος εἰσήγαγε τὸν ἔξοστρακισμόν. Ἡτο δὲ ὁ ἔξοστρακισμὸς δεκαετής ἐξ Ἀθηνῶν ἐξορία πολίτου Ἀθηναίου, τὸν δύοιον ὑπεδείκνειν ἢ πλειονοψήφια τοῦ λαοῦ γράφουσα τὸ ὄνομά του ἐπὶ διτράκων, ἦτοι κεφαλίων. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν ἔξωστρακίζοντο ἑκεῖνοι, οἵτινες ἦσαν ἐπίφοβοι· νὰ καταστῶσι τύραννοι· ἀλλ’ ἔπειτα ὀλίγον μετεβλήθη ἡ ἔννοια τοῦ ἔξοστρακισμοῦ καὶ ὁ λαὸς ἔξωστρακίζεν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπιφρανεῖς πολιτευομένους, τῶν δύοιων δὲν ἀπεδέχετο τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα.

Διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Κλεισθένους τὸ πόλιτευμα ἔγινε δημοκρατικῶτερον τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος. Ἐκτοτε ὥρισθη οἱ στρατηγοὶ νὰ εἰναι δέκα καὶ νὰ ἐκλέγηται εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Σύμπαντος δὲ τοῦ στρατεύματος ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἀρχων πολέμαρχος.

§ 32. Πολίτευμα τῶν διαφόρων ἔθνηνικῶν πόλεων.

Καθὼς ἐν Ἀθήναις, οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἀλλαῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι κατ’ ἀρχὰς ὑφίστατο ἡ βασιλεία. Ἄλλ’, ἀφ’ οὐ παρῆλθον αἰῶνες ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων, ἡ βασιλεία ἤρχισε νὰ ἐκλείπῃ ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Μόνον δ’ ἐν Σπάρτῃ ἡ βασιλεία διετηρήθη μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας· ώσπατώς δὲ καὶ ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀντὶ δὲ τῆς καταργηθείσης βασιλείας εἰσήχθη εἰς τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, ἦτοι ἡ ἀρχὴ ὀλίγων ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἐπιφρανεστέρων καὶ πλουσιωτέρων. Μετά δὲ τεῦτα εἰς τινας πόλεις ἴσχυροι καὶ φιλόδοξοι· ἀνδρες ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ κατώρθωσαν νὰ γίνωσι τύραννοι. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν εἰς πολλὰς πόλεις τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς τυραννίδος. Ἐπισημότεροι τῶν τυράννων ὑπῆρχαν ὁ τῆς Σικουῶνος Ὁρθογόρας (563 π. Χ.) καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ Ὁρθαγορίδαι, ὃν ἐπισημότερος ὁ Κλεισθένης,

ὅστις ἡτο πατήρ τῆς Ἀγαρίστης καὶ πάππος τοῦ νομοθέτου τῶν Ἀθηνῶν Κλεισθένους, ὁ ἐν Κορίνθῳ Κύψελος (655 π. Χ.) καὶ οἱ τούτου ἀπόγονοι: Κυψελίδαι, ὧν ἐπισημότερος ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυψέλου Περίανδρος, ὅστις θεωρεῖται ὡς εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ τῶν Μεγάρων Θεαγένης (620 π. Χ.), ὁ τῆς Σάμου Πολυκράτης (540 π. Χ.), ὁ Γέλων καὶ ὁ Ιέρων τῶν Συρακουσῶν καὶ ἄλλοι. Ἄλλα καὶ τὴν τυραννίδα οἱ φιλελεύθεροι "Ἑλληνες δὲν ἥδυναντο ν' ἀνεγθῶσιν ἐπὶ πολύ. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν Μηδικῶν πολέμων πανταχοῦ σχεδὸν τὸ τυραννικὸν πολιτευμα εἶχε καταλυθῆ." Εκτοτε δὲ εἰς μὲν τὰς ἴωνικὰς πόλεις ἐπεκράτει ἡ δημοκρατία, εἰς δὲ τὰς δωρικὰς ἡ ἀριστοκρατία:

§ 33. Δεύτερος ἔλληνικός ἀποικισμός.

Μετὰ πάροδον ἵκανοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν Ἑλλήνων ἀποικισμοῦ, ἦτοι κατὰ τὸν ὅγδοον αἰῶνα, ἐπανελήφθη ὁ ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων, ὅστις διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος. Αἱ κυριώτεραι αἰτίαι, αἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν γέναν αὐτὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ ἄλλων χωρῶν, ἦσαν συγκρούσεις καὶ ἕριδες πόλεων, ἥμεράλη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ πολλῶν πόλεων καὶ τὸ φύσει ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Ἐνεκκ λοιπὸν τῶν αἰτιῶν τούτων κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα πλεῖστοι Ἑλληνες ἀπὸ διαφόρων πόλεων τῆς τε κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπώκησαν εἰς νέας πόλεις. Τοιουτοτρόπως ἰδρύθησαν σὺν τῷ χρόνῳ πολυάριθμοι ἀποικίαι εἰς πάντα τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου καὶ Ἰλλυρίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τοῦ Ἑλλησπόντου, μέχρις αὐτῶν τῶν παραλίων τοῦ Εὔξείνου πόντου καὶ τῶν στενῶν τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης. Τῶν ἀποικιῶν τούτων ἀξιολογώταται ἀπέβησαν τὰ "Αβδηρα, ἡ Ἀμφίπολις, ἡ Ολυνθος, ἡ Ποτείδαια, τὸ Βυζάντιον, ἡ Σινάπη, ἡ Κερασοῦς, ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἄλλαι.

"Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ἔλληνικαὶ ἀποικίαι ἐξηπλώθησαν καὶ πόδες δυσμάς καὶ πρός νότον τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἔτι δὲ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας· πλεῖσται δὲ ἦσαν ἐσκορπισμέναι ἐπὶ τῆς νήσου Σικελίας, ἐνθα πλουσιωτάτη καὶ μεγίστη πόλις ἀπέβησαν αἱ Συράκουσαι. Εἰς δὲ τὰ νότια μέρη τῆς Ἰταλίας

τόσον μέγα ἥτο τὸ πλῆθος τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, ὃστε ἡ γώρα
αὔτη ὠνομάσθη Μεγάλη Ἐλλάς.

Ἐκάστη ἀποικία ἥτο αὐτόνομος καὶ εἶχε συνήθως πολίτευμα,
ὅποιον εἶχεν ἡ μητρόπολις. Μόνος δεσμός, ὃστις συνέδεε τὰς ἀποι-
κίας πρὸς τὰς μητροπόλεις, ἥτο τὸ ἀμοιβαῖον σέβας καὶ ἡ λατρεία
τῶν αὐτῶν πατρῷων θεῶν· κατὰ δὲ τὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις καὶ
ἔορτας ἀπέστελλεν ἔκάστη ἀποικία πρὸς τὴν μητρόπολιν της πλου-
σιας δῶρα. Τέλος δὲ ἀνόσιον ἐνομίζετο μητροπόλεις καὶ ἀποικίαι νὰ
πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλας.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

*Ἄπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ
Πελοποννησιακοῦ πολέμου (500—431 π. Χ.).*

§ 34. Αἰτία τῶν Περσικῶν πολέμων.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπῆρχεν ἐν Ἀσίᾳ μικρόν τι καὶ ἀση-
μον κράτος, τὸ ὄποιον ἐκαλεῖτο Περσικὸν καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν κυ-
ριαρχίαν τῶν Μήδων. Τοῦ περσικὸν τούτου κράτους περὶ τὰ μέσα
τῆς ἔκτης π. Χ. ἐκατονταετηρίδος ἔγινε βασιλεὺς ὁ Κύρος, ὃστις
ἥτο ἀνὴρ γενναῖος, δρμητικὸς καὶ σώφρων. Ο Κύρος οὗτος τὸ μικρὸν
καὶ ἀσημον ἐκεῖνο περσικὸν κράτος ἐν διαστήματι δλίγου χρόνου ἀνέ-
δειξε μέγα, διότι κατώρθωσεν ὅχι μόνον ν' ἀποσείσῃ τὴν κυριαρχίαν
τῶν Μήδων καὶ νὰ ὑποτάξῃ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ τὰ
πλεῖστα ἐν Ἀσίᾳ κράτη, ἐν οἷς καὶ τὸ ἵσχυρὸν Λυδικὸν βασίλειον,
τοῦ ὄποιου βασιλεὺς ἦτο ὁ πλουσιώτατος Κροῖσος. Μετὰ τὸν θάνατον
τοῦ Κύρου ἔγινε βασιλεὺς τοῦ μεγάλου καὶ ἵσχυροῦ πλέον περσικὸν
κράτους ὁ τοῦ Κύρου υἱὸς Καρμένης, ὃστις μιμούμενος τὸν πατέρα του
ἀκατάσχετον εἶχεν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ ὑπέ-
ταξε τὴν Αἴγυπτον. Μετὰ δὲ τὸν Καρμένην ἐσφετερίσθη τὴν βασι-
λείαν ὁ Μῆδος Σμέρδις, ὃστις ἐβασίλευσεν δλίγους μόνον μῆνας, διότι
ἐδόλοφονήθη ὑπὸ ἐπτὰ ἐπιφανῶν Περσῶν. Τέλος μετὰ τὸν Σμέρδιν
ἀνηγορεύθη βασιλεὺς εἰς ἐκ τῶν ἐπτὰ ἐκείνων ἐπιφανῶν Περσῶν,
ἥτοι Δαρεῖος ὁ Βασιλεὺς πατέρος. Οὗτος δὲ ὁ Δαρεῖος, προσέτι δὲ καὶ ὁ μετ'

αὐτὸν βασιλεύσας Ξέρξης, μιμούμενοι τὸν Κῦρον καὶ τὸν Καμβύσην ἀκατάσχετον εἶχον ἐπιθυμίαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ κράτος των κατακτῶντες χώρας. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοιαῦτα κατακτητικὰ σχέδια εἶχον οὗτοι, ἐπειθύμουν νὰ κατακτήσωσι καὶ τὴν Ἑλλάδα. "Ωστε αἰτία τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος περσικῶν πολέμων ἦτο ἡ ἀκατάσχετος ἐπιθυμία, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν, νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ κράτος κατακτῶντες χώρας.

§ 35. Ἀφορμὴ τῶν Περσικῶν πολέμων.

Αἱ ἀνὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἔλληνικαὶ ἀποικίαι κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν ἐλεύθεραι καὶ αὐτόνομοι, ἔπειτα δὲ κατεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Κροίσου (559—546 π. Χ.) καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου (546 π. Χ.), ὅστις εἰς ἐκάστην τῶν ἀποικιῶν ἐπέβαλεν ὡς τύραννον ἐνα τῶν ἐγχωρίων τῶν προθύμων νὰ ἀκολουθῶσι τὰς δικαγίας του. Ἄλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 500 π. Χ. αἱ ἔλληνικαὶ αὕται ἀποικίαι ἐπανέστησαν κατὰ τοῦ τότε βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου. Ἡ ἐπανάστασις δ' αὕτη, ἥτις ὠνομάσθη Ἰωνικὴ ἐπανάστασις, ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῶν Περσικῶν ἢ Μηδικῶν πολέμων, καθ' οὓς συνεκρούσθησαν λαοὶ ἀντιθέτου ἀναπτύξεως, οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ Πέρσαι, ὁ πολιτισμὸς δηλαδὴ καὶ ὁ βαρβαρισμός.

§ 36. Ιωνικὴ ἐπανάστασις.

Οἱ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος κατενικήθη τῷ 514 π. Χ. εἰς τινα κατὰ τῶν Σκυθῶν πόλεμον. Ἐν ᾧ δὲ κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Σκυθῶν καὶ ἔσπευσε πρός τινα γέφυραν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἰστροῦ, τοῦ σημερινοῦ Δουνάβεως, διέτρεξε τὸν μέγιστον κίνδυνον. Οἱ Ἀθηναῖοι Μιλτιάδης δηλαδὴ, ὅστις ἦτο τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου καὶ ἐφύλαττε τὴν γέφυραν ἐκείνην μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τυράννων, τοὺς ὁποίους εἶχε συμπαραλάβηρ εἰς τὸν πόλεμον ὁ Δαρεῖος, συνεδούλευσε τοὺς συναδέλφους του νὰ λύσωσι τὴν γέφυραν καὶ τοιουτορόπως νὰ ἐκθέσωσι τὸν Δαρεῖον εἰς καταστροφήν. Ἄλλ' εἰς τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Μιλτιάδου ἀντέστη ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος καὶ τοιουτορόπως ἐσώθη ὁ μέγας βασιλεὺς (οὗτος

ώνομάζετο ὁ βασιλεὺς τοῦ περσικοῦ κράτους). "Οθεν ὁ Δαρεῖος ἀνταμείβων τὸν Ἰστιαῖον διὰ τὴν πίστιν του ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν θρησκικὴν χώραν Μύρκινον τὴν Ἡδωνίδα. Ἀλλ ἐπειτα μετανοήσας, διότι ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τόσον πλουσίαν χώραν, παρέλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑκυτοῦ εἰς τὰ Σοῦσα, ἀφῆκε δὲ τύραννον τῆς Μιλήτου τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἰστιαίου Ἀρισταγόραν.

"Ἀλλ ὁ Ἰστιαῖος τὴν εἰς τὰ Σοῦσα διαμονήν του ἐθεώρει ὡς αἰχμαλωσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεθύμει ν ἀπαλλαγῇ τῆς αἰχμαλωσίας ταύτης, ἐσκέφθη ὅτι, διὰ νὰ κατωρθώσῃ τοῦτο, ἐπρεπε νὰ ἐγείρῃ τοὺς Ἰωνας εἰς ἐπανάστασιν. ἢτο δὲ βέβαιος ὅτι ἐξ ἀπαντος ἥθελεν ἀποσταλῇ ὑπὸ τοῦ Δαρείου, διὰ νὰ κατασθέσῃ τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοιουτοτρόπως ἥθελεν ἐλευθερωθῆ. Εἰδοποίησε λοιπὸν περὶ τούτου τὸν γαμβρὸν του Ἀρισταγόραν. Ὁ δὲ Ἀρισταγόρας προθύμως ἀπεδέχθη την πρότασιν, διότι καὶ οὗτος ἀποτυχὼν εἰς τινὰ κατὰ τῆς Νάξου ἐκστρατείαν ἐφοβεῖτο μήπως στερηθῇ τοῦ τυραννικοῦ ἀξιώματος. Ἀμέσως λοιπὸν οὗτος παρητήθη τοῦ τυραννικοῦ ἀξιώματος καὶ ἐκήρυξε τὴν Μίλητον ἐλευθέραν καὶ αὐτόνομον, ἐπειτα δὲ ἔσπευσε μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς ἄλλας Ἰωνικὰς πόλεις καὶ ἐκδιώξας τοὺς τυράννους ἐκήρυξεν αὐτὰς ἐλευθέρας. Τοιουτοτρόπως κατώρθωσε νὰ ἐγείρῃ τοὺς Ἰωνας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ἥλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιάται δὲν ἔδοσαν εἰς αὐτὸν βοήθειαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἦσαν ὡργισμένοι κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δαρείου Ἀρταφέροντος, διότι εἶχεν ἀπαιτήση παρὰ τῶν Ἀθηναίων νὰ δεχθῶσι τὸν Ἰππίαν τύραννον, ἀπέστειλαν εἰς Ἰωνίαν εἴκοσι τριήρεις, μεθ' ὧν συνέπλευσαν καὶ πέντε τῶν Ἐρετριέων.

Λαβόντες οἱ Ἰωνες τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἐρετριέων κατέπλευσαν εἰς Ἐφεσον καὶ ἐκεῖθεν ἐπορεύοντο εἰς Σάρδεις, τὰς ὁποίας καὶ ἐκυρίευσαν καὶ ἐπυρπόλησαν. Μετὰ τὴν πυρπόλησιν ταύτην τῶν Σάρδεων οἱ Ἰωνες μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἐρετριέων ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν· ἐνῷ δὲ ὑπεχώρουν, προσεβλήθησαν ἐν Ἐφέσῳ ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ κατετοπώθησαν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας, ἡ δὲ ἀποστασία τῶν Ἰωνών ἐξηπλούσθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀρισταγόρου. Ἐν τούτοις ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἔλαβε κάκιστον τέλος, διότι οἱ Ἰωνες ἐν-

ἀνωμαλία διατελοῦντες ὑπέστησαν πανωλεθρίαν ἐν τινι ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Λάδην¹ γενομένη (τῷ 494 π. Χ.). Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ Πέρσαι πολιορκήσαντες τὴν Μίλητον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐκυρίευσαν καὶ κατέσκαψαν αὐτήν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀνηλεῖς, αἱ δὲ γυναικες καὶ τὰ τέκνα ἐξηγνδραποδίσθησαν. Ἐκ δὲ τῶν ὑποκινησάντων τὴν ἐπανάστασιν δὲ μὲν Ἀρισταγόρας κατέφυγε πρὸς τοὺς Θρᾷκας καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ αὐτῶν, δὲ δὲ Ἰστιαῖος, διστις ἀπατήσας τὸν Δαρεῖον εἶχεν ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἥχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἐθανατώθη. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος (493) ἐκυρίευσαν οἱ Πέρσαι τὴν Χίον, τὴν Λέσβον καὶ τὴν Τένεδον καὶ ἔπειτα τὰς ἐν Εὔρωπῃ πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἔπασσα ἡ Ἰωνία ὑπέκυψε πάλιν ὑπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν.

Τοιοῦτον ὑπῆρχε τὸ τελος τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως. Αὕτη δὲ ἡ ἐπανάστασις ὑπῆρχεν ἡ κυριωτέρα ἀφορμὴ τῶν Περσικῶν ἢ Μηδικῶν πολέμων, διότι ὁ Δαρεῖος μαθὼν τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ Ἐρετριεῖς καὶ ώρκίσθη νὰ ὑποδουλώσῃ αὐτούς. Λέγεται μάλιστα ὅτι ἐν τῇ ὁργῇ του ἔρριψε βέλος πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀνέκραξεν «Ὄ θεε, ἀξιωσόν με νὰ ἐκδικηθῶ τοὺς Ἀθηναίους». Πρὸς δὲ τούτοις διέταξεν ἐνα τῶν ὑπηρετῶν του ν' ἀναφωνῇ πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ὄραν τοῦ δείπνου τρεῖς φοράς. «Δέσποτα, ἐνθυμοῦ τοὺς Ἀθηναίους».

§ 37. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου ἐπὶ τὴν Ἐλλάδα.

Ο Δαρεῖος, ἀφοῦ κατέβαλε τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν, ἀπεφάσισε νὰ ὑποδουλώσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς, ἔτι δὲ καὶ νὰ ὑποτάξῃ σύμπασαν τὴν Ἐλλάδα. Ἐν ἔτει λοιπὸν 492 π. Χ. ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἐλλάδος τὸν γαμβρὸν του Μαρδόνιον μετὰ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Καὶ ὁ μὲν πεζικὸς στρατὸς τοῦ Μαρδόνιου, διστις διφερεῖτο ὑπὸ αὐτοῦ, διαπεράσας διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Εύρωπην κατέβαινε διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, δ

¹ Η Λάδη δὲν είναι πλέον νῆσος, ἀλλὰ γαμηλὸς λόφος, τὸν ὄποιον δὲν γωρεῖται πλέον ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς παλαιᾶς Μιλήσου, ὡς ἀλλοτε, ἡ θάλασσα, διάτι ἔξεχερσώθη αὐτῇ διὰ τῆς σωρευθείσης ἱλίου τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ.

δὲ στόλος παρέπλεε τὴν παραλίαν. Ἀλλά, ἐνῷ δὲ στόλος περιέπλεε τὸν "Αθωνα, συνέβη ἔνεκα σφοδροῦ ἀνέμου φοβερὰ τρικυμία, κατασυνέτριψεν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τριακόσια πλοῖα καὶ κατέπνιξεν εἰκοσικιλίους ἄνδρας. Συγχρόνως δὲ καὶ διεζικός τοῦ Μαρδονίου στρατός ἔπαθε καταστροφήν, διότι, ἐνῷ ᾧτο ἐστρατοπεδευμένος ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ πολεμικοὶ τῆς Θράκης λαοὶ καὶ ἐφύνευσαν πολλοὺς ἐκ τῶν Περσῶν, ἐτραυμάτισαν δὲ καὶ τὸν Μαρδόνιον. Διὰ ταῦτα ὁ Μαρδόνιος δὲν ἦδυνήθη νὰ ἔξακολουθήσῃ τὴν ἐκστρατείαν του καὶ ἐπέστρεψεν ἀπρόκτος εἰς τὴν Ἀσίαν.

§ 38. Κήδυκες τοῦ Δαρείου.

Ἐπιμένων ὁ Δαρεῖος εἰς τὴν ἀπόφασίν του πρὸς καταπολέμησιν τῶν Ἑλλήνων διέταξε τὸ ἀκόλουθον ἔτος (491) νὰ προετοιμασθῇ νέος στρατὸς καὶ στόλος πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἐκστρατείας· συγχρόνως δὲ ἀπέστειλεν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος κήρυκας, διὰ νὰ ζητήσωσι παρ' ἑκάστης τὰ ἐπίσημα σημεῖα τῆς ὑποταγῆς, δηλαδὴ γῆν καὶ θάρρον. Πάντες σχεδὸν οἱ νησιῶται τῶν Κυκλαδῶν, οἱ Αἰγαῖνηται καὶ πολλοὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ἔνεκεν ἀδυνατίας ἔδοσαν εἰς τοὺς κήρυκας γῆν καὶ θάρρον. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιατοί ὅχι μόνον μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέκρουσαν τὴν πρόστασιν τῶν ηηρύκων, ἀλλὰ καὶ ἐθανάτωσαν αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι κατεκρήμνισαν τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἐλθόντας κήρυκας εἰς βάραθρον, οἱ δὲ Σπαρτιατοί ἔρριψαν τοὺς εἰς Σπάρτην μεταβάντας εἰς βαθὺ φρέαρ, εἰπόντες εἰς αὐτοὺς διὰ ἐντὸς τοῦ φρέατος θὰ εὕρωσιν διὰ τις ζητοῦσι, δηλ. καὶ γῆν καὶ θάρρον.

§ 39. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.

Ο Δαρεῖος, ὅτε ἔμαθε τὸν θάνατον τῶν ἀποσταλέντων εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην ηηρύκων του, τοσοῦτον ἡγανάκτησεν, ὥστε ἀμέσως διέταξε ν' ἀναχωρήσῃ τάχιστα κατὰ τῆς Ἑλλάδος στόλος ἐξ 600 πλοίων καὶ στρατὸς ἐξ 110,000 ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Δατίν καὶ Ἀρταφέρην. Διέταξε δὲ τοὺς στρατηγοὺς τούτους νὰ ὑποτάξωσιν ἀπάσας τὰς ἐλλήνικας πόλεις, δισκούσαι δὲνείχον προσφέρηγην καὶ θάρρον, ιδίως δὲ νὰ κατακτήσωσι τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἐρέτριαν

καὶ ν' ἀποστείλωσι δεσμίους πρὸς αὐτὸν τοὺς κατοίκους τῶν δύο τούτων πόλεων. Οὗτοι λοιπὸν οἱ δύο στρατηγοὶ ἐπιβιβασθέντες μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ πλοῖα ἔπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους πρῶτον μὲν κατὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν, ἔπειτα δὲ κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ κατὰ συμβούλην τοῦ ἀσεβοῦς Ἰππίου, ὅστις παρηκολούθει αὐτοὺς ὡς ὁδηγός, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ὅτε ἔμαθον τοῦτο, ἔσπευσαν νὰ ἔτοιμασθωσιν, ὅπως διευθυνθῶσι κατὰ τῶν Περσῶν, συγχρόνως δὲ ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν ἡμεροδρόμον Φειδιππίδην, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Φειδιππίδης ἔφθιξεν εἰς τὴν Σπάρτην ἐντὸς 48 ὥρῶν καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τοὺς ἔφροντος ὁμίλησε πρὸς αὐτοὺς περὶ τοῦ κινδύνου, τὸν ὄποιον διέτρεχον αἱ Ἀθηναῖαι. Ἄλλ᾽ ἀτυχῶς οἱ Σπαρτιάται, ἀν καὶ εἶχον τὴν θέλησιν νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀθηναίους, δὲν ἤδυνήθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο ἀμέσως, διότι ἐκωλύοντο ὑπὸ θρησκευτικῆς προλήψεως νὰ μὴ ἐκστρατεύωσι πρὸ τῆς πανσελήνου, ἢ δὲ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἔβλεπον ὅτι ἔβράδυνεν ἡ Σπάρτη ν' ἀποστείλῃ βοήθειαν, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ περιμείνωσι πλέον καὶ ἔξηθον εἰς τὸν Μαραθώνα· ἐκεὶ δὲ τάχθησαν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, τὰ ὄποια ἦσαν πλησίον τοῦ λεγομένου Ἡρακλείου (παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Βορανᾶ), ἥτοι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Περσῶν, οἵτινες ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι πλησίον τοῦ στόλου των. Ἡσαν δὲ οἱ σπεύσαντες εἰς τὸν Μαραθώνα Ἀθηναῖοι δεκακισχίλιοι, ἥτοι χίλιοι ἐξ ἑκάστης φυλῆς· ἀλλ᾽ ἔκαστος τῶν ἐλευθέρων Ἀθηναίων εἶχε μεθ' ἔκυτοῦ καὶ ἐνα τούλαχιστον δοῦλον ὡς ψιλόν. Διώκοῦντο δὲ ὑπὸ δέκα στρατηγῶν, ὃν ἔκαστος εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγίαν μίαν ἡμέραν κατὰ διαδοχῆν. Τούτων ἐπιφχνέστατος ἦτο ὁ Μιλτιάδης, ὁ ἄλλοτε τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ὃστις τρία ἡ τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Δατίδος εἶχεν ἐπανέλθη εἰς Ἀθήνας. Ἄλλ' εἰς τὸ συγκροτηθὲν ἐν Μαραθώνι στρατιωτικὸν συμβούλιον ὁ μὲν Μιλτιάδης κατέσσαρες ἄλλοι στρατηγοὶ παρεδέχοντο ὅτι ἀμέσως συνέφερε νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ δὲ ἄλλοι πέντε παρεδέχοντο ὅτι ἔπρεπε ν' ἀναμείνωσι καὶ τὴν ἐπικουρίαν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν φοιτὸν αἱ γνῶμαι τῶν στρατηγῶν ἦσαν διηρημέναι καὶ ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ἔξηρτάτο ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος πολεμάρχου, τοῦ Καλλιμάχου, ὁ Μιλτιάδης ἔξηγησεν εἰς τὸν πολέμαρχον ὅτι συμφέρον ἦτο νὰ γίνη ταχέως

ἡ μάχη, πρὶν ἐλαττωθῆ ὁ μέγας ἐνθουσιασμὸς τῶν στρατιωτῶν· Αφοῦ δὲ προσέθηκεν ὅτι αὐτὸς ἐγγυᾶται περὶ τῆς νίκης, ἐὰν συνκροτηθῇ ἀμέσως ἡ μάχη, ἀνεψώνησε τὰς ἑξῆς ἐνθουσιαστικὰς λέξεις « Ἀπὸ σοῦ ἐξαρτᾶται, ὁ Καλλίμαχος, νὰ καταστήσῃς τὴν πόλιν δούλην εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ τὸν λυσσαλέον Ἰππίαν ἥντα ἐλευθερώσῃ αὐτὴν καὶ ν' ἀφήσῃς μνήμην αἰώνιον, ὃποίαν οὐδὲ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων ἀφῆκαν ». Οἱ δὲ Καλλίμαχος, ἀφοῦ ἤκουσε τὰς ἐνθουσιαστικὰς ταύτας λέξεις τοῦ Μιλτιάδου, ἔδωκε τὴν ψῆφόν του να συγκροτηθῇ ἀμέσως ἡ μάχη καὶ τοιουτοτρόπως ἔσωσε τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν δεινὴν δ' ἐκείνην περίστασιν, καθ' ἣν μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τῶν Ἐλλήνων ἀνελάμβανον ν' ἀντιταχθῶσι πρὸς τοὺς μυριάδας βαρβάρων χάριν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπόστης τῆς Ἑλλάδος, ἔφθασαν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν πάντες οἱ Πλαταιεῖς, οἵτινες ἦσαν γύλιοι γεννναῖοι μαχηταί.

Ἄφ' οὖς ἀπεφασίσθη ἡ συγκρότησις τῆς μάχης, πρῶτος ἐκ τῶν στρατηγῶν ὁ Ἀριστείδης παρεχώρησε τὴν ἡμέραν τῆς στρατηγίας του πρὸς τὸν στρατηγικώτατον Μιλτιάδην, ἐπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι. Οἱ δὲ Μιλτιάδης ἀναλαβὼν τὴν ἀρχιστρατηγίαν διήρεσε τὸν ὄλδην στρατὸν εἰς δεξιὰν πτέρυγα ύπὸ τὴν διοίκασιν τοῦ Καλλίμαχου, εἰς κέντρον καὶ εἰς ἀριστερὰν πτέρυγα, εἰς ἣν τελευταῖοι ἐτάχθησαν οἱ Πλαταιεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἥθελε νὰ καταστήσῃ τὸ μῆκος τῆς γραμμῆς τοῦ στρατοῦ του ἵσον πρὸς τὸ μῆκος τῆς γραμμῆς τοῦ πολυσφρίθου περσικοῦ στρατοῦ, ἥναγκάσθη ν' ἀριστητὸ κέντρον ἀφῆσας ἐν αὐτῷ δύο μόνον φυλάς, τὴν Ἀντιοχίδα καὶ Λεωντίδα, ὃν στρατηγοὶ ἦσαν οἱ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, νὰ πυκνώσῃ δὲ τὰς δύο πτέρυγας.

Αφοῦ παρετάχθησαν τοιουτοτρόπως, ὁ ἄρχων πόλεμαρχος ἐθύσιασε κατὰ τὰ θρησκευτικὰ τῶν Ἐλλήνων ἔθιμα πρὸς τοὺς θεούς· αἱ δὲ θυσίαι ἐφάνησαν καλαῖ. Ἀμέσως λοιπὸν ἤχησαν αἱ σάλπιγγες, ἀντηχῆσεν δὲ παιάν, οἱ δὲ "Ἐλληνες ὡς λέοντες ἐξօρμήσαντες ἤρχοντο κατὰ τῶν Περσῶν τροχάδην. Οἱ Πέρσαι, δτε εἶδον τοὺς Ἐλληνας τοιουτοτρόπως τρέχοντας κατ' αὐτῶν ἐθεώρησαν αὐτοὺς ὡς παράφρονας καὶ ὅτι ἐν τῇ παραφροσύῃ των ἔσπευδον οὗτοι ἀπηλπισμένοι νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν καταστροφήν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς πλησιάσαντες τοὺς βαρβάρους ἔδειξαν εἰς αὐτοὺς ὅτι Ἠσαν οὐχὶ παράφρονες, ἀλλ' ἀνθρωποι γενναῖοφρονες ἔχοντες καρδίαν λεόντων, διότι μετ' ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν.

ΤΗ Μάχη λοιπὸν ἥρχισε πεισματώδης ἐκ τοῦ συστάδην· πρῶτοι δὲ οἱ ἀποτελοῦντες τὸ περσικὸν κέντρον Πέρσαι καὶ Σάκαι, οἵτινες ἦσαν οἱ ἐκλεκτότεροι τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, νικῶσι τὰς ἀποτελούσας τὸ κέντρον τῶν Ἀθηναίων δύο φυλάς καὶ καταδιώκουσιν αὐτὰς πρὸς τὰ ἔνω τῆς πεδιάδος. Ἀλλὰ, ἐνῷ τὸ κέντρον τῶν Περσῶν κατεδίωκε τὸ κέντρον τῶν Ἀθηναίων, αἱ ἑλληνικαὶ πτέρυγες νικῶσι τὰς πτέρυγας τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ τρέπουσιν αὐτὰς εἰς φυγὴν. Ἀμέσως μετὰ τοῦτο ὁ Μιλτιάδης ἀφήσας τοὺς νικηθέντας Πέρσας νὰ φεύγωσι, στρέφει τὰς δύο πτέρυγας κατὰ τοῦ κέντρου τῶν Περσῶν, ἤτοι κατὰ τῶν Σακῶν καὶ Περσῶν, οἵτινες κατεδίωκον τὸ κέντρον τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο δὲ ἴδόντες οἱ ἀποτελοῦντες τὸ κέντρον Ἀθηναῖοι λαμβάνουσι θάρρος, συσσωματοῦνται καὶ ἐπαναλαμβάνουσι τὴν ἐπίθεσιν. Φοβερὰ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὑπῆρξεν ἡ θέσις τῶν Σακῶν καὶ τῶν Περσῶν, διότι πανταχόθεν πλέον προσεβάλλοντο· τοιουτορόπως δὲ προσβληθέντες οἱ βάρβαροι δὲν ἤδυνήθησαν ἐπὶ πολὺ ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλὰ στρέφουσι τὰ νῶτα καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν ἀτακτον. Η καταδίωξις τότε πλέον ἀπέβη γενική. Πολλοὶ Πέρσαι ἔπεσον εἰς τὸ ἐκεῖ πλησίον κείμενον μέγα ἔλος καὶ ἀπωλεσθησαν, οἱ δὲ πλεῦστοι κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς καταδιώκοντες αὐτοὺς φθάνουσιν εἰς τὴν παραλίαν, ἐπιχειροῦσι νὰ κρατήσωσι τὰ πλοῖα καὶ ζητοῦσι πῦρ, διὸ νὰ καύσωσιν αὐτά. Δεινὴ λοιπὸν μάχη γίνεται ἐν τῇ παραλίᾳ μεταξὺ τῶν ἐφοριμώντων Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν, οἵτινες ἤγωνίζοντο νὰ σώσωσι τὰ πλοῖα καὶ νὰ φύγωσι. Πίπτει ὁ ἐνάρετος καὶ γενναῖος Καλλίμαχος· πίπτει ὁ στρατηγὸς Στησίλαος· πίπτουσι πολλοὶ γενναῖοι· Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς· ἐκεῖ καὶ ὁ ἀτρόμυτος ἀδελφὸς τοῦ τραχικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, ὁ Κυνέγειρος, δρμήσας συνέλαβε διὰ τῶν χειρῶν περσικὴν τριτήν καὶ ἐκράτησεν αὐτήν, μέχρις οὖ ἀπεκόπησαν αἱ χεῖρες του καὶ ἔπεσε νεκρός. Κατησχυμένοι τέλος οἱ Πέρσαι κατωρθωσαν ν' ἀποπλεύσωσιν, ἀφ' οὓς ἀπώλεσαν 6,400 ἄνδρας.

Η μεσημβρία εἶχε παρέλθη, ὅτε οἱ Πέρσαι εἶχον ἀναχωρήσῃ. Τὰ πέριξ ὅρη ἀντήχουν ἐκ τῆς ἀγαλλιάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ πολίτης δέ τις ἀμέσως μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Περσῶν ἀναχωρήσας ἔνοπλος ἐκ Μαραθῶνος ἔδραμεν εἰς Ἀθήνας, διὰ ν' ἀναγγείλῃ τὴν χαρμόσυνον εἰδῆσιν τῆς νίκης. Ἐφθασε δὲ οὗτος εἰς Ἀθήνας ἐν διαστήματι δλίγων ὡρῶν κατάκοπος καὶ ἀσθμαίνων καὶ μᾶλις ἤδυνήθη

νὰ εἴπῃ «χαίρετε, νενικήκαμεν» καὶ ἔπεισε νεκρός. Ἀλλά, ἐν ὅχαρῃ καὶ ἀγαλλίασις κατεῖχε τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διὰ τὸ μέγα κατόφθωμα, αἴφνης ἀνηγγέλθη ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Πεντελικοῦ ὄρους, ὅτι ὁ περσικὸς στόλος ἐπλεε πρὸς τὸ Σούνιον. Ἐκπληξίς, καθὼς ἦτο ἔπομενον, κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἐνόησαν ὅτι οἱ Πέρσαι διηνθύνοντο πρὸς τὸ Φάληρον, τὸ ὄποιον ἦτο τὸ ἐπίνειον τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς πόλεως, ἥτις ἦτο ἕρημος ὑπερασπιστῶν. Οἱ Μιλτιαδῆς ὄμως κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καὶρός, ἀλλ᾽ ὀμέσως μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐσπευσεν εἰς Ἀθήνας, ἀφ' οὗ ἀφῆκεν ἐν Μαραθῶνι φύλακα τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων τὸν Ἀριστείδην μετὰ τῆς φυλῆς του, καὶ ἐστρατοπέδευσε περὶ τὴν ἐσπέραν παρὰ τὸ γυμνάσιον Κυνόσαργες. Τούτους ἴδοντες τὴν πρώιαν οἱ εἰς Φάληρον καταπλεύσαντες τὴν νύκτα Πέρσαι ἀπέπλευσαν ταχέως εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἡμέραν τῆς μάχης ἐφθισαν εἰς Ἀθήνας δισχίλιοι Σπαρτιάται διανύσαντες τὴν μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν ἀπόστασιν ἐντὸς τριῶν μόνον ἡμερῶν. Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβησαν οὗτοι εἰς Μαραθῶνα καὶ ἴδοντες τοὺς νεκρούς, τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ λάφυρα ἐπήνεγκαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπανῆλθον εἰς Σπάρτην.

Οἱ φονευθέντες ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ γενναῖοι πρόγονοι ἦμῶν ἦσαν 192. Ἐτάφησαν δὲ χάριν μεγαλυτέρας τιμῆς ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν ἴδιῳ τάφῳ. Χωριστὰ δὲ ἐτάφησαν οἱ Πλαταιεῖς καὶ ἐν ἄλλῳ τάφῳ οἱ δοῦλοι τῶν Ἀθηναίων. Ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου τῶν ἐλευθέρων ἰδρύθησαν δέκα στῆλαι, ἐπὶ τῶν ὄποιων ἀνεγράφησαν κατὰς φυλᾶς τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων. Πλείστων δὲ τιμῶν ἥξιαθη ὁ μέγας στρατηγὸς τῶν Μαραθωνομάχων Μιλτιαδῆς.

Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων, τὰ ὄποια ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Μαραθῶνι, κατεσκεύασεν ἐν ὑστέροις χρόνοις ὁ Φειδίας τὸ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἰδρυθέν χαλκοῦν ἀγαλμα τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς. Ἐκ δὲ τοῦ μαρμάρου, τὸ ὄποιον ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐκ Πάρου οἱ βάρβαροι, διὰ νὰ στήσωσιν ἐν Μαραθῶνι τρόπαιον τῆς νίκης των, ὃ αὐτὸς Φειδίας κατεσκεύασεν ἐν ὑστέροις χρόνοις ἀγαλμα τῆς Νεμέσεως, τὸ ὄποιον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν ἐν Ρεμνοῦντι (δήμῳ τῆς Ἀττικῆς, περὶ τὰ 60 στάδια τοῦ Μαραθῶνος ἀπέχοντι) ναὸν αὐτῆς.

§ 40. Ἐκστρατεία τοῦ Μιλτιάδου εἰς Πάρον.
Θάνατος αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ Μιλτιάδης ἔζήτησε παρὰ τοῦ δῆμου τῶν Ἀθηναίων ἑδομένουντα πλοῖα, χρήματα καὶ στρατὸν καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν ὡφέλιμον εἰς τὴν πόλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔνεκα τῆς ὑπολήψεως, τὴν ὅποιαν εἶχον εἰς τὸν Μιλτιάδην, ἀμέσως ἔδοσαν εἰς αὐτὸν τὰ ζητηθέντα, οὐν καὶ δὲν ἐγνώριζον κατὰ τίναν ἥθελεν ἐκστρατεύση. Ἀποπλεύσας λοιπὸν ὁ Μιλτιάδης μετὰ τῶν 70 πλοίων διηυθύνθη κατὰ τῆς Πάρου καὶ ἔζήτησε παρὰ τῶν Παρίων νὰ πληρώσωσιν ἑκατὸν ταλανταώς πρόστιμον, διότι εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Οἱ Πάριοι κατ’ ἀρχὰς μὲν ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ πληρώσωσι τὰ ζητούμενα χρήματα, ἔπειτα δέ, ἀφ’ οὗ ἐπεσκεύασαν τὸ τεῖχός των, ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν εἶχον νὰ πληρώσωσιν. Ἔνεκα τούτου ὁ Μιλτιάδης ἔξοργισθεὶς ἐπολιιόρκησε τὴν πόλιν. Ἄλλα, ἐνῷ προσεπάθει διὰ πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ κυριεύσῃ αὐτήν, αἴφης ἔν τινι ἐφόδῳ ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρόν. Διὰ τοῦτο ἤναγκασθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας ἀπρακτος.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην τοῦ Μιλτιάδου οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταδιώξωσιν αὐτόν. Κατήγγειλαν δηλαδὴ αὐτὸν ὅτι ἔκαμε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ὅχι διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Παρίους, ἀλλὰ διότι εἶχε πάθος ἐναντίον Παρίου τινός. Τὴν κατηγορίαν δὲ ταύτην ἀπεδέχθησαν οἱ δικασταὶ ὡς ἀληθῆ καὶ κατεδίκασαν τὸν Μιλτιάδην νὰ πληρώσῃ πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων καὶ νὰ μένῃ εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τῆς πληρωμῆς τοῦ προστίμου. Ἄλλα μετ’ δλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ ὁ ἥρως τοῦ Μαραθῶνος ἀφ’ ἐνὸς μὲν ἔνεκα τῆς πληγῆς του, ἀφ’ ἑτέρου δὲ ἔνεκα τῆς θλίψεώς του ἀπέθανεν ἐνῷ δεσμωτηρίῳ (489). Τὸ δὲ πρόστιμον αὐτοῦ ἐπλήρωσε μετὰ ταῦτα ὁ υἱός του Κίμων. Μετά τινας δ’ ἔτη οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνδρὸς ἔστησαν ἐν τῇ Ποικίλῃ Στοᾷ εἰκόναν ὑπὸ τοῦ ζῳγράφου Παναίνου γραφεῖσαν, ἥτις ἀπεικόνιζε τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην καὶ τὸν Μιλτιάδην ἐν τῷ μέσῳ διοικοῦντα καὶ ἐνθρηρύνοντα τοὺς Ἀθηναίους.

§ 41. Ἀριστεῖδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἄνδρες ἀνεφάνησαν ἔξοχοι

ἐν Ἀθήναις, οἱ Μαραθωνομάχοι Ἀριστείδης, ὁ υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου καὶ Θεμιστοκλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, οἵτινες ἐναντίλαξ διηγήθυναν τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ δὲ δύο οὗτοι ἀνδρεῖς, ἂν καὶ ἡσαν πολιτικοὶ ἀντίπαλοι, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεψαν εἰμὴ νὰ καταστήσωσι ταῖς Ἀθήναις πόλιν ἔνδοξον καὶ εὐδαίμονα.

Οἱ Ἀριστείδης ἦτο ἀνὴρ φύσει πρᾶξος καὶ πεπροικισμένος ὑπὸ πολλῶν ἀρετῶν, διετέλεσε δὲ καθ' ἐπαντα τὸν βίον πένης, διότι ἦτο τιμιώτατος, καὶ ἐπωνομάσθη δίκαιος διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ δικαιοσύνην. Οἱ δὲ Θεμιστοκλῆς κατὰ μὲν τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἦτο ζωηρός, συνετὸς καὶ φιλόπονος, κατὰ δὲ τὴν νεανικήν του ἡλικίαν ἦτο ἀστατος καὶ ἡγάπα τὰς διασκεδάσεις. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ὅτε εἶδεν ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἀπέκτησε μεγίστην δόξαν, ἐσκέπτετο καὶ αὐτὸς πῶς ν' ἀποκτήσῃ τοιαύτην δόξαν. Διὰ τοῦτο κατέστη σκεπτικός, ἀφῆκε τὰς διασκεδάσεις καὶ ἔμενε τὰς γύκτας ἀγρυπνος. Εἰς δὲ τοὺς θαυμάζοντας τὴν τοιαύτην μεταβολὴν τοῦ βίου του ἔλεγεν «οὐκ ἔχει με καθεύδειν τὸ του Μιλτιάδου τρόπαιον» (δὲν μὲν ἀφήνει νὰ κοιμῶμαι τὸ κατόρθωμα του Μιλτιάδου).

"Ἐκτοτε περιεποιεῖτο τὸν λαὸν καὶ προσεφέρετο πρὸς πάντας φιλοφρονέστατος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὑπερηγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνόμιζον ὅτι οἱ Πέρσαι οὐδέποτε πλέον θὰ ἐτόλμων νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Ἑλλάδος· μόνος δ' ὁ Θεμιστοκλῆς προεῖδεν ὅτι ή ἐν Μαραθῶνι ἦττα τῶν βαρβάρων ἦτο ἀρχὴ μεγαλυτέρων κινδύνων καὶ ἐπομένως ὅτι ἔπρεπεν αἱ Ἀθῆναι νὰ προπαρχσκευασθῶσι κατὰ θάλασσαν. Ἀλλ' ἔγνωριζεν ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ὅτι ματαίως θὰ ὀμβίλει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους περὶ ναυτικῶν προπαρασκευῶν, ἐάν ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς ὅτι θὰ ἔλθωσι πάλιν οἱ Πέρσαι. Λαθὼν λοιπὸν ὡς πρόφασιν τὸν πόλεμον, τὸν ὄποιον εἶχον τότε αἱ Ἀθῆναι πρὸς τὴν Αἴγιναν, προέτεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι, διὰ νὰ ὑπερισχύσωσι τῶν Αἰγινητῶν, ὄφειλον νὰ δαπανήσωσι πρὸς ναυπήγησιν πλοίων τὰς ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου προσόδους των, τὰς ὄποιας εἶχον συνήθειαν νὰ διανέμωνται. Τοῦτο δὲ παραδεχθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν ταχέως στόλον ἐκ διακοσίων πλοίων. Ἐν τέλει ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφελκύσας τὴν γενικὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ κατώρθωσε νὰ ἔξοστρακίσῃ τὸν πολιτικόν του ἀντίπαλον Ἀριστείδην, διότι πάντοτε οὗτος ἀντέπραττεν εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεμιστοκλέους.

§ 42. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ο Δαρεῖος, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐν Μαραθῶνι ἦτταν τοῦ στρατοῦ του, ἔξηγριώθη ἀκόμη περιστότερον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁδηγῶν στρατὸν πολυάριθμον, καὶ ἤρχισε νὰ προετοιμάζῃ στρατὸν καὶ πλοῖα. Ἀλλά, ἐνῷ τοιαῦτα ἐκδικητικὰ σχέδια ἐμελέτα, κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῶν προπαρασκευῶν του (τῷ 485 π. Χ.) ἀπέθανε.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὁ γιός του Ξέρξης, ὅστις ἤτοι ἀλαζὼν καὶ μάταιος. Ο νέος οὗτος βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἔξακολουθήσῃ τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ πατρὸς του καὶ διέταξε νέας κατὰ τῆς Ἑλλάδος προπαρασκευάς, αἵτινες διηρκεσαν τέσσαρα ἔτη. Ἄφ' οὖ λοιπὸν προητοιμάσθη καλῶς, ὥρμησεν ἐκ τῆς Ἀσίας ὁδηγῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος 1,700,000 ἀνδρῶν, 80,000 ἵππεων καὶ στόλον ἐκ 1,207 πλοίων. Μεθ' ὅλου δὲ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἵππικοῦ τούτου διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον διὰ δύο γεφυρῶν προσγάρησε διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν καὶ διηυθύνθη κατὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ο δὲ στόλος του παραπλέων ἡγκυροβόλησε παρὰ τὴν εἰσοδον τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου εἰς θέσιν ὄνομαζομένην Ἀφέτας. Ἐνῷ δὲ τὰ ἀπειράθιμα ἐκεῖνα περσικὰ στίφη ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἀπεφάσισαν νὰ φυλάξωσι τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν δίοδον τοῦ Ξέρξου, ἀπέστειλαν εἰς τὰς Θερμοπύλας τὸν ἀνδρεῖον βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδαν μετὰ 6,000 Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὅποιων 300 ἦσαν Σπαρτιάται. Συγχρόνως δ' ἀπέστειλαν τὸν στόλον των ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου εἰς τοῦ Ἀρτεμίσιον ἀκρωτήριον. Κεῖται δὲ τοῦτο κατὰ τὰ βόρεια τῆς Εύβοίας πλησίον τοῦ Ξηροχωρίου καὶ ὡνομάσθη τοιουτοτρόπως ἐκ ναοῦ τινος τῆς Ἀρτέμιδος ἐκεῖ ἐκτισμένου.

§ 43. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (480 π. Χ.).

Ο Λεωνίδας, ἀφ' οὗ κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, περιέμενε τοὺς Πέρσας μετὰ θάρρους. Ἐκεῖ δὲ φθάνει αἱρήνης ἀγγελος ἐξ Ἀλπηγῶν, πόλεως κειμένης πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ ἀγγέλλει εἰς τὸν Λεωνίδαν ὅτι οἱ Πέρσαι πλησιάζουσι πρὸς τὰς Θερμοπύλας

καὶ ὅτι εἶναι τόσον πολλοί, ὅτε πλήθη τῶν βελῶν, τὰ ὄποια θὰ
ρίπτωσι, θὰ ἐπισκοτίσωσι τὸν ἥλιον. 'Αλλ' οἱ Σπαρτιάται μετὰ
τόσης ἀταραξίας ἤκουσαν τὴν ἀγγελίαν ταύτην, ὅτε εἰς ἔξ αὐτῶν,
Διηνέκης ὀνομαζόμενος, ἀπεκρίθη γελῶν· «Τόσον τὸ καλλίτερον, θὰ
πολεμήσωμεν ὑπὸ σκιάν». Δὲν παρῆλθε δὲ πολλὴ ὥρα καὶ οἱ Πέρ-
σαι ἔφθασαν πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν.

'Ο Ξέρξης, ὅτε ἔφθασε πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν, ἔμαθεν ὅτι ὁ βα-
σιλεὺς τῆς Σπάρτης κατέλαβε τὸ στενόν. Ἀμέσως λοιπὸν ἀπέστει-
λεν ἵππεα, διὰ νὰ ἔδῃ τὶ ἔπραττον οἱ Ἑλληνες. Πλησιάσας δ' ὁ ἵπ-
πευς εἶδε μόνον τοὺς ἑκτὸς τοῦ ἑκεῖ τείχους εὑρισκομένους τὴν ἡμε-
ραν ἐκείνην 300 Σπαρτιάτας, ἐκ τῶν ὅποιων ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο,
ἄλλοι δ' ἔκτενίζοντο· ταῦτα δ' ἐπιστρέψας διηγήθη πρὸς τὸν
Ξέρξην. 'Ο Ξέρξης, ὅτε ἤκουσε τοὺς λόγους τοῦ ἵππεως, ἐγέλασε καὶ
προσκαλέσας τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης
Δημάρατον ἡρώτησε διὰ ποιὸν λόγον οἱ Σπαρτιάται ἔκτενίζοντο.
Οτε δὲ ἤκουσε παρὰ τοῦ Δημαράτου ὅτι οἱ Σπαρτιάται συνηθίζουσι
νὰ κτενίζωνται, ὅταν μέλλωσι νὰ πολεμήσωσι μέχρι θανάτου, ἐθεώ-
ρησε τοὺς λογους τοῦ Δημαράτου γελοίους. Εἶχε δὲ ὁ Ξέρξης το-
σαύτην πεποίθησιν ὅτι θὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἑλληνας, ὅτε ἐνόμι-
σεν ὅτι οἱ Ἑλληνες θὰ σκεφθῶσιν δρθῶς καὶ θὰ φύγωσι. Διὰ τοῦτο
δὲν ἐπετέθη ἀμέσως κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ περιέμενεν αὐτοὺς ἐπὶ τέσ-
σαρας ἡμέρας. Τὴν δὲ πέμπτην ἡμέραν, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι οἱ
Ἑλληνες δὲ εἰχον σκοπὸν νὰ φύγωσιν, ἀπέστειλε πρὸς τὸν Λεωνίδαν
ἐπιστολὴν ἐν τῇ ὅποικῃ ἔγραψε· «παράδος τὰ ἔπλα». 'Αλλ' ὁ Λεω-
νίδας ἐπέστρεψε τὴν ἐπιστολὴν, ἀφ' οὗ ἔγραψεν ἐπ' αὐτῆς· «Μολὼν
λαβέ», δηλαδὴ «ἔλα νὰ τὰ λαβῆης».

'Αφ' οὗ ἔλαβε ταύτην τὴν ἀπάντησιν ὁ Ξέρξης, ὠργίσθη πολύ.
Διὰ τοῦτο διέταξε τοὺς Πέρσας νὰ συλλάβωσι τοὺς Σπαρτιάτας καὶ
νὰ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνωπιόν του. 'Αμέσως λοιπὸν οἱ Πέρσαι ὥρμησαν
εἰς τὸ στενόν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. 'Αλλὰ τὸ στενόν ἐκεῖνο δὲν
ἔχωρει πολλὰς χιλιάδας βαρβάρων, ὃ δὲ ὅπλισμὸς τῶν Ἑλλήνων
ἦτο ἀνώτερος τοῦ ὅπλισμοῦ τῶν βαρβάρων. Διὰ τοῦτο οἱ Πέρσαι
ἔπαθον καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπεχώρησαν κατησχυ-
μένοι. Τὴν ὑποχώρησιν δὲ ταύτην ἴδων ὁ βασιλεὺς ἀποστέλλει ἀμέ-
σως ἄλλα στρατεύματα. 'Αλλὰ καὶ ταῦτα ὑπεχώρησαν κατησχυ-
μένα. Τὴν ὑποχώρησιν δὲ ταύτην ἴδων ὁ βασιλεὺς ἀποστέλλει ἀμέ-

σως ἄλλα στρατεύματα. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑπεχώρησαν, ἀφ' οὗ
ἔπαθον καταστροφήν. Στενοχωρία λοιπὸν καὶ τρόμος, κατέλαβε τὸν
μέγαν ἐκεῖνον βασιλέα. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς εἶχε τόσην
στενοχωρίαν καὶ δὲν ἤξευρε τί νὰ πράξῃ, παρουσιάσθη ἐνώπιον
αὐτοῦ προδότης τις, δστις κατήγετο ἐκ τῆς πλησίον Τραχῆνος καὶ
ώνομάζετο Ἐφιάλτης, καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν δτι αὐτὸς ἡδύνατο νὰ
όδηγήσῃ τοὺς Πέρσας εἰς τὰ ὅπισθεν τῶν Θερμοπυλῶν δι' ὅρεινῆς
τινος στενῆς ὁδοῦ. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Ξέρξης διατάσσει τὸν στρατη-
γὸν του Ὅδαρνην νὰ πάραιλάῃ ἐκλεκτοὺς στρατιώτας καὶ ν' ἀκο-
λουθήσῃ μετ' αὐτῶν τὸν προδότην. Κινήσαντες δὲ οὗτοι τὴν ἑσπέ-
ρον ἔφθασαν περὶ τὸ λυκαυγὲς εἰς κορυφὴν τινα τοῦ ὅρους, ὃπου χίλιοι
Φωκεῖς ἐφρούρουν τὴν χώραν των καὶ τὴν στενὴν ὁδὸν. Ἀφ' οὗ δ'
ἔτρεψαν τοὺς Φωκεῖς τούτους εἰς φυγήν, κατέβαινον μετὰ ταχύτητος
τὸ ὅρος.

Ἀλλὰ πρὶν ἡ καταβῶσιν ἀπὸ τοῦ ὅρους οἱ περὶ τὸν Ὅδαρνην καὶ
τὸν Ἐφιάλτην Πέρσαι, ὁ γενναῖος Λεωνίδας εἶχε λάβη τὴν δεινὴν
ἀγγελίαν, δτι μετ' ὀλίγον θὰ περικυκλωθῇ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔθεω-
ρησε φρονιμὸν νὰ καταστραφῶσι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ οἱ ἄλλοι
Ἐλληνες, οἱ ὄποιοι ἦσαν ἐκεῖ, συνεβούλευσεν αὐτοὺς ν' ἀναχωρή-
σασιν. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ μείνῃ μόνον αὐτὸς μετὰ τῶν 300 Σπαρ-
τιατῶν καὶ νὰ θυσιασθῇ, διὰ νὰ δείξῃ καὶ εἰς τοὺς Πέρσας καὶ εἰς
ὅλον τὸν κόσμον, πόσον ἔξοχος εἶναι ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φιλοπατρία
τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἔμειναν καὶ 700 Θεσπιεῖς,
διότι καὶ οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ θυσιασθῶσιν ἐκεῖ. Ἐμειναν δὲ ἀκόμη
καὶ 400 Θηβαῖοι, οἱ ὄποιοι ἐκρατήθησαν ὑπὸ τοῦ Λεωνίδου διὰ τῆς
βίας, διότι ἦσαν προδόται.

Τοιουτοτρόπως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ
ἥλιου ὥρμησαν οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἐλληνες ἐγνώριζον δτι ἐπλησίαζε
πλέον ἡ τελευταία των ὥρα. Διὰ τοῦτο ἔξηλθον εἰς τὸ πλατύτερον
μέρος τοῦ στενοῦ καὶ ἀποκριούντες τοὺς Πέρσας προύξενουν εἰς
αὐτοὺς φοβερὰν καταστροφήν. Τὰ δύοτα τῶν περισσοτέρων Ἑλλή-
νων εἶχον πλέον θραυσθῇ, ἐφόνευον δὲ τοὺς Πέρσας μὲ τὰ ξίφη.
Ἀλλὰ τέλος φονεύεται ὁ Λεωνίδας καὶ πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων,
φοβερὰ δὲ γίνεται συμπλοκὴ μεταξὺ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν Ἑλλή-
νων, διότι οἱ μὲν βάρβαροι ἡγωνίζοντο ν' ἀρπάσωσι τὸ πτῶμα τοῦ

Λεωνίδου, οἱ δὲ Ἐλλήνες ἡγωνίζοντο νὰ σφισωσιν αὐτό. Κατὰ τὴν φοβερὰν δ' ἐκείνην συμπλοκὴν ὑπερισχύουσιν οἱ Ἐλλήνες, τρέπουσι τοὺς βαρβάρους τετράκις εἰς φυγὴν καὶ λαμβάνουσι τὸ πτῶμα τοῦ Λεωνίδου. Ἀλλὰ, ἐν ᾧ ὁ ἀγὼν ἔξηκοιλούθει ἀκόμη, φθάνουσιν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου δῆμηγούμενοι Πέρσαι. Κατὰ τὴν στιγμὴν δ' ἐκείνην τοῦ ἐσχάτου κινδύνου οἱ μὲν Θηβαῖοι εὑρόντες εὐκαιρίαν ἔφυγον καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, οἱ δὲ δλίγοις ζῶντες Σπαρτιάται καὶ Θεσπιεῖς ἀπεσύρθησαν ἐπὶ τινος λόφου, δστις ἦτο ἐντὸς τοῦ τείχους. Ἐπὶ τοῦ λόφου δ' ἐκείνου πανταχθεν διὰ λίθων καὶ βελῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν προσβαλλόμενοι ὑπερήσπιζον ἔχυτούς, ὅπως ἥδυναντο, μὲν μαχαίρας, μὲν χειρός καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς δδόντας· τέλος δ' ἔπεσον πάντες.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 20,000 περίπου Περσῶν, ἐν οἷς καὶ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου Ἀδροκόμης καὶ Ὑπεράνθης. Οἱ δὲ Ξέρξης μέχρι λύστης παροργισθεὶς διὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν στρατευμάτων του διέταξεν ἀποκεφαλίσωσι καὶ νὰ κρεμάσωσι τὸ σῶμα τοῦ Λεωνίδου. Οἱ δὲ Ἐλλήνες θάψκντες τοὺς νεκροὺς ἐκεῖ, δπου ἔπεσον, ἔγραψαν πρὸς τιμὴν δλων τῶν πολεμησάντων ἐν Θερμοπύλαις Ἐλλήνων τὸ ἔζης ἐπίγραμμα· «Ἐδῶ ἐπολέμησαν μίαν φορὰν κατὰ τριῶν ἐκατομμυρίων τέσσαρες χιλιάδες ἐκ Πελοποννήσου». Ἰδιαίτερως δὲ πρὸς τιμὴν τῶν τριακοσίων Σπαρτιάτῶν κατεσκευάσθη μνημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὄποίου ἐγράψη τὸ ἔζης ἐπίγραμμα.

«⁷Ω ξεῖν, ἀγγέλλειν Δακεδαιμονίοις δτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων δῆμασι πειθόμενοι».

Ἅτοι

«Ἐσύ, διαβάτη, π' ἀπερρῆσ, πὲς εἰς τὴν Σπάρτην κάτου, πῶς εἴμαστε θαμμένοι ἐδῶ, πιστοὶ 'σ τὸ θέλημά της¹ ».

Ἐπὶ δὲ τοῦ λόφου ἐκείνου, ἐπὶ τοῦ ὄποίου ἔπεσον οἱ τελευταῖοι ἥρωες, ἥγερθη ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων λέων λίθινος ἀπεικονίζων τὸν λεον-

¹ Μετάφρασις τοῦ κ. Σπυρ. Π. Λάζαρου (Ιστορ. τῆς Ἐλλάδος, Τόμ. Α', Σελ. 421).

τόκαρδον Λεωνίδαν. Βραδύτερον δ' ἡγέρθη ἐν Σπάρτῃ μεγαλοπρεπὴς τάφος, ἐντὸς τοῦ ὄποιου ἐτέθησαν τὰ ἵερὰ τοῦ Λεωνίδου ὅστις μετακομίσθεντα ὑπὸ τοῦ Παυσανίου πλησίον δὲ τοῦ τάφου τούτου ὑψώθη στήλη ἐκ μαρμάρου, ἐφ' ᾧς ἐχαράχθησαν τὰ ὄνόματα τῶν συναγωνιστῶν του, καθ' ἔκαστον δ' ἔτος ἐξεφωνοῦντο λόγοι καὶ ἐτελοῦντο ἀγῶνες, καθ' οὓς Σπαρτιάται μόνον ἤδυναντο ν' ἀγωνίζωνται.

§ 44. Συμβούλια τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι.

Ἐμπροσθμὸς τῶν Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἐκείνας ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ Λεωνίδας ἥρωϊκῶς ἡγωνίζετο ἐν Θερμοπύλαις πρὸς τὸν Ξέρξην, ὁ ἐλληνικὸς στόλος εἶχε προσορμίσθη, ὡς εἰδομεν ἀνωτέρω, εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας συνήρθησαν ναυμαχίαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Καὶ πολλὰς μὲν ζημίας ὑπέστησεν οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑλληνες ὑπέστησαν βλάσφας καὶ δὲν ἤδυνηθησαν νὰ ὑπερισχύσωσιν ἐντελῶς. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἦλθεν ἐκεὶ ἡ θλιβερὰ εἰδῆσις τοῦ θανάτου τοῦ Λεωνίδου, ἀπεφάσισαν οἱ Ἑλληνες νὰ πλεύσωσι πρὸς νότον, διὰ νὰ προστατεύσωσι τὰς πατρίδας των. Καὶ ὁ μὲν ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπέπλευσεν εἰς Φάληρον, διὰ νὰ μετακομίσῃ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς τὰς γυναικας, τοὺς πατέρας καὶ τοὺς γέροντας, ὁ δὲ στόλος τῶν ἀλλων πόλεων εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου περιέμενε τοὺς Ἀθηναίους. Ἄφ' οὖ δὲ μετεκομίσθησαν αἱ οἰκογένειαι τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς εἰς Τροίζηνα, Αἴγιναν καὶ Σαλαμῖνα, ἡνῶθη δὲ Ἀθηναϊκὸς στόλος μετὰ τοῦ ἐν Σαλαμῖνι ἀλλου στόλου. Ἡσαν δὲ πάντα τὰ ἐν Σαλαμῖνι συγκεντρωθέντα πλοῖα τῶν Ἑλλήνων τοιακάσια ὀγδοήκοντα ἐπτά.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅπότε ὁ μὲν στόλος τῶν Περσῶν κατέπλευσεν εἰς Φάληρον, ὁ δὲ πεζικὸς στρατὸς διηρέθη εἰς δύο μέρη, ὃν τὸ μὲν διηυθύνθη εἰς Δελφούς, τὸ δὲ ἄλλο πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐνταῦθα καθ' ἀπασχαν τὴν πόλιν ἐπεκράτει σιγῇ, διότι πάντες εἶχον φύγει μόνον ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶχον ἀπομείνη ὀλίγοι γέροντες, διότι, ἐνῷ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε χρησμοδοτήσῃ ὅτι θὰ σωθῶσιν ὅπισθεν τῶν ξυλίνων τειχῶν, δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους γενομένην ἔρμηνείαν τοῦ χρησμοῦ, ἀλλὰ ἐπέμειναν ὅτι

ξύλινα τείχη ύπενθει σό χρησμὸς τὸ ξύλινον τῆς Ἀκροπόλεως τεῖχος καὶ οὐχὶ τὰ πλοῖα. "Οτε λοιπὸν ἔφθασεν ὁ πεζικὸς στρατὸς εἰς Ἀθήνας καὶ εὗρε τὴν Ἀκρόπολιν κατεχομένην, ἐπετέθηκατ' αὐτῆς καὶ, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσεν αὐτήν, κατέσφαξε πάντας ἑκείνους τοὺς γέροντας. Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ἐπιυρπόλησε τὴν πόλιν.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Ἀθήναις, οἱ ἐν Σχλαμῖνι Ἐλληνες στρατηγοὶ δὲν ἔμειναν ἀργοί, ἀλλὰ πάντες εἶχον συνέλθη εἰς συμβούλιον ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Εὔρυθιάδου καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τοῦ καταλλήλου τόπου τῆς ναυμαχίας. Ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ ἐτέθησαν εἰς ψυφροφορίαν δύο προτάσεις, ἐκ τῶν ὅποιων ἡ μὲν μία ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους τεθεῖσα ὑπὲρ τῆς συγκροτήσεως τῆς ναυμαχίας ἐν τῷ στενῷ τῆς Σχλαμῖνος, ἡ δὲ ἀλληλή ἦτο ὑπὲρ τῆς συγκροτήσεως τῆς ναυμαχίας παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἀλλά, ἐνῷ συνεζητοῦντο αἱ προτάσεις αὐταὶ, βλέπουσιν αἴφνης οἱ στρατηγοὶ ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἐπυρπολοῦντο. Ἐκ τῆς θέας δὲ ταύτης τῶν φλογῶν τοσοῦτο κατεταράχθησαν, ὥστε πολλοὶ ἄρμησκαν εἰς τὰ πλοῖα των, διὸ καὶ ἡ ἀποπλεύσωσιν, οἱ δὲ ἐνακπομείναντες ἐν τῷ συμβουλίῳ ἀπέριψαν τὴν πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους, πλὴν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Αἰγίνης καὶ τοῦ τῶν Μεγάρων, καὶ ἀπεράντουσαν νὴ ἀποπλεύσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ἔνθα ἦτο πάρκεταγμένος ὁ πεζικὸς στρατός, καὶ ναυμαχήσωσι πρὸ τῆς Πελοποννήσου.

Ἄρα οὖς ἀπεφαίσθησαν ταῦτα, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πλοῖόν του τεταργμένος. "Οτε δὲ ἐνύκτωσε, κατὰ προτροπὴν συνετοῦ τινος Ἀθηναίου, Μνησιφίλου καλούμενου, ἐπλευσε πάλιν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Εὔρυθιάδου καὶ ἔπειτεν αὐτὸν νὰ συγκαλέσῃ καὶ πάλιν εἰς συμβούλιον τοὺς στρατηγούς. Ἄρα οὖσην ἀπολήθε τὸ συμβούλιον, ἥρχισε πάλιν ζωηρὰ συζήτησις, καθὼν ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ὑπεστήριζεν ὅτι συμφέρον τῶν Ἐλλήνων ἦτο νὰ ναυμαχήσωσιν ἐν τῇ στενῇ θαλάσσῃ τῆς Σχλαμῖνος, ὅπου οἱ Πέρσαι δὲν θὰ ἥδυναντο νὰ παρατάξωσι πάντα τὰ πλοῖα των, ὁ δὲ Εύρυθιάδης καὶ ἄλλοι ἐκ Πελοποννήσου στρατηγοὶ ἐπέμενον νὴ ἀποπλεύσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐν τῇ συζήτησει δὲ ταύτῃ τοσοῦτον ὁ Εύρυθιάδης ὡργίσθη κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὥστε ὑψώσε τὴν βακτηρίαν, διὸ καὶ κτυπήσῃ αὐτόν. Ὁ συνετὸς ὄμως Θεμιστοκλῆς χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος

οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὸν ἀπότομον τρόπον τοῦ Εὔρυθιάδου, ἀλλ᾽ εἶπε μετ' ἀταραξίας· «πάταξον μὲν ἀκουσον δὲ» καὶ ἐξηκολούθησε νὰ ὅμιλῃ ὑποστηρίζων τὴν γνώμην του. Ἀλλὰ, ἐν ᾧ ὁ Θεμιστοκλῆς ὡμίλει πρὸς τοὺς στρατηγοὺς ὑπέρ τῆς προτάσεώς του, ἐγείρεται αἴφνης ὁ στρατηγὸς τῶν Κορινθίων Ἀδείμαντος καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν νὰ σιωπήσῃ, διότι δὲν ἔχει πατρίδα· εἶπε δὲ τοῦτο, διότι αἱ Ἀθηναὶ κατείχοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως μετ' ὀργῆς στραφεῖς πρὸς αὐτὸν εἶπεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐν ὅσῳ ἔχουσι διακοσίας τριήρεις, ἔχουσι καὶ πόλιν καὶ γῆν. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Εὔρυθιάδης καὶ φοβηθεὶς μήπως ὁ Θεμιστοκλῆς φύγῃ μετὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἀναζήτησιν ἀλλῆς πατρίδος ἐπείσθη νὰ προτιμήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Θεμιστοκλέους, ητοι νὰ ναυμαχήσωσιν ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμίνος.

Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς ἔβλεπεν ὅτι δὲν θὰ ἥδυναστο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναγκώρησιν τῶν Πελοποννησίων, διότι πολλοὶ ήτοι μάζοντο πρὸς φυγὴν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐξῆγλθε κρυφίως ἐκ τοῦ συνεδρίου καὶ ἀπέστειλε νύκτωρ πρὸς τὸν Ξερόζην τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων του Σίκινον διατάξας αὐτὸν νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν Ξερόζην· «Ο στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Θεμιστοκλῆς, ἐπειδὴ θέλει τό καλόν σου, μ.» ἐστειλε νὰ εἴπω πρὸς σὲ ὅτι οἱ Ἑλληνες εἶναι ἀσύμφωνοι καὶ σκέπτονται νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Σαλαμίνος. Ἐὰν λοιπὸν φράξῃς τὸ στενόν, θὰ συλλάβῃς αὐτοὺς ἀντιστάσεως». Ὁ δὲ Ξερόζης, ἀφ' οὗ ἤκουσε ταῦτα, ηγχαριστήθη καὶ ἀμέσως διέταξε τὸν στόλον του νὰ περικυλώσῃ τὸ στενόν τῆς Σαλαμίνος καὶ νὰ περικύλωσῃ τὴν Σαλαμίνα, διποιούμενος τῶν Ἑλλήνων ἐκφύγη. Ἐν ᾧ δὲ ἐπράττοντο ταῦτα, οἱ Ἑλληνες στρατηγοὶ ἀγνοοῦντες τὴν περικύλωσιν ἐξηκολούθουν νὰ συζητῶσιν εἰσέτι, μέχρις οὗ ἔφθασεν ἐξ Αιγίνης δὲξόριστος Ἀριστείδης, διστις ἀνήγγειλε τὴν περικύλωσιν. Ἰδόντες λοιπὸν οἱ Ἑλληνες στρατηγοὶ διτις δὲν ἥδυναντο πλέον νὰ φύγωσιν ἐσπευσαν εἰς τὰ πλοῖά των καὶ ήτοι μάσθησαν διὰ ναυμαχίαν.

§ 45. Ἡ ἐν Σαλαμίνι ναυμαχία (480 π. X.).

Οτε ἀνέτελλεν ἡ 20η Σεπτεμβρίου του 480 ἔτους, ὁ ἐλληνικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 385 πλοίων καὶ ὁ περικύλωσιν συγκείμενος ἐκ

χιλίων καὶ πλέον ἡσαν παρατεταγμένοι ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ ἔτοι-
μοι πρὸς ἐπίθεσιν. "Οπισθεν δὲ τοῦ περσικοῦ στόλου ἐπὶ λόφου τινὸς
τοῦ Αἰγαλεω¹, κειμένου πλησίον τῆς θαλάσσης, εἶχε τοποθετηθῆ
ἐπὶ καθέδρας ἔχουσης ἀργυροῦς πόδας ὁ μέγας μονάρχης Ξέρξης ἔχων
πέριξ αὐτοῦ γραμματεῖς, διὰ νὰ σημειώνωσι τὰ δνόματα τῶν
κατὰ τὴν μάχην διακρινομένων Περσῶν. Οἱ δύο στόλοι ἐπὶ τινα
χρόνον ἔμειναν ἀκίνητοι, διότι οἱ μὲν Πέρσαι περιέμενον νὰ ἐπιτεθῶσι
πρῶτοι οἱ Ἑλληνες, οὗτοι δὲ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους
ἡθελον ν' ἀρχίσωσι τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὴν φράν ἐκείνην, καθ' ἣν
συνήθως ἔπνεεν ἀνεμος βοηθητικὸς εἰς τὰς κινήσεις των. Τέλος
ἔφθασεν ἡ ὥρα· ἐσήμαναν αἱ Ἑλληνικαὶ σάλπιγγες· οἱ δὲ Ἑλληνες
ἀκράτητοι ὕρμηταν κατὰ τῶν βαρβάρων ψάλιοντες· «Ἐμπρὸς, παῖ-
δες Ἑλλήνων, ἐμπρὸς ἐλευθεροῦτε τὴν πατρίδα». Τοιουτοτρόπως
δὲ μετ' ὀλίγον ἡ ναυμαχία ἀπέβη γενική.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ναυμαχία ὑπῆρξεν ἀμφίρροπος, διότι καὶ οἱ
Πέρσαι ἡγωνίζοντο γενναίως. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἡ νίκη ἔκλινεν
ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, φονεύεται ὁ ναύαρχος τῶν Ἰώνων καὶ τῶν
Καρῶν Ἀριαθίγνης, ὃστις ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου, πάντες δ' οἱ
βαρβάροις ὑποχωροῦσι καὶ δι' ἀτάκτου φυγῆς ἀποπλέουσιν εἰς Φάλη-
ρον. Ἐν τῇ γενικῇ δ' ἐκείνῃ φυγῆς ἡ βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ
Ἀρτεμισία, ἡτις τὰ μέγιστα ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ Ξέρξου διὰ τὴν
γενναιότητά της, ἐπειδὴ κατεδιώκετο ὑπὸ Ἀθηναϊκῆς τριήρους καὶ
ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ, ὕρμησε κατά τινος περσικοῦ πλοίου πλέον-
τος πρὸ αὐτῆς καὶ κατεπόντισεν αὐτό. Τοῦτο δὲ ἴδων ὁ καταδιώ-
κων αὐτὴν πλοιάρχος ἐνόμισεν ὅτι τὸ πλοῖον τῆς Ἀρτεμισίας ἦτο
Ἑλληνικὸν καὶ ἔπαισε νὰ καταδιώκῃ αὐτό. Οἱ δὲ Ξέρξης ἴδων τὸ
κατόρθωμα τῆς Ἀρτεμισίας ἐνόμισεν ὅτι τὸ ὑπὸ τῆς Ἀρτεμισίας
βυθισθὲν πλοῖον ἦτο ἐλληνικόν. Διὰ τοῦτο μετ' ὀργῆς ἀνέκραξεν;
«Οἱ μὲν ἀνδρες μου ἔγιναν γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἀνδρες».

Κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην ναυμαχίαν οἱ μὲν Ἑλληνες
ἀπώλεσαν 40 πλοῖα, ὁ δὲ Ξέρξης 200 πλοῖα καὶ 50,000 ἀνδρῶν.
Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ τοὺς Πέρσας καταλαβὼν τρόμος, ὅστε πλέοντες
οὗτοι πρὸς τὸ Φάληρον ἐλησμόνησαν νὰ παραλάβωσι περσικόν τι

¹ Ο Αἰγαλέως εἶναι τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν μέρος τοῦ Ποικίλου ὄρους.

ἀπόσπασμα, τὸ δόποιον τὴν προτεραίαν εἶχον τοποθετήσῃ ἐν τῇ πλησίον τῆς Σαλαμῖνος κειμένη μικρῷ νήσῳ Ψυτταλείᾳ, ἡ δόποια σήμερον δύνομάζεται Λειψοκουτάλω. Πάντες δι' οὗτοι οἱ ἐν Ψυτταλείᾳ ἔφονεύθησαν περὶ τὴν ἑσπέραν ὅπο 'Αθηναῖκος ἀποσπάσματος, τὸ δόποιον ἀπεβιβάσθη ἐκεῖ ὅπο τὴν διοίκησιν τοῦ 'Αριστείδου.

§ 46. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἐλλάδος.

Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν οἱ Ἐλληνες ἔθεσαν ἐν τάξει τὰ πλοῖα τῶν, διότι τὴν πρώιαν περιέμενον καὶ ἀλλήν τῶν Περσῶν προσέβολήν. Ὁ Ξέρξης δύμας τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὅτε εἶδε τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του, ὃστε διενοήθη νὰ φύγῃ. Ἐπειδὴ δὲ ἐφοβήθη, μήπως οἱ Ἐλληνες νοήσωσι τοῦτο καὶ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, διπλασιάσθη τὰς γεφύρας, προσεποιεῖτο τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὅτι προητοιμάζετο νὰ κατασκευάσῃ γέφυραν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἀττικῆς μέχρι τῆς Σαλαμῖνος, διὰ νὰ μεταφέρῃ δῆθεν τὰ στρατεύματα τῆς ξηρᾶς κατὰ τῶν Ἐλλήνων. Ἄλλα, ἐνῷ ἐνησχολεῖτο ὁ Ξέρξης εἰς τὰς ψευδεῖς ταύτας προπαρασκευάς, παρουσιασθεὶς ὁ Μαρδόνιος προέτεινε τῷ βασιλεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ βασίλειόν του, ἀφ' οὗ ἀφήσῃ εἰς αὐτὸν τριακοσίας χιλιαδας ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν· ὑπέσχετο ὁ Μαρδόνιος ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ ἥθελεν ὑπουρδουλώσῃ τὴν Ἐλλάδα. Ὁ Ξέρξης ἀκούσας τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Μαρδονίου ηὐχαριστήθη, διότι εἶχεν ἀπαυδήσῃ ἐκ τοῦ πολέμου καὶ διέταξε τὸν μὲν Μαρδόνιον νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἀρίστους ἀνδρας, τὸν δὲ στόλον νὰ πλεύσῃ τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, διὰ νὰ φυλάξῃ τὰς γεφύρας. Ταῦτα διατάξας προητοιμάζετο, ἵνα μετὰ τοῦ πεζικοῦ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ δὲ Ἐλληνες, ὅτε εἶδον τὴν πρώιαν ὅτι ὁ περσικὸς στόλος εἶχεν ἀποπλεύση ἐκ Φαλήρου, ἐπλευσαν ἐν σπουδῇ, διὰ νὰ καταφθάσωσιν αὐτόν. Ἄλλο ἐπειδὴ πλεύσαντες μέχρι τῆς Ἀνδρου εἶδον ὅτι δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ φθάσωσι τὸν ἐχθρόν, διότι οὗτος εἶχε προχωρήση, ἐπαυσαν τὴν καταδίωξιν. Ἐκεῖ δὲ συνελθόντες εἰς συμβούλιον οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἐλλήνων, διπλασιάσθησαν, ἀν ἔπειτε νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν καταδίωξιν, παρεδέχθησαν ἐκτὸς τοῦ Θεμιστοκλέους τὴν πρότασιν τοῦ Εὐρυθίαδου, εἰπόντος ὅτι δὲν ἥτο συνετὸν νὰ κλείσωσι τὸν μονάρχην ἐντὸς τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς ἀπελπι-

σμὸν. Ο δὲ Θεμιστοκλῆς, ὅτις καὶ ἀρχὰς ἦτο ὑπὲρ τῆς μέχρις.
 Ἐλλησπόντου καταδιώξεως, πεισθεὶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Εὐρυδιάδου
 ὃς μόνον μετέβαλε γνώμην, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε νὰ ἔχῃ ὥρη τὸν
 Ξέρξην ταχύτατα ἐκ τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἐν δὲ δηλαδὴ
 εὑρίσκετο ἀκόμη ἐν τῇ Ἀττικῇ ὁ Ξέρξης, χρέστειλε πρὸς αὐτὸν
 κρυφίως ὁ Θεμιστοκλῆς Πέρσην τινὰ αἰχμάλωτον, Ἀργάκην ὀνομα-
 ζόμενον, διὰ τοῦ ὄποιου ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὸν ὅτι, ἐν δὲ οἱ Ἐλλη-
 νες διενοοῦντο νὰ πλεύσωσι πρὸς τὸν Ἐλλήσποντον, ὅπως λύσωσι
 τὰς γεφύρας, αὐτὸς ὡς φίλος τοῦ βασιλέως ἀπέτρεπεν αὐτούς. Τοῦτο
 δὲ ἀκούσας ὁ Ξέρξης κατελήφθη ὑπὸ τοσούτου τρόμου, ὃστε ἀμέσως
 ἀνεγέρθησεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς μεθ' ὅλου τοῦ πεζοῦ καὶ διὰ Βοιωτίας
 ἔφθασεν εἰς Θεσσαλίαν. Ἀφήσας δὲ ἐκεῖ τὸν Μαρδόνιον μετὰ 300,000
 ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν ἔφθασε μετὰ πορείαν 45 ἐν ὅλῳ ἡμερῶν εἰς
 τὸν Ἐλλήσποντον, ἀρ' οὖν ἀπώλεσε καθ' ὅδὸν πλείστους στρατιώτας
 ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν. Φθάσας δὲ εἰς τὸν Ἐλλήσπον-
 τον καὶ εὑρὼν τὰς γεφύρας κατεστραμμένας ἐκ τῶν τρικυμιῶν διέκη
 αὐτὸν διὰ πλοίου καὶ ἐπέστρεψε κατηγυμμένος εἰς τὴν Περσίαν.

§ 47. Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου. Ἀποκρίσεις τῶν Ἀθηναίων.

Ο Μαρδόνιος ἐν Θεσσαλίᾳ εὐρισκόμενος ἐθεώρησε συμφέρον του πρὸ
 τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκστρατείας νὰ καταστήσῃ φίλους καὶ συμμάχους
 του τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες εἶχον ἐπιστρέψη τότε εἰς Ἀθήνας. Πρὸς
 τοῦτο λοιπὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Ξέρξου ἀπέστειλε πρὸς αὐτούς διὰ τοῦ
 βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξανδρού προτάσεις περὶ φιλίας καὶ συμ-
 μαχίας ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν των ν' ἀνεγείρη καὶ
 χρήματα πολλὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν τέλει νὰ καταστήσῃ αὐ-
 τοὺς κυρίους τῆς Ἐλλάδος. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μαθόντες ταῦτα καὶ
 φοβηθέντες ἀπέστειλαν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις, οἵτινες πα-
 ρεκάλεσαν τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ ἐγκαταλίπωσι τὸν κοινὸν ἀγῶνα
 καὶ ὑπεσχέθησαν ὅτι ἡ Σπάρτη θέλει διαθρέψῃ τὰς Ἀθηναῖκας
 οἰκογενείας. Ήτο δὲ ἐν Ἀθήναις μεγάλη ἔλλειψις τροφίμων, διότι
 τὰ πάντα εἶχον καθῆ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούσαν-
 τες ταῦτα ἀπεκρίθησαν καὶ εἰς τὸν Ἀλεξανδρού καὶ εἰς τοὺς Σπαρ-
 τιάτας θαυμαστὰς ἀποκρίσεις, τὰς ὄποιας συνέταξεν δὲ Ἀριστείδης.

Καὶ εἰς μὲν τοὺς Σπαρτιάτας ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν ἔπιτρέπεται εἰς τὴν Σπάρτην νὰ παρακαλῇ τοὺς Ἀθηναῖους νῦν ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ μάλιστα χάριν τροφῶν, διότι οὕτε ἐπὶ τῆς γῆς οὕτε ὑπὸ τὴν γῆν ὑπάρχει τόσος πλοῦτος, ὅσον θὰ ἥδύνητο νὰ δεχθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἐλλήνων. Εἰς δὲ τὸν Ἀλέξανδρον δείξαντες τὸν ἥλιον εἶπον· «Ἐν δοσῷ ὁ ἥλιος πορεύεται ταύτην τὴν πορείαν, ἡμεῖς δὲν θὰ συνθηκολογήσωμεν πρὸς τοὺς Πέρσας, ἀλλὰ θὰ πολεμῶμεν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντες ἐλπίδα εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, τῶν ὄποιων τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα ἀσεβῶς κατέκαυσσαν. Σὺ δέ, ὦ Ἀλέξανδρε, μὴ παρουσιασθῆς ἀλλούτε ἐνώπιον ἡμῶν φέρων τοιαύτας προτάσεις, διότι θὰ σε μεταχεισθῶμεν κακῶς». Μετὰ τὰς θυμυκστὰς λοιπὸν ταύτας ἀποκρίτεις τῶν Ἀθηναίων ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Μαρδόνιον, οἱ δὲ Σπαρτιάται πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην.

§ 48. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἡ ἐν Μυκάλη μάχη (479 π. Χ.)

Μαθὼν ὁ Μαρδόνιος τὴν ἀπόκοιτιν τῶν Ἀθηναίων ὕρμητε διὰ τῆς Βοιωτίας εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέλαβε τὰς Ἀθήνας, τὰς δοιάς εὗρεν ἐρήμους, διότι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον περάση πάλιν εἰς Σαλαμίνα. Εὑρισκόμενος δ' ἐν Ἀθήναις ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ πάλιν, ὅπως προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναῖους. Ἀπέστειλε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς νέας περὶ φιλίας προτάσεις. «Αλλά» οἱ Ἀθηναῖοι ὅχι μόνον ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις του, ἀλλὰ καὶ ἡγανάκτησαν μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ, ὃστε ἐφόνευσαν διὰ λίθων τὸν βουλευτὴν Λυκίδαν, ὅστις ἐγνωμοδότησε νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου.

Αλλά, ἐν ᾧ ὁ Μαρδόνιος εὑρίσκετο ἐν τῇ Ἀττικῇ, οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον ὅτι οἱ Σπαρτιάται ἔβράδυνον νῦν ἀποστείλωσι στρατόν. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις, ὅπως μεμφθῶσι τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τὴν βραδύτητά των. Ἐβράδυνον δ' οἱ Σπαρτιάται, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐώρταζον ἔօρτην τινα, ἀφ' ἑτέρου δὲ περιέμενον νὰ περιτωθῇ τὸ ἐν Ἰσθμῷ κτιζόμενον τεῖχος. Μετὰ πολλὰς τέλος ἐπιπλήξεις καὶ ἀπειλὰς τῶν Ἀθηναίων πρέσβεων ἐξεκίνησαν ἐκ Σπάρτης 5,000 Σπαρτιατῶν, 5,000 περιοίκων καὶ 35,000 εἰλάτων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Παυσανίαν, ὅστις ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου

Πλειστάρχου, υίου καὶ διαδόχου τοῦ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντος βασιλέως Λεωνίδου. Τὴν ἔξοδον ταύτην τῶν Σπαρτιατῶν μαθὼν ὁ Μαρδόνιος ἡρήμωσεν ἐκ νέου τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνεγέρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἔχων μεθ' ἑαυτῷ ἔκτὸς τῶν 300,000 Περσῶν καὶ πεντηκοντακισχιλίους Ἑλληνας συμμάχους. Φθάσας δὲ εἰς Βοιωτίαν ἐστρατόπεδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ, ὃπου ἡ πεδιάς ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἴππικόν του. Οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες φθάσαντες εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἥνωθησαν μετὰ τῶν ἀποβιβασθέντων ἐνετὸν ὀκτακισχιλίων Ἀθηναίων, ὃν στρατηγὸς ἦτο ὁ Ἀριστείδης. Γενόμενοι δὲ οἱ Ἑλληνες μαχηταὶ 110,000 καὶ τεθέντες ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Παυσανίου ἦλθον διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐκεῖ δὲ πλησίον τῶν Πλαταιῶν (τοῦ σημερινοῦ χωρίου Κόκλα) συνήφθη τῇ 25 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 479 π. Χ. ἡ περίφημος ἐν Πλαταιαῖς μάχη, καθ' ἣν ὁ μὲν Μαρδόνιος ἔπεσεν, οἱ δὲ Πέρσαι ἐτράπησαν εἰς ἀτακτὸν φυγὴν καὶ κατέφυγον εἰς ξύλινόν τι περιχράκωμα, τὸ ὅποιον εἶχον κατασκευάση πρὸ ἡμερῶν. Ἄλλοι δὲ οἱ Ἑλληνες καὶ τὸ περιχράκωμα ταχέως ἐκυρίευσαν, διέπραξαν δὲ τοιαύτην σφαγὴν, ὥστε, ἀφ' οὗ ἀφορίσωμεν τεσσαράκοντακισχιλίους, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρδονίου ἔφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρταβάζου, ἐξ οὓλων τῶν ἄλλων βαρβάρων διεσώθησαν μόνον τρισχίλιοι. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν κατὰ τὸν Πλούταρχον 1,360. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ Ἑλληνες, ἀφ' οὗ ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς καὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὰ λάφυρα, ὥστε τελῆται ἀνὰ πέντε ἔτη ἐν Πλαταιαῖς ἀγῶνας τῶν Ἐλευθερίων εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς ἔσφεσε τὴν ἐλευθερίαν της.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ἑλληνες κατέστρεψαν τοὺς Πέρσας ἐν Πλαταιαῖς ἦν, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν συνεκροτήθη παρὰ τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Ἰωνίας, ἄλλη μάχη, καθ' ἣν 25,000 Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀσίας πρὸς τὸ μικρὸν ἔθνος τῶν Ἐλλήνων. Ἐν τούτοις τὸ μικρὸν τοῦτο ἔθνος, ἐν καὶ ἡγωνίσθη πρὸς

Τοιοῦτο τέλος ἔλαβον οἱ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνες τῶν Ἐλλήνων. Οἱ πόλεμοι οὗτοι δὲν ἦσαν πλέον ἀγῶνες ἔθνους πρὸς ἔθνος, ἀλλ' ἦσαν ἀγῶνες πάσης τῆς Ἀσίας πρὸς τὸ μικρὸν ἔθνος τῶν Ἐλλήνων. Ἐν τούτοις τὸ μικρὸν τοῦτο ἔθνος, ἐν καὶ ἡγωνίσθη πρὸς

σλόκληρον ἡπειρον, ἔθριαμβευσε καὶ τοιουτοτρόπως ἀπέκρουσε τὴν θαρβαρότητα, ἥτις ἡπείλησε νὰ καταστρέψῃ τὴν εὐγενῆ Ἑλλάδα, τὴν ἑστίαν δηλαδὴ ταύτην τῶν φώτων, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ παιδεία, καὶ ὁ πολιτισμὸς μετεδόθησαν εἰς τὸν κόσμον.

§ 49. Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι Ἑλληνες ἀπέκρουν τὴν μεγάλην τοῦ Ξέρξου ἐπιδρομὴν ἦ, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν συνεκροτήθη ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνες ἐνίκησαν λαμπρὰν ὠσαύτως νίκην. Ο τύραννος δηλαδὴ τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ ὁ τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων ἀγοντες πεντηκοντάκιλίους πεζοὺς καὶ πεντακισχιλίους ἵππους κατετρόπωσαν παρὰ τὴν Ἰμέραν, πόλιν τῆς Σικελίας, 300,000 Καρχηδονίων, οἵτινες ἦσαν σύμμαχοι τοῦ Ξέρξου. Ἡ κατὰ τὴν μάχην ταύτην καταστροφὴ τῶν Καρχηδονίων ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Ἀμίλκας ηύτοκτόνησε ῥιφθεὶς εἰς πυράν. Λέγεται δὲ ὅτι ἐξ ὅλων ἑκείνων τῶν Καρχηδονίων ὀλίγοι μόνον διεσώθησαν καὶ κατέφυγον εἰς Πάνορμον, ὁ δὲ ἐν τῇ παραλίᾳ στόλος των κατεκάη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πλὴν ἑνὸς καὶ μόνου πλοίου, τὸ ὄποιον διεσώθη καὶ ἀπέπλευσε διὰ ν̄ ἀναγγείλη εἰς Καρχηδόνα τὴν συμφοράν.

§ 50. Τειχισμὸς Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς.

Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Παυδανίου.

Ἡγεμονία Ἀθηνῶν.

Ο Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ψηφίσωσι ψήφισμα, διὰ τοῦ ὃποίου ἀπηγόρεύετο εἰς πάντα ν̄ ἀνοικοδομήσῃ τὴν οἰκίαν του ἢ νὰ ἐγγίσῃ τὰ ἐρείπια αὐτῆς πρὸιν ἢ ἡ πόλις διχυρωθῇ δι’ ἴσχυροῦ τείχους. “Απας λοιπὸν ὁ λαός ζόχισε νὰ ἐργάζηται πυρετωδῶς· τοιουτοτρόπως δὲ τὸ τείχος ἀνηγέρετο ταχέως. Τὸν τειχισμὸν δὲ τοῦτον τῆς πόλεως μαθόντες οἱ Σπαρτιάται καὶ φοβηθέντες μήπως οἱ Ἀθηναῖοι καταστῶσι καὶ κατὰξηρὰν ἴσχυροί, ὡς ἦσαν κατὰ θάλασσαν, ἐζήτησαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν κατάπαυσιν τοῦ τειχισμοῦ προφασισθέντες ὅτι, ἐγ γε

Βάρβαροι εἰσβάλωσι πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κυριεύσωσι τὰς Ἀθήνας, θὰ εἶναι δύσκολον νὰ ἐκδιωχθῶσιν ἐκ πόλεως τετειχισμένης. Ἐν τούτοις δὲ Θεμιστοκλῆς μεταβάτης εἰς Σπάρτην κατώρθωσε νὰ ἔξαπατησῇ αὐτούς, μέχρις οὖτε τὸ τεῖχος ἀνηγέρθη (478). Μετὰ ταῦτα δὲ Θεμιστοκλῆς κατανοήσας ὅτι δὲ Πειραιεὺς εἶναι καταληλότερος λιμὴν ἢ δὲ τοῦ Φαλήρου περιετείχισε τὸν Πειραιᾶ καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἀξιόλογον λιμένα.

Μετὰ ἐν ἕτοις ἀπὸ τοῦ τειχισμοῦ τῆς πόλεως (477) Ἀθηναϊκὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀριστείδου καὶ Κίμωνος ἥνωθη μετ' ἄλλων ἐλληνικῶν πλοίων καὶ ἀπέπλευσεν ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Παυσανίου εἰς Κύπρον, διποτὲ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς Πέρσας. Ὁ στόλος οὗτος, ἀφ' οὗ ἔξεδιώξε τοὺς Πέρσας ἐκ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς Κύπρου, ἀπέπλευσεν εἰς Ἑλλήσποντον καὶ ἔκυρίευσε τὸ Βυζάντιον, ἐνθα δὲ Παυσανίας ἡγμαλώτισε πλείστους ἐπισήμους Πέρσας. Ἐκεῖ δὲ Παυσανίας ἔμαθε παρὰ τῶν αἰγμαλώτων του τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, τὸν βίον καὶ τὴν τρυφὴν τῶν μεγιστάνων καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν κατὰ παντὸς ὑποδεεστέρουν. Ἀτυχῶς αἱ διηγήσεις αὐταις τῶν αἰγμαλώτων διετάραξαν τὴν ἀσθενῆ καὶ κενόδοξον διάνοιαν τοῦ Παυσανίου. Ὑπερηφανεύθεις οὗτος διὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς δόξαν του συνέλαβε τὴν προδοτικὴν ἰδέαν νὰ γίνη γαμβρὸς τοῦ Ξέρξου καί, ἀφ' οὗ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τοὺς Πέρσας, νὰ γίνη ἀπόλυτος ἀρχῶν αὐτῆς. Ἀπέλυσε λοιπὸν κρυφίως τοὺς αἰγμαλώτους του προφασισθεὶς ὅτι ἐδραπέτευσαν καὶ ἀπέστειλε δι' αὐτῶν πρὸς τὸν Ξέρξην ἐπιστολὴν, δι' οὓς ἔζήτει τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον καὶ ὑπέσχετο νὰ ὑποτάξῃ εἰς αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα.

Δεκάδων δὲ Ξέρξης τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Παυσανίου ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸν στρατηγὸν Ἀρτάξαζον, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε δὲ Παυσανίας ἐνεδύετο περισικὰς στολὰς, ἔξηρχετο ἀκολουθούμενος ὑπὸ Περσῶν δορυφόρων καὶ λησμονήσας ὅτι ἡτο στρατηγὸς ἐλευθέρων ἀνδρῶν, προτεφέρετο πρὸς τοὺς συμμάχους ἀποτόμως ὡς σατράπης. Ἐνεκα τῆς διαγωγῆς ταύτης τοῦ Παυσανίου οἱ μὲν ἔξι Αἰγίνης καὶ Πελοποννήσου σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των, οἱ δὲ λοιποὶ ἐγκατέλιπον αὐτὸν καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Η μετάστασις αὕτη τῶν συμμάχων ἡτο βεβαίως μέγα

διὸ τὴν Σπάρτην τραῦμα. Καὶ ἔσπευσε μὲν ἀμέσως ἡ Σπάρτη ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Παυσανίαν καὶ νὰ διορίσῃ ἄλλον στρατηγόν, ἀλλ' οἱ σύμμαχοι ἐπέμειναν εἰς τὴν ἀπόφασίν των ν' ἀναγνωρίζωσιν ὡς ἡγεμόνας τοὺς Ἀθηναίους. "Εκτοτε αἱ σύμμαχοι πόλεις τῶν Ἀθηναίων προσέφερον εἰς αὐτοὺς ἑκουσίως διὸ τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον ἐτήσιον φόρον, τὸν διοτὸν ὥρισεν ὁ δίκαιος Ἀριστείδης. Τόπος δὲ τῆς συνελεύσεως τῶν συμμάχων ὡρίσθη ἡ Δῆλος, ὅπου καὶ κατετέθη τὸ τακεῖον τῆς συμμαχίας.

"Οἱ Παυσανίας ἀνακληθεὶς εἰς τὴν Σπάρτην κατώρθωσε ν' ἀθωωθῇ. Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν ἀθώωσίν του δὲν ἦθελησε νὰ ἡσυχάσῃ, ἀλλ' ἔξηκολούθει νὰ συνεννοῆται μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους, ἐπειδὴ ἐπιστολὴ τις τοῦ Παυσανίου ἀποστελλομένη πρὸς τὸν Ἀρταβάζον παρεδόθη ὑπὸ τοῦ κομιστοῦ εἰς τοὺς ἐφόρους, οἱ ἐφόροι ἔσπευσαν νὰ συλλάβωσιν αὐτὸν. Καὶ κατέψυγε μὲν οὗτος ἀμέσως εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ἀλλ' οἱ ἐφόροι ἀφήρεσαν τὴν στέγην τοῦ ναοῦ καὶ περιέκλεισαν τὴν θύραν διὰ τοίχου. Τοιουτοτρόπως ὁ Παυσανίας ἀπέθανεν ἐξ ἀστίας. Τοιαύτη δὲ ἀγανάκτησις ἡγέρθη κατ' αὐτοῦ ἐν Σπάρτῃ, ὥστε λέγεται ὅτι αὐτὴ ἡ μήτηρ του ἔθηκε τὸν πρῶτον λίθον, ὅτε ἤρχισεν ἡ περιτείχισις τῆς θύρας τοῦ ναοῦ.

§ 31. Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν διεφημίσθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ ἔνδοξος ἔκείνη νίκη φείλετο κυρίως εἰς τὴν φιλοπατορίαν καὶ μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ. Πανταχοῦ δέ, ὅπου μετέβη οὗτος μετὰ ταῦτα, ἔτυχε μεγίστων τιμῶν. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην τιμὴν ἔλαβεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν τελεσθέντας πρώτους ὀλυμπιακούς ἀγῶνας, εἰς τοὺς διοίσους συνῆλθον ἀπειράριθμοι θεαταὶ ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος. "Οτε δηλαδὴ ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στάδιον, οἱ θεαταὶ ἀφήσαντες τοὺς ἀγωνιζομένους παρετήρουν ἔκεινον μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἐδείκνυον αὐτὸν εἰς τοὺς ξένους χειροκροτοῦντες. Τότε δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς συγκινηθεὶς εἶπε πρὸς τοὺς παρακαθημένους φίλους του· «Σήμερον ἀπόλαμβάνω τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος ἀγώ-

νων μου». Διέμεινε δ' ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐν Ἀθήναις περὶ τὰ εἴκοσι σχεδὸν ἔτη τιμώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του. Τοιαύτην δὲ δύναμιν εἶχεν, ὥστε μετὰ τοῦ Ἀθηναίου Ἐφιάλτου συνετέλεσεν εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅστις μετὰ τοὺς περιποιούς πολέμους εἶχεν ἀναλάβη καὶ αὐτὴν τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἐν τέλει ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ὑποπεισών εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν συμπολιτῶν του ἐξωστρακίσθη καὶ κατέφυγεν εἰς Ἀργος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν μετὰ τινα χρόνον ἄνδρας εἰς τὸ Ἀργος, διὰ νὰ συλλάβωσιν αὐτὸν, διότι ἐπίστευσαν τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες κατηγόρησαν αὐτὸν ὡς δῆθεν συνένοχον τοῦ Παυσανίου, ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐξ Ἀργους. Τέλος μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις κατέφυγεν εἰς Ἀσίαν, ἐνθα ὁ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης ὑπεδέχθη αὐτὸν εὐμενέστατα καὶ μάλιστα ἔχορήγησεν εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις, τὴν Μαγγησίαν διὰ τὸν ἀρτον, τὴν Μυοῦντα διὰ τὸ προσφάγιον καὶ τὴν Λάμψακον διὰ τὸν οἶνον. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τενὸς ὁ Ἀρταξέρξης διέταξεν αὐτὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἐλλάδος. Τότε λοιπὸν ὁ μέγας Θεμιστοκλῆς μὴ θέλων νὰ λάθῃ τὰ ὅπλα κατὰ τῆς προσφιλοῦς πατρίδος του, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐν Σαλαμῖνι ἔσφεν, ἐπιεὶς δηλητήριον καὶ ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 65 ἑτῶν (τῷ 458). Ἐτάφη δὲν Μαγγησίᾳ, ἐνθα καὶ τάφος αὐτοῦ μεγαλοπρεπῆς ἀνηγέρθη. Ὁ δὲ βασιλεὺς μαθὼν τὴν αἰτίαν τοῦ θυνάτου του ἐθκύμασεν ἀκόμη περισσότερον τὸν ἄνδρα καὶ ἐξηκολούθει νὰ παρέχῃ πολλὰς εὐεργεσίας εἰς τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ. Λέγεται ὅτι τὰ ὅστα τοῦ Θεμιστοκλέους μετεκομίσθησαν ὕστερον ὑπὸ τῶν συγγενῶν του εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐτάφησαν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Πειραιῶς· ἐκεῖ δὲ πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Θεμιστοκλέους εἶναι καὶ ὁ τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους τῆς νέας Ἐλλάδος Ἀνδρέου Μιαούλη.

Ο δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀντίπαλος Ἀριστείδης, ὅστις ἐτιμᾶτο ὅχι μόνον ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ἐλλήνων, εἶχεν ἀποθάνη ὀκτὼ ἔτη πρὸ αὐτοῦ (τῷ 466). Ἀπέθανε δὲ ὁ ἔντιμος οὗτος ἀνὴρ πενέστατος· ἡ πόλις ἔμως ὅχι μόνον ἐκήδευσεν αὐτὸν διὰ δημοσίας δαπάνης, ἀλλὰ καὶ ἐφρόντισε περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν τέκνων του.

§ 52. Κίμων καὶ αἱ νῖκαι του·

Μετὰ τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Ἀριστείδην διηγύθυνε τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Κίμων ὁ νιός τοῦ Μιλτιάδου, ὅστις ἦτο ἀνὴρ ἀνδρειότατος καὶ συνετώτατος. Ἐκλεχθεὶς στρατηγὸς πρῶτον μὲν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν παραλίων τῆς σημερινῆς Μακεδονίας, ὅπως ἔκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς Πέρσας (470 π. Χ.), ἐπειτα δὲ ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον Σκύρον καὶ ἐξεδίωξεν ἐκεῖθεν τοὺς λεηλατοῦντας τὴν νῆσον ληστάς. Ἐκεῖ ἀνεκάλυψε τὸν τάφον τοῦ Θησέως καὶ λαβὼν τὰ ὄστα αὐτοῦ μετεκόμισεν αὐτὰ εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ἔθαψε πανηγυρικῶς (τῷ 468).

Ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν τούτων ὁ Κίμων ἐκόμισεν εἰς Ἀθήνας ἀπειρα λάφυρα, τὰ ὅποια μετεχειρίσθη πρὸς ὀχύρωσιν καὶ καλωπισμὸν τῆς πόλεως. Περιέβαλε δηλαδὴ τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὀχυροῦ τείχους, τὸ ὅποιον ἐκλήθη Κιμώνειον τείχος, ἐκαλλώπισε τὸ ἀρχαῖον γυμνάσιον, τὸ ὅποιον ἐκαλεῖτο Ἀκαδήμεια, κατέστησεν ὡραίαν τὴν ἀγορὰν σκιάσας αὐτὴν διὰ πλατάνων καὶ ἐκόσμησε δι' εἰκόνων τοῦ περιφήμου ζῳγράφου Πολυγνώτου τὴν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του Πεισιάνακτος οἰκοδομηθεῖσαν στοάν, ἥτις ἔκτοτε ἐκλήθη Ποικίλη. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο πλουσιώτατος, ἐδαπάνα τὸν πλοῦτόν του ἀφειδῶς χάριν τοῦ λαοῦ. Ἀφήρεσε τοὺς φράκτας τῶν κήπων του, διὰ νὰ εἰσέρχωνται ἐλευθέρως ζένοι τε καὶ Ἀθηναῖοι καὶ νὰ κόπτωσι καρπούς· καθ' ἔκαστην δὲ εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἐστρωμένην τράπεζαν καὶ προσεκάλει τοὺς πένητας νὰ τρώγωσιν. Οσάκις δὲ ἐξήρχετο τοῦ οἴκου του, ἡκολούθουν αὐτὸν ὑπηρέται, οἵτινες διέμοιραζον εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐνδύματα καὶ χρήματα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κίμων ἐξελέχθη στρατηγός, ὅπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Περσῶν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 465 παραλαβὼν ἐκ Πειραιῶς διακόσια πολεμικὰ πλοῖα καὶ ἀποτελέσας μετὰ τῶν συμμαχικῶν πλοίων στόλον ἐν τριακοσίων ἐν ὅλῳ πολεμικῶν πλοίων ἀπέπλευσε πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ περσικοῦ στόλου, ὅστις συγκείμενος ἐκ 350 πλοίων καὶ ἀναμένων ἀλλα 80 περιέπλεε κατὰ τὰ παράλια τῆς Παμφυλίας, τῆς κειμένης εἰς τὰ νότια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπιτεθεὶς δὲ ὁ Κίμων κατὰ τῶν περσικῶν πλοίων περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Εὐρυμέδοντος, ἀλλα μὲν κατεβύθισεν, ἀλλα δὲ ἤναγκασε νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, τὰ δὲ λοιπὰ ἔτρεψεν εἰς φυγήν.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἀμέσως ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν του εἰς τὴν ξηράν καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ ἐν τῇ παρολίᾳ παρατεταγμένου περσικοῦ στρατοῦ κατετρόπωσεν αὐτὸν καὶ ἔλαβεν ἀπειρο λάθυρον. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐπλευσε πρὸς τὴν Κύπρον καὶ συναντήσας τὰ 80 πλοῖα, ἤτινα ἀνέμενεν ὁ περσικὸς στόλος, ἐπέπεσε κατ’ αὐτῶν καὶ κατέστρεψε καὶ αὐτός. Ἐν μιᾷ λοιπὸν ἡμέρᾳ δὲ Κίμων ἐνίκησε τοὺς Πέρσας εἰς δύο ναυμαχίας καὶ μίαν πεζομαχίαν. Μετὰ τὰ μεγάλα ταῦτα κατορθώμαται τοῦ Κίμωνος τοσοῦτον ἐφαθῆθησαν οἱ Πέρσαι, ὅστε ἐπαυσαν πλέον οἱ στόλοι των γὰρ παρουσιάζωνται εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας. Τοσαύτην δὲ ἐντύπωσιν προκατέβησεν ὁ φόδος οὗτος τῶν Περσῶν, ὅστε μετὰ ταῦτα ἐπιστεύθη ὅτι οἱ περσικοὶ στόλοι δὲν ἐπέπλεον εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ δὲν ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διότι ὁ Κίμων εἶχε συνομολογήση μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξου τακτικὴν εἰρήνην. Ὡνομάσθη δὲ ἡ εἰρήνη αὕτη ὑπὸ τῶν πιστευσάντων αὐτὴν «Κιμώνειος εἰρήνη».

§ 53. Τοίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.

Ἐξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωνος.

Καταστροφὴ τῶν Μυκηνῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 464 π.Χ. τρομερὸς σεισμὸς συνεκλόνησε τὴν Σπάρτην. Ἐκ τοῦ σεισμοῦ τούτου πᾶσαι μὲν αἱ οἰκίαι κατέπεσον, πλὴν πέντε, εἰκοσακισχίλιοι δὲ ἀνθρώποι ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην εὑρόντες οἱ Μεσσηνιοὶ ἐπανέστησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ κατέλαβον τὴν Ἰθώμην. Τοιουτοτρόπως ἥρχισεν ὁ τοίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (464—465 π. Χ.).

Πολιορκοῦντες οἱ Σπαρτιάται τοὺς ἐπαναστάτας καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν Ἰθώμην ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀλλων· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τῇ προτροπῇ τοῦ Κίμωνος, δοτις ἥθελε νὰ στερεώσῃ τὴν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν ὁρίοιαν, ἀπέστειλαν πρὸς βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν τὸν Κίμωνα μετὰ τετρακισχιλίων ὁπλιτῶν. Ἄλλ’ ἐπειδὴ οἱ τετρακισχίλιοι οὗτοι Ἀθηναῖοι δὲν ἦδυν ἥθησαν νὰ κυριεύσωσιν ἀμέσως τὴν Ἰθώμην, οἱ Σπαρτιάται ὑπώπτευσαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ προφασισθέντες ὅτι δὲν εἴχον τὴν ἀνάγκην αὐτῶν ἀπέπεμψαν αὐτούς, ἐνῷ τοὺς λοιποὺς συμ-

μάχους δὲν ἀπέπεμψαν. Αὕτη λοιπὸν ἡ περιφρόνησις τῶν Σπαρτιατῶν τοσοῦτον ἐξώργισε τοὺς Ἀθηναίους, ὃστε ἐξωστράκισαν τὸν Κίμωνα ἐπὶ δέκα ἔτη ως πρωταίτιον τῆς ἐκστρατείας (τῷ 459). Οἱ δὲ ἐν Ἰθώμῃ ἀποκαμόντες μετὰ δεκαετῆ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας πόλεμον συνεδίβατο οὐκ ἐξέλθωσι τῆς Πελοποννήσου μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ κατωκίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν Ναυπάκτῳ.

Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, κατὰ τὸν ὄποιον οἱ Μεσσήνιοι ἐπανέστησαν καὶ κατέλαβον τὴν Ἰθώμην, οἱ Ἀργεῖοι ὥφεληθέντες καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς τὴν ὄποιαν εὑρέθησαν οἱ Σπαρτιάται, κατέσκυψαν τὰς Μυκήνας.

§ 54. Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος ἀπὸ τῆς ἐξορίας καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Οτε κατὰ τὸ ἔτος 457 π. Χ. συνήφθη ἐν Τανάγρᾳ μάχη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, ὃ ἐξόριστος Κίμων ἔδραμεν ὁπλισμένος, διὸ γὰρ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι δυσπιστοῦντες δὲν ἐδέχθησαν αὐτόν, ἀπῆλθεν ἀφῆσας τὴν πανοπλίαν του εἰς ἐκατὸν φίλους του. Οὗτοι δὲ συναθροισθέντες περὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ Κίμωνος ἡγωνίσθησαν γενναίως καὶ ἐφονεύθησαν πάντες. Ἡ φιλοπατρία αὕτη τοῦ Κίμωνος τοσοῦτον ἐξέπληξε τοὺς Ἀθηναίους, ὃστε ἀνεκάλεσαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐξορίας. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἀθήνας ὁ Κίμων κατώρθωσε νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν καὶ νὰ στρέψῃ τὰς ἀθηναϊκὰς δυνάμεις κατὰ τῶν Περσῶν. Ἄλλος ἐκστρατεύσας εἰς Κύπρον, ὅπως ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς Πέρσας, καὶ πολιορκῶν τὸ Κίτιον ἔλαβε θανάσιμον τραῦμα, ἐξ οὗ καὶ ἀπέθανε (τῷ 449). Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τιμῶντες τὸν ἄνδρα μετεκόμισαν τὸ σῶμά του εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκήδευσαν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς.

§ 55. Περικλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος διηγύθυνε τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ὁ μέγας πολιτικὸς Περικλῆς, ὃστις ἦτοι οὐδὲς τοῦ Ξανθίππου, τοῦ νικήσαντος τοὺς Πέρσας ἐν Μυκάλῃ. Ὑπῆρξε δὲ ὁ Περικλῆς ὅχι μόνον μέγας πολιτικός, ἀλλὰ καὶ δεινὸς ὥρτωρ καὶ ἐξοχος στρατηγὸς καὶ ἐκοσμεῖτο ὅφ' ὅλων τῶν ἀρετῶν, αἵτινες κοσμοῦσι τοὺς μεγά-

λους ἀνδρας. Ὅτο δηλαδὴ μεγαλόψυχος, μεγαλόφρων, ἀξιοπρεπής, εὐγενής, σοβαρὸς καὶ ἀτάραχος. Λέγεται ὅτι ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν κακούθης τις Ἀθηναῖος ὑδρίζε τὸν Περικλέα ἐν τῇ ἀγορᾷ, μάλιστα δὲ τὴν ἑσπέραν ἡκολούθησεν αὐτὸν μέχρι τῆς οἰκίας του ὑδρίζων καὶ φωνάζων κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς μετ' ἀταραχίας ἤκουε τὰς ὑδρεις καὶ, ὅτε ἐφθασεν πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας του, διέταξεν ἔνα τῶν ὑπηρετῶν του νὰ λάθῃ φρυνὸν καὶ νὰ συνοδεύσῃ τὸν ὑδροιστὴν μέχρι τῆς οἰκίας του.

Ο Περικλῆς, ἀφ' οὗ ἥρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον, οὐδέποτε ἐφαίνετο ἔξω τῆς οἰκίας του ἐκτὸς ἀν ἐπορεύετο εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν του δήμου. Πάντοτε ἀπέφευγε τὰ συμπόσια καὶ τὰς διασκεδάσεις· λέγεται δὲ ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τῶν εἴκοσιν, ἐτῶν, καθ' ἀ προΐστατο του δήμου, ἐπαξι μόνον παρευρέθη εἰς δεῖπνον, ὅτε ἐτέλει τοὺς γάμους του ὁ ἐξάδελφός του Εὔρυπτόλεμος· ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν ἀνελώρησεν ἐκ του δείπνου, ὅτε ἦλθεν ἡ ὥρα του πότου. Διατρίβων κατ' οἶκον ἐδέχετο τοὺς σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας καὶ συνεζήτει μετ' αὐτῶν περὶ ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν.

Ο μέγχις οὗτος ἀγήρῳ, ἀν καὶ ἐποτίσθη πλεῖστα ποτήρια πικρίας ὑπὸ τῶν συμπόλιτῶν του, οὐδέποτε ἀπέβαλε τὸ θάρρος του. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ του δήμου μετὰ τοσαύτης εὐγλωττίας διμίλει, ὅστε πάντοτε προσυξένει εἰς τὸν λαὸν βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ δύναμις τῆς εὐγλωττίας του, ὅστε ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὅτι δημητηρῶν ὁ Περικλῆς ἥστραπτεν, ἐβρόντα καὶ ἐφερεν εἰς τὴν γλώσσαν του τὸν κεραυνὸν· διὰ τοῦτο καὶ ἐπωνομάσθη Ὁλύμπιος. Ἀγορεύων εἶχε τὸ ἱμάτιόν του συνεσταλμένον καὶ ἵστατο διλοις ἀτάραχος καὶ σεμνοπρεπής ζητῶν νὰ ἐπιβάλληται διὰ τῆς δυνάμεως των ἐπιχειρημάτων του καὶ τῆς δρθότητος τῶν λόγων του καὶ ὅχι δι' ἔξωτερικῶν σχημάτων καὶ χειρονομιῶν.

Οτε ἥρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον δ Περικλῆς, ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία, ἣτις εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Κίμωνα, ἦτο πολὺ ἰσχυρό. Ὅθεν ὁ Περικλῆς, διὰ νὰ καταβάλῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, ἀνέλαβε τὴν ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων του λαοῦ καὶ κατώρθωσε ν' ἀφαιρέσῃ προνόμια τινα τῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ Βουλῆς.

§ 56. Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Περικλέους.

Αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες περιεβάλλοντο ὑπὸ δχυροῦ τείχους καὶ συνε-

δέοντο μετὰ τοῦ Ηειραιῶς καὶ τοῦ Φαλήρου (τοῦ παλαιοῦ) διὰ τῶν λεγομένων μακρῶν τειχῶν, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὄποιον πρόστατο τοῦ δήμου ὁ Περικλῆς, ἀπέβησαν πόλις ἐνδοξότατη, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνισχύθησαν διὰ μεγάλης ναυτικῆς δυνάμεως καὶ μετέβαλον τοὺς συμμάχους εἰς ἀληθεῖς ὑπηκόους, ἀφ' ἔτερου δὲ ἐκαλλωπίσθησαν καὶ κατέστησαν κέντρον τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους συνεστάθησαν εἰς διάφορα μέρη Ἀθηναῖκαι ἀποικίαι, διὰ τῶν ὄποιών ἐπηυξήθη ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν, ὃ δὲ Ἀθηναῖκὸς στόλος κατέστη τὸ φόβητρον τῶν συμμάχων, διότι περιέπλεε τὰ παράλια αὐτῶν ἐπιδεικτικῶς καὶ ἐτιμώρει σκληρότατα τὰς ἀπειθίσας πόλεις. Διὰ τούτων τῶν μέσων καταρρίθηνται ταῖς ἀπειθίσασι πόροις τῶν συμμάχων εἰς ἔξακόσια τάλαντα, τῶν ὄποιών ἡ πραγματικὴ ἀξία ἀντιστοιχεῖ πρὸς εἶκοσι καὶ ἐννέα περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Πάντα δὲ τὰ ἀπὸ τῶν συμμάχων εἰσπραττόμενα ταῦτα χρήματα κατετίθενται ἐν τῷ συμμαχικῷ ταμείῳ, τὸ ὄποιον ἀπὸ τοῦ ἔτους 454 εἶχε μετατεθῆ ἀπὸ τῆς Δήλου εἰς Ἀθήνας.

'Αλλ' αἱ Ἀθῆναι ἐκτὸς τῶν ἔξακοσίων ταλάντων, ἀτινα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἀπελάμβανον παρὰ τῶν συμμάχων, εἰσέπραττον καὶ τετρακόσια τάλαντα ἐκ τῶν λιμενικῶν καὶ ἀλλων φόρων καὶ ἐκ τῆς ἐκμισθώσεως τῶν δημοσίων κτημάτων, ἥτοι οἰκοδομῶν, ἀγρῶν, δασῶν, γιβαδίων, ἀλατωρυχείων καὶ μεταλλείων. Οἱ Περικλῆς λοιπὸν τὰς Ἀθήνας κυβερνῶν διεχειρίζετο κατ' ἔτος χίλια ἐν δλιφ τάλαντα, ἀτινα ἀναλογοῦσι πρὸς ἔξ ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν, ἥτοι πρὸς τεσσαράκοντα δικτὸν ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Διὰ τῶν χρημάτων δὲ τούτων ὁ Περικλῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν διετήρει ἵσχυρὸν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀφ' ἔτερου δὲ ἐκαλλώπισε τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀττικὴν διὰ τὴν πλείστων λαχμπρῶν ἀριστοτεχνημάτων, τῶν ὄποιών τὰ περιστωθέντα λείψανα κινοῦσι σήμερον τὸν θυμασμὸν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

'Επὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους φύκοδομήθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων καλλιτεχνῶν Καλλικράτους καὶ Ἰκτίνου ἐκ λευκοτάτου Πεντελικοῦ μαρμάρου ὁ ἀμίμητος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, δεστις καλεῖται. Παρθενῶν καὶ ἐστοίχισεν ὑπὲρ τὰ χίλια τάλαντα, ἥτοι περὶ τὰ πεντήκοντα ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Ἐπὶ Περικλέους ἀνηγέρθησαν ὡσαύτως ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπὸ τοῦ ἀρίστου καλλιτέχνου

Μνησικλέους τὰ ἐφάμιλλα τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὸ μέγεθος Προπύλαια, ὃν μέρος εἶναι ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτῶν Πινακοθήκη, ἥτις περιεῖχεν εἰκόνας ἐστοίχισαν δὲ τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὲρ τὰ δισχίλια τάλαντα, ἥτοι περὶ τὰ ἔκατὸν ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Ἐπὶ Περικλέους ἐπερατώθη ὁ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης (τῆς κοινῶς λεγομένης Ἀπτέρου Νίκης), δυτικές φυοδομήθη πρὸς αἰωνίαν μνήμην τῆς ἐν τοῖς μηδικοῖς πολέμοις νίκης τῶν Ἀθηναίων. Ἐπὶ Περικλέους ἀνωροδομεῖτο τὸ Ἑρέχθειον, τὸ ὅποιον ἐπερατώθη τῷ 407 π. Χ., προσέτι δὲ ἀνηγέρθη βορειοδυτικῶς τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὴν ὄδον τὴν καλουμένην τῶν Τριπόδων τὸ Ὡδεῖον, ἐν Ῥαμνοῦντι δὲ ὁ ναὸς τῆς Νεμέσεως καὶ ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ Σουνίῳ ὁ ναὸς τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς. Ἐπὶ Περικλέους τέλος ἐρυμοτομήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰπποδάμου τοῦ Μιλησίου ὁ Πειροχείν· ἀνηγέρθηται δὲ ἐν αὐτῷ στοά, ναοί, θέατρα καὶ ἡ Ἰπποδάμειος ἀγορά. Ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἐπὶ Περικλέους γενομένων καλλιτεχνικῶτάτων ἔργων τὴν γενικὴν ἐποπτείαν εἶχεν δὲ ἔξοχῶτας καλλιτέχνης καὶ στενώτατος τοῦ Περικλέους φίλος Φειδίας, δυτικές καὶ διεκόσμησε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καλλιτεχνῶν τὸν Παρθενῶνα δὲ ἀναγλύφων καὶ ἀγαλμάτων καὶ κατεσκεύασε τὸ ἐντός τοῦ Παρθενῶνος στηθὲν χρυσελεφάντινον ἀγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Αὐτὸς δὲ ὁ Φειδίας ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κίμωνος κατεσκεύασε καὶ τὸ μέγιστον χαλκοῦν ἀγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, τὸ δημοτικόν εἶχεν ὕψος ἀνώτερον τῶν πεντήκοντα ποδῶν καὶ ἐποπθετήθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει μεταξὺ τῶν Ηροπυλαίων καὶ τοῦ Ἑρέχθειον. Τὸ ἀγαλμα τοῦτο ἦτο τόσον πελάριον, διτε, διὰ νὰ δείξωσι τὸ ὕψος του, ἔλεγον διτε τὸ ἀνω μέρος τοῦ κράνους τοῦ ἀγαλμάτων καὶ τὸ ἀκρον τοῦ δόρατος ἡδύναντο νὰ ἰδωσιν οἱ θαλασσοποροῦντες ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σουνίου, διότιν διμως ἀληθῶς δὲν φαίνεται ἡ Ἀκρόπολις.

Ἐπὶ Περικλέους ὅχι μόνον αἱ τέχναι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἀνεπτύχθησαν εἰς ὑψίστην τελειότητα. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνεφάνησαν οἱ μέγιστοι σοφοὶ πάντων τῶν αἰώνων, ἥτοι οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὁ πατήρ τῆς Ἰστορίας Ἡρόδοτος, ὁ πατήρ τῆς Ἰατρικῆς Ἰπποκράτης, ὁ ἀστρονόμος Μέτων καὶ οἱ δύο ἔξοχοι φιλόσοφοι Σωκράτης καὶ Ἀναξαγόρας. Ἐάν δὲ προσθέσωμέν εἰς τούτους τὸν τραγικὸν ποιητὴν Λισχύλον, δυτικές πρὸ διλίγων ἐτῶν

είχεν ἀποθένη, καὶ τοὺς δὲ λίγους ὑστερὸν ἀκμάσαντας σοφούς, ἦτοι τοὺς ἱστορικοὺς Θουκυδίδην καὶ Εὐενοφῶντα, τὸν ῥήτορα Λυσίαν, τὸν κωμικὸν ποιητὴν Ἀριστοφάνην καὶ τὸν φιλόσοφον Πλάτωνα, βλέπωμεν ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους καὶ διλίγον μετ' αὐτὴν ἡ διδάσκαλος τοῦ κόσμου.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

*Ἄπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν
Χαιρωνείᾳ μάχης (431—333 π. Χ.).*

§ 57. Πελοποννησιακὸς πόλεμος (431—404 π. Χ.)

Αἰτία τοῦ πολέμου. Αἰτία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ ζηλοτυπία τῆς Σπάρτης πρὸς τὴν μεγάλην δόξην καὶ δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ ἀμοιβάνιον μετος τῶν δύο τούτων πρωτευούσῶν πόλεων. Πρὸς ἔκρηξιν λοιπὸν τοῦ πολέμου δὲν ὑπελείπετο εἰμὴ ἡ ἀφορμή.

Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου. Ἡ νῆσος Κέρκυρα ἦτο ἀποικία τῶν Κορινθίων. Ἐπειταὶ οἱ Κερκυραῖοι, ἀφ' οὗ ἀπέκτησαν ναυτικὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον ἴδρυσαν εἰς τὰ παράλια τῆς, Ἰλλυρίας, νέκυν ἀποικίαν, τὴν Ἐπίδαμνον, ἡς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Δυρράχιον. Ἐν Ἐπίδαμνῳ συνέβησαν τῷ 438 ἐμφύλιοι ταραχαί, καθ' ᾧ οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν· αἱ ταραχαὶ δ' αὕται προουκάλεσαν πόλεμον μεταξὺ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων, διότι οἱ μὲν Κορίνθιοι ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῶν δημοκρατικῶν, οἱ δὲ Κερκυραῖοι ὑπὲρ τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν πόλεμον αὔτὸν ἔλαθον μέρος ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι (τῷ 433), οἱ Κορίνθιοι ἀντεκδικούμενοι τοὺς Ἀθηναίους ἐλίνησαν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν Ποτείδαιαν, ἥτις ἦτο ἀποικίας μὲν αὐτῶν, σύμμαχος δὲ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἀπέστειλαν πρὸς βοήθειαν αὔτης δισχιλίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀριστέα. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ φθάνουσιν ἐκεῖ τεσσαράκοντας Ἀθηναῖαι τριήρεις μετὰ δισχιλίων ὄπλι-

τῶν· οἱ δισχίλιοι δ' οὗτοι Ἀθηναῖοι ἐνωθέντες μετ' ἄλλων συμμάχων καὶ χιλίων προσέτι Ἀθηναίων, ἐν Μακεδονίᾳ εὑρισκομένων, συγκρότησαν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 432 παρὰ τὴν Ὁλυνθον μάχην πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς συμμάχους, καθ' ᾧ ἐνίκησαν τοὺς Κορινθίους, καίπερ πολεμήσαντας γενναίως. Ἄλλ' ἡ νίκη αὔτη τῶν Ἀθηναίων δὲν ἐπέφερεν οὕτε τὴν ἀποχώρησιν τῶν Κορινθίων οὕτε τὴν παράδοσιν τῆς Ποτειδαιίας. Διὰ τοῦτο ἐνισχυθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ νέων δυνάμεων πρῶτον μὲν ὑπέταξαν τὰς ἄλλας ἀποστάσας πόλεις, ἐπειταὶ δὲ ἐποιεῖρκησαν τὴν Ποτείδαιαν.

Ἡ Κόρινθος βαρέως φέρουσα τὰς ἀποτυχίας της καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ σώσῃ τοὺς ἐν Ποτειδαιίᾳ πολιορκουμένους Κορινθίους ἀπέστειλε πρέσβεις εἰς Σπάρτην, ὅπως ὥθησῃ αὐτὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμον. Ἐν τῇ Σπάρτῃ εἶχον προσκληθῆ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀντιπρόσωποι καὶ ἄλλων συμμαχιῶν τῆς Σπάρτης πόλεων πάντες δ' οὗτοι οἱ ἀντιπρόσωποι κατεβόων κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ιδίᾳ δὲ οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Κορίνθιοι, οἵτινες ἔλεγον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤδικουν τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες βαρέως ἔφερον τὴν αὐξησιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἥθελον ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ λάβωσι καιρόν, ὅπως προετοιμασθῶσιν, ἀφ' ἔτέρου δὲ νὰ ἔχωσι πρόφασιν τοῦ πολέμου, ἀπέστειλαν εἰς Ἀθήνας τοεῖς πρεσβείας, δι' ὧν ἀγερώχως ἀπήγτησαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων πρόγυματα ἀπαράδεκτα. Καὶ ή μὲν πρώτη πρεσβεία ἀπήγτησε νὰ ἐκδιωγθῶσι τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἀσεβεῖς οἱ αἴτιοι τοῦ Κυλωνείου ἀγούς, εἰς οὓς ἀνῆκε καὶ ὁ Περικλῆς, ὃστις ἐκ μητρὸς ἦτο ἀπόγονος τοῦ Ἀλκμεωνίδου Μεγακλέους. Ἡ δὲ δευτέρα πρεσβεία ἀπήγτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτειδαιίας καὶ ν' ἀφήσωσιν αὐτόνομον τὴν Αἴγιναν, μάλιστα δὲ νὰ καταργήσωσι τὸ ψήφισμα, δι' οὗ ἀπεκλείσιοντο οἱ Μεγαρεῖς τῆς Ἀττικῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἀγορῶν τῶν συμμαχιῶν τῶν Ἀθηνῶν πόλεων. Ἡ δὲ τοίτη καὶ τελευταία πρεσβεία ἀπήγτησε ν' ἀφήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐλευθέρας καὶ αὐτονόμους ἀπάσας τὰς ὑπὸ τὴν συμμαχίαν των πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις ταύτας τῶν Σπαρτιατῶν, ἔζερράγη τέλος ὁ ὀλέθριος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὃστις διήρκεσε πλὴν τινῶν διακοπῶν 27 ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 431 μέχρι τοῦ 404 π. Χ. Δικιρεῖται δὲ ὁ πόλεμος οὗτος εἰς τρία μέρη.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος εἰσέβαλὼν μετὰ πολυκρίθμου στρατοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐλεγχότησε τὴν χώραν καὶ ἐπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως, συγχρόνως δὲ ἀπέστειλαν δύο στόλους, τὸν μὲν ἐξ ἑκατὸν τριήρων εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, τὸν δὲ ἐκ τριάκοντα εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Εὔβοιας. Καὶ αἱ μὲν ἑκατὸν τριήρεις, ὡν ἐστρατήγει ὁ Καρκίνος μετὰ δύο ἄλλων, αὐξηθεῖσαι ὑπὸ πεντήκοντα κερκυραϊκῶν πλοίων, περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον καὶ, ἀφ' οὗ ἔβλαψαν τὰ παράλια, ἐπέστρεψαν εἰς Πειραιᾶ. ὁ δὲ ἐκ τριάκοντα τριήρων στόλος κατέστρεψε δύο πόλεις τῶν Λοκρῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸν θέρος τοῦ πρώτου ἔτους οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιπέποντες κατὰ τῆς Αἰγίνης ἐξεδίωξαν ἀπαντες τοὺς Αἰγινήτας σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐκ τῆς Αἰγίνης καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὴν γῆσσον κληρούχους Ἀθηναίους. Τέλος περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους οἱ Ἀθηναῖοι ἐκστρατεύσαντες πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Περικλέους εἰς Μεγαρίδην ἐλεγχότησαν τὴν χώραν.

Περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔχορος τοῦ δευτέρου ἔτους ὁ Ἀρχίδαμος πάλιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικήν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐκλείσθησαν πάλιν ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ ἀπέστειλαν στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐνέσκηψεν ἐν Ἀθήναις φοβερὸς λοιμός, ὅστις ἦτο ἐξανθηματικός τις τυφοειδῆς πυρετός· μετεδόθη δὲ οὗτος πρῶτον μὲν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐκ πλοίου τινὸς πλεύσαντος ἐξ Αιγύπτου, ἐπειτα δὲ εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἔλαβε φρικαλέαν ἐπίτασιν ἔνεκκ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει συσσωρεύσεως ἀπείρου πλήθους· διήρκεσε δὲ περὶ τὰ τρία ἔτη καὶ πλείστους ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἄδην. Θῦμα τοῦ λοιμοῦ τούτου ἐπεσε περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 καὶ αὐτὸς δὲ Περικλῆς, ἐξηκοντούτης ὡν, ὅστις καὶ ἐτάφη μετ' ἐξαιρετικῶν τιμῶν ἐν Κεραμεικῷ.

Κλέων. Ἀποστασία καὶ ὑποταγὴ τῆς Μυτιλήνης. Οἱ θάνατος τοῦ Περικλέους ὑπῆρχε δυστύχημα μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἔκτοτε ἡ διοίκησις τῆς πόλεως περιέπεσεν εἰς χειραρχας τοῦ διεφθαρμένου δημαγγαγοῦ Κλέωνος. Κατὰ συμβουλὴν τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ἔτει 429, ὅτε ὑπέταξαν τὴν ἀποστατήσαν ἀπ'

αὐτῶν Μυτιλήνην ἀπεφάσισαν νὰ θανατώσωσιν ἀπαντας τοὺς Μυτιληναίους ἀλλ' εὐτυχῶς μετὰ πολλὰς δυσκολίας ὑπερίσχυσε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἡ γνώμη φρονίμων τινῶν πολιτῶν καὶ ἐπεισθῇ ὁ λαὸς νὰ μεταβάλῃ τὴν σκληρὰν ἀποφασίν του καὶ νὰ θανατώσῃ τοὺς πρωταιτίους μόνον τῆς ἀποστασίας, οἵτινες ἦσαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους. Συγχρόνως δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καθήρεσαν τὰ τείχη τῶν Μυτιληναίων καὶ παρέλαβον τὸν στόλον αὐτῶν· ἔτι δὲ ἀπέστειλαν εἰς Λέσβον τρισχιλίους αληρούχους καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς κατοίκους νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγροὺς καὶ ν' ἀποδίδωσιν εἰς τοὺς τρισχιλίους αὐτοὺς αληρούχους ἐπήσιον φόρον.

Καταστροφὴ τῶν Πλαταιῶν. Μεγαλυτέραν συμφορὰν ὑπέστησαν κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν αἱ Πλαταιαὶ. "Εκπαλαιοὶ οἱ Πλαταιεῖς ἦσαν πιστοὶ φίλοι τῶν Ἀθηναίων· διὸ τοῦτο δὲ οἱ Θηβαῖοι μισοῦντες αὐτοὺς εἶχον εἰσβῆλη νύκτα τινὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου αἰφνιδίως εἰς τὰς Πλαταιὰς διὰ 300 ἀνδρῶν. Καὶ τότε μὲν κατώρθωσαν οἱ Πλαταιεῖς νὰ διαφύγωσι τὸν κίνδυνον φονεύσαντες τοὺς ζητήσαντας νὰ καταλάβωσι τὴν πόλιν· ἀλλ' ἐπειτα δὲν κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὴν καταστροφήν, διότι οἱ Σπαρτιαταὶ χάριν τῶν φίλων των Θηβαίων πολιορκήσαντες ἐπὶ δύο ἔτη(429—427) τὰς Πλαταιὰς ἐκυρίευσαν αὐτάς. Σκληροτάτη δ' ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῆς πόλεως καὶ παντελῶς ἀνελεήμονες ἐδείχθησαν οἱ Σπαρτιαταὶ πρὸς τοὺς νικηθέντας. Διακόσιοι Πλαταιεῖς καὶ 25 Ἀθηναῖοι αἰχμαλωτισθέντες κατεσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἡ πόλις κατηδαφίσθη ἐκ θεμελίων.

Τὸ ἐν Σφακτηρίᾳ πάθημα τῶν Σπαρτιατῶν. Κατὰ τὸ ἔβδομον ἔτος τοῦ πολέμου (425) ὁ πρώην στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης, ὅστις τότε ἦτο ἴδιωτης, περιπλέων τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας κατέλαβε τὴν Πύλον. Οἱ Σπαρτιαταὶ μαθόντες τοῦτο προεῖδον τὸν κίνδυνον, ὅστις ἡπείλει τὴν Σπάρτην, διότι ἡ Σπάρτη δὲν ἀπειχεν ἐκεῖθεν εἰμὴ 400 μόλις στάδια, ἥτοι περὶ τὰ 72 σημερινὰ χιλιόμετρα, τουτέστι περὶ τὰς 15 ὥρας. Διὰ τοῦτο ἐπευσαν πανταχόθεν καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς ἐν Πύλῳ Ἀθηναίους. Πρὸς ἐντελῆ δ' ἀποκλεισμὸν αὐτῶν κατέλαβον διὰ 420 ὄπλιτῶν τὴν ἀπέναντι τῆς Πύλου κειμένην νῆσον Σφακτηρίαν. Η πολιορκουμένη φρουρὰ τῶν Ἀθηναίων, ἢν καὶ ἀντέσχειν εἰς τὴν πρώτην προσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν, δὲν ἤδυνατο εἰμὴ ἐπὶ τέλους νὰ παροχθῇ· ἀλλ' αἴφνης τεσ-

παράκοντα ἀθηναῖκαι τοιήρεις πλεύσαται ἐκ Ζακύνθου εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σφακτηρίας καὶ ἐπιπεσοῦσαι κατὰ τῶν σπαρτιατικῶν πλοίων ἀλλα μὲν ἐκυρίευσαν, ἀλλα δὲ ἡνάγκασσαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ξηράν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐσώθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἀμέσως ἐποιείρηκησαν τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ 420 Σπαρτιάτας· Βλέποντες δ' οἱ Σπαρτιάται, ὅτι δὲν εἶχον ἐλπίδα νὰ σώσωσι τοὺς ἄνδρας των, ἐκριναν ἀναγκαῖον μετὰ μὲν τοῦ Δημοσθένους νὰ συμφωνήσωσιν ἀνακωχὴν ὅπλων, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας νὰ προτείνωσιν εἰρήνην. Κατὰ συμβουλὴν δημοσίου τοῦ Κλέωνος αἱ προτάσεις τῶν Σπαρτιατῶν ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· οὕτω δ' ὁ πόλεμος ἔξηκολούθησεν. Ἄλλῃ δὲ πολιορκίᾳ τῆς Σφακτηρίας παρετείνετο, ἥδ' ἐν Πύλῳ φρουρᾷ τῶν Ἀθηναίων ἐταλαιπωρεῖτο, διότι δὲν εἶχε τροφὰς καὶ πάσιμον ὕδωρ. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς ταλαιπωρίας ταῦτας τῶν συμπολιτῶν των ἦρχισαν νὰ γογγύζωσι κατὰ τοῦ Κλέωνος, ὁ δημοσίγονος οὗτος ἀναβάζεπι τοῦ βήματος κατηγόρησε τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ στρατηγούς ὡς δειλοὺς καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι ἡδύνατο αὐτὸς ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον. Τοιουτοτρόπως κατώρθωσε ν' ἀντεθῇ εἰς αὐτὸν ἡ στρατηγία. Πράγματι δὲ ἐπέτυχε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, διότι, ὅτε ἦλθεν εἰς Σφακτηρίαν, τὸ δάσος τῆς νήσου, τὸ δόποιδην ἀπέκρυψε τὰς κινήσεις τῶν Σπαρτιατῶν, εἶχε καθῆ, ὁ δὲ Δημοσθένης τὰ πάντα εἶχεν ἥδη ἔτοιμα πρὸς ἔφοδον. Ἐνωθεὶς λοιπὸν μετὰ τοῦ Δημοσθένους κατώρθωσε μετὰ πεισματώδη ἀμυναν τῶν Σπαρτιατῶν ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς Σφακτηρίαν καὶ ἔξαναγκάσῃ τοὺς Σπαρτιάτας ὄπλιτας νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῶν 420 Σπαρτιατῶν οἱ μὲν 128 ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, πάντες δὲ οἱ λοιποί, 292, ἀπήγθησαν εἰς Ἀθήνας. Τοιουτοτρόπως διὰ τοῦ κατορθώματος τούτου ὁ Κλέων κατώρθωσε νὰ λάθῃ ἀνέλπιστον στρατηγικὴν δόξαν.

Θάνατος Βρασίδου καὶ Κλέωνος. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίας οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν τὰ Κύθηρα καὶ κατέλαβον τὴν Θυρέαν, ἥτις εἶναι μέρος τῆς σημερινῆς Κυνουρίας· Μετερον δὲ ἐνικήθησαν παρὰ τὸ Δῆλιον, κείμενον εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Ἐκεῖ δὲ Ἀλκιβιάδης ἔσωσε τὸν διδάσκαλόν του Σωκράτην κινδυνεύοντα νὰ συλληφθῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ μεγαλεπήδολος στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Βρασίδας θέλων ν' ἀπομακρύγῃ τῆς Πελοποννήσου τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον ἔξεστράτευσε κατὰ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἀθηναϊκῆς ἀποικίας Ἀμφιπόλεως καὶ ἡνάγκασεν αὐτὴν νὰ γίνῃ σύμμαχος τῆς Σπάρτης.

Οι Ἀθηναῖοι μαθόντες τοῦτο ἀπέστειλαν κατὰ τοῦ Βρασίδου τὸν Κλέωνα. Ὁ δὲ Κλέων ἐλθὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν κατ’ ἀρχὰς μὲν ἐπετύγχανεν, ἀλλ’ ἔπειτα προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βρασίδου πλησίον τῆς Ἀμφιπόλεως ἐνικήθη κατὰ κράτος καί, ἐν φιλοξενίᾳ τοῦ Βρασίδας γενναίως μαχόμενος καὶ ἐτάφη ἐντὸς τῆς πόλεως.

Νικίειος εἰρήνη. Ἐφ’ οὐδὲξιπον οἱ δύο φιλοπόλεμοι στρατηγοὶ Βρασίδας καὶ Κλέων, ἡ εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν δὲν ἦτο πλέον ἀδύνατος. Περὶ τὸ τέλος λοιπὸν τοῦ δεκάτου ἔτους τοῦ πολέμου (421) διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ συνετοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Νικίου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Πλειστοάνακτος συνωμολογήθη πεντηκονταετῆς μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης εἰρήνη, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἐργασθέντος ὑπὲρ αὐτῆς Νικίου ὁνομάζεται Νικίειος. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἀντηλλάγησαν οἱ αἰχμάλωτοι, ἀπεδόθησαν ἀμοιβαίως αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις καὶ τέλος ἐκηρύχθησαν καὶ αὐτόνομοι αἱ θρακικαὶ πόλεις, ὑποχρεούμεναι μόνον νὰ πληρώνωσι φόρον τινὰ εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Ἀλκιβιάδης. Οἱ Νικίας ἐνόμιζεν ὅτι διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης ἔμελλον ν’ ἀπαλλαχθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ μακρὸν τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, ἀλλ’ εἰς τοῦτο ἡπατάτο, διότι πρὸς τὴν φιλειρηνικὴν πολιτείαν του καὶ σύνεσίν του ἀντέκειντο αἱ ἀγήσυχοι διαθέσεις τῶν φιλοπολέμων, ἵδιας τῶν νέων, καὶ τὰ κατακτητικὰ ὅνειρα τῶν ἐξημένων. Ψυχὴ δὲ τῶν ἀνησύχων τούτων ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης.

Οἱ Ἀλκιβιάδης, δὲ οὐδὲ τοῦ Κλεινίου, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 452 π.Χ., ἦτο δὲ συγγενὴς τοῦ Περικλέους καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους. Ἀλλ’ οὔτε τοῦ πρώτου τὴν σοβαρότητα εἶχεν οὔτε τοῦ δευτέρου τὸν θετικὸν χαρακτῆρα. Εἶχεν ἐκ φύσεως τὰ μέγιστα τῶν προτερημάτων καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐλαττωμάτων. Ἡτο δηλαδὴ ὡραῖος, μεγαλοφυὴς καὶ φιλότιμος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλαίος, αὐθαδῆς καὶ ματαιόφρων. Πάντοτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκυμαίνετο μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας, ὃ δὲ γαρακτήριο του ἦτο τοσοῦτον ἀκανόνιστος καὶ διεστραμμένος, ὥστε οὐδὲ αὐτὸς διέγας διδάσκαλός του ἡδυνήθη νὰ τὸν διαρρόθησῃ. Διη-

γοῦνται δὲ περὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου πολλὰ παράδοξα, διὰ τῶν ὁποίων ἀρκούντως κατὰ τὴν νεανικήν του ἡλικίαν χαρακτηρίζεται. Ἀνδρωθεὶς δ' ὁ Ἀλκιβιάδης τόσον φιλόξενος ἔγινεν, ὥστε πάντοτε προσεπάθει νὰ ὑπερβαίνῃ τοὺς συμπολίτας του κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν πολυτέλειαν. Διὰ τοῦτο προσῆλθε ποτε εἰς τοὺς Ὄλυμπιακοὺς ἀγῶνας μετὰ ἐπτὰ ἀρμάτων καὶ ἐνίκησε. Τοῦτο δὲ ὅχι μόνον ἰδιώτης, ἀλλ' οὐτε βασιλεὺς εἶχε ποτε κατορθώσῃ.

Ἐκστρατεία εἰς Σικελίαν. Τοιοῦτος ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἔδραδυνε νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ἀνήσυχόν του πνεῦμα καὶ τὴν περὶ τὸ λέγειν ἐπιδεξιότητά του, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς συμπολίτας του νὰ ἐκπρατεύσωσι κατὰ τῆς Σικελίας, ὅπως κυριεύσωσι τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν ἐκείνην νῆσον. Οἱ Ἀθηναῖοι, θεωρήσαντες τὴν ὑποταγὴν τῆς Σικελίας εὔκολον, δὲν ἔδραδυνον νὰ πεισθῶσιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ προφασισθέντες, δτὶ ήθελον νὰ βοηθήσωσι τοὺς κατοίκους τῆς Σικελίας πόλεως Ἐγέστης, πολεμοῦντας κατὰ τῆς μεγίστης τῶν πόλεων τῆς Σικελίας, τῶν Συρακουσῶν, ἡτοίμασσαν στόλον ἐκ 314 πλοίων καὶ στρατὸν ἐκ 36,000 ἀνδρῶν· διώρισαν δὲ στρατηγοὺς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμπαχον.

Ἄλλ' ἐν ᾧ εἶχον περιτωθῆ ἀι μεγάλαι διὰ τὴν ἐκπτοχείαν παρασκευαί, πρωίαν τινὰ εὑρέθηταν κεκομμέναι αἱ κεφχλαι τῶν λεγομένων Ἐρμῶν. Ὡνομάζοντο δὲ τοιουτοτρόπως τετράγωνοι στῆλαι, αἱ ὄποιαι ἀπέληγον πρὸς τὰ ἀνω εἰς κεφχλὴν θεοῦ ἢ ἡρῷος καὶ ἐκόσμουν τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως. Τότε οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου εὑρόντες εὐκαιρίαν, διὰ νὰ καταδιώξωσιν αὐτόν, διέδοσαν δτὶ αὐτὸς μετὰ τῶν φίλων του διέπραξεν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὴν ἀσεβῆ ταύτην πρᾶξιν, ἀκόμη δὲ δτὶ περιέπαιξε καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Οἱ Ἀλκιβιάδης ἀκούσας τὰς κατηγορίας ταύτας ἐζήτησε νὰ δικασθῇ ἀμέσως, ἀλλ' οἱ ἀντίπαλοι του, ἐπειδὴ ἐγνώριζον, δτὶ οὐδόλως θὰ ἡδύναντο νὰ βλάψωσιν αὐτόν, διότι καὶ ὁ λαός καὶ ὁ στρατὸς τὸν ἡγάπα, κατώρθωσαν ν' ἀναβληθῇ δίκη. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σικελίαν μετὰ τῶν συστρατήγων του ἀκριτος ὁ Ἀλκιβιάδης (415).

Καταδίκη τοῦ Ἀλκιβιάδου. Μετὰ τὸν ἀπόπλουν τοῦ στόλου οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπεισάν τὸν λαὸν ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς Ἀθήνας πρὸς ἀπολογίαν. Ἐν ᾧ λοιπὸν εἶχε φθάση οὕτινος εἰς Σικελίαν καὶ συνεσκέπτετο μετὰ τῶν συστρατήγων του περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ πολέμου, αἴφνης φθάνει εἰς Σικελίαν ἢ ιερὰς ναῦς

Σαλαμινία, διὰ νὰ παραλάβῃ αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του. Οἱ Ἀλκιβιάδης λαβῶν τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἐφάνη μὲν πρόθυμος νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπειθάσθη εἰς τὴν Σαλαμινίαν ἀλλά, ὅτε ἡ ἱερὰ ναῦς ἐφθασεν εἰς τοὺς Θουρίους τῆς κάτω Ἰταλίας, κατώρθωσε μεθ' ὅλων τῶν φίλων του νὰ ἔκφυγῃ, ἐπειτα δ' εὑρὼν πλοῖον ἐπλεύσεν εἰς Πελοπόννησον καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ Ἀργος. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν φυγὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἐκλαβόντες αὐτὴν ὥς δρομολογίαν τῆς ἐνοχῆς του κατεδίκασαν αὐτὸν ἐρήμην εἰς θάνατον. Τοῦτο μαθὼν οὕτος εἶπεν «Ἐγὼ θὰ δείξω εἰς αὐτοὺς ὅτι ζῶ». καὶ μεταβάξεις εἰς Σπάρτην παρεκίνησε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ καταλάβωσι τὴν Δεκέλειαν, διὰ νὰ βλάπτωσιν ἐκεῖθεν τὴν Ἀττικήν, ἀκόμη δὲ ν' ἀποστείλωσιν εἰς Σικελίαν τὸν στρατηγὸν Γύλιππον πρὸς βοήθειαν τῶν Συρακοσίων.

Ἡ ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων (413). Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου ὁ Νικίας πολιορκήσας στενῶς τὰς Συρακούσας ἐφερεν αὐτὰς εἰς τὸν ἕσχατον κίνδυνον. Ἀλλά, ὅτε ἐφθασεν ὁ Γύλιππος μετὰ τρισχιλίων ὀπλιτῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Συρακοσίων, τὰ πράγματα ὅλως μετεβλήθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον εἰς μεγάλην στενοχωρίαν. Καὶ ἔσπευσε μὲν ἀμέσως ὁ Νικίας νὰ ζητήσῃ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπικουρίας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τοιαύτας ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Δημοσθένη καὶ Εύρυμέδοντα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν ἐπικουριῶν τούτων οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν κατὰ ξηρὰν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀπώλεσαν δισχιλίους ἄνδρας, ἐπειτα δὲ καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Συρακοσίων καὶ Κορινθίων. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦδύναντο νὰ παραμείνωσιν ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Συρακοσίων δι' ἔλλειψιν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἦδύναντο νὰ εξέλιθωσι τοῦ λιμένος, διότι τὰ πλοῖα τῶν Συρακοσίων ἔκλεισαν τὴν εἴσοδον. Διὰ τούτους λοιπὸν τοὺς λόγους ἡναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι στρατόπεδον, ἀσθενεῖς καὶ πλοῖα καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου ἐν μένον ζητοῦντες πλέον, πῶς νὰ σωθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία ἐλπὶς των ἐξέλιπε, διότι, ἐν ὧ ὑπεχώρουν, προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακοσίων καὶ ἡναγκάσθησαν μετὰ αἰματηρούς ἀγῶνας νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Ἀθηναίων ἐπτακισχίλιοι μὲν κατεδικάσθησαν νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὰ λατομεῖα τῶν Συρακουσῶν, πολλοὶ δὲ ἐπωλήθησαν καὶ ὀλίγιστοι κατώρθωσαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἀθήνας. "Οχι δὲ ὀλιγώτερον σκληρὸν ὑπῆρξεν ἡ

τύχη τῶν στρατηγῶν Νικίου καὶ Δημοσθένους, οἱ ὅποιοι ἐφονεύθησαν ἐν Συρακούσαις.

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Ολιγαρχία ἐν Ἀθήναις. Μαθόντες οἱ ἐν Ἀθήναις τὴν ἐν Σικελίᾳ συμφορὰν ἐφοβήθησαν τὰ μέγιστα, διότι ἐνόμισαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι οἱ ἔχθροι εὐθὺς ἥθελον πολιορκήσῃ τὰς Ἀθήνας κατά τε ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι οἱ σύμμαχοί των ἥθελον ἀποστατήσῃ. Ἐν τούτοις μετὰ πολλῆς σπουδῆς συνέλεξαν στρατὸν καὶ κατεσκεύασαν πλοῖα, τὰ ὁποῖα καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ασίας, διὰ νὰ προσέχωσι μὴ ἀποστατήσωσιν οἱ σύμμαχοι. Οἱ δὲ Ἀλκιβιάδης, ὅστις εἶχεν ἀναγκωρήσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης, ἦλθεν εἰς Σάμον, ὅπου εὑρίσκετο τότε ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος. Ἐκεῖθεν δὲ ἐνεργῶν διὰ τοῦ Ἀθηναίου Πεισάνδρου κατώρθωσε νὰ καταλυθῇ ἡ ἐν Ἀθήναις δημοκρατία. Ἀνετέθη δὲ ἡ κυβέρνησις τῆς πόλεως εἰς τετρακοσίους ἄνδρας, ἀντὶ δὲ τῆς ἀνακλησίας τοῦ δήμου ἐξέλεξαν πεντακισχιλίους ἄνδρας, τοὺς ὄποιους συνεκάλουν οἱ τετρακόσιοι, ὅπότε ἥθελον. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τετρακόσιοι οὗτοι προτεφέροντο πρὸς τὸν λαὸν τυραννικῶς καὶ ἀλλους μὲν τῶν πολιτῶν ἐφενευσαν, ἀλλους δὲ ἐξώρισαν καὶ ἀλλους ἔρριψαν εἰς τὰ δεσμωτήρια, ὃ λαὸς συνελθὼν εἰς τὴν Πνύκαν κατέλυσε τὴν ὀλιγαρχίαν τῶν τετρακοσίων καὶ παρέδωκε τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς πεντακισχιλίους. Τοιουτοτρόπως καθιδύθη πολίτευμα, τὸ ὄποιον ἦτο κράμα δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας. Τότε δὲ ἐψήφισεν ὁ λαὸς καὶ τὴν ἀνακλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Κάθιδος τοῦ Ἀλκιβιάδου. Μαθὼν δὲ Ἀλκιβιάδης τὴν ἀνακλησιν τοῦ προσεπάθησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος. Τοῦτο δὲ καὶ κατώρθωσε, διότι κατενίκησε τοὺς Λακεδαιμονίους πρῶτον μὲν εἰς δύο ναυμαχίας ἐν Σηστῷ καὶ Ἀβύδῳ, ἐπειτα δὲ λαμπρῶς παρὰ τὴν Κύζικον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Τέλος δὲ, ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον χώρας, κατέπλευσεν εἰς Πειραιά τῷ 408 π. Χ. φέρων ἀπειροῦ λάφυρο καὶ σύρων πολλὰ ἔχθρικὰ πλοῖα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐγίνετο δεκτὸς ἐν Πειραιεῖ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τοῦ πλήθους, ἀνῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξελέχθη στρατηγὸς αὐτοκράτωρ κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Καθαίρεσις τοῦ Ἀλκιβιάδου (407). Ἐκλεγέντες ὁ Ἀλκιβιάδης στρατηγὸς ἐξέπλευσε μετὰ τινας μῆνας μετὰ ἑκατὸν πλοίων εἰς Σάμον καὶ προσωρικός θεῖς τὸ Νότιον, ἐπίνειον τῆς Κοιλοφύνος, ἐνῷ ὁ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Λύσανδρος εὑρίσκετο μετὰ στόλου ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Σάμου. Κατὰ τὰς ἡμέρας δὲ ἐκείνας ὁ Ἀλκιβιάδης θέλων νὰ συλλέξῃ χρήματα πρὸς μισθοδοσίαν τῶν ναυτῶν του ἀπεμαρτύρη τοῦ στόλου καὶ μετέβη εἰς Καρίαν. Ἀνέθηκε δὲ τὴν διοικησιν τοῦ στόλου εἰς τὸ γένον αὐτοῦ Ἀντίοχον, τὸν δόποιον διέταξε νὰ μὴ συνάψῃ ναυμαχίαν, μηδὲ ἀνέπιπλεύσωσι κατ’ αὐτοῦ τὰ σπαρτιακὰ πλοῖα. Ἀλλ’ ὁ Ἀντίοχος θέλων, ὡς φαίνεται, νὰ δοξασθῇ, κατεφρόνησε τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ συνεχότησε πρὸς τὸν Λύσανδρον ναυμαχίαν, καθ’ ἥν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν. Οἱ δὲ Ἀλκιβιάδης μαθὼν τὴν ἡττὴν τῶν Ἀθηναίων ἐπανῆλθε καὶ προσκάλει τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ἀλλ’ οὗτος, ἐπειδὴ ἦτο νικητής, δὲν ἔδεχετο. Ἐκ τῆς ἡττῆς δὲ ταύτης οἱ ἐν Ἀθηναῖς ἔχθροι τοῦ Ἀλκιβιάδου λαβόντες ἀφορμὴν κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ὅτι κατέστρεψε τὸν στόλον, διότι ἀφῆκε τὴν στρατηγίαν εἰς ἀνθρώπουν ἀπειρον. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πεισθέντες ἐκ τῆς κατηγορίας ταύτης καθήρεσαν τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ ἀπέστειλαν ἀντ’ αὐτοῦ δέκα ἄλλους στρατηγούς, ὃν τὰ πρωτεῖα εἶχεν ὁ Κόνων. Οἱ δὲ Ἀλκιβιάδης μαθὼν ταῦτα καὶ φοβηθεὶς μετέβη εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ὅπου εἶχε κτῆμά τι ὠχυρωμένον.

Πολιορκία τοῦ Κόνωνος ἐν Μιτιλήνῃ. Ἐν ἔτει 406, ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσανδροῦ, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Σπάρτης διάδοχος αὐτοῦ ὁ τολμηρὸς Καλλικράτης. Ἰδὼν οὗτος τὸν Κόνωνα πλέοντα μετὰ τοῦ στόλου του πρὸς τὴν Σάμον ἐσπευσεν ἀμέσως πρὸς καταδίωξίν του καὶ διακόψας τὸν πρὸς τὴν Σάμον πλοῦν αὐτοῦ ἤναγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης, ὅπου ἐπλευσε καὶ αὐτὸς μετὰ 170 πλοίων. Ἐκεῖ λοιπὸν συνήφθη κρατερὰ ναυμαχία, καθ’ ἥν ὁ Κόνων ἀπώλεσε τριάκοντα πλοῖα καὶ ἤναγκάσθη ν’ ἀνελκύσῃ τὰ λοιπὰ τεσσαράκοντα ὑπὸ τὸ τεῖχος τῆς Μυτιλήνης. Πολιορκηθεὶς δὲ πάραυτα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐσπευσε ν’ ἀποστείλῃ δύο ἐκ τῶν ἀριστα πλεουσῶν τριηρῶν εἰς Ἀθηναῖς διὰ τὰ ἀναγγεῖλη τὰ γεγονότα. Ἐκ τῶν τριηρῶν δὲ τούτων μόνη ἡ μία κατέρθωσε νὰ διαφύγῃ τοὺς ἔχθρους καὶ νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀθηναῖς· ἡ δὲ ἀλληλή συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μαθόν-

τες τὴν πολιορκίαν τοῦ Κόνωνος συνῆλθον ἀμέσως εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἔτοιμασθῶσιν 100 πλοῖα, νὰ ἐπιβιβασθῶσι δὲ εἰς αὐτὰ πάντες οἱ ἔχοντες στρατεύσιμον ἡλικίαν καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι. Ὁ νέος ὄντος στόλος εἰδιάστηματιάκοντα ἡμερῶν καταρτισθεὶς ἐπλευσεν εἰς Σάμον, δπου ἥνωθησαν μετ' αὐτοῦ καὶ δέκα Σάμια πλοῖα καὶ ὑπέρ τὰ τριάκοντα τῶν ἀλλων συμμάχων. Ὁ δὲ Καλλικρατίδας μαθῶν τὴν ἐν Σάμῳ συνάθροισιν τῶν ἀθηναϊκῶν πλοίων ἀφῆκεν ἐν Μυτιλήνῃ 50 πλοῖα καὶ ἀρχοντα αὐτῶν τὸν Ἐπεόνικον, αὐτὸς δὲ μετὰ 120 πλοίων ἀπέπλευσεν.

Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινούσας ναυμαχία (406). Ἀποπλεύσας ὁ Καλλικρατίδας ἐκ Μυτιλήνης συνήντησε τὰ ἀθηναϊκὰ πλοῖα πρὸ τὰς Ἀργινούσας νήπους ἀπέναντι τῆς Λέσβου καὶ συνῆψεν ἐκεῖ κρατερὰν πρὸς τὰ ἀθηναϊκὰ πλοῖα ναυμαχίαν, καθ' ἥν νικηταὶ ἀνεδείχθησαν αἱ Ἀθηναῖοι. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτη οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν 25 τριήρεις αὐτάνδρους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπέρ τὰς 75 καὶ τὸν Καλλικρατίδαν αὐτόν, δστις πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ἡφανίσθη. Χειμῶν δὲ σφιδρότατος ἐπελθὼν ἡμ. πόδισε τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς νὰ καταδιώξωσι τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ νὰ διασφώσωσι τοὺς ναυαγούς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐστέρηστεν αὐτοὺς τοῦ ἀξιώματος καὶ μάλιστα τοὺς εἰς Ἀθήνας ἐπιστρέψαντας κατεδίκασεν ἀδίκως εἰς θάνατον. Ὁ δὲ Κόνων διεσώθη, διότι δὲν εἶχε λάθη μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν.

Οἰλεύθρος τῶν Ἀθηναίων παρὰ τοὺς Αἴγος ποταμοὺς (405). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν ἀποστείλαντες πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην ἐζήτησαν πάλιν ναύαρχον τὸν πανούργον Λύσανδρον. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴ νόμον εἶχον νὰ μὴ ἐκλέγωσι δις τὸν αὐτὸν ναύαρχον, ἀπέστειλαν ὁ; τοιοῦτον τὸν Ἀρρικον, ἀλλ᾽ ἐδωκαν εἰς αὐτὸν ὡς ὑποναύαρχον ἢ ἐπιστολέα, ὡς ἔλεγον οἱ Σπαρτιαται, τὸν Λύσανδρον. Τοιουτοτρόπως ἐτηροῦντο μὲν οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ πραγματικῶς ἐδίδετο καὶ πάλιν ἡ ναυαρχία εἰς τὸν Λύσανδρον. Ἐλθὼν δ' οὗτος εἰς τὸν Ἐλλήσποντον προῆτον μὲν ἀνώρθωσε τὰς γενομένας ζημίας, ἐπειτα δ' ἐπετέθη κατὰ τῆς συμμάχου τῶν Ἀθηναίων πόλεως Λαμψάκου καὶ ἐκυρίευσεν αὐτήν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες μετὰ 180 πλοίων προσωριμίσθησαν παρὰ τοὺς Αἴγος ποταμοὺς ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου. Ἐκεῖ δὲ ἔσπευσεν δ' Ἀλκιβιάδης, δστις εὑρίσκετο ἐκεῖ πλησίον ὡς ἐξόρι-

στος, καὶ συνεέδολευσε τοὺς Ἀθηναῖους στρατηγοὺς ν' ἀποπλεύσωσιν ἐκεῖθεν. Ὅπερεις δὴλαδὴ εἰς αὐτοὺς πρῶτον μὲν ὅτι δὲν εὔρισκοντο εἰς λιμένα, δεύτερον δὲ ὅτι, ἐπειδὴ δὲν εἶχον πλησίον πόλιν τινά, ἡναγκάζοντο νὰ φέρωσι τρόφιμα ἐκ τῆς Σηστοῦ, ἥτις ἀπεῖχεν ἐκεῖθεν δέκα καὶ πέντε στάδια. Ἄλλος οὖς Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ δὲν ἤκουσαν τὴν δρθὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἐξηκολούθουν νὰ μένωσι προσωριμότεροι εἰς τὸ ἀλίμενον ἐκεῖνο μέρος. Ἐκεῖ λοιπὸν ἡμέραν τινὰ ὠφελήθεις ὁ Λύσανδρος ἐκ τῆς κουφότητος τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον ἀφήση κενὰ τὰ πλοῖα καὶ εἶχον διασκορπισθῆσις τὴν παραλίαν, ἐπιπίπτει, αἱφνιδίως καὶ συλλαμβάνει πάντα τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, πλὴν δικτώ, τὰ δόποια διασωθέντα κατέφυγον ὑπὸ τὸν Κόρωνα εἰς τὴν Κύπρον, καὶ τῆς Παραλού, ἡ δόποια ἀπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνήγγειλε τὴν καταστροφήν. Τρισχίλαιοι δὲ τότε αἰχμάλωτοι Ἀθηναῖοι ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν ἀνηλίκους. Τοιουτορόπως ἐκεῖ ἐν Αἴγιος ποταμοῖς συνετρίβη ὀλοσχερῶς ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐν μιᾷ μόνῃ ὥρᾳ ἐπερχετάθη ὁ μακροχρόνιος Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Παράδοσις Ἀθηνῶν (404). Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος καθυπέταξε τὴν Χαλκηδόνα, τὸ Βυζάντιον καὶ ἀπάσας τὰς συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν πόλεις καὶ νήσους πλὴν τῆς Σάμου. Ἀφοῦ δὲ κατέλυσε πανταχοῦ τὰς δημοκρατίας καὶ κατέστησεν εἰς ἐκάστην πόλιν ἔνα ἀριστήν Λακεδαιμόνιον καὶ δέκα ἀρχοντας ἐγχωρίους, ἀπέπλευσε μετὰ 150 πλοίων εἰς Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε νὰ ἐμποδίζῃ τὸν εἰσπλουν παντὸς πλοίου, φέροντος τρόφιμα. Συγχρόνως δὲ καταβάς καὶ ὁ Ἀγιος ἐκ Δεκελείας καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐλθόντος ἑτέρου ἐκ Σπάρτης βασιλέως Πλαυσανίου ἐπολιόρκει τὰς Ἀθήνας κατὰς ἔηραν. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν, ἐπειδὴ εὔρισκοντο εἰς τοιαύτην πολιορκίαν καὶ ἐστεροῦντο συμμάχων, πλοίων καὶ τροφῶν, ἡναγκάσθησαν μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις νὰ δεχθῶσι τὴν εἰρήνην, δι' ἣς ὑπεχρεώθησαν αὐτοὺς νὰ καθαιρέσωσι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Ηειραιῶν β') νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα των πλὴν δώδεκα· γ') νὰ ἀνακαλέσωσι τοὺς φυγάδας· καὶ δ) νὰ ἔχωσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς αὐτοὺς ἔχθρους καὶ φίλους καὶ ν' ἀκολουθῶσιν αὐτοὺς ἡγουμένους καὶ κατὰς ἔηραν καὶ κατὰς θάλασσαν. Τοιουτορόπως λοιπὸν διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης παρέδοσαν εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὰ τὰ νεῦρα τῆς δυνάμεως των καὶ ἐγκατέλιπον τὴν

ἡγεμονίαν ἔκεινην, ἡ ὅποια εἶχεν ἀναδεῖξη τὴν πόλιν πλουσίαν, ἵσχυρὰν καὶ λαμπράν. Ἀφ' οὗ ἐπεκυρώθη ἡ εἰρήνη αὕτη, ἤρχισε τῇ 16 Μαΐου τοῦ 404 ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Λυσανδροῦ, τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν ἡ κατεδάφισις τῶν τειχῶν, ἐν ᾧ συγχρόνως αὐλητρίδες ἔπαιζον τοὺς αὐλούς, ὡς νὰ συνέβαινε μέγα τε εὐτύχημα εἰς τὴν Ἐλλάδα. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν τειχῶν κατελύθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐν Ἀθήναις καὶ ἔξελέχθησαν τριάκοντα ἄνδρες, εἰς τοὺς ὅποίους ἐπετράπη πᾶσα ἔξουσία καὶ ἡ συγγραφὴ νόμων, καθ' οὓς ἔμελλον νὰ πολιτευθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀφ' οὗ δ' ἔγιναν ταῦτα, δὲ μὲν Ἡγιειναὶ καὶ ὁ Παυσανίας μετὰ τῶν στρατιωτῶν των ἀπῆλθον, δὲ δὲ Λύσανδρος ἔπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, τὴν μόνην μείνασαν πιστὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἡνάγκασεν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς κυβέρνησιν δλιγχαρικήν. Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος ἀπολύσας τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην φέρων ἀπειρα λάφυρα. Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν δικαρδὸς καὶ φρικώδης Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὃστις ἐπήνεγκε μὲν τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς Σπάρτης, ἐκλόγησεν ὅμως ἐκ βάθρων τὴν Ἐλλάδα καὶ προητοίμασse τὸν ὅλεθρον αὐτῆς.

Θάνατος τοῦ Ἀλκιβιάδου. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Ἀλκιβιάδης κατέφυγεν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἔκειθεν εἰς τὴν Φρυγίαν, ὃπου κατ' ἀπαίτησιν τῶν Σπαρτιατῶν ἐδολοφονήθη κατὰ διαταγὴν τοῦ σατράπου Φαρναβάζου.

§ 58. Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις.

Διὰ τῆς ἐν Αἴγιος ποταμοῖς καταστροφῆς ἡ πολιτικὴ δόξα τῶν Ἀθηναίων ἐξηφανίσθη, διότι ἐκτὸς τῆς ταπεινώσεως, τὴν ὅποιαν ὑπέστησαν οὕτοι, ἀπώλεσαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν των ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν νικητῶν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἀφόρητον ἀρχὴν τριάκοντας ἄνδρων, οἵτινες διὰ τὰς ὥμαξας καὶ ἀπανθρώπους πράξεις των δικαίως ὕστερον ἐκλήθησαν τύραννοι. Οἱ τριάκοντα οὕτοι ἄνδρες ἔξελέχθησαν ἐπὶ ἀρχούτος Πυθοδώρου· τούτων δὲ ἐπισημότεροι ήσαν ὁ Κοριτίας καὶ ὁ Θηραμένης. Ἐκλεχθέντες πάντες οὕτοι, διὰ νὰ συντάξωσι νέους νόμους, τὴν μὲν ἐκπλήρωσιν τοῦ κυρίου αὐτῶν ἔργου ἀνέβαλλον, ἥρκεσθησαν δὲ μόνον νὰ διορίσωσι πεντακοσίους βουλευτὰς καὶ

τὰς ἄλλας ἀρχάς, καθὼς αὐτοὶ ἦθελον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκυ-
βέρνων ἐπιεικῶς καὶ κατεδίωκον καὶ ἐφόνευον τοὺς συκοφάντας καὶ
τοὺς πονηρούς· ἀλλ' ἐπειτα, ἀφ' οὗ ἔλαβον παρὰ τοῦ Λυσάνδρου
φρουρὴν σπαρτιατικὴν ὑπὸ ἀρμοστὴν τὸν Καλλίθεον, ἥρχισαν νὰ κατα-
διώκωσι καὶ νὰ φονεύωσι τοὺς πλουσίους, τοὺς δυγατούς καὶ πάντας
ἐκείνους, τῶν ὅποιων τὰς περιουσίας ἤθελον ν' ἀρπάσωσι. Τοιαύτη ὑ-
πῆρξεν ἡ θηριωδία αὐτῶν, ὃστε καὶ αὐτὸν τὸν συνάρχοντά των Θη-
ραμένην κατεδίκασαν εἰς θάνατον, διότι ἐτόλμησε ν' ἀντιτείνῃ εἰς τὰ
σκληρά των μέτρα. Ἐφόνευσαν δὲ ἐντὸς δλίγος χρονικοῦ διαστήμα-
τος οὐχὶ δλιγατέρους τῶν 1,500 ἀνδρῶν.

Ἐνεκα τῆς θηριωδίας τῶν τυράννων πλεῖστοι φιλελεύθεροι πολεῖται
ἔφυγον ἐξ Ἀθηνῶν· εἰς δὲ ἐκ τῶν φυγάδων ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος,
ὅστις μετ' ἄλλων φυγάδων κατέφυγεν εἰς Θήβας. Ὁ γενναῖος οὗτος
ἀνήρ μὴν ὑποφέρων νὰ διατελῇ ἡ πατρίς του ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τυράν-
νων ἀνέλασθε νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν. Ἡμέραν τινὰ λοιπὸν καταλαμβάνει
μετὰ 70 ὁμοφρόνων τὴν Φούλην, χωρίον κείμενον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ἐν
τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, καὶ ἐκεῖθεν, ἀφ' οὗ ηὔξησε
τοὺς διπάδους του εἰς 700, καταβαίνει εἰς τὴν Μουνιχίαν. Καὶ ἔσπευ-
σαν μὲν τότε οἱ τύραννοι μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τοῦ Θρασυβούλου,
ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν, διότι, μάχης γενομένης ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ
Πειραιῶς, ἐνικήθησαν. Ἐν τῇ μάχῃ μάλιστα ἐκείνη ἐφονεύθησαν καὶ
δύο τῶν τυράννων, ὁ Κριτίας καὶ ὁ Ἰππόμαχος, οἱ δὲ λοιποὶ ἡναγ-
κάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς Ἐλευσῖνα. Τοιουτορόπως λοιπὸν ἀλλαζει
πέρας ἡ τυραννικὴ ἔξουσία τῶν τριάκοντα, ἥτις διήρκεσεν δεκτῷ μῆνας,
καὶ ἀνασυνέστη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

§ 59. Σωκράτης.

Κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους χρόνους τὰ ἥθη τῶν πολιτῶν ἐν Ἀ-
θήναις εἶχον διαφθαρῆ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν. Ἡσαν δὲ οἱ σοφισταὶ φευ-
δοφιλόσοφοι, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των καὶ τῆς συζητήσεως με-
τέβαλλον τὸ φεῦδος εἰς ἀλήθειαν καὶ ἐν γένει διεσάλευον τὰς βάσεις
τῆς θρησκείας, τῆς ἡθικῆς, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς πολιτείας. Κατὰ
τῶν διαφθορέων τούτων ἀνέλασθε νὰ παλαιίσῃ εἰς πνευματικὸς ἥξως.
Οὗτος δὲ εἶναι ὁ κατὰ τὸ 469 π. Χ. ἐν Ἀθήναις γεννηθεὶς Σωκρά-

της, ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου, δστις καὶ εἰς τὸ πεδίον τῶν μαχῶν πολλάκις διεκρίθη.

‘Ο Σωκράτης δὲν ἦτο γιγάντειός τις καὶ πλούσιος ἀνήρ. Ή οἶκα του ἦτο πενιχρά· ἢ μήτηρ του ἦτο μαῖα καὶ ὁ πατέρας του λιθο-ξόος. Καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἐν τῇ νεότητί του ἡκολούθησε τὴν τέ-χνην τοῦ πατέρος του, ἔπειτα δὲ καταλιπών τὸ ἔργαστήριον τοῦ γλύπτου ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῶν παλαιοτέρων φιλοσόφων. Οὐ μόνον δ' ἐκ πλουσίου καὶ ἴσχυροῦ οἴκου δὲν κατήγετο ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ καὶ ἡ σωματικὴ αὐτοῦ κατασκευὴ οὐδὲν εἶχε τὸ ὥρατον.³ Ήτα δύσμορφος, βραχὺς τὸ ἀνάστημα, προγάστωρ καὶ εἶχε τοὺς ὄμοιούς εὐ-ρεῖς, τοὺς διφθαλμούς μεγάλους καὶ ἐξέχοντας, τὴν δὲνα σιμήν, τὸ στόμα μέγα καὶ τὰ χείλη παχέα. Ἀλλ' ἐν τῷ σώματι ἐκείνῳ, τὸ δ-ποίον τοσοῦτον ἡδίκησεν ἡ φύσις, ἔγκατψει πνεῦμα ὑπέρτατον καὶ ἀρετὴν ἐξοχωτάτην. Ο Σωκράτης δηλαδὴ διέψευσε τὸ ἀξίωμα τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες παρεδέχοντο δτι «οίχη μαρφή, τοιάδε καὶ ἡ ψυχή».

Καταστάξ σοφώτατος ὁ ἀνήρ οὗτος ἐδίδασκε δημοσίᾳ καὶ δωρεὰν τοὺς νέους ἐνσπείρων εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν σπόρον σοφίας, δικαιοσύ-νης καὶ ἀληθείας, ἤλεγχε δὲ καὶ ἐκαυτηρίαζε θαυμασίως τὴν βλαβε-ρὰν διδασκαλίαν τῶν σοφιστῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἐκ φύσεως ἀγαθός, πρᾶος, εὐφυῆς καὶ πνευματώδης, προσείλκυσεν εὐκόλως τὴν προσο-χὴν πάντων τῶν νέων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡκολουθεῖτο ὑπὸ πολλῶν μαθητῶν, τοὺς δποίους ἀπεκάλει φίλους καὶ ἑταίρους. Διδάσκων δτι ἡ ἐγκράτεια εἶναι βάσις τῆς ἀρετῆς πρῶτος αὐτὸς ἐδιδε τὸ παρά-δειγμα, διότι κατενίκα τὰ πάθη του, ἀπεδέχετο μετ' ἀπαθείας τὰς ὕδρεις τῆς φιλέριδος συζύγου του καὶ ἐζη μετὰ σκληραγγίας περιπα-τῶν γυμνόπους καὶ φορῶν τὸ αὐτὸ φύρεμα καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ ἐν καιρῷ θέρους. Ἐδίδασκε δὲ οὐχὶ κατ' οἴκον, ἀλλ' ἐν ταῖς δόσοις, ἐν τοῖς ἔργαστηρίοις τῶν τεχνιτῶν καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις τῶν παίδων καὶ τῶν νέων. Ο τρόπος τῆς διδασκαλίας του ἦτο διαλογικός· ἐρω-τῶν δηλαδὴ καὶ λαμβάνων ἀπόριειν καὶ προχωρῶν εἰς διαλογικὰς συζητήσεις ἔπειθε τέλος τὸν συνδιαλεγόμενον. Διέπωσαν δ' εἰς ἡμᾶς τοὺς διαλόγους του ὁ Εενοφῶν καὶ ὁ Πλάτων, διότι αὐτὸς ὁ Σωκρά-της οὐδὲν βιβλίον συνέγραψεν.

‘Αλλά, δν καὶ τοσοῦτον ὁ Σωκράτης διὰ τῆς διδασκαλίας ὡ-φέλησε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐλάμπουν τὴν ἐλληνικὴν σοφίαν καὶ

ἐπιστήμην, εὑρέθησαν Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐμίσησαν αὐτὸν διὰ τὴν αὐ-
στηρότητά του καὶ κατεμήνυσαν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ὅτι
διέφθειρε τοὺς νέους καὶ εἰσῆγε νέους θεούς· ἐκαλοῦντο δὲ οἱ καταμη-
νύσαντες αὐτὸν "Ἀνυτος, Μέλιτος καὶ Λύκων.. Καὶ παρουσιάσθη μὲν
κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ὁ Σωκράτης πρὸ τοῦ δικαστηρίου καὶ
ἀπελογήθη θαυμασίως ἀποδεῖξας τὴν ἀθφότητά του, ἀλλ' ἡ πλειο-
νοψήσια τῶν δικαστῶν ἐκηρύχθη κατ' αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ὁ μέγας τῆς
Ἀληθείας διδάσκαλος κατεδικάσθη νὰ πίη τὸ κάνειον.

Τὴν προτεραίαν τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτους εἶχεν ἀποπλεύση
εἰς Δῆλον ἐν ἐκ τῶν δύο ιερῶν πλοίων τῶν Ἀθηνῶν φέρον θυσίας τῆς
πόλεως εἰς τὸν Ἀπόλλωνα· ἐπειδὴ δὲ κατὰ νόμον οὐδεμίᾳ θανατικὴ
ποινὴ ἔζετελεῖτο πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πλοίου, ὁ Σωκράτης ἔμεινεν
ἐν τῇ φυλακῇ ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. Ἐκεῖ καθ' ἑκάστην συνήρχοντο
οἱ μαθηταί του τεθλιμμένοι καὶ ἀπαρηγόρητοι καὶ συνδιελέγοντο
μετ' αὐτοῦ. Εἰς δὲ ἐκ τῶν μαθητῶν του, ὁ Κοίτων, κατορθώσας μετὰ
παρέλευσιν ἡμερῶν τινων νὰ πείσῃ τὸν δεσμοφύλακα, τὸν δόποιον εἶχεν
ἄλλοτε εὐεργετήση, ἥλθε πρώταν τινὰ εἰς τὴν φυλακὴν καὶ παρεκ-
νησε τὸν Σωκράτη νὰ φύγῃ εἰς Θεσσαλίαν. Ἄλλ' ὁ Σωκράτης δὲν
ἔδεχθη τὴν πρότασιν, διὰ πειστικωτάτων δὲ λόγων ἀπέδειξεν εἰς τὸν
Κρίτωνα, ὅτι καθῆκον τοῦ πολίτου εἶναι νὰ πείθηται εἰς τοὺς νόμους
τῆς πατρίδος. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ μέγας φιλόσοφος Σωκράτης,
ὅστις καὶ ὑπὸ τῆς Πυθίας ἀνεκηρύχθη σοφώτατος πάντων τῶν ἀν-
δρῶν, ἔπιε τὸ κάνειον καὶ μετὰ ψυχικῆς γαλήνης ἀπέθανεν ἐν ἥλι-
κι 70 ἐτῶν (399 π. Χ.).

§ 60. Κύρου ἀνάθασις (401) καὶ κάθοδος τῶν μυρίων (400).

"Οτε διεξήγετο ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἐβίστησεν ἐν Περ-
σίᾳ Δαρεῖος ὁ Β'. Τοῦτον ἀποθκνόντα κατὰ τὸ 405 διεδέχθη ὁ πρω-
τότοκος υἱός του Ἀρταξέρξης ὁ Β', ὁ ἐπικαλούμενος Μνήμων. Τὸν
βασιλέα τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἐκθρονίσῃ ὁ νεώτερος ἀδελφός του Κο-
ρος, ὃστις ἦτο σατράπης τῆς Λυδίας, Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας καὶ
ἀρχιστράτηγος τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων τῶν συναθροιζομένων
εἰς τὴν πεδιάδα Καστωλοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ
Ἀρταξέρξου μετὰ 100,000 βαρβάρων καὶ 12,900 Ἑλλήνων μισθο-

φάρων. Τοῦ Ἑλληνικοῦ δὲ τούτου στρατοῦ προσταντοῦ Ἑλληνες στρατηγοί, ὃν ὁ πρῶτος ἦτο ὁ Λακεδαιμόνιος Κλέαρχος. Μετὰ τοῦ στρατοῦ λοιπὸν τούτου προχωρῶν ὁ Κῦρος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας συνῆψε παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βεβυλωνίας πεισματώδη μάχην πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ τὸν ἀποτελουμένον ἐξ ἑνὸς ἑκατομμυρίου ἀνδρῶν (401). Ἐν δὲ τῇ μάχῃ ταύτῃ οἱ μὲν Ἑλληνες ἐνίκων, ἀλλ' ἔφονεύθη ὁ Κῦρος καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ μετ' αὐτοῦ βάροι ἐτράπησαν εἰς φυγήν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου οἱ Ἑλληνες στρατηγοὶ συνελήφθησαν διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ σατράπου Τισσαρέρνους καὶ ἐθανατώθησαν. Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες, ἐν καὶ ἔμειναν ἄνευ στρατηγῶν, δὲν παρεδόθησαν, ἀλλ' ἐξέλεξαν νέους στρατηγούς, ὃν ἐπισημάτερος ἦτο ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὃστις εἶχε παρακολουθήσῃ τὸν Κῦρον χάριν περιηγήσεως. Τότε λοιπὸν ἥρχισεν ἡ περίφημος κάθιδος τῶν μυρίων, καθ' ἣν οἱ ἐπιστρέφοντες οὗτοι Ἑλληνες τὰ πάνδεινα ὑπέφερον ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἐχθρῶν. Ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ ὑπέστησαν μυρίους κινδύνους διερχόμενοι ὅρη χιονοσκεπῆ καὶ ποταμούς ὁρμητικούς, κατώρθωσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς καρτερίας των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς στρατηγικῆς ἴκανότητος τοῦ Ξενοφῶντος νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ μεταξὺ Ἐρεβοῦμ καὶ Τραπεζοῦντος ὅρος, τὸ διποτόν δυναμάζεται Θήχης. Ἐκεῖ, δὲ εἰδον τὴν θάλασσαν, ἐκραύγασαν πάντες «θάλασσα, θάλασσα» καὶ συγκεκινημένοι ἐνηγκαλίσθησαν ἀλλήλους. Βεβαίως δὲ ἡ συγκίνησίς των ἦτο μεγίστη, διότι μετὰ τοσούτους κινδύνους καὶ ταλαιπωρίας, μετὰ στερήσεις καὶ ἀπελπισμὸν ἐν χώραις ἀπωτάταις καὶ βαρθερικαῖς ἔβλεπον πάλιν τὰ γλαυκὰ ἐκεῖνα διδατα τοῦ Πόντου, τῶν δύοιων δ' ἀφρός περιέβρεχε πόλεις φίλας, ἐν αἷς ἐλατρεύοντο οἱ κύτοι πάτριοι θεοὶ καὶ ἐλαλεῖτο ἡ ἐθνικὴ γλώσσα τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἀφίξις αὔτη εἰς τὸ ὅρος, θύεν ἐρχίνετο ἡ θάλασσα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τέλος τῆς καθόδου τῶν μυρίων, διότι ἐκεῖθεν μετά τινας ἐπιθέσεις, τὰς δύοις ὑπέστησαν διερχόμενοι τὴν χώραν τῶν Κόλχων, ἔφθασσαν εἰς τὴν ἐλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα. Μετὰ τριακονθήμερον δὲ διατριβὴν ἐν Τραπεζοῦντι ἔφθασσαν εἰς τὴν ἐλληνικὴν παραθαλασσίαν πόλιν Κερασοῦντα, ἔνθα ἀριθμηθέντες εὑρέθησαν 8,600, οἱ δὲ λοιποὶ εἶχον ἀπολεσθῆ ὑπὸ τῶν πολεμίων, τῆς χιόνος καὶ τῶν νόσων. Ἐκ Κερασοῦντος μετὰ νέας περιπέτειας ἔφθασαν εἰς Βυζάντιον. Ἄπ' ἐκεῖ δὲ τοὺς ἀπομείναντας ἐξ αὐτῶν, ἔξ-

κισχιλίους ὅντας, ὥδη γησεν ὁ Ξενοφῶν εἰς Πέργαμον τῆς Ἀσίας καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸν Σπαρτιάτην στρατηγὸν Θίβρωνα, ὃστις ἐπολέμει κατὰ τῶν Περσῶν. Ἡτο δὲ ἔχει τοῦ 399 π. Χ.

Ἡ ἀνάβασις αὕτη τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Κύρου καὶ ἡ κάθοδος αὐτῶν διηρευσεν ἐν ἕτος καὶ τρεῖς μῆνας. Μανθάνομεν δὲ τὰ κατ' αὐτὴν ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Ξενοφῶντος, τῆς ἐπιγραφομένης «Κύρου ἀνάβασις». Λέγονται δ' ἐν αὐτῇ μύριοι, ἦτοι δέκα χιλιάδες, οἱ ἐπιστρέψαντες Ἑλληνες, ἐν ᾧ, ὡς εἴδομεν, οἱ μετὰ τοῦ Κύρου ἀναβάντες ἦσαν 12,900, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἵκανοι ἔξι αὐτῶν κατεστράφησαν μέχρι τῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια ἐπανόδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὸ στρογγύλον τοῦ ἀριθμοῦ.

§ 61. Θίβρων. Δερκυλίδας. Ἀγησίλαος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ὁ Τισαφέρνης ἔγινε σατράπης ἀπάσης σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐζήτησε παρὰ τῶν ἴωνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τελείαν ὑποταγῆν. Ἄλλ' αἱ ἴωνικαὶ πόλεις ἀντέστησαν εἰς τὴν αἰτησίν του καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Αὕτη δὲ ἀπέστειλε τὸν ἄρμοστην Θίβρωνα μετὰ 5,300 ἀνδρῶν, εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ πολλοὶ ἐθελονταὶ ἐκ τῶν ἴωνικῶν πόλεων καὶ οἱ ὑπὸ τῶν Ξενοφῶντα, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, περισωμέντες ἔξακισχίλιοι ἐκ τῶν μυρίων Ἑλλήνων. Μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου ὁ Θίβρων ἐκυρίευσε πλείστας πόλεις τῆς Μυσίας καὶ τῆς Αἰολίδος καὶ ἐφίστασε μέχρι τῆς αἰγυπτίας Λαρίσης. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο νὰ ἐκπορθήσῃ αὐτὴν, ἀνεκλήθη εἰς Σπάρτην καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀπεστάλη στρατηγὸς ὁ Δερκυλίδας, ὃστις κατώρθωσε νὰ γίνη κύριος καὶ τῆς Λαρίσης καὶ πολλῶν ἀλλων πόλεων.

Ἐν ᾧ ἐγίνοντο ταῦτα, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἔγινεν ὁ Ἀγησίλαος, ὃστις ἦτο μὲν βραχύσωμος, χωλὸς καὶ δύσμορφος, εἶχεν δύμας προκινητὴν ὑπὸ πλείστων ἀρετῶν καὶ μεγίστης γενναιότητος. Ο βασιλεὺς οὗτος ἀναλαβὼν νὰ ἔξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον εἰσέβαλε τῷ 396 π. Χ. μετὰ δικτακισχιλίων ἀνδρῶν εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Πέρσας κατὰ κράτος παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ, προσυχώρησε νικητὴς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

§ 62. Κορινθιακός πόλεμος. Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ο σατράπης Τιθραύστης, ὅστις εἶχε διαδεχθῆ τὸν Τισσαφέρνη, βλέπων τὸν κίνδυνον, τὸν ὄποιον διέτρεχεν ἡ Περσία ἐκ τοῦ Ἀγησίλαου, ὅστις προσυχώρει νικητὴς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐσκέφθη νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τοῦ μίσους, τὸ ὄποιον εἶχον κατὰ τῆς Σπάρτης αἱ Ἀθῆναι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆραι καὶ τὸ Ἀργος. Ἀποστείλας λοιπὸν εἰς τοὺς ισχυροὺς τῶν πόλεων τούτων χρήματα καὶ ὑποσχέσεις κατώρθωσε νὰ ἔξεγειρῃ τὰς πόλεις ταύτας εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ο πόλεμος οὗτος κατ’ ἀρχὰς μὲν δύναται γὰ δυομασθῇ Βοιωτικὸς, διότι αἱ ἔχθροπραξίαι ἥρχισαν ἐν Βοιωτίᾳ, ὅστερον δὲ Κορινθιακὸς, διότι ἐπὶ 8 ἔτη (395 – 387) ἔξηκολούθησε περὶ τὴν Κόρινθον. Ἐνεκα τοῦ πολέμου τούτου οἱ Σπαρτιάται ἡναγκάσθησαν ν’ ἀνακαλέσωσιν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. Ἐλθὼν δὲ οὗτος συνῆψεν ἐν Κορωνείᾳ μάχην κατὰ τῶν συμμάχων, καθ’ ἣν ἐνίκησε μὲν, ὅλη ἐπιληγώθη, πολλοὶ δὲ τῶν στρατιωτῶν του ἐφονεύθησαν. Μετ’ ὅλιγον δὲ Κόνων διοικῶν τοὺς στόλους τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Περσῶν κατέστρεψε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον περὶ τὴν Κνίδον, ὅστερον δὲ διὰ χρηματικῆς βοηθείας τῶν Περσῶν ἀνήγειρε τὰ μικρὸτείχη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ περὶ τὸν Πειραιᾶ. Οἱ δὲ Σπαρτιάται βλέποντες ὅτι δὲν ἡδύναντο πλέον ἀντιταχθῆσαι πρὸς τόσους ἔχθρους ἀπεφάσισαν νὰ περιποιηθῶσι τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Ἀρταξέρξην. Ἀπέστειλαν λοιπὸν πρὸς αὐτὸν τὸν πονηρὸν Ἀνταλκίδην καὶ δι’ αὐτοῦ συνωμολόγησαν τῷ 387 τὴν ἐπονείδιστον Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, τὴν ὄποιαν ἀπεδέχθησαν πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διότι ἦσαν βεβαρημέναι πλέον ἐκ τῶν πολέμων καὶ ἔζητον ἡσυχίαν. Ἡσαν δὲ ἐν τῇ συνθήκῃ ὑπὸ τοῦ βασιλέως γραφέντα τοιαῦτα:

«Ἀρταξέρξης δὲ βασιλεὺς νομίζει δίκαιον αἱ μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις νὰ εἰναι ἰδικαί του, ὡς καὶ ἐν τῶν νήσων αἱ Κλαζομεναὶ καὶ ἡ Κύπρος, τὰς δὲ ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας ν’ ἀφήσῃ αὐτονόμους, πλὴν τῆς Λήμουν καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου· αὕτας δέ, καθὼς καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις, νὰ εἰναι τῶν Ἀθηναίων. Κατ’ ἐκείνων δὲ, οἵτινες δὲν ἀποδέχονται τὴν εἰρήνην ταύτην θὰ πολεμήσω ἐγὼ μετὰ τῶν συμφώνων πρὸς ταῦτα καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ διὰ νεῶν καὶ διὰ χρημάτων».

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης οἱ Ἑλληνες ἐδέσμευσαν ἀτυχῶς τὴν Ἑλ-

λάδα καὶ ἐκηλίδωσαν τὴν δοξαν αὐτῆς, ἥν εἶχεν ἀπὸ τῶν κατὰ τῆς Περσίας τροπαίων. Ὡστε δικαίως δὲ Πλούταρχος τὴν εἰρήνην ταῦτην ὡνόμασεν ἔργον αἰσχρὸν καὶ ἀγάστιον.

§ 63. Τὰ μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην συμβάντα.

Διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης μόνον οἱ Σπαρτιάται εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ὡφελήθησαν, διότι διὰ μὲν τῆς παραδόσεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων ἐκέρδισαν τὴν φιλίαν τῶν Περσῶν καὶ περιώρισαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, διὰ δὲ τῆς διαταχθείσης αὐτονομίας τῶν πόλεων τῆς Ἐλλαδὸς ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα νὰ διαλύσουν πᾶσαν συμμαχίαν, νὰ διατηρῶσι δὲ μόνον τὴν ἴδιαν τῶν. Τὴν ὑποστήριξιν δὲ τῶν Περσῶν ἔχοντες οἱ Σπαρτιάται ἐπεχείρησαν νὰ ἐπιβληθῶσι μετὰ πυραννικῆς βίας ἐπ' ἐκείνων τῶν πόλεων, αἵτινες ἐν καιρῷ πολέμου ἐφάγησαν εύνοικαὶ πρὸ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης.

Ἐν ἔτει λοιπὸν 385 ἐπετέθησαν οἱ Σπαρτιάται κατὰ τῆς Μαντινείας καὶ, ἀφ' οὗ κατέστρεψαν αὐτήν, διεσκόρπισαν τοὺς κατοίκους εἰς τέσσαρας κώμας. Τῷ δὲ 384 ἐπιτεθέντες κατὰ τοῦ Φλειοῦντος, πόλεως κειμένης κατὰ τὰ ΒΑ. τῆς Πελοποννήσου, ἡνάγκασσαν τοὺς κατοίκους νὰ δεσθῶσι τοὺς ἐξορίστους ἀριστοκρατικοὺς καὶ νὰ ἰδρύσωσιν ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα. Μετὰ ταῦτα προσκληθέντες ὑπὸ τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων Ἀκάνθου καὶ Ἀπολλωνίας, ὅπως βοηθήσωσιν αὐτὰς ἀγωνιζομένας κατὰ τῆς εὐδαίμονος Ὀλυμφίου, ἀπέστειλαν στρατὸν καὶ μετὰ τριετῆ ἀγῶνα κατέβαλον τοὺς Ὀλυμφίους καὶ ἡνաγκασσαν αὐτοὺς νὰ γίνωσι σύμμαχοι τῆς Σπάρτης (380). Ἄλλ' ἡ κατὰ τῆς Ὀλυμφίου ἐκστρατεία τῶν Σπαρτιατῶν ἐπήνεγκε καὶ ἄλλο τι συμβάν. Τοιοῦτο συμβάν εἶναι ἡ κατάληψις τῆς Καδμείας.

§ 64. Κατάληψις τῆς Καδμείας.

Ἐν ἔτει 382 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Φοιβίδας μεταβαίνων εἰς Μακεδονίαν μετὰ τρισχιλίων Σπαρτιατῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ κατὰ τῶν Ὀλυμφίων ἀγωνιζομένου σπαρτιατικοῦ στρατοῦ καὶ διερχόμενος διὰ τῆς Βοιωτίας κατέλαβε δολίως τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν, τὴν Καδμείαν, διότι παρεκλήθη κρυφίως ὑπὸ τοῦ πολεμάρχου τῶν Θηβῶν καὶ φίλου τῶν Σπαρτιατῶν Λεοντιάδου. Προσεκάλεσε δὲ ὁ Λεοντιά-

Δῆς τὸν Φοιβίδαν πρὸς κατέληψιν τῆς Καδμείας, διότι ἐφοθεῖτο τὴν δύναμιν τοῦ ἀντιπάλου του πολεμάρχου Ἰσμηνίου, ὃστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἐν Θήβαις δημοκρατικῆς φατρίας, ἥτις ἦτο ἀντισπαρτιακή. Ἀφ' οὐ κατελήφθη ἡ Καδμεία, πάντες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ ἀντισπαρτιακὸν κόμμα, οἵτινες ἦσαν 300 περίπου, φοβούμενοι τὸν βέβαιον θάνατον ἔφυγον εἰς Ἀθήνας, μόνον δὲ ὁ Ἰσμηνίας δὲν προέλαθε νὰ φύγῃ καὶ συλληφθεὶς ἐθανατώθη. Ἡ μὲν Σπάρτη κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνη ὅτι ἡ γανάκτησε διὰ τὴν αὐθαίρετον ταύτην πρᾶξιν τοῦ Φοιβίδου, ἔπειτα δύως τῇ προτοοπῆ τοῦ βασιλέως Ἀγησιλάου ἐνέκρινεν αὐτὴν ὡς καλήν. Θέλουσα δὲ ἡ Σπάρτη νὰ δεῖξῃ εἰς τὰς ἀλλας πόλεις τὴν κατὰ τοῦ Φοιβίδου ἀγανάκτησίν της ἀφήρεσε παρὰ τοῦ αὐθαιρέτου τούτου στρατηγοῦ τὸ στρατηγικὸν ἀξιωματοκατεδίκασεν αὐτὸν γὰρ πληρώσῃ πρόστιμον. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι ἡ Σπάρτη, θν καὶ παρεδέχθη ὡς αὐθαιρέτον τὴν πρᾶξιν τοῦ Φοιβίδου καὶ ἐτιμώρησεν αὐτόν, δὲν ἐθεωρησεν δύως συμφέρον της νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ τὴν πρᾶξιν, διὰ τὴν ὄποιαν ἐτιμωρήθη ὁ Φοιβίδας, ἀλλ᾽ ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ τὴν Καδμείαν.

§ 65. Ἐλευθέρωσις τῆς Καδμείας.

Δευτέρα κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων.

Ἐπὶ ὀλόκληρον τετραετίαν οἱ Σπαρτιάται κατεῖχον τὴν Καδμείαν καὶ ἐπροστάτευον τοὺς τυραννικῶς διοικοῦντας τὰς Θήβας πολεμάρχους Λεοντιάδην, Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον. Ἀλλ' ἡμέραν τινὰ τοῦ 379 π.Χ. δώδεκα τῶν ἐν Ἀθήναις φυγάδων Θηβαίων, τῶν ὅποιων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Πελοπίδας, ἀφ' οὗ ἐνεδύθησαν ὡς κυνηγοί, ἀνεγάρησαν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ οὕτω μητημφιεσμένοι εἰσῆλθον ἀπαρατήρητοι εἰς Θήβας καὶ κατελυσαν εἰς τὴν οἰκίαν ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν, τοῦ Χάρωνος. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ συνηλθον καὶ ἀλλοι Θηβαῖοι συνωμόται καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ γραμματεὺς τῶν πολεμάρχων Φυλλίδας. Συνεφωνήθη δὲ ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν, ὃ μὲν Φυλλίδας νὰ καλέσῃ τὴν ἐπομένην ἑσπέραν τοὺς πολεμάρχους εἰς συμπόσιον, οἱ δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν νὰ εἰσέλθωσι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ συμποσίου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φυλλίδου μητημφιεσμένοι ὡς γυναῖκες καὶ νὰ θανατώσωσι τοὺς συμποσιάζοντας πολεμάρχοις. Τὴν ἐπομένην λοιπὸν ἡμέραν προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Φυλλίδου οἱ πολέμαρχοι εἰς τὸ συμπόσιον, εἰς τὸ

όποιον καὶ προσῆλθον δύο, ἦτοι ὁ Ἀρχίας καὶ ὁ Φίλιππος· κατὰ δὲ την ὀρισμένην ὥραν τῆς νυκτὸς εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φυλλίδου καὶ οἱ μετημφεσμένοι συνωμάτων. Μεθ' ὅλην δύμας τὴν μυστικότητα ὀλίγον ἔλειψε νὰ προδοθῇ ἡ συνωμοσία, διότι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ συμποσίου ὁ Ἀρχίας ἔλαβεν ἐπιστολὴν, δι' ἣς ἡγγέλλοντο εἰς αὐτὸν λεπτομερῶς τὰ τῆς συνωμοσίας, ἀλλ' ὁ Ἀρχίας, ἐπειδὴ ἦτο οἰνοδαρής, χωρὶς ν' ἀνοίξῃ τὴν ἐπιστολὴν ἔθηκεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον καὶ εἶπε τὸ παροιμιῶδες καταστὰν «ές αὔριον τὰ σπουδᾶτα». Τέλος, ὅτε οἱ πολέμαρχοι ἐμέθυσαν, ὥρμησαν οἱ κεκρυμμένοι συνωμάτωι εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ συμποσίου καὶ ἐπιτεθέντες κατὰ τῶν πολεμάρχων φονεύουσιν αὐτοὺς, εἴτα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Λεοντιάδην ἐν τῷ οἴκῳ του. Μετὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἡνώθησαν καὶ μετ' ἄλλων πολλῶν συνωμοτῶν Θηβαίων καὶ πολλῶν Ἀθηναίων, ἐπίτηδες ἐξ Ἀθηνῶν ἐλθόντων, πολιορκοῦσι τὴν Καδμείαν καὶ μετὰ ὀλιγοήμερον πολιορκίαν ἀναγκάζουσι τοὺς Σπαρτιάτας νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν Καδμείαν καὶ νὰ ἐπιστρέψωσι κατηγχυμένοι εἰς τὴν Σπάρτην. Ἡ υπερήφανος Σπάρτη δὲν ἡδυνήθη νὰ υπομείνῃ τὸ ράπισμα τοῦτο τῶν Θηβαίων καὶ ἀπεφάσισε νὰ κατακτήσῃ τὰς Θήβας καὶ τιμωρήσῃ τοὺς Θηβαίους. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν πολλάκις εἰσέβαλον εἰς Βοιωτίαν οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος καὶ Κλεόμενος, ἀλλὰ πάντοτε ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Θηβαίων, διότι οὗτοι διώκουσσιν ὑπὸ δύο μεγάλων στρατηγῶν, τοῦ Πελοπίδου, ὃστις συνέστησε τὸν ιερὸν λόχον, τὸν ἀποτελούμενον ἐκ νέων φιλοπατρίδων, καὶ τοῦ Ἐπαμεινάδου, ὃστις ἐπενόησε τὴν λοξὴν φάλαγγα.

Εἰς τοὺς πολέμους τούτους τοὺς διεξαχθέντας μεταξὺ Θηβαίων καὶ Σπαρτιατῶν σύμμαχοι τῶν Θηβαίων ἦσαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους αἱ Ἀθηναὶ ἀνῆλθον πάλιν εἰς δόξαν, διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν δύο ἐπισήμων Ἀθηναίων, τοῦ Ἰφικράτους καὶ Καλλιστράτου, συνεστάθη ἡ δευτέρα κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. Ἐεδομήκοντα καὶ ἐπτὰ δηλαδὴ πόλεις καὶ νῆσοι ἔγιναν σύμμαχοι καὶ ἀνεγνώρισαν τοὺς Ἀθηναίους ἡγεμόνας πληρώνουσσαν εἰς αὐτοὺς φόρον συμμαχικόν. Τὴν ἡγεμονίαν δὲ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἀναλαβόντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν διετοῖς τοὺς Σπαρτιάτας (τῷ 376 καὶ 375). Ἀλλ' ἐπειτα (τῷ 371) ἐγκατέλιπον ἔνεκα ζηλοτυπίας τοὺς προοδεύοντας Θηβαίους καὶ ἔγιναν φίλοι τῶν Σπαρτιατῶν.

§ 66. Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη (371 π. Χ.).

Οἱ Θηβαῖοι διὰ τῶν δύο ἐνδόξων στρατηγῶν, τοῦ Ἐπαμεινάνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου, κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξωσιν ἀπάσσας τὰς ἐν Βοιωτίᾳ πόλεις. Ἡ Σπάρτη μὴ ἀνεχομένη τὴν πρόσδον ταύτην τῶν Θηβαίων καὶ συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἀποστέλλει κατὰ τῶν Θηβῶν ἐν ἔτει 371 π.Χ. τὸν βασιλέα Κλεόμβροτον μετά 14,000 Σπαρτιατῶν καὶ συμμάχων. Ἐξακισχύλιοι καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι ὅμως ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινάνδαν καὶ Πελοπίδαν ἐπετέθησαν ἐν Λεύκτροις κατὰ τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ κατετρύπωσαν αὐτὸν φονεύσαντες τετρακισχιλίους, ἐν οἷς καὶ τὸν βασιλέα Κλεόμβροτον. Διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης οἱ Θηβαῖοι ἀπέκτησαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσαν τὴν δύναμιν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἦσαν τότε ἐκκαγῶντο, ὅτι ἦσαν ἀήττητοι.

§ 67. Εἰσβολὴ τῶν Θηβαίων εἰς Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην πλεῖσται πόλεις συνεμάχησαν μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν. Οἱ δὲ Ἄρκαδες, οἵτινες ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς μικρὰς κώμας, ἀπεφάσισαν νὰ συνενωθῶσι καὶ κτίσωσι πρὸς τὰ σύνορα τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγάλην πόλιν, ἥτοι τὴν σημερινὴν Μεγαλόπολιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σπαρτιαταὶ ἡθέλησαν νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτούς, οὗτοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀποτελοῦσσαν μετὰ τῶν συμμάχων των δύναμιν 70,000 ἀνδρῶν καὶ στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινάνδου καὶ Πελοπίδου εἰσέβαλον τῷ 369 εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ λεηλατήσαντες τὴν Λακωνικὴν ἔφθασαν πρὸ τῆς Σπάρτης, εἰς ἣν δὲν ἦδυν ἡδυνθήσαν νὰ εἰσέλθωσι, διότι καὶ ἔνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδες ὑπερήσπισαν αὐτὴν μετὰ ὑπερανθρώπου γενναιότητος. Μετὰ ταῦτα οἱ Θηβαῖοι τῇ προτάσει τοῦ Ἐπαμεινάνδου προσεκάλεσσαν τοὺς ἀπανταχοῦ διεσπαρμένους Μεσσηνίους, δπως κτίσωσι πόλιν, οἱ δὲ Μεσσήνιοι σπεύσαντες ἔκτισαν ὑπὸ τὸ ὄρος Ἰθώμην τὴν Μεσσήνην. Ταῦτα κατορθώσαντες οἱ Θηβαῖοι ἐπέστρεψαν εἰς Θῆβας.

§ 68. Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη (362 π. Χ.).

Οἱ Ἐπαμεινάνδας, δστις τρὶς εἶχεν εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἦναγκάσθη ἐν ἔτει 362 νὰ εἰσβάλῃ καὶ τετάρτην φοράν, διότι

σύμμαχοί τινες τῶν Θηβαίων εἶχον ἐνωθῆ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Ἀθηναίων. Καὶ ἔφθασε μὲν πάλιν ὁ Ἐπαμεινώνδας πόλης Σπάρτης καὶ μάλιστα προυχώρησε μέχρις αὐτῆς τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ τόσον μεγάλην ἀντίστασιν εὗρεν, ὅτε ἡ ναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς Μαντίνειαν. Ἐκεῖ δ' ἐν Μαντινείᾳ κατὰ Ιούνιον τοῦ 362 συνεκροτήθη φονικὴ μάχη, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιάται καὶ πάλιν ἐνικήθησαν. Ἄλλος δὲ τῇ μάχῃ ταύτη ἐπληγώθη ὁ Ἐπαμεινώνδας θανασίμως εἰς τὸ στῆθος διὰ δόρατος. Καὶ ἀπεσπάσθη μὲν τὸ δόρυ ἀμέσως, ἀλλὰ ἡ αἰχμὴ αὐτοῦ ἔμεινεν ἐν τῷ σώματι. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔπεισε κατὰ γῆς καὶ ἀμέσως ἀπεκομίσθη ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔνθα οἱ Ιατροὶ ἐγνωμοδότησαν ὅτι, ἐὰν ἀποσπασθῇ ἡ αἰχμή, θά ἐπέλθῃ ὁ θάνατος. Τὰς λέξεις ταύτας τῶν Ιατρῶν ἀκούσας ὁ Ἐπαμεινώνδας ἥρωτησε τίνες ἐνίκησαν καὶ δὲν ἐσώθη ἡ ἀσπίς του. Ἀφοῦ δὲ ἤκουσεν ὅτι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν καὶ ἡ ἀσπίς του ἐσώθη, εἶπεν «Ὦρα ἐστὶ τελευτᾶν» καὶ διέταξε ν' ἀποσπάσωσι τὴν αἰχμήν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τῶν θρηνούντων φίλων του εἶπε πρὸς αὐτόν· «Ἄποθνήσκεις ἀτεκνος, ὁ Ἐπαμεινώνδας», — «Μάτιον Δία, εἶπε, καταλείπω δύο θυγατέρας, τὴν τε ἐν Λεύκτροις νίκην καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ». Τέλος ἡ αἰχμὴ ἀπεσπάσθη καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔζεπνευσεν.

Ἐν ἑτοῖς πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἶχε φονευθῆ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ὁ Πελοπίδας πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τυράννου τῶν Φερῶν (τοῦ σημερινοῦ Βελεστίνου). Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο τούτων μεγάλων ἀνδρῶν αἱ Θῆβαι κατέπεσον εἰς ἀσημότητα, νέα δὲ δύναμις ίσχυρὰ ἀνεφάνη πρὸς βορρᾶν, ἡ Μακεδονία.

§ 69. Οἱ Μακεδόνες πρὸ τοῦ Φιλίππου.

Τὸ μακεδονικὸν βασίλειον ἴδρυθη κατὰ τὴν ὀγδόην π. Χ. ἐκατονταετηρίδα. Πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τούτου καὶ ἔδρα τῶν βασιλέων κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἦτο ἡ ἐπὶ τοῦ Λουδίου ποταμοῦ Ἔδεσσα, ἥτις καὶ Αἰγαὶ θερέτρον ἐκαλεῖτο, ἀπὸ δὲ Ἀρχελάου τοῦ Β' ἦτο ἡ Πέλλα. Οἱ Μακεδόνες κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἐλεύθεροι, πρὸ τῶν περσικῶν δὲ πολέμων, ὅτε ὁ Πέρσης στρατηγὸς Μεγάθαζος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἡ ναγκάσθησαν νὰ γίνωσιν ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Δαρεῖον. Ἡτο δὲ τότε βασιλεὺς τῶν

Μακεδόνων Ἀμύντας ὁ Α' (540—498 π. Χ.), Τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος ὑπῆρξεν Ἀλέξανδρος ὁ Α' (498—454), αὐτὸς οὗτος δηλαδή, ὅστις ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου ἀπεστάλη πρεσβευτὴς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου τούτου, μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, οἱ Μακεδόνες ἀπέστεισαν τὸν περσικὸν ζυγόν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἔγινεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περδίκκας ὁ Β' (454—413) καὶ μετὰ τοῦτον Ἀρχέλαος ὁ Β' (413—399), ὅστις μετέστησε τὴν καθέδραν του ἀπὸ τῆς Ἐδέσσης εἰς Πέλλαν, εἰσῆγγεν ἐν Μακεδονίᾳ ἀγῶνας ὁμοίους πρὸς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ ἐφιλοξένει ἐν τῇ αὐλῇ του Ἑλληνας ποιητάς, ὡς τὸν Εὐριπίδην, καὶ καλλιτέχνας, ὡς τὸν Ζεῦξιν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχέλαου πλεῦστοι ἴσχυροι Μακεδόνες ἦριζον περὶ τοῦ θρόνου, ἵνας οὖ μετὰ ἐξ ἔτη ἔγινε βασιλεὺς Ἀμύντας ὁ Β' (393—369). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου νέας πάλιν περὶ τοῦ θρόνου ἤρχισαν ἐρίδες. Πρὸς κατάπaxιν δὲ τῶν ἐρίδων μετέβη εἰς Μακεδονίαν ὡς διαιτητὴς ὁ Πελοπίδας, ὅστις ἀνεβίσασεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρωτότοκον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Ἀλέξανδρον τὸν Β', παρέλαβε δὲ μεθ' ἔχυτοῦ ὡς ὅμηρον τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν περίφημον μετὰ ταῦτα γενόμενον Φίλιππον. Ἀλλὰ μετὰ ἐν ἔτος (τῷ 368) ὁ Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης ἐφόνευσεν Ἀλέξανδρον τὸν Β' καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεὺς. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Πτολεμαῖος τρία ἔτη, ἥτοι μέχρι τοῦ 365, ὅπότε ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ δευτεροτόκου τοῦ Ἀμύντου υἱοῦ Περδίκκου τοῦ Γ'. Τέλος ὁ Περδίκκας οὗτος βασιλεύσας πέντε ἔτη ἐπεσεν ἐν τινὶ μάχῃ πολεμῶν πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς· ἀφῆκε δὲ υἱὸν ἀνήλικον, Ἀμύνταν τὸν Γ'. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον Περδίκκου τοῦ Γ' ἴσχυροι τινὲς Μακεδόνες ὡφελούμενοι ἐκ τῆς μικρᾶς ἡλικίας τοῦ Ἀμύντου προέβαλον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. Νέαι λοιπὸν ἐρίδες ἤρχισαν ἐν Μακεδονίᾳ, ἔνεκα δὲ τῶν ἐρίδων τούτων διέτρεχεν ἡ χώρα τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων.

§ 70. Φίλιππος ὁ Β' (359—336 π. Χ.).

“Οτε ἡ Μακεδονία εὑρίσκετο ἐν μεγίστῃ ἀναρχίᾳ καὶ ἀνωμαλίᾳ, ὁ ἀδελφὸς Περδίκκου τοῦ Γ' Φίλιππος εὑρίσκετο εἰσέτι ὡς ὅμηρος ἐν Θήβαις, ἔνθα πλησίον τοῦ Ἐπαμεινάνδου εἶχεν ἀνατραφὴν λαμπρῶς.

Ο Φίλιππος λοιπὸν οὗτος μαθὼν τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς πατρίδος του δραπετεύει ἐκ Θηβῶν καὶ σπεύσας εἰς Μακεδονίαν ἀναλαμβάνει τὴν βασιλείαν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του καὶ κατορθώνει ἐν διαστήματι διλίγου χρόνου νὰ ταπεινώσῃ πάντας τοὺς ἔχοντας ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. Τοῦτο δὲ κατορθώσας σχηματίζει τὴν περίφημον μακεδονικὴν φάλαγγα, ὑποτάσσει τὴν Παιανίαν καὶ μέρος τῆς Ἰλλυρίας καὶ τέλος καταπατεῖ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνεψιοῦ του καὶ ἀναγορεύεται βασιλεὺς (359). Μετὰ ταῦτα στραφεῖς πρὸς τὰ παράλια ἐκυρίευσε τὰς ἀποικίας τῶν Ἑλλήνων Ἀμφίπολιν, Ηὔδωναν καὶ Ποτείδαιαν, ὡς καὶ πάντα τὰ παράλια τὰ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, ἔνθα ὑπῆρχον πλούσια μεταλλεῖα χρυσοῦ, καὶ τέλος ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν του ἐν Θεσσαλίᾳ. Ταῦτα δὲ πάντα κατορθώσας δὲν προσεῖχε πρὸς ἄλλο τι εἰμὴ πῶς ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

§ 71. Δημοσθένης. Ὑποταγὴ Χαλκιδικῶν πόλεων καὶ τῆς Ὁλύνθου εἰς τὸν Φίλιππον.

Θέλων ὁ Φίλιππος ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, μετεχειρίζετο πρὸς τοῦτο πᾶν μέσον καὶ κατώρθωσε νὰ ἔχῃ εἰς πλείστας πόλεις ἀνθρώπους μισθωτούς, οἵτινες ὑπερήσπιζον τὰ συμφέροντά του. Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς Ἀθήναις πολλοὺς τοιούτους τῶν συμφερόντων του ὑπερχρησιστὰς εἶχεν, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ ἡγέτης Αἰσχύνης. Ἄλλα, δὲν καὶ εἶχε πολλοὺς ἐν Ἀθήναις φίλους, εἶχεν δομῶς καὶ ἀντιπάλους, οἵτινες δὲν ἐπεθύμουν ἄλλο τι εἰμὴ τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον. Τῶν ἀντιπάλων τούτων τοῦ Φιλίππου φοβερώτατος ὑπῆρχεν ὁ μέγιστος τῶν ἥρτόρων τοῦ κόσμου Δημοσθένης, ὃστις διὰ τῶν κεραυνοθόλων λόγων του ἀνέλαβε ν' ἀνεγέρῃ ἐκ τοῦ ληθάργου τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὑπέδειξε εἰς αὐτοὺς τὸν κίνδυνον, τὸν ὄποιον διέτρεχον ἀπὸ τοῦ πανούργου Φιλίππου (351). Ἄλλα μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Φίλιππος ἐξηγολούθει τὴν κατακτητικὴν του πορείαν καὶ πρῶτον μὲν διὰ τῆς βίας κυριεύει πολλὰς Χαλκιδικὰς πόλεις, ἔπειτα δὲ διὰ προδοσίας τὴν Ὁλύνθον, πρὸς βοηθείαν τῆς ὄποίας εἶχον ἀποστέλη ἐπικουρίας τινὰς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ προτροπὴν τοῦ Δημοσθένους, ὅπότε ἐξεφώνησε τοὺς τρεῖς περιφήμους Ὁλυνθικοὺς λόγους του.

§ 72. Ἀνάμιξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος.

Καταστὰς δὲ Φίλιππος ἴσχυρότατος βασιλεὺς δὲν περιέμενεν ἄλλο τι εἰμὴ νὰ εὔρῃ ἀφορμήν, ὅπως ἀναμιγθῇ εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος. Τέλος ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη ὡς ἔξι. Ἐν ἑτει 356 π. Χ. οἱ Φωκεῖς εἶχον κακλλιεργήση μέρος γῆς ἀνῆκον εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς ὑπέρογκον χρηματικὴν ζημίαν, διέρπασαν οὗτοι τοὺς θησαυροὺς του ναοῦ καὶ βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ ἀλλῶν Ἑλλήνων ἔξεστράτευσαν κατὰ τῶν Θηβαίων, διότι εἰς αὐτοὺς τὸ συνέδριον εἶχεν ἀναθέση τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεώς του. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἑτούς 356 εἶχεν ἀρχίση ὁ Φωκικὸς ἢ ιερὸς λεγόμενος πόλεμος. Ἀλλ᾽ ἐν ἑτει 346 οἱ Θηβαῖοι ἀπέκαμον πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Φωκεῖς. Διὰ τοῦτο ἔζητοσαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Φιλίππου, οὗτος δὲ λίαν εὐχαρίστως εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατέλυσε τὸν Φωκικὸν πόλεμον. Διὰ ἀποφάσεως δὲ τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνέδριου ἀπασαι αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος πλὴν μιᾶς κατεπικρηφταν, αἱ δὲ δύο ψῆφοι, τὰς ὅποιας εἶχον ἐν τῷ συνέδρῳ οἱ Φωκεῖς, ἐδόθησαν εἰς τὸν Φίλιππον. Μετὰ ταῦτα δὲ Φίλιππος ἐστράφη πάλιν πρὸς βορρᾶν καὶ ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Τότε δὲ ἐποιείρκησε καὶ τὸ Βυζάντιον ἀλλ᾽ ἡναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, διότι προσεθλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὅποιων στρατηγὸς ἦτο ὁ περίφημος Φωκίων.

§ 73. Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (338 π.Χ.).

Δὲν παρῆλθον πολλὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Φωκικοῦ πολέμου, δύπτε οἱ Λοκροὶ τῆς Ἀμφίσσης κατηγορήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ἥντορος Αἰσχίνου εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὅτι ἐκαλλιεργήσαν μέρος γῆς ἀνῆκον εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἔνεκα τούτου κατεδικάσθησαν εἰς χρηματικὴν ζημίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἤρονοῦντο οἱ Λοκροὶ τὴν πληρωμὴν, τὸ συνέδριον προσεκάλεσε τὸν Φίλιππον νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν. Ο Φίλιππος λαβὼν τὴν πρόσκλησιν ἔσπευσεν ἀμέσως καὶ ὑπέταξε τοὺς Ἀμφισσεῖς. Ἀλλὰ μὴ περιοριζόμενος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθείσης εἰς αὐτὸν ἐντολῆς ἐφάνη

ζήσων κατακτητικούς σκοπούς ἐν Ἑλλάδι καὶ κατέλαβε τὴν δυνάμενην Ἐλάτειαν τῆς Φωκίδος (τὸ σημερινὸν Δραχμάνι).

Ἡ ἀγγελία τῆς καταλήψεως τῆς Ἐλατείας, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐνεποίησε μέγαν τρόμον εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Δύο δὲ μεγάλαι πόλεις διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἔξοχωτάτου ἡγετορος Δημοσθένους ἀνέλαβον νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Φιλίππου· ἥσαν δὲ αἱ πόλεις αὗται αἱ Ἀθηναῖαι καὶ Θῆbai, ἐνούμεναι ἐπισήμως τῷρα κατὰ τὰς παραφαμονὰς τῆς ἀπωλείας τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἐνῷ ἐπὶ αἰῶνας πρότερον ἥσαν πολέμιαι πρὸς ἀλλήλας. Περὶ τὰς δύο ταύτας συμμάχους πόλεις ἐτάχθησαν καὶ ἀλλοι τινὲς τῶν Ἑλλήνων, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Κερκυραῖοι καὶ οἱ Φωκεῖς, οἱ Εὐθεοῖς καὶ οἱ Ἀχαιοί. Στρατὸς λοιπὸν ἀποτελούμενος ἐκ 40,000 ἀνδρῶν καὶ διοικούμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν Στρατοκλέους, Χάρητος καὶ Λυσικλέους καὶ τοῦ Θηβαίου Θεαργένους δρυμᾶ (τῷ 338) κατὰ τοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ Φιλίππου, δστις ὡδήγει 30,000 πεζῶν καὶ 2,000 ἵππων καὶ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν δεκαοκταεπή υἱόν του Ἀλέξανδρον. Ἡ μάχη ὑπῆρξε πεισματώδης καὶ αίματηρ, πολλοὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐφονεύθησαν, πάντες δ' οἱ ἀποτελοῦντες τὸν ἱερὸν λόγον τριάκοσιοι Θηβαῖοι ἔπεσαν νεκροί. Τέλος ὁ Φίλιππος ἐνίκησε.

Μετὰ τὴν φοβερὰν ταύτην ἦταν τῶν Ἑλλήνων ἡδύνατο βεβαίως ὅ νικητὴς Φίλιππος νὰ καταλάβῃ τῆς Ἀθηναῖς καὶ τὰς ἀλλας πόλεις· ἀλλὰ δὲν ἔπραξε τοῦτο, διότι τοῦ Φιλίππου δὲν ἦτο νὰ καταστρέψῃ ὄλοτελῶς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νὰ ἐνώσῃ ἀπόστας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του καὶ νὰ καταβάλῃ τὸ περσικὸν βασίλειον. Διὰ τῆς γενομένης λοιπὸν εἰρήνης ἡρέσθη μόνον ν' ἀναγγωρισθῇ ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν ἐν Κορίνθῳ συνελθόντων ἀντιπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Μόνοι δὲ οἱ Σπαρτιάται δὲν ἀπέστειλαν εἰς Κόρινθον ἀντιπροσώπους, ἀλλὰ εἴπον διτὶ πατροπαράδοτον εἰς αὐτοὺς ἦτο νὰ ἀρχωσι καὶ οὐχὶ νὰ ὑποτάσσωνται. Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης οἱ Ἑλληνες ἐταπεινώθησαν, διότι ναὶ μὲν διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλὰ ἡ ναγκάπθησαν νὰ ἀναγγωρίζωσι πλέον τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν. Πρὸς αἰωνίαν μνήμην τῶν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πεσόντων ἔστησαν μετὰ ταῦτα οἱ Ἑλληνες ἐν Χαιρωνείᾳ κολοσσιαῖον λίθινον λέοντα, τοῦ ὄποίους τὰ λείψανα σώζονται μέχρι σήμερον.

Ἀπελθὼν ὁ Φίλιππος τῆς Ἑλλάδος μετέβη εἰς Μακεδονίαν καὶ

ἥρχισε νὰ παρασκευάζηται διὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν.
'Αλλ' αἴφνης, ἐνῷ ἡτοιμάζετο διὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐκστρα-
τείαν, ἐδολοφονήθη ὑπό τινος τῶν σωματοφυλάκων του, Παυσα-
νέου δονομαζομένου (336 π. X.).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

*'Απὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς
Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (338—146 π. X.).*

§ 74. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου (336) ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, δοτὶς ἵτο τότε εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὁ Ἀλέξανδρος κατέδειξεν ἔξοχώτατα προτερήματα, τὰ ὅποια προήγγελλον τὸ μέλλον μεγαλεῖόν του. Ο πατέρος του Φίλιππος ἐνώρις εἶχεν ἐννοήση τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Ότε δὲ εἶδεν αὐτὸν νὰ κατορθώσῃ ἐν τῇ παιδικῇ του ἡλικίᾳ νὰ δημάσῃ τὸν ἄγριον Θεσσαλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, δὲν ἤδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του ἀπὸ τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς, ἀλλ' ἐναγκαλισθεὶς αὐτὸν ἀνέκραξε. «Ζήτει, ὃ υἱέ μου, βασιλείαν ἀλληγορίαν κατάληηλον διὰ σέ, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ».

Ο Ἀλέξανδρος ὅχι μόνον ἐπροκίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως δι' ἔξοχων ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ ηὐτύχησε νὰ λάθῃ καὶ ἀνατροφὴν σπανιωτάτην. Παιδαγωγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξαν μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας του ὁ συγγενής του Λεωνίδας, δοτὶς ἵτο ἀνήρ αὐστηρὸς κατὰ τὰ ἥθη, καὶ ὁ Ἀκαρνανὸς Λυσίμαχος. Απὸ δὲ τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους καὶ ἐφεξῆς ἀνέλαβε τὴν διάπλασίν του ὁ μέγιστος φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, δοτὶς καὶ ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀνθρωπὸν τέλειον καὶ βασιλέα μέγιστον.

Ο Ἀλέξανδρος, δοτε παρέλαβε τὴν βασιλείαν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εὐρέθη πρὸ μεγάλων κινδύνων, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν πολλοὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἴσχυρῶν ἐνήργουν ν' ἀρπάσωσι τὴν βασιλείαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολλαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις θέλουσσαι ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἔξηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ. Εν 'Αθήναις μάλιστα ἡ ἔξεγερσις τῶν

πολιτιῶν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Δημοσθένους ἀπέέη τοιαύτη, ὥστε δὲ μὲν Δημοσθένης ἀναβάς ἐπὶ τοῦ βῆματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἔξυμνησε τὴν πρᾶξιν τοῦ δολοφόνου Παυσανίου καὶ ἔξυρισε τὸν Ἀλέξανδρον ἐπονομάσας αὐτὸν ἄνθρωπον εὐθήη, δὲ δὲ δῆμος ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους πεισθεὶς ἐψήφισε νὰ τελεσθῇ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου εὐχαριστήριος πρὸς τοὺς θεοὺς θυσία. Ἄλλος δὲ Ἀλέξανδρος, δὲν καὶ εὑρέθη πρὸ τοιούτων κινδύνων, οὐδὲλως ἐδίστασε, καὶ πρῶτον μὲν κατέβαλε τοὺς ἐπιζητοῦντας τὴν βασιλείαν ἀντιπάλους του, ἐπειτα δὲ μετὰ μεγίστης ταχύτητος διηηθύνθη ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἄγων φοβερὸν στρατόν. Εἰσβαλὼν δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοσοῦτο κατέπληξε τοὺς Ἐλληνας, ὥστε δέ φθισεν εἰς Κορίνθον, πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀπέστειλαν ἐκεῖ ἀντιπροσώπους, οἵτινες ἀνεκήρυξαν αὐτόν, ὡς ἀλλοτε εἶχον ἀνακηρύξῃ τὸν πατέρα του, ἀρχιστράτηγον τῶν Ἐλλήνων διὰ τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον. Μόνοι δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Σπαρτιατῶν ἤρνηθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὸν Ἀλέξανδρον ως ἀρχιστράτηγον εἰπόντες ὅτι πατροπαράδοτον ἦτο εἰς αὐτοὺς νὰ στρατηγῶσι καὶ οὐχὶ νὰ στρατηγῶνται. Ἐν τούτοις δὲ Ἀλέξανδρος, δὲν καὶ ἡδύνατο εὐκόλως νὰ ἔξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ὑποκύψωσι, δὲν ἡθέλησε, διύτι δὲν ἐνόμισε πρέπον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν κατὰ τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἐκείνης πόλεως, ἀφ' οὗ πᾶσαι αἱ ἄλλαι πόλεις οἰκειοθελῶς ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν του. Τελος δὲ ἀπελθὼν ἐκ Κορίνθου ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰς ἀναγκαῖας παρασκευὰς διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον.

Φθάσας εἰς Μακεδονίαν δὲ Ἀλέξανδρος ἔκρινε φρόνιμον, πρὶν ἀρχίσῃ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν ἀρχήν του ἐπὶ τῶν Ἰλλυριῶν, Παιώνων καὶ Θρακῶν, οἵτινες, δὲν καὶ εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὸν Φίλιππον, ἐδείκνυνον διαθέσεις ἐπαναστατικάς. Ὡρμησε λοιπὸν κατ' αὐτῶν καὶ ἐν δλίγῳ χρόνῳ ὑπέταξεν αὐτοὺς. Ἄλλα, ἐν φεύρισκετο εἰσέτι ἐκεῖ, διεδόθη αἴρηνης ἐν Ἑλλάδι ὅτι πολεμῶν πρὸς τοὺς λαοὺς ἐκείνους ὅχι μόνον ἐνικήθη, ἀλλὰ καὶ ἐφονεύθη. Ἡ φήμη αὕτη προουξένησεν, ως ἦτο ἐπόμενον, χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν εἰς τοὺς Ἐλληνας· πρῶτοι δὲ οἱ Θηβαῖοι συγκροτήσαντες ἐκκλησίαν ἔξεδωκαν ψήφισμα, διὰ τοῦ ὅποιου ἀνεκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποστασίαν· πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων Ἐλλήνων ὑπεσχέθησαν νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τῶν Θηβαίων καὶ νὰ βοηθήσωσιν αὐτοὺς μέλλοντας νὰ πολεμήσωσι

κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ἀλλά, ἐνῷ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εὐρίσκοντο τὰ πράγματα, φθάνει αἰφνῆς πρὸ τῶν Θηβῶν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ εἰκοσακισχιλίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων ἵππων καὶ προσθελὼν τὴν πόλιν κυριεύει αὐτὴν ἐξ ἐφόδου, ἔπειτα δὲ κατασκάπτει αὐτὴν ἐκ θεμελίων, πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου. Τοῦτο δὲ τὸ πάθημα τῶν Θηβαίων τοσοῦτο κατετάραξε τοὺς ἄλλους "Ελληνας καὶ ίδιως τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε ἐσπευσαν οὕτοι ν' ἀποστείλωσι πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτοῦ συγγνώμην διὰ τὰς ἐπαναστατικὰς διαθέσεις των. Τέλος δὲ ὁ Ἀλέξανδρος συγχωρήσας αὐτοὺς ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν.

§ 75. Ἡ παρὰ τὸν Γρανικὸν μάχη. Ὑποταγὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπιστρέψας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Μακεδονίαν ἤρχισε νὰ παρασκευάζηται διὰ τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 334 ἀφῆκεν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπίτροπον τῆς βασιλείας τὸν φίλον του Ἀντίπατρον μετὰ 13,000 στρατιωτῶν, αὐτὸς δὲ μετὰ 30,000 πεζῶν καὶ 5,000 ἵππων διέβη τὸν Ἐλλήσποντον καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸν Γρανικὸν ποταμόν. Διαβάξει δὲ τὸν ποταμὸν ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐν τῇ δεξιᾷ ὅχθῃ παρατεταγμένου περσικοῦ στρατοῦ, ἀποτελουμένου ἐξ εἰκοσακισχιλίων ἵππων καὶ ἴσαρθριμων πεζῶν, καὶ μετὰ φονικὴν μάχην, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Περσῶν ἐφονεύθησαν χίλιοι ἵπποις καὶ πάντες σχεδὸν οἱ πεζοί, ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων μόνον 115, ἀνεδείχθη νικητής. Ἐν τῇ μάχῃ ὅμως ταύτη ἐκινδύνευσε νὰ πέσῃ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλ' ἐσώθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κλείτου, διότι μεγάλης ἐτοιμότητος ὁ Κλείτος προέλαβε καὶ ἀπέκοψε τὴν χεῖρα Πέρσου τινὸς στρατηγοῦ, δἵτιος ἡτο ἐτοιμασ αὐτενέγκη ἐκ τῶν ὅπισθεν θανατηφόρον τραῦμα κατὰ τῆς κεφαλῆς του Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸν Γρανικὸν μάχην ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπειτα δὲ διελθὼν τὴν Λυκίαν, Παμφυλίαν καὶ Πισιδίαν ἔφθασεν εἰς Γόρδιον. Ἐν Γορδίῳ εὑρίσκετο ἀμαξαρχαίου τινὸς βασιλέως, εἰς τὸν ῥυμὸν τῆς ὁποίας (εἰς τὸ προέχον τῆς ἀμαξῆς ἔλον, εἰς τὸ ὅποιον ἐζεύγνυντο οἱ ἵπποι) ἡτο δεδεμένος διὰ φλοιοῦ κρανείας (κρανιᾶς) πολύπλοκός τις δεσμός, ὃστις ὠνομάζετο Γόρδιος δεσμός. Ὑπῆρχε δὲ χρησμός τις, κατὰ τὸν ὅποιον, ὃστις ἦθελε λύσῃ

τὸν δεσμὸν τοῦτον, ἔμελλε νὰ γίνη κύριος ἀπάσης τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπόν, ἐπειδὴ δὲν ἦδυνθη νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, ἔκοψεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους καὶ τοιουτοτρόπως λύσας αὐτὸν ἐπλήρωσε τὸν χρησμόν.

Ἀναχωρήσας ἐκ Γορδίου ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασε διὰ τῆς Παφλαγονίας καὶ Καππαδοκίας εἰς Κιλικίαν καὶ κατέλαβε τὴν ἀξιόλογον πόλιν Ταρσόν. Ἐνταῦθα ἐνόσησε βαρέως, διότι ἐλούσθη εἰς τὰ ψυχρὰ ὅδατα τοῦ ποταμοῦ Κύδνου, ἀλλ’ ἐσώθη ὑπὸ τοῦ ιατροῦ του Φιλίππου τοῦ Ἀκαρνανος. Λέγεται δτι, δτε ὁ ιατρὸς οὗτος παρεσκεύαζε δραστήριον φάρμακον, διὰ νὰ δώσῃ αὐτὸν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ διαμένοντος στρατηγοῦ του Παρομενίωνος, διὰ τῆς ὧδοίς ἀνηγγέλλετο εἰς αὐτὸν νὰ προφυλάξτηται ἀπὸ τοῦ ιατροῦ Φιλίππου, διότι ἐδωροδοκήθη ὑπὸ τῶν Περσῶν νὰ τὸν δηλητηριάσῃ. Ἀλλ’ ὁ Ἀλέξανδρος, δστις εἶχε πεποίθησιν εἰς τὴν εἰλικρινὴ ἀγάπην τοῦ ιατροῦ, ἀφ’ οὐ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν, ἔθηκεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ἔπειτα δέ, ἀφ’ οὐ παρεσκεύασθη τὸ φάρμακον, διὰ τῆς μιᾶς μὲν χειρὸς ἐνεχείρισεν εἰς τὸν ιατρὸν τὴν ἐπιστολὴν, διὰ τῆς ἀλληλῆς δὲ ἄνευ ταραχῆς ἔλαβε τὸ ποτήριον· τοιουτοτρόπως λοιπόν, ἐνῷ δὲ τὸν ιατρὸς ἀνεγίνωσκεν, ἐκεῖνος ἔπινε τὸ φάρμακον. Ἡ τοσαύτη δὲ πρὸς τὸν ιατρὸν πίστις του δὲν ἦπατησεν αὐτὸν, διότι διὰ τοῦ φαρμάκου αὐτοῦ ἀνέρρωσε καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του ὑγιής. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες δεικνύουσι τὴν μεγάλην καρδίαν των ὅχι μόνον εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἀλλὰ καὶ δταν ἐκτιμῶσι τοὺς φίλους των.

§ 76. Ἡ ἐν Ἰσραὴλ μάχη. Κατάληψις τῆς Αἴγυπτου.

Ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχη.

Ο βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος μαθὼν τὰς νίκας τοῦ Ἀλέξανδρου ἀπεφάσισε νὰ ἐπέλθῃ κατ’ αὐτοῦ αὐτοπροσώπως. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον συνήθροιτεν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Συρίας, τὰς κειμένας μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὁρόντου καὶ Εὐφράτου, στράτευμα ἀποτελούμενον ἐξ 600,000 ἀνδρῶν, ὃν οἱ τριακοντακισχίλιοι ἤσαν μισθοφόροι Ἑλληνες. Μετὰ τοῦ στρατεύματος δὲ τούτου ἀντὶ νὰ διευθυνθῇ εἰς μέρος εὐρύχωρον, ἐνθα ἥθελεν εἰναι δυνατὸν εὐκόλως νὰ κινῶνται οἱ πολυπληθεῖς οὗτοι στρατιῶται, διηυθύνθη

εἰς τὰ στενά, τὰ ὁποῖα ἄγουσιν ἀπὸ Κιλικίας εἰς Συρίαν. Ἐπήρχετο δὲ κατὰ τοῦ Ἀλέξανδρου ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα του καὶ τὴν σύζυγόν του καὶ τὰ τέκνα του καὶ πλῆθος ὑπηρετῶν. Ἐπορεύετο δηλαδὴ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του, ὡσὰν νὰ μετέβαινε εἰς πανήγυριν. Ο δὲ Ἀλέξανδρος μαθὼν ὅτι ὁ Δαρεῖος εὑρίσκετο εἰς τὰ στενὰ ἐκεῖνα δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καὶ ρός, ἀλλ' ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Μυριάνδρου σπεύδει κατ' αὐτοῦ. Φθάσας δὲ εἰς τὰ στενὰ ἐκεῖνα συναντᾷ τὸν περσικὸν στρατὸν παρατεταγμένον εἰς τὴν στενὴν πεδιάδα, τὴν κειμένην πρὸ τῆς Ἰσσοῦ, καὶ ἐκεῖ συνάπτει φονικὴν πρὸς τοὺς Πέρσας μάχην (τὸν Νοέμβριον τοῦ 333). Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, καθ' ἥν ὁ μὲν Ἀλέξανδρος διηγήθυνε τὸ κέντρον καὶ τὸ δεξιὸν κέρδος τοῦ στρατεύματός του, ὁ δὲ Παρθενίων τὸ ἀριστερόν, οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν κατ' ἀρχὰς μετὰ μεγάλης καρτερίας καὶ γενναιότητος· ἀλλ' ἐπειτα μὴ δυνηθέντες ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἀκράτητον ὅρμην τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐτραπησαν εἰς ἀτακτὸν φυγὴν. Κατὰ τὴν φυγὴν δὲ ταύτην τῶν Περσῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Μακεδόνες ἀνηλεῶς κατέκοπτον τοὺς φεύγοντας ἔχθρούς, ὁ Ἀλέξανδρος κατεδίωξε τὸν Δαρεῖον βαίνοντα ἐπὶ ἔρματος. Καὶ αὐτὸν μὲν νὰ συλλάβῃ δὲν ἡδυνήθη, διότι προλαβὼν οὗτος εἶχεν ἵππεύση καὶ διὰ τοῦ ἵππου του κατώθισε ν' ἀπομακρυνθῇ ἐπὶ πολύ· ἔλαβεν ὅμως τὸ ἀρμα τοῦ Δαρείου καὶ τὰ ὅπλα αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπανωφόριόν του, τὰ ὁποῖα ὁ ἔντρομος οὗτος βασιλεὺς φεύγων εἶχε καταλίπη ἐν τινι φάραγγι.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐν μὲν τῶν Μακεδόνων ἐφονεύθησαν 450, ἐκ δὲ τῶν βαρβάρων ἐφονεύθησαν μὲν 110,000, ἡχμαλωτίσθησαν δὲ ἡ μήτηρ καὶ ἡ σύζυγος καὶ αἱ δύο θυγατέρες καὶ ὁ μικρὸς γιὸς τοῦ Δαρείου. Πρὸς τὰς αἰχμαλώτους δὲ ταύτας δὲ Ἀλέξανδρος προστηνέθη βασιλικώτατα καὶ φιλοφρονέστατα. Ἀπέστειλε δηλαδὴ ἀμέσως πρὸς αὐτὰς τὸν στρατηγὸν του Λεοννάτον, διὰ νὰ τὰς παρηγορήσῃ· τὴν δὲ ἐπομένην ἡμέραν ἐπεσκέψθη αὐτὰς αὐτοπροσώπως μετὰ τοῦ φίλου του Ἡφαιστίωνος καὶ ὅχι μόνον ὡμίλησε πρὸς αὐτὰς φιλανθρωπότατα, ἀλλὰ καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτὰς καὶ σύνταξιν καὶ τιμᾶς βασιλικάς. Ήσα δὲ ὑπεσχέθη, οὕτω καὶ ἐπράξεν δὲ μεγαλόφρων Ἀλέξανδρος.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην δὲ Ἀλέξανδρος ὑπέταξεν ἀπασαν τὴν Συρίαν, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἀπ' ἐκεῖ δὲ φυγὼν

εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀνευ πολέμου ἔγινε κύριος αὐτῆς· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ θέσεως καταλλήλου ἔκτισε τὴν Ἀλεξανδρειαν, ἥτις ἀπέβη πόλις ἐμπορικωτάτη. Ἀπὸ τῆς Αἴγυπτου ἐπορεύθη εἰς τὴν Λιβύην καὶ μετέβη εἰς τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀρμωνος Διός, ἔνθι ων μάσθη ὑπὸ τῶν ιερέων υἱὸς τοῦ Διός.

Διαμένων ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ἀλεξανδρος ἔμαθεν, ὅτι ὁ Δαρεῖος εὑρίσκετο ἐν Βαβυλῶνι ἔχων συνηθροισμένον εἰς τὰς ἀγανεῖς πεδιάδας τῆς Βαβυλῶνος ὑπὲρ τὸ ἐν ἐκατομμύριον στρατοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τεσσαράκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἐπτὰ χιλιάδων ἵππεων πορεύεται διὰ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Φοινίκης εἰς Θάψακον καί, ἀφοῦ διέβη τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ μετὰ ταῦτα τὸν Τίγρητα, συναντᾷ τὸν Δαρεῖον παρὰ τὰ Γαυγάμηλα, πλησίον τῆς Ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀρδήλων καὶ ἐπιτεθεὶς κατ’ αὐτοῦ συνάπτει μάχην φονικωτάτην (τῷ 331). Καὶ ἐνταῦθα πάλιν οἱ Πέρσαι, ἂν καὶ ἐπολέμησαν γενναίως, ἐνικήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. "Ἐπεσον δὲ τριάκοντα χιλιάδες Περσῶν καὶ ἡγμαλωτίσθησαν διπλάσιοι, ἐν φέρετον Μακεδόνων ἐπεσον χίλιοι ἐν ὅλῳ ἱππεῖς καὶ ἐνατὸν πεζοῖς· ἀπειροι δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

§ 77. Κατάληψις τῆς Βαβυλῶνος, τῶν Σούδων καὶ τῆς Περσεπόλεως.

Μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην κατέλαθεν ὁ Ἀλεξανδρος τὴν Βαβυλῶνα, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Περσίας, τὰ Σοῦδα, ἐνθα εὗρε πεντήκοντα χιλιάδας ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματος καὶ πλεῖστα πολύτιμα πράγματα, τὰ ὅποια ὁ Ηέρξης εἶχεν ἀφαιρέσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὅποιους ὁ Ἀλεξανδρος ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας, διότι ἦθελε νὰ περιποιηθῇ τοὺς Ἀθηναίους. Παραμείνας δὲ ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Σούδοις καὶ λαβὼν ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος νέαν στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν, ἀποτελουμένην ἐκ δεκαπεντακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν, κατέλαθε τὴν γενέθλιον πόλιν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, τὴν Περσέπολιν, τῆς ὅποιας ἐπυρπόλησε τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα. Ἐνταῦθα δὲ εὗρε πλεῖστους θησαυρούς, διὰ τὴν μετακόμισιν τῶν ὄποιων ἐγρειάσθησαν τρισχίλιοι κάμηλοι καὶ πλῆ-

θος ἡμιόνων. Ταῦτα πάντα κατορθώσας διηγεύνθη εἰς τὴν Μηδίαν ἐλπίζων νὰ εὕρῃ ἐκεῖ τὸν Δαρεῖον.

§ 78. Θάνατος τοῦ Δαρείου. ‘Υποταγὴ τῶν βορείων μερῶν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

Εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μηδίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔχων δλίγον στρατὸν διηγεύνθη πρὸς βορρᾶν. Διὰ τοῦτο ἐσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μηδίας, τὰ Ἐκβάτανα, ἐνθα κατέλιπεν ὅσους θησαυρὸν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν Σούσων καὶ τῆς Περσεπόλεως. Ἀπὸ ἐκεῖ μετὰ ἐνδεκαήμερον πορείαν ἔφθασεν εἰς Ράγας, πόλιν μηδικήν, ἐνθα παρέμεινεν ἐπὶ τινα χρύσον, διὰ ν' ἀναπαυθῇ δ στρατός του. Ἄλλ' εὐρισκόμενος ἐν Ράγαις μανθάνει ὅτι ὁ σατράπης τῶν Βακτρίων Βῆσσος συγομόσας μετ' ἄλλων συνελαβε τὸν Δαρεῖον καὶ ἐσυρεν αὐτὸν αἰχμάλωτον εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς χώρας. Ἀμέσως λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος σπεύδει πρὸς καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου καὶ μετὰ παρατεκμένην καταδίωξιν καταφθάνει τὴν βασιλικὴν ἀμαξῖν, ἀλλ' εὐρίσκει τὸν Δαρεῖον νεκρόν, διότι ὁ Βῆσσος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ μαθόντες ὅτι ἐπλησίαζεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ καταφθάσῃ αὐτοὺς κατεπλήγωσαν τὸν ἀτυχῆ αἰχμάλωτόν των καὶ ἔφυγον εἰς Βακτριανήν. Ἰδὼν δ' ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἀντίπαλόν του νεκρὸν ἐδάκρυσε καί, ἀφ' οὗ ἐκάλυψεν αὐτὸν διὰ τῆς χλαμύδος του, διέταξε νὰ ταφῇ εἰς Περσέπολιν μετὰ βασιλικῶν τιμῶν. Μετὰ ταῦτα ἐξακολουθήσας τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου συνέλαβεν αὐτὸν πέραν τοῦ ποταμοῦ "Ωξου καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δαρείου, ὁ ὄποιος καὶ τὸν ἐθνακτώσεν, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐβασάνισεν αὐτόν.

Εἰς τὰ βόρεια ἐκεῖνα μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους ὁ Ἀλέξανδρος διέμεινε δύο σχεδὸν ἔτη. Ἐνταῦθα ὑπέταξε φρούρια, τὰ ὄποια κατεῖχον φυλαὶ πολεμικαί, καὶ ἔκτισε νέας πόλεις. Τοιουτορόπως διὰ τῆς ὑποταγῆς καὶ τῶν βορείων αὐτῶν μερῶν συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους. Τὴν ἐπὶ τοῦ περσικοῦ δὲ κράτους κυριότητά του ἐξησφάλισεν ὁ Ἀλέξανδρος, διότι ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν διαφόρων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του λαῶν. Ἐν Βακτριανῇ εὐρισκόμενος ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ὥραιοτάτην Ρωξάνην, θυγατέρα ἐπιφανοῦς Βακτρίου, Οξαρτοῦ καλουμένου.

§ 79. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἰνδικὴν
(327—326 π. Χ.).

Μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Βάρσου καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Βακτριανῆς καὶ τῶν βορείων ἐν γένει μερῶν τοῦ περσικοῦ κράτους ὁ Ἀλέξανδρος διηγύθη πρὸς τὴν Ἰνδικήν, τὴν ὅποιαν οὐδεὶς Εὐφραπαῖος στρατηγὸς εἶχε πατήσῃ. Ἄφ' οὖ δὲ διέβη τὸν Ἰνδὸν ποταμόν, πρῶτον μὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν χώραν τοῦ φίλου του Βασιλέως Ταξίλου, τοῦ ὅποιου τὸ βασίλειον ἦρχεν ἀπὸ τῆς ἀντοικῆς ὅχθης τοῦ Ἰνδοῦ, ἔπειτα δ' ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ισχυροῦ βασιλέως Πώρου, τοῦ ὅποιου τὸ βασίλειον ἔκειτο ὑπεράνω τοῦ Ὅδασπους ποταμοῦ καὶ ἐζετείνετο μέχρι τοῦ Ὅδρατοῦ. Κατανικήσας δὲ τὸν Πῶρον ὁ Ἀλέξανδρος καὶ συλλαβὼν αὐτὸν αἰχμάλωτον προσηγέρθη πρὸς αὐτὸν φίλικῶς. Μάλιστα δέ, ἔπειδὴ ἡρώτησεν αὐτὸν «πῶς θέλεις νὰ σε μεταχειρισθῶ» καὶ ἔλαβεν ἀπόκρισιν «βασιλικῶς», ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον του καὶ ἔκτοτε εἶχεν αὐτὸν φίλον καὶ σύμμαχον πιστόν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασε μέχρι τοῦ Ὅφασιος ποταμοῦ (τῷ 326), προτιθέμενος νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἰνδικῆς.

§ 80. Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Περσίαν.
Θάνατος αὐτοῦ.

Φθάσας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν Ὅφασιν ποταμὸν καὶ προτιθέμενος νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἰνδικῆς εἶδεν ὅτι ὁ στρατός του εἶχε βαρυυθῆ πλέον καὶ δὲν εἶχε προθυμίαν νὰ προχωρήσῃ. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν. Ἄφ' οὖ λοιπὸν ἔκτισεν ἔκει παρὰ τὴν δυτικὴν ὅχθην τοῦ Ὅφασιος βαθμοὺς τῶν δώδεκα Ὁλυμπίων θεῶν ὡς ἔσχατον σημεῖον τῆς ἐκστρατείας του, ἐπειθέασθη μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν στόλον του καὶ κατέπλευσε τὸν Ὅδασπην, τὸν Ἀκεσίνην καὶ τὸν Ἰνδὸν ὑποτάσσων πάντας τοὺς παραποταμίους λαοὺς καὶ κτίζων πόλεις, λιμένας καὶ ναυπήγια. Μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ παρέδωκε τὸν στόλον εἰς τὸν ναύαρχὸν του Νέαρχον καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ καταπλεύσῃ εἰς Βασιλῶνα, ἐπανῆλθε κατὰ τὸν Φεδρουσάριον μῆνα τοῦ 324 ἔτους εἰς τὰ Σουσα, ἔνθα διένειμεν εἰς τοὺς στρατιώτας του τὰ πλούσια λάχφυρα. Ἐκεῖ δὲν Σουσοῖς, ἐπειδὴ οὐθελες νὰ συνδεθῇ ἀκόμη περισσότερον μετὰ τῶν ὑποταχθέντων

Περσῶν καὶ νὰ ἑνώσῃ καὶ συγχωνεύσῃ τὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ ἀσιατικὰ ετοιχεῖα, ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου Βαρσίνην. Τοῦτο δὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμιμήθησαν δύο οἵκουντα τῶν στρατηγῶν του καὶ φίλων του νυμφευθέντες παρθένους Περσίδας.

Ἐκ τῶν Σούσων ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη εἰς Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ δὲ ἀπέθανεν ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Ἡφαιστίων. Διὰ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του τούτου τοσαύτην λύπην ἦσθάνθη ὁ Ἀλέξανδρος, ὥστε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἀσιτος καὶ ἀφωνος πληγέον τοῦ νεκροῦ. Ἐντεύθεν δὲ ἀπῆλθεν εἰς Βαθυλῶνα, ἔνθα ἦλθον πρόσθεις ἐξ ἀπάστης σχεδόν τῆς οἰκουμένης, οἵτινες ἐκόμισαν εἰς αὐτὸν πλούσια δῶρα καὶ ἐστεφάνωσαν αὐτὸν διὰ τὰ κατορθώματά του. Ἄλλ' ἀτυχῶς, ἐνῷ εὑρίσκετο ἐν Βαθυλῶνι καὶ ἥρχισε νὰ ἐργάζηται δραστηρίως, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὸ ἀπέραντον κράτος του καὶ ἐπιχειρήσῃ νέας ἐκστρατείας, ἐνόσησεν ἔνεκα τῶν κακοπαθειῶν, τὰς ὅποιας ὑπέστη ἐν ταῖς τερατίαις ἐκστρατείαις του, καὶ ἀπέθανε τῷ 323 ἐν ἡλικίᾳ 33 ἐτῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐβασίλευσε δώδεκα ἔτη καὶ ὀκτὼ μῆνας, κατώρθωσε δὲ κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸν διάστημα τόσα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἔργα, ὅσα καὶ ὅποια οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν βασιλευσάντων. Ὡστε δικαίως ἡ Ἱστορία ὠνόμασεν αὐτὸν μέγαν.

§ 81. Διάδοχοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ο Ἀλέξανδρος, ὅτε ἦσθάνθη τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἔδωκε τὸν διακτύλιον του εἰς τὸν στρατηγὸν Περδίκκαν δεικνύων τοιούτοτρόπως τὴν πρὸς τὸν στρατηγὸν τοῦτον ἀγάπην του. Ἐρωτηθεὶς δέ, εἰς τίνα ἀφήνει τὴν βασιλείαν, εἶπεν «εἰς τὸν κράτιστον». Κατέλιπε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἀδελφὸν μὲν ἐτεροθαλῆ τὸν Ἀρριδαῖον, ὃστις ἦτο βλάχος καὶ ἀνίκανος νὰ ἀρξῃ, υἱὸν δὲ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου τὸν Ἡρακλέα, ἀκόμη δὲ τὴν σύζυγόν του Ῥωξάνην ἔγκυον, ἥτις μετὰ ἔνα μῆνα ἔτεκεν υἱόν, Ἀλέξανδρον ὄνομασθέντα. Ἐπειδὴ δὲ ἀποθνήσκων ὁ μέγας Ἀλέξανδρος δὲν ὥρισεν εἰς τίνα κατέλειπε τὴν βασιλείαν, οἱ δὲ Μακεδόνες δὲν ἤταν πρόθυμοι ν ἀποδεχθῶσιν οὕτε τὸν ἀνίκανον Ἀρριδαῖον οὔτε τὸν Ἡρακλέα, διότι ἐθεώρουν αὐτὸν νόθον, ὡς γόνον αἰχμαλώτου μητρός, ἥρχισε στάσις καὶ φιλονικία μεταξὺ τῶν στρατηγῶν περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἄλλα

τελευταῖον ὁμονοήσαντες οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν ἀνηγόρευ-
σαν διάδοχον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν Ἀρριδαῖον, τὸν ὑπερίον ὡνόμασαν
Φίλιππον, καὶ τὸ ἐκ τῆς Ρωξάνης τέκνον, ἢν ἔμελλε νὰ γεννηθῇ
ἄρρεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀρριδαῖος ἦτο ἀνίκανος, ὡς εἴπομεν, νὰ κυβερνᾷ,
κατέστη ἐπίτροπος αὐτοῦ ὁ Περδίκκας. Γενόμενος δὲ οὗτος ἐπίτροπος
διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους στρατηγοὺς τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου, αὐτὸς δὲ ἡρκέσθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ βασιλέως.
Ἐδώκε δὲ εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὸν Λεοννᾶτον
τὴν μικρὰν Φρυγίαν, εἰς τὸν Ἀντίγονον τὴν Παρμψύλιαν, τὴν Λυκίαν
καὶ τὴν μεγάλην Φρυγίαν, εἰς τὸν Μένανδρον τὴν Λυδίαν, εἰς τὸν Κάσ-
σανδρὸν τὸν πρεσβύτερον τὴν Καρίαν, εἰς τὸν Φιλώταν τὴν Κιλικίαν
καὶ εἰς τὸν Εύμενη τὴν Παρφαλαγονίαν, τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὸν
Πόντον. Ἐπειτα δέ, γενομένης δευτέρας διαιρέσεως, ἐδόθησαν εἰς
τὸν Πύθωνα ἡ Μηδία καὶ εἰς τὸν Σέλευκον ἡ Βασιλωνία. Τοιουτο-
τρόπως λοιπὸν διεμοιράσθησαν αἱ κυριώτεραι τῶν ἀνατολικῶν σα-
τραπειῶν εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου, αἱ δὲ μικροῦ λόγου
ἄξιαι κατελείφθησαν εἰς τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνους, τοὺς δόποίους εἶχε
διορίσῃ ὁ μ. Ἀλεξανδρος. Ἐν δὲ τῇ Εύρωπῃ ὁ μὲν Λυσίμαχος ἐλαβε
τὴν Θράκην μετὰ τῶν δυτικῶν παραλίων τοῦ Πόντου, ὁ δὲ Ἀντί-
πατρος ἐξηκολούθησε νὰ ἀρχῇ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.
Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς διανομῆς ταύτης πάντες οἱ φιλόδοξοι τοῦ Ἀ-
λεξάνδρου στρατηγοὶ ἵκανοποιήθησαν καὶ ἡσυχάσαν. Ἄλλος δὲ τοιούτης
αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ, διότι μετ' ὀλίγον μεταξὺ τῶν στρα-
τηγῶν τούτων ἐξερράγησαν φοιτεροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, καθ' οὓς
πλεῦστοι ἐκ τούτων ἐφονεύθησαν. Διήρκεσαν δὲ οἱ ἐμφύλιοι οὕτοι
πόλεμοι ἐπὶ 22 ἔτη, ἥτοι μέχρι τοῦ ἔτους 301 π. Χ., διότε διὰ
τῆς ἐν Ιψῷ γενομένης μάχης τὸ κράτος τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου διη-
ρέθη εἰς τέσσαρα βασίλεια, τὸ τῆς Αιγύπτου, τὸ τῆς Συρίας, τὸ
τῆς Θράκης καὶ τὸ τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

§ 82. Λαμιακὸς πόλεμος (323 π. Χ.).

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Μακεδονίας διατελοῦντες
δὲν περιέμενον ἄλλο τι εἰμὴ τὴν κατάλληλον εὔκαιρίαν, δπως λά-
θωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων καὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθε-
ρίαν των. Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου πλεῦσται

έλληνικαι πόλεις ύποκινούμεναι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ὑπερείδου ἔθεωρησαν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων καὶ ἀπέστειλαν κατ' αὐτῶν στρατὸν ἀποτελούμενον ἐκ 30,000 ἀνδρῶν καὶ ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Λεωσθένους (323 π.Χ.). Ὁδηγῶν δὲ ὁ Λεωσθένης τὸν στρατὸν τοῦτον κατὰ τῆς Μακεδονίας συναντᾷ ἐν Θερμοπύλαις τὸν Ἀντίπατρον, ἀγοντα στρατὸν ἐκ 13,000 πεζῶν καὶ 600 ἵππων, καὶ ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτοῦ νικᾷ καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ καταφύγῃ ἐντὸς τῆς ὁχυρᾶς Λαμίας, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ πόλεμος Λαμίακὸς ἐκλήθη. Ἄλλα, ἐν ᾧ ὁ συμμαχικὸς τῶν Ἑλλήνων στρατὸς ἐποιεῖρχει τὴν Λαμίαν καὶ εἰχε φέρη τὸν Ἀντίπατρον εἰς ἀμηχανίαν, φονεύεται αἴφνης ὁ γενναῖος Λεωσθένης πληγωθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου, πολλοὶ δὲ τῶν συμμάχων ἔφυγον. Καὶ ἀπεστάλη μὲν ἐγκαίρως ἐξ Ἀθηνῶν στρατηγὸς ἀντὶ τοῦ Λεωσθένους ὁ συνετός καὶ ἀνδρεῖος Ἀντίφιλος, ἀλλὰ ταχέως ἡναγκάσθη οὕτος νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας, διότι στρατὸς ἐξ 20,000 πεζῶν καὶ 2,000 ἵππων, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λεοννάτον ἤρχετο πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀντίπατρου. Λύσας δ' ὁ Ἀντίφιλος τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας διηηύθυνθη εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ Λεοννάτου νικᾷ καὶ φονεύει αὐτόν. Ἄλλ' ἡ νίκη αὗτη οὐδόλως ωφέλησε τοὺς Ἑλληνας, διότι ὁ Ἀντίπατρος, διστις εἰχεν ἐξέλθη τῆς Λαμίας, ἐνώπιας τὸν στρατὸν του μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λεοννάτου καὶ λαβὼν καὶ ἀλλας ἐπικουρίας ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν Κραννῶνι τῆς Θεσσαλίας (τῷ 322) καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀντίπατρος εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡνάγκασεν ἑκάστην πόλιν νὰ συνομολογήσῃ ἴδιαιτέρως εἰρήνην μετ' αὐτοῦ. Παρὸ δὲ τῶν Ἀθηναίων ἀπήγτησε νὰ δεχθῶσι μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν Μουνιχίᾳ, νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμά των, νὰ πληρώσωσι τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου, νὰ παραιτήσωσι τὴν Σάμον καὶ ἀλλας τινὰς νήσους καὶ τέλος νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τοὺς αἰτίους τοῦ πολέμου Ὑπερείδην καὶ Δημοσθένη. Καὶ ὁ μὲν Ὑπερείδης παρεδόθη καὶ ἐθανατώθη συληρῶς· ὁ δὲ Δημοσθένης προλαβὼν κατέψυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (νῦν Πόρῳ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἔνθα ἔπιε δηλητήριον καὶ ἀπέθανεν, ἵνα μὴ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἀντίπατρον.

§ 83. Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαικὴ συμπολιτεία. Ἄγις ὁ Δ^ρ
καὶ Κλεομένης ὁ Γ^ρ.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς ἡ Μακεδονία ἦτο ἵσχυρά, Ἑλληνικαὶ τινες πόλεις, διὰ νὰ διατηρῶσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἡσαν συνδεδεμέναι διὰ στενῆς συμμαχίας καὶ εἴχον ἀποτελέση συμπολιτείας. Τοιαῦται συμπολιτεῖαι ἦσαν δύο, ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαική.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία, ἥτις ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν, ἤρχισε νὰ διοργανώται καλλίτερον περὶ τὸ ἔτος 280 π. Χ. Ταύτης προστάτα εἰς στρατηγός, εἰς ἵππαρχος καὶ εἰς γραμματεύς, οἵτινες ἔζελέγοντα κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας· συνήρχοντο δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι κατ' ἔτος τακτικῶς μὲν ἐν Θέρμῳ, ἐκτάκτως δ' ἐν Ὑπάτῃ ἡ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἀπεφάσιζον περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Ἡ δὲ Ἀχαικὴ συμπολιτεία, ἥτις εἴχε συσταθῆ εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους ἀπετελεῖτο τὸ πάλαι ἐκ δώδεκα αὐτονόμων πόλεων, ὃν οἱ κάτοικοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς συνήρχοντο εἰς τὸν παρὰ τὸ Αἴγιον ναὸν τοῦ Διὸς Ὁμαρίου καὶ ἐκεῖ ἐτέλουν πανηγύρεις καὶ θυσίας, διέλυον τὰς ἀμοιβαίας ἔριδας καὶ ἐρρύθμιζον τὰ κοινὰ συμφέροντα. Ἡτο δὲ ἡ συμπολιτεία αὕτη μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς τρίτης π. Χ. ἐκατονταετηρίδος ἀσθενεστάτη, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἤρχισε νὰ διαλύηται, πόλεις δέ τινες ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τῆς συμπολιτείας κατελήφθησαν ὑπὸ μακεδονικῶν φρουρῶν. Τέλος δὲ βραδύτερον ἡ ἀρχαία ἐκείνη συμπολιτεία κατελύθη καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 281 π. Χ. ἐσχηματίσθη βαθμηδόν νέα Ἀχαικὴ συμπολιτεία, ἥτις ἀπετελέσθη ἐκ δέκα πόλεων. Τῆς συμπολιτείας ταύτης κατ' ἀρχὰς μὲν προστάντο δύο στρατηγοὶ καὶ εἰς γραμματεύς, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 254 εἰς μόνον στρατηγὸς ἐνιαύσιος, δεστις καὶ διηγήθην τὸ συνέδριον τῶν δημιουργῶν. Ἐκαλούντο δὲ δημιουργοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι, τοὺς ὅποιους ἔζελεγον αἱ δέκα τῆς συμπολιτείας πόλεις· οἱ δημιουργοὶ δὲ οὗτοι ἡσαν δέκα (εἰς ἕξ ἐκάστης πόλεως) καὶ συνεργόμενοι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ ἱππάρχου ἀπετέλουν συνέδριον δώδεκα ἀνδρῶν. Τοῦτο δὲ τὸ συνέδριον ἔργον εἶχε ν' ἀποφασίζῃ περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας· ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐπραγματοποιοῦντο, ἐὰν ἀπεδέχετο αὐτὰς καὶ ἡ κοινὴ σύνοδος. Αὕτη δὲ ἡ σύνοδος ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν πολιτῶν

τῶν διαφόρων πόλεων τῆς συμπολιτείας καὶ συνήρχετο δις τοῦ ἔτους εἰς Αἴγιον εἰς ἐκτάκτους δὲ περιστάσεις συνήρχετο καὶ ἐκτάκτως ὅχι μόνον εἰς Αἴγιον, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Τέλος δὲ ψυχὴ τῆς συμπολιτείας ταύτης ἐγένετο δὲ ἐτεῖ 245 π. Χ. κατὰ πρῶτον γενόμενος στρατηγὸς Ἀρχατος ὁ ἐκ Σικυώνος, δοτις ἐπὶ τριακονταετίαν ταχτικῶς σχεδόν ἐξελέγετο παρ' ἐνιαυτὸν στρατηγός. Οὗτος διὰ τῆς μεγάλης του δραστηριότητος ὅχι μόνον κατέστησε τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν ἴσχυράν, ἀλλὰ καὶ συνήνωσε μετ' αὐτῆς πλείστας πόλεις, ἀφ' οὗ ἐξεδίωξεν ἀπ' αὐτῶν τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς. Ἡ μόνη ἐπιθυμίᾳ τοῦ Ἀράτου ἦτο νὰ ἰδῃ τοὺς Πελοποννησίους ὅμοιοιοῦντας καὶ ἀποτελοῦντας ἐν σύστημα πολιτικόν, ἔχον τὰ αὐτὰ νόμιμα, τὰ αὐτὰ ἡθη καὶ τὰ αὐτὰ συμφέροντα. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ Ἀράτου ἐμπαταιώθη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῆς Λιτωλικῆς συμπολιτείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῆς Σπάρτης. Διετέλουν δὲ οἱ Σπαρτιάται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐν παραλυσίᾳ, διότι οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου δὲν διέσπαντο πλέον. Καὶ ἐπανέφερε μὲν τὴν Λυκούργειον νομοθεσίαν (τῷ 224) ὁ βασιλεὺς Ἄγιος Δ' καὶ ἀνεστήλωσεν αὐτὴν δὲ τοῦτον διαδεχθεὶς Κλεομένης ὁ Γ' (τῷ 235), δοτις καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν Σπάρτην νέαν ζωὴν, ἀλλ' ὑστερον αὐτὸς οὗτος ὁ Κλεομένης πρῶτον μὲν περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ ἐνίκησεν αὐτούς, ἔπειτα δὲ ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ Ἀχαιῶν ἐν τοῖς στενοῖς τῆς Σελλασίας τῆς Λακωνικῆς. Ἐνεκα δὲ τῆς ἥττης ταύτης ἡναγκάσθησαν οἱ Σπαρτιάται νὰ δεχθῶσιν ἐν Σπάρτη μακεδονικὴν φρουράν. Κατὰ τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ἀνεδείχθη τὰ μέγιστα δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Φιλοποίμην.

§ 84. Υποταγὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς ‘Ρωμαίους.

Αλωσίς τῆς Κορινθου ὑπὸ τῶν ‘Ρωμαίων.

Υποταγὴ τῆς ‘Ελλάδος εἰς τοὺς ‘Ρωμαίους.

Ἡ ἀντιζηλία τῶν συμπολιτειῶν ἔβλαψε δυστυχῶς τὰ μέγιστα τὴν Ελλάδα, διότι αἱ συμπολιτεῖαι αὐται, ἀντὶ νὰ ἐνώσωσι τὰς δυνάμεις των καὶ καταστήσωσι τὴν Ελλάδα ἴσχυράν, κατεστρέφοντο δι' ἐμφυλίων πολέμων. Τὴν ἀντιζηλίαν δὲ ταύτην τῶν δύο συμπολιτειῶν οὔτε ὁ Ἀρχατος οὔτε ὁ μετὰ τοῦτον ἐκλεγθεὶς στρατηγὸς τῆς

Αχαικής συμπολιτείας, ὁ ἔνδοξος δηλαδὴ Φιλοποίμην, κατώρθωσαν νὰ κατασθέσωσιν. Ἐν ῥιτοῖς ἐν τοιαύτῃ ἀνωμαλίᾳ εὐρίσκοντο τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, τὴν δὲ Μακεδονίαν ἔκυβερνων βασιλεῖς ἀπερίσκεπτοι, ἀνεφάνησαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐχθροὶ φοβεροί, οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες πρῶτον μὲν ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μακεδονίας, τὴν δόποιαν μετ' ἀλλεπαλλήλους πολέμους ὑπέταξαν τῷ 148 π. Χ., ἔπειτα δὲ διηγήθησαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Εἰσβαλόντες δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα συνῆψαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς (τῷ 147) πεισματώδη μάχην παρὰ τὴν Σκάρφειαν (πόλιν τῆς Λοκρίδος, ἡτις δὲν σώζεται σήμερον, διότι κατεστράφη ὑπὸ πλημμύρας). Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πλεῖστοι μὲν τῶν Ἀχαιῶν ἔπεισον, ὑπὲρ τοὺς χιλίους συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, ὁ δὲ στρατηγὸς αὐτῶν Κριτόλαος ἔγινεν ἀφαντος. Ἡτο δὲ κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων ὁ τὴν Μακεδονίαν ὑποτάξας Κοίντος Καικίλιος Μέτελλος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν Ἀχαιῶν τὴν στρατηγίαν αὐτῶν ἀνέλαβεν ὁ Δίαιος, ὃστις ὑποχωρήσας παρετάχθη εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ὁ δὲ Μέτελλος, ἀφ' οὗ διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Θήραις, ἤλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ προέτεινεν εἰρήνην ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ νὰ περιορισθῶσιν οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὰς κυρίως ἀχαικὰς πόλεις καὶ νὰ μὴ ζητῶσι νὰ περιλάβωσιν ἐν τῇ Ἀχαικῇ συμπολιτείᾳ καὶ ἀλλας πόλεις. Ἄλλ' αἱ προτάσεις αὗται τοῦ Μέτελλου ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Κορίνθῳ συνελθούσης νέας συνόδου τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων. Ἐν ῥίτῳ δὲ γίνοντο ταῦτα, φθάνει ἐξ Ἰταλίας (146) μετ' ἄλλου στρατοῦ ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Λεύκιος Μόρμυιος καὶ, ἀφ' οὗ ἀπέστειλε τὸν Μέτελλον εἰς τὴν Μακεδονίαν, συνάπτει ἐν Λευκοπέτρᾳ παρὰ τὴν Κόρινθον μάχην, καθ' ἣν κατετρόπωσε τοὺς Ἀχαιούς. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ μὲν Δίαιος ἀπελπισθεὶς ἔφυγεν εἰς Μεγαλόπολιν, ὅπου ηύτοκτόνησε πιῶν δηλητήριον, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του, διότι ἐφοβήθη μήπως αἰχμαλωτισθῇ αὕτη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· οἱ δὲ νικηθέντες Ἐλληνες κατέφυγον εἰς Κόρινθον, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν μετὰ τῶν πλείστων Κορινθίων κατέλιπον αὐτὴν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους τῆς Πελοποννήσου πόλεις. Ὁ δὲ ὁμὸς καὶ ἀγροτικὸς Μόρμυιος δρμήσας κατὰ τῆς Κορίνθου τοὺς μὲν ὀλίγους ἀνδρας, τοὺς δὲ πολιόρκους εῦρεν ἐν τῇ πόλει, ἐφόνευσε, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ἐξηνδράποδισε, τὰ δὲ λαμπράτατα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης μετεκόμισεν εἰς Ῥώμην καὶ τελευταῖον ἐπυρπόλησε τὴν

λαμπράν πόλιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ αἱ τέχναι τὰ μέγιστα εἶχον ἀναπτυχθῆ. Τοσοῦτον ἀπαίδευτος καὶ ἀγροτικὸς ἦτο ὁ ώμὸς Μόμυιος, ὃστε λέγεται ὅτι εἰς τοὺς μετακομίζοντας εἰς Ῥώμην τὰ ἀγάλματα καὶ λοιπὰ ἀριστοτεχνήματα τῆς Κορίνθου εἶπε· «προσέχετε νὰ μὴ θραύσητε αὐτά, διότι θὰ ὑποχρεωθῆτε νὰ κατασκευάσητε ἄλλα τοιαῦτα». Ἐνόμιζε δηλαδὴ ὁ ἀπαίδευτος οὗτος ἀνὴρ ὅτι τὰ ἀριστοτεχνήματα ταῦτα κατασκευάζονται μεθ' ὅσης εὐκολίας αἱ πλίνθοι ἢ οἱ κέραμοι.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμυιος περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον ἐκρήμνισε τὰ τείχη τῶν πόλεων ἔκεινων, αἴτινες ἔλαβον μέρος εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἀφώπλισε τοὺς κατοίκους. Ὁλίγον δ' ἐπειτα ἥλθον ἐκ Ῥώμης δέκα ἄνδρες ἀπεσταλμένοι πρὸς τακτοποίησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Πανταχοῦ τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα κατηργήθησαν καὶ ἡ ἔξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἀπασα κώφειλε τοῦ λοιποῦ νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς τὴν Ῥώμην. οὐδεὶς δὲ τῶν πλουσίων ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ἀκίνητον κτῆμα ἐκτὸς τῶν δρίων τῆς κατοικίας του. Ἀπασα δὲ ἡ Κορινθία ἔγινε κτήσις ῥωμαϊκή. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν της.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΚΤΗ

*Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων
μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ
κράτους (146 π. Χ.—476 μ. Χ.).*

§ 85. Οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς Κορίνθου δὲν κατέστη ἀμέσως ἐπαρχία ῥωμαϊκή. Αἱ διάφοροι αὐτῆς πολιτεῖαι διετήρησαν ἐλευθερίαν τινὰ καὶ αὐτονομίαν καὶ ἔθεωροῦντο ὡς σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων, ἐπλήρωνον δμως φόρον. Ὁλως δ' αὐτόνομοι εἶχον ἀφεθῆ αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Σπάρτη. Μόνη δὲ ἡ Κορινθία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς κατέστη δημοσία ῥωμαϊκὴ χώρα. Ἀλλά, ἀν καὶ διετήρησαν αὐτονομίαν τινὰ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, διετέλουν δμως ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς Ῥώμης καὶ οὐδὲν ἡδύναντο νὰ πράξωσιν ἄνευ τῆς θελήσεως αὐ-

τῆς. Τέλος κατὰ τὸ 20 π. Χ. ἔτος ἐπὶ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ἡ Ἑλλὰς κατέστη ἐπαρχία ῥωμαϊκὴ καὶ ωνομάσθη Ἀχαΐα· διφεῦτα δὲ ὑπὸ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου. Μόνον δὲ αἱ Ἀθήναι καὶ ἡ Σπάρτη διετήρησαν καὶ πάλιν τὸ δικαίωμα νὰ διοικῶνται κατὰ τοὺς ἴδιους νόμους καὶ ὑπὸ τῶν ἴδιων πολιτῶν. Ἀλλά, ἂν καὶ ὑπέταχθησαν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων ἦτο τοσαύτη, ὥστε ὁ Ἑλληνισμὸς ὅχι μόνον δὲν ἀπερροφήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ τούναντίον αὐτὸς ἐπέδρασεν εἰς τὰ ἥθη, τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας καὶ ἐν γένει εἰς τὸν βίον τῶν Ῥωμαίων. Κατὰ τὸ χρονικὸν ὅμως τοῦτο διάστημα τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας πλείστας πικρίας ἐδοκίμασαν πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς Ἐλλάδος· μόναι δὲ αἱ Ἀθήναι δὲν ὑπέστησαν πολλὰς θλίψεις, διότι τὰ περίφημα σχολεῖα της, τὰ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα της καὶ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της προσείλκυσαν τὰς συμπαθείας πολλῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ αἱ Ἀθήναι κατὰ τὸ ἔτος 86 π. Χ. ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων Σύλλα, διότι ἐτόλμησαν νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου, Μιθραδάτου τοῦ Π', διστις ἦτο φοβερώτατος ἐχθρὸς τῆς Ῥώμης. Τόσαι γιλιαδες ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν αἰμορχαρῶν στρατευμάτων τοῦ Σύλλα έσφαγγησαν ἐν Ἀθήναις, ὥστε τὸ αἷμα ποταμηθῆν ἔρρεεν ἀνὰ τὰς ὁδούς.

§ 86. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὅτε αὐτοκράτωρ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Αὔγουστος, ἐγεννήθη ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου. Ἄφ' οὗ δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἤχισαν νὰ κηρύξτωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη, πρῶτοι οἱ Ἑλληνες ὅχι μόνον ἐδέχθησαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδροῦ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶχε διαδοθῆ ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἀσίαν, ἐχρησίμευσε πρὸς συγγραφὴν τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων, ὡς καὶ πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ ἔνδοξοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν Ἑλληνες. Αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι συνεκροτήθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπισκόπων. Αἱ ἀπο-

φάσεις τῶν συνόδων ἐγράφησαν ἐλληνιστί. "Ωστε ὅχι δὲ λίγον συνετέλεσεν ὁ Ἐλληνισμὸς πρὸς ἑξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἐλλάς ὅχι μόνον ἐλευθέρα, ἀλλὰ καὶ ὑπόδουλος ὠφέλησε τὴν ἀνθρωπότητα.

§ 87. Οἱ Ἐλληνες ἐπὶ Νέρωνος.

Κατὰ τὸ ἔτος 54 μ.Χ. αὐτοκράτωρ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐγένετο ὁ ὄμβριος Νέρων, ὃστις πλεῖστα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης ἀφήρεσεν ἐκ τῆς Ἐλλάδος. Ἐλθὼν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος (τῷ 66 μ. Χ.) εἰς τὴν Ἐλλάδα μετέβη εἰς Ὀλυμπίαν καὶ μετασχών τῶν ἀγώνων ἐνίκησεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ ἔλαβε πλείστους στεφάνους. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν τιμῶν καὶ τῶν κολακειῶν τῶν Ἐλλήνων κατεγορητεύθη, ἐκήρυξε τοὺς Ἐλληνας ἐλευθέρους καὶ παντὸς φόρου ἀπηλλαγμένους. Αὕτη δὲ ἡ φαινομενικὴ ἐλευθερία τῶν Ἐλλήνων δὲν διήρκεσεν εἰμὴ περὶ τὰ πέντε ἔτη, διότι τῷ 70 μ. Χ. ἀφηρέθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους Οὐεσπασιανοῦ.

§ 88. Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες εὐεργετήσαντες τὴν Ἐλλάδα.—Ἡρόδος ὁ Ἀττικός.

Ἐκ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ὑπῆρξαν τινες, οἵτινες τὰ μέγιστα ἡγάπησαν καὶ εὐηργέτησαν τὴν Ἐλλάδα. Ἐκ τούτων ἄξιος πολλοῦ λόγου εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους 117 μέχρι τοῦ ἔτους 138 μ.Χ. βασιλεύσας Ἀδριανός, ὃστις εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἐλλάδος ἀνήγειρε διάφορα μνημεῖα. Ἐν Μεγάροις δηλαδὴ ἀνήγειρε ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος· ἐν Κορίνθῳ κατεσκεύασε λουτρὰ καὶ ἔφερεν ἐκ τῆς ἐν Στυμφαλίᾳ λίμνης ἀρθρονον ὄδωρ εἰς τὴν πόλιν· ἐν Μαντινείᾳ ἀνήγειρε ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἐν "Ἄσαις τῆς Φωκίδος ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος· Ἀλλά, ἀλλὰ καὶ τοσαύτην ἀγάπην ἐδείκνυε πρὸς πολλὰς ἐλληνικὰς πόλεις, ἐξαιρετικὴν ἀγάπην κατέδειξε πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὰς δροίας πεντάκις ἐπεσκέψθη καὶ ἔνθα ἐπὶ μακρότερου χρόνου διέτριβε ζῶν ὡς πολίτης Ἀθηναῖς. Τοιαύτας δ' εὐγενεῖς διαθέσεις εἶχεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ὡστε καὶ τοὺς πτωχοὺς διὰ μεγάλων χρηματικῶν δωρεῶν ἐβοήθησε καὶ τὴν πόλιν διὰ πλείστων ὁρμούματων ἐκόσμησεν. Ἰδρυσε δηλαδὴ ναὸν τῆς Ἡρας, ναὸν τοῦ Πανελληνίου

Διός, γυμνάσιον καὶ στοὰν μετὰ βιβλιοθήκης· ταύτης δὲ τῆς στοᾶς λείψανα εἶναι οἱ παρὰ τὴν νῦν παλαιὰν ἀγορὰν σωζόμενοι κίονες. Πρὸς τούτοις ἐπεράτωσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὄποιού τὰ θεμέλια εἶχον τεθῆ ἐπὶ Πεισιστράτου, κατεσκεύασε τὸ μέχρι σήμερον σωζόμενον ὑδραγωγεῖον καὶ τέλος παρὰ τὰ νοτιοανατολικὰ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Ἰλισσοῦ ἤγειρε νέαν πόλιν, ἡ ὄποια ὀνομάσθη πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐγωρίζετο ἀπὸ τῆς παλαιᾶς τοῦ Θησέως πόλεως διὰ τοῦ μέχρι τοῦδε σωζομένου ὅρου, ὁ ὄποιος κοινῶς καλεῖται «πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ».

Ωσκύτως δὲ ἀξιοί λόγου διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἴδιας τὰς Ἀθήνας παντοειδεῖς εὐεργεσίας των εἶναι καὶ οἱ αὐτοκράτορες Ἀντωνίνος ὁ εύσεβης καὶ Μάρκος Αὐρήλιος. Κατὰ τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους τὰ μέγιστα εὐηργέτησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἴδιας τὰς Ἀθήνας ὁ πλουσιώτατος Μαραθώνιος Ἡρόδης ὁ Ἀττικός, δοτις μυθώδη ποσὰ ἐδαπάνησε πρὸς κατασκευὴν πλείστων ἐν Ἀθήναις καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀρχιτεκτονικῶν ἀριστουργημάτων καὶ ἀλλων πολυκρίθμων κατασκευασμάτων. Οὕτος πρὸς τοῖς ἀλλοις ἀνήγειρεν ἐν Ἀθήναις κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως εἰς μνήμην τῆς ἀποθανούσης συζύγου του Ῥηγίλλης, τὸ περίφημον Ὡδεῖον, τοῦ ὄποιού τὰ ἔρείπια περισώζονται μέχρι σήμερον.

§ 89. Κωνσταντίνος ὁ μέγας.

Μεγάλην ἀνακούφισιν εὗρον οἱ Ἑλληνες ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. Κωνσταντίνος ὁ μέγας ἦτο νίος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς εύσεβοῦς Ἐλένης γεννηθεὶς ἐν Ναΐσσῃ (τῇ σημερινῇ Νίσσῃ). τῆς ἀνω Μοισίας τῷ 274 μ. Χ. Ἐγένετο δὲ αὐτοκράτωρ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ὁ Κωνσταντίνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (τῷ 306 μ. Χ.), ὃπότε αὐτοκράτορες τοῦ αὐτοῦ κράτους ἦσαν καὶ ἀλλοι πέντε. Ἀλλὰ πάντας τούτους κατώρθωσεν ὁ Κωνσταντίνος δλίγον κατ' ὀλίγον νὰ καταβάλῃ καὶ τοιουτοτρόπως ἀπὸ τοῦ ἔτους 324 ἔμεινε μονος αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους ὀνομασθεὶς διὰ τὰ κατορθώματά του μέγας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τινι ἐκστρατείᾳ του ἀναβλέψας πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶδε σταυρὸν ἐκ φωτὸς φέροντα τὰς λέξεις «ἐν τούτῳ νίκα», πάντοτε μετὰ ταῦτα ἐν ταῖς ἐκστρατείαις του ὡς

σημαίνεν τῶν στρατευμάτων του εἶχεν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ κεκοσμημένην διὰ χρυσῶν καὶ πολυτίμων λίθων, ἡτις δι' ἄγνωστον αἰτίαν ὠνομάσθη λάθαρον.

Αναλαβών ὁ Κωνσταντῖνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ ὅλου κράτους, πρῶτον μὲν ἀνεκήρυξεν ὡς ἐπικρατοῦσαν ἐν τῷ κράτει θρησκείαν τὸν Χριστιανισμόν, ἔπειτα δ' ἐξέδωκε διάφορα ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ διατάγματα. Ἐν ἕτει δὲ 325 συνεκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἢ ὅποια ἐκ 318 πατέρων ἀποτελουμένη κατέδίκασε τὸν αἱρετικὸν "Αρείον, ὅστις δὲν παρεδέχετο τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν τέλειον, ἀλλὰ δημιούργημα ἢ κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῇ Συνόδῳ δὲ ταύτη ὑπέρμαχος προστάτης τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν καὶ δεινὸς κατήγορος τοῦ Ἀρείου ὑπῆρξεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλεξανδρος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς σοφὸν σύμβουλον τὸν τότε ἱεροδιάκονον, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, Ἀθανάσιον τὸν μέγαν, ἥτοι τὸν ἄγιον ἔκεινον ἄνδρα, ὅστις ὑπῆρξε μέγας τῆς δρθοδοξίας προστάτης. Υπὸ τῆς συνόδου δὲ ταύτης συνετάχθησαν τὰ πρῶτα ἐπτὰ ἀρχθρα τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως.

Ο Κωνσταντῖνος, ἀφ' ὃτου ἐκηρύχθη ἐνθερμος προστάτης τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, εἰδεν ὅτι δὲν ἦδυνατο νὰ ἔχῃ καθέδραν του τὴν Ρώμην, ἥτις ἦτο καθέδρα τῆς εἰδωλολατρείας. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, ἐκεῖ δῆπου ἔκειτο τὸ Βυζάντιον, ἔκτισενάν τοῦ κράτους πρωτεύουσαν, τὴν ὅποιαν ὡχύρωσε διὰ τειχῶν καὶ ἐκαλλώπισε διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν. Ταύτης τὰ ἐγκαίνια ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς κατὰ τὸν Μάιον τοῦ ἔτους 330. Ὡνόμασε δὲ τὴν νέαν ταύτην πρωτεύουσαν Νέαν Ρωμην· οἱ δὲ κάτοικοι βραδύροιν ὠνόμασαν αὐτὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ολίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Κωνσταντῖνος ἐδέχθη τὸ ἄγιον βάπτισμα. Ἀπέθανε δὲ τῇ 21 Μαΐου τοῦ ἔτους 337. Ἐκτοτε δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐκάστου ἔτους ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τῆς θεοσεβεστάτης μητρός του Ἐλένης κατατάξασα ἀμφοτέρους ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀγίων.

§ 90. Οἱ μετὰ τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορες. Οἱ τρεῖς Ιεράρχαι.

Τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον ἀποθανόντα διεδέχθησαν οἱ τρεῖς υἱοί.

του Κωνστατίνος, Κώνστας καὶ Κωνστάντιος. Ἐκ τούτων οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἐφονεύθησαν ἐν ἐμφυλίοις ταραχαῖς, ὁ δὲ τρίτος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ ἔτους 361, ὅπότε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ μ. Κωνσταντίνου Φλάβιος Ἰουλιανὸς. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐγεννήθη ἐν Βυζαντίῳ, εἰχε μητρικὴν γλωσσαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἀνετράφη ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἐξεπιαδεύθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἡγάπησεν ὑπερβαλλόντως τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν, ἐξώμορσε μετὰ ταῦτα τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἡσπάσθη τὴν εἰδωλολατρείαν. Ἐνεκα τῆς αἰτίας ταύτης ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀποστάτης καὶ παραβάτης. Ἀπέθανε δὲ τῷ 363 ἐκ πληγῆς θανάτηφόρου, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐν ἐκστρατείᾳ τινὶ κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ Ἀσημος Ἰοβιανὸς καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Οὐκλεντινιανὸς ὁ Α', διτοις διήρεσε τὸ κράτος εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν· καὶ τῆς μὲν δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἔμεινεν αὐτὸς αὐτοκράτωρ, τῆς δὲ ἀνατολικῆς ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν ἀδελφὸν του Οὐάλεντα. Κατὰ τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους ἤκμασαν οἱ σοφοὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι καὶ μέγιστοι ἱεράρχαι Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

§ 61. Ἔρημωσις ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Γότθων. Θεοδόσιος ὁ μέγας.

Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Οὐάλης, οἱ Γότθοι (ἔθνος γερμανικὸν) εἰσβαλόντες εἰς τὸ κράτος του ἡρήμωσαν ἀνηλεῶς τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ ἐπὶ τέλους ἔν τινι μάχῃ, γενομένῃ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Ἀδρεανουπόλεως, ἐφόνευσαν καὶ αὐτὸν τὸν Οὐάλεντα (τῷ 378 μ. Χ.) Ταῦτα μαθὼν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους Γρατιανὸς, διτοις δὲ τῷ 375 μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Οὐάλεντινιανοῦ τοῦ Β' εἰχε διαδεχθῆ τὸν ἀποθκνόντα πατέρος του Οὐάλεντινιανόν, ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸν ἐξ Ἰσπανίας καταγόμενον στρατηγὸν Θεοδόσιον (τῷ 379).

Γενόμενος αὐτοκράτωρ ὁ Θεοδόσιος κατώρθωσεν ἀφ' ἐνὸς μὲν δι' ἐπιτυχῶν ἐκστρατειῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ συμβίβασμοῦ νὰ περιορίσῃ τοὺς Γότθους καὶ νὰ καταστείλῃ τὰς λεηλασίας αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ

ἀπηλλάγη ἀπὸ τῶν Γότθων, ἐπροστάτευσε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως τὸν Χριστιανισμόν. Κατεδίωξε δηλαδὴ τοὺς ἐν τῷ κράτει του εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς αἱρετικοὺς καὶ τέλος ἐν ἔτει 392 ἐδημοσίευσε νόμον, διὰ τοῦ ὄποιου κατήργησε τὴν εἰδωλολατρείαν. Ἐπὶ Θεοδοσίου δὲ συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινούπολει ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (τῷ 381), ἥτις 150 πατέρων ἀποτελουμένη, ἡ ὄποια προσέθηκεν εἰς τὸ σύμβολον τῆς Πίστεως τὰ τελευταῖα πέντε ἀρθρο. Τέλος ὁ Θεοδόσιος, ὅστις καὶ μέγας ὀνομάσθη διὰ τοῦ μέγαν ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ ζῆλον του κατώρθωσεν ἐν ἔτει 394 νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του καὶ τὸ δυτικὸν κράτος καὶ τοιουτοτρόπως νὰ γίνη μονάρχης τοῦ ὅλου κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὸ γενονός τοῦτο δὲν ἐπέζητεν εἰμὴ ἐν μόνον ἔτος. Ἀποθανὼν δὲ κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τοὺς δύο ἀνηλίκους υἱούς του Ὁνώριον καὶ Ἀρκάδιον. Καὶ εἰς μὲν τὸν Ὁνώριον ἀφῆκε τὴν δυτικὴν αὐτοκρατορίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην, εἰς δὲ τὸν Ἀρκάδιον τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν συνεστάθησαν δύο πάλιν ῥωμαϊκὰ κράτη.

§ 92. Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ ὁμοιοῦ κράτους.

Οτε ἐν ἔτει 476 μ. Χ. αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Ῥωμύλος Αὐγουστύλος, δ Γερμανὸς στρατηγὸς Ὁδόσακρος ὁδηγῶν στρατὸν ἀποτελούμενον ἐκ διαφόρων γερμανικῶν λαῶν ἐπέπεσε κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐξεθρόνισε τὸν Ῥωμύλον. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν κατελύθη τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὄποιον διήρκεσε 1230 ἔτη (754 π. Χ.—476 μ. Χ.). Ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπῶν αὐτοῦ ἴδρυθησαν πολλὰ κράτη ἐκ λαῶν μέχρι τοῦδε ἀγνώστων ἢ ἐλάχιστα ἐν τῷ πολιτισμῷ γνωστῶν, ἐκ τῶν ὄποιων ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ προήχθη ὁ νεώτερος πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης.

ΜΕΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

(476 — 1453 μ. Χ.).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Απὸ τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους
μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ἕπει τῶν Λατίνων (476—1204 μ. Χ.).

§ 93. Σχηματισμὸς τῆς Ἐλληνικῆς ἢ Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὄποιον περιελάμβανε καὶ τὴν κυρίως Ἐλλάδα ἐξηκολούθει νἀναπτύσσηται, τὴν δ' ἀνάπτυξίν του ὕφειλεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, τὸ ὄποιον ἐπρώτευε καὶ ἐπεκράτει ἐν αὐτῷ. "Ἐνεκα δὲ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπικρατήσεως τοῦ Ἐλληνισμοῦ βαθυηδὸν καὶ κατ' ὅλιγον τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο κράτος ἐγένετο κράτος καθαρῶς ἑλληνικόν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐσχηματίσθη ἡ Ἐλληνικὴ ἢ Βυζαντιακὴ αὐτοκρατορία, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ καὶ χριστιανικὴ Κωνσταντινούπολις.

§ 94. Ἰουστινιανός.

Ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἐλληνικῆς ἢ Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας πολλοὶ ὑπῆρξαν ἀνδέξιοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ διέπραξαν πολλὰ κατορθώματα. Εἰς δὲ ἐκ τῶν πολλοῦ λόγων ἀξίων αὐτοκρατόρων ὑπῆρξεν ὁ Ἰουστινιανός. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγεννήθη ἐν Ταυρησίῳ τῆς Δαρδανίας τῷ 482 μ. Χ., ἀνῆλθε δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ 527 διαδεχθεὶς τὸν θεῖόν του Ἰουστῖνον. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς 38 ἐν ὅλῳ ἔτη (527—565) καὶ ἀνεδείχθη εἰς ἐκ τῶν λαμπροτέ-

ρων αὐτοκρατόρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, διότι ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν του καὶ ἐσωτερικῶς δι' ἔργων εἰρήνης καὶ ἐξωτερικῶς διὰ πολλῶν κατορθωμάτων. Διέπραξε δὲ τοσαῦτα ἔργα καὶ κατορθώματα, πρῶτον μὲν διότι αὐτὸς οὗτος ἦτο ἀνὴρ ἔχων θέλησιν, δεύτερον δὲ διότι ηύτυχησε νὰ ἔχῃ ὡς συνεργοὺς ἄνδρας ἵκανωτάτους, ἦτοι τὸν νομοδιδάσκαλον Τριβωνιανὸν καὶ τοὺς ἐξόχους στρατηγοὺς Βελισσάριον καὶ Ναρσῆν. Καὶ διὰ μὲν τοῦ Τριβωνιανοῦ καὶ ἀλλωι τινῶν νομοθετῶν συνέταξε μέγα νομοθετικὸν σύστημα, τὸ ὅποιον λέγεται «Σῶμα πολιτικοῦ δικαίου» καὶ εἶναι ἡ βάσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζονται πᾶσαι αἱ νομοθεσίαι τῶν γεωτέρων ἐθνῶν. Διὰ δὲ τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Βελισσαρίου κατώρθωσε νὰ κατατροπώσῃ τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Βαγδήλους καὶ τοὺς κατέχοντας τὴν Ἰταλίαν Ὀστρογότθους (ἀνατολικοὺς Γότθους) καὶ ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας, τοὺς Ούγους καὶ ἄλλους Βαρβάρους λαούς. Διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐξόχου στρατηγοῦ Ναρσῆν κατώρθωσε νὰ κατατροπώσῃ καὶ πάλιν τοὺς Ὀστρογότθους, οἱ ὁποῖοι εἶχον κυριεύση ἐκ νέου τὴν Ἰταλίαν. Εἰς δὲ ὡς σύμβουλον εἶχεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν σύζυγόν του Θεοδώρων, ἡ ὁποία, ἀν καὶ κατήγετο ἐξ εὐτελοῦς οἰκου, ἀνεδείχθη ἀξία αὐτοκράτειρα καὶ ἡδυνήθη διὰ τῆς συνέσεως της νὰ σώσῃ καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνδρός της ἐπὶ τῆς στάσεως τῆς ὀνομαζομένης «νίκα».

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει δύο φατρίαι, ἡ τῶν Πράσινων καὶ ἡ τῶν Βενέτων, αἵτινες ἔλασσον τὰ δύοματα ταῦτα ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ ἴματισμοῦ τῶν εἰς τὰς ἀρματοδρομίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡγιεύοντας, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανον μέρος δύο ἀρματα. Καὶ Πράσινοι μὲν ἐλέγοντο ἐκεῖνοι, οἵτινες εἰς τὰς ἀρματοδρομίας ταύτας ἤσαν ὑπὲρ τοῦ ἀρματος ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ὁ ἡνίοχος ἐφόρει πράσινα ἐνδύματα, Βένετοι δὲ (κυργοί) ἐλέγοντο ἐκεῖνοι, οἵτινες ἤσαν ὑπὲρ τοῦ ἀρματος ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ὁ ἡνίοχος ἐφόρει κυκνᾶ ἐνδύματα. Ἐκ τούτων οἱ μὲν Βένετοι ἤσαν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ δὲ Πράσινοι ἤσαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ διὰ τοῦτο κατεδιώκοντο ὑπὸ τῶν Βενέτων. Στενοχωρούμενοι οἱ Πράσινοι ἐκ τῶν καταδιώξεων, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν Βενέτων, ἐζήτησαν ἡμέραν τινὰ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ὅχι μόνον δεν ἐπροστάτευσεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπέπεμψεν. Ἐνεκκ τούτου λοιπὸν ὀργισθέντες οὗτοι ἐπέπεστον μηνιωδῶς κατὰ τῶν Βενέτων. Τοισαυτορόπως ἐξερράγη ἀλη-

θῆς ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ωνομάσθη στάσις τοῦ «νίκα», διότι οἱ στασιασταὶ εἶχον ὡς σύνθημα τὴν λέξιν «νίκα». Καὶ ἔσπευσε μὲν ἀμέσως ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ λάβῃ ὅλα τὰ δραστήρια μέτροι πρὸς περιστολὴν τῆς στάσεως, ἀλλ᾽ οὐδὲν κατώρθωσε· μάλιστα δὲ παραδόξως εἰδεν, ὅτι κι δύο φατρίαι συνεμάχησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα ἄλλον, τὸν Υπάτιον. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρόσκομενος ὁ Ἰουστινιανὸς ἐμελέτα νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του φεύγων εἰς Ἀσίαν. Ἄλλ᾽ ἡ σύζυγός του Θεοδώρη κατώρθωσε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ὑποδείξασα εἰς αὐτὸν ὅτι καλλίτερον ἦτο ν' ἀποθάνῃ αὐτοκράτωρ παρὰ νὰ ζήσῃ ἐν ἀσημότητι. Μετὰ δὲ ταῦτα κατώρθωσεν κύτη πανούργως νὰ κινήσῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος συμπάθειαν τῶν Βενέτων καὶ τοιουτοτρόπως ἐχώρισεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Πρασίνων. Ἄφ' οὗ δὲ κατώρθωσθη τοῦτο, ὁ γενναῖος στρατηγὸς Βελισσάριος δρμήσας μετὰ τρισγιλίων στρατιωτῶν κατὰ τῶν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ συγνηθροισμένων Πρασίνων ἐφόνευσε τριακοντακισχιλίους ἐξ αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως ἔλαβε τέλος ἡ αἰματηρὴ αὕτη στάσις.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατασκευασθέντα εἰς τὸ κράτος κτίρια, ἦτοι φρούρια, διγυρώματα, ὑδραγωγεῖα, γέφυραι, νοσοκομεῖα, ναοὶ καὶ λοιπά, ἥσαν ἀναρίθμητα. Μόνον ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινοπόλει ὡροδομησεν εἴκοσι καὶ πέντε ναοὺς καὶ μεταξὺ τούτων τὸν περίβλεπτον γκὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὄποιου εἰργάσθησαν ἐπὶ ἐξ σχεδὸν ἔτη ἀδιακόπως δεκακισχίλιοι ἐργάται καὶ ἐδηπανήθησαν ὑπὲρ τὰ τριακόσια ἑκατομμύρια δραχμῶν. Τέλος ὁ Ἰουστινιανός, ἐπειδὴ ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης ἦτο γνωστὴ μόνον ἐν τῇ Σινικῇ, οἱ δὲ Σίναι διετήρουν αὐτὴν μυστικὴν καὶ δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἔξαγωγὴν ωδὴν μεταξισκωλήκων, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σινικὴν δύο εὐφυεῖς μοναχούς, ὅπως μάθωσι τὴν κατασκευὴν τῆς μετάξης. Μεταβάντες δ' οὗτοι ἐκεῖ καὶ μαθήντες τὸν μυστικὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τῆς μετάξης κατώρθωσαν γὰρ μεταφέρωσι κρυφίως εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς τῶν κοίλων βακτηριῶν των φάρ μεταξισκωλήκων. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς εὐφυίας τῶν δύο ἐκείνων μοναχῶν ἴδρυσε τὰ πρῶτα ἐν Εὐρώπῃ μεταξιουργεῖα καὶ διέδωκε τὸ πολύτιμον τοῦτο προϊόν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Ἄλλα, ἂν καὶ τοιοῦτος αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ Ἰουστινιανός, ἐν τούτοις ἐδοκίμασεν ὅχι διλίγχις πικρίας, διότι ἐνῷ ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν ἀνέγερσιν φρουρίων καὶ διγυρώματων καὶ διὰ παντὸς τρόπου προσεπάθει νὰ καταστήσῃ

τοὺς ὑπηκόους του εὐδαιμοναῖς, ἐνέσκηψεν εἰς τὸ κράτος του τρομερὸς λοιμός, ὃστις ἔξωλόθρευσε πλείστους ἀνθρώπους· ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδὶ ἐκτὸς του λοιμοῦ ἐπῆλθε καὶ ἄλλο ὀλέθριον δυστύχημα. "Εγινε δηλαδὴ φοβερὸς σεισμός, ὅπο τοῦ ὅποιου ἀκτῷ μεγάλῃ πόλεις, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἡ Χαρώνεια, ἡ Ναύπακτος, ἡ Κόρινθος καὶ καὶ Πάτραι, καὶ πλεῖστα γωρία ἐκ θεμελίων σχεδὸν ἀνετράπησαν, ἀπειράριθμοι δὲ τῶν κατοίκων ὅπο τὰ ἐρείπια αὐτῶν ἐτάφησαν.

§ 93. Ἡράκλειος.

Μετὰ τὸν Ἰουστινικὸν ἀξιος λόγου αὐτοκράτωρ εἶναι ὁ Ἡράκλειος, ὃστις ἐγεννήθη ἐν Καππαδοκίᾳ, τῷ 575 μ. Χ. ἐκ γονέων ἐπιφανῶν, ἀνήλθε δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ 610 διαδεχθεὶς τὸν ὅπο τοῦ λαοῦ θανατωθέντα ἀνάξιον αὐτοκράτορα Φωκᾶν. Ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἀνήρ σώφρων καὶ γενναῖος, ὃτε δ' ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, εὗρε τὸ κράτος εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἔνεκκ τῆς ακκῆς διοικήσεως του προκατόχου του Φωκᾶ. Διὰ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ δραστηριότητος εἰργάσθη γ' ἀνορθώσῃ τὰ οἰκονομικὰ του κράτους, γὰρ διοργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ νὰ ὑποθάλῃ αὐτὸν εἰς πειθαρχίαν. Ἄφ' οὖν κατώρθωσε ταῦτα, πρῶτον μὲν συνεψιλιώθη μετὰ τῶν Σλαύων παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς ἀκτεταχμένας ἐντεῦθεν του "Ιστρου γάρας, δεύτερον δὲ (τῷ 620) συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τους λεηλατοῦντας τὴν Μυσίαν Ἀβάρους (λαὸν Ταταρικῆς καταγωγῆς). Μετὰ δὲ ταῦτα ἔξεστράτευσε κατὰ τῶν Περσῶν καὶ μετὰ ἥρωικοὺς ἀγῶνας διαρκέσαντας ἐπὶ ἔξ ἔτη ἀνέκτησε τὰς ὑπ' αὐτῶν ἀφιερεῖσας γάρας του κράτους του, ἀλόγη δὲ καὶ τὸν τύμιον Σταυρόν, τὸν ὅποιον εἶχον λάβηρι οἱ Πέρσαι, ὃτε ἐκυρίευσαν τὴν Ιερουσαλήμ. Τῇ δὲ 14 Σεπτεμβρίου του ἔτους 629 μετὰ λαμπρᾶς τελετῆς ἀνύψωσε τὸν Σταυρὸν ἐν Ιερουσαλήμ, ὅπότε καὶ ὁ λάζος καὶ ὁ στρατὸς ἐγονυπέτησε πρὸ αὐτοῦ. Τὸ γεγονός τουτο ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τῇ 14 Σεπτεμβρίου.

"Οτε ὁ Ἡράκλειος εύρισκετο ἐν Περσίᾳ, οἱ Ἀβάροι συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Περσῶν ὥρμησαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτήν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγύθυνον κατὰ τὴν ἀπουσίαν του αὐτοκράτορος ἀνδρες ἵκανοι, ἦτοι ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βῶνος, οἵτινες ἐνεθάρρυναν τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει λαὸν ἐμπνεύσαντες εἰς αὐτὸν τὴν πεποί-

θησιν; ὅτι ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῆς Θεοτόκου. Ηραγγυατικῶς δὲ πάντες οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, διότι εἶχον τὴν πεποίθησιν ταῦτην, ἀπέκρουσαν τοὺς Ἀβάρους γενναίως καὶ ἔσωσαν τὴν πόλιν. Ἔκτοτε πρὸς δήλωσιν κίνηταις πρὸς τὴν Θεοτόκον εὐγνωμοσύνης καθιερώθη ἡ τοῦ Ἀκαθίστου Γυμνου ἀκολουθία, ἥτις μέχρι σήμερον τελεῖται ὑφ' ἡμῶν τὴν ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς τῆς πέμπτης ἑδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαράκοστῆς¹. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν δὲ ταύτην ψάλλεται πρὸς τιμὴν τῆς λυτρωσάστης τὴν Κωνσταντινούπολιν Θεοτόκου ὁ ἔξτης ὕμνος.

Τῇ ὑπεριμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὧς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοὶ ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε.
'Αλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω Σου χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε.

Οἱ Ἡράκλειοι ἀπέθανεν ἐν ἔτει 641 βασιλεύσας ἐτη τριάκοντα καὶ ἔν.

§ 96. Κωνσταντεῖος Δ' ὁ Πιωγωνᾶτος.

Ἐπὶ τῶν γρόνων τοῦ Ἡράκλειου ἀγεφάνη ἐν Ἀραβίᾳ ἴδρυτης νέκς θρησκείας ὁ Μωάμεθ, ὅστις κατώρθωσε γ' ἀναγνωρισθῆν ὑπὸ τῶν Ἀράβων προφήτης τοῦ Θεοῦ καὶ γίνη κυρίαρχος τῆς Ἀραβίας. Τούτου οἱ διάδοχοι κατέκτησαν τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ δλον τὸ περσικὸν κράτος, ἐπὶ τέλους δὲ ἐπῆλθον καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐποιεῖσαν αὐτὴν ἐπὶ ἐπτά ἔτη (672—679). Ἀλλ' εὗτοι γένοις κατοράτωρ ἦτο ὁ γεννητίος Κωνσταντεῖος Δ' ὁ Πιωγωνᾶτος, ὅστις κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν μεταχειρισθεὶς κατὰ τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ τῶν Ἀράβων τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκ Συρίας Ἐλληνος Καλλινίκου ἐφευρεθὲν ὑγρὸν ἢ Ἐλληνικὸν πῦρ, τὸ ὄποιον ἔκπιε καὶ ἐντὸς τοῦ ὅδατος. Τοῦ πυρὸς δὲ τούτου τὴν φύσιν ἀγνοοῦμεν, διότι ἡ κατασκευὴ του ἐτηρήθη μυστική.

1 Κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς ψάλλεται ὁ δρθρὸς τοῦ Σαββάτου. "Ωστε ἀκριβῶς δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ὁ Ἀκάθιστος Γυμνος ψάλλεται κατὰ τὸν δρθρὸν τοῦ Σαββάτου.

Κωνσταντίνος δ' Δ' ἐπεκλήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ Πιωγωνᾶτος, διότι, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔκ τινης ἀγὰ τὴν Σικελίαν ἐκστρατείας του, ἔφερε μακρὸν πώγωνα, ἀπέθανε δ' ἐν ἔτει 685 εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν βασιλεύσας 17 ἔτη (668—685).

§ 97. Εἰκονομάχοις αὐτοκράτορες. Εἰρήνη. Νεκηφόροις δὲ Α'.

Μετὰ τὸν Κωνσταντίνον τὸν Πιωγωνᾶτον ἄξιος μνείας αὐτοκράτωρ εἶναι Λέων Γ' δὲ "Ισαυρος, ὅστις κατέγετο ἐκ τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ισαυρίας. Ο αὐτοκράτωρ οὗτος ἐβασίλευσεν 24 ἔτη (717—641), εἶναι δὲ ἄξιος πολλοῦ λόγου, πρῶτον μὲν διότι ἔσωσε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῶν Ἀράβων, οἱ δοποῖοι δευτέρων φορὸν ἐπολιόρκησαν αὐτὴν (τῷ 718), δεύτερον δὲ διότι προήγαγε τὸ κράτος του διὰ νόμων ἀρίστων. Ἀλλά, καὶ ἦτο τοιοῦτος, ἀνεμίχθη μετὰ ταῦτα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν ἀγίων εἰκόνων, διότι ἐθεώρει αὐτὴν ως εἰδωλολατρείαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλειστοι μὲν τῶν ὑπηκόων του ἐθεώρησαν ως ἀντιχριστιανικὴν τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην, ὀλίγοι δὲ ἀπεδέχθησαν αὐτὴν ως ὀρθήν, διηρέθησαν οἱ χριστιανοὶ εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, ἥτοι εἰς εἰκονολάτρας καὶ εἰκονομάχους. Τοιουτούρπως καθ' ὅλον τὸ κράτος ἐπεκράτει φοβερὰ θρησκευτικὴ ἔρις, ἥτις ἐγένετο παραίτιος πολλῶν κακῶν.

Λέοντας τὸν Γ' ἀποθανόντα τῷ 741 διεδέχθη ὁ ὥσαύτως εἰκονομάχος υἱός του Κωνσταντίνος δὲ Ε', ὅστις κατεδίωξε τοὺς εἰκονολάτρας, κατέργησε πλεῖστα μοναστήρια καὶ ἀφήρεσε τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἀπὸ τῶν μοναχῶν καὶ ἀνέθηκεν αὐτὴν εἰς διδασκάλους λαϊκούς. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα οἱ εἰκονολάτραι καὶ μοναχοὶ ἐκδικούμενοι ὠνόμασαν αὐτὸν Κοπρώνυμον λέγοντες διτι ἀπέδοσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, διότι, ὅτε ἐβαπτίζετο, ἐμόλυνε τὴν κολυμβήθραν. Ἐν τούτοις Κωνσταντίνος δὲ Ε' ὑπῆρξε γενναῖος καὶ δραστήριος αὐτοκράτωρ, διότι ἐπολέμησε γενναίως καὶ πρὸς τοὺς "Αραβῖς καὶ τοὺς Βουλγάρους. Εἶναι δὲ οἱ Βούλγαροι ἔθνος σκυθικὸν καὶ ἔλαχον τὰ ὄνομα τοῦτο, διότι κατέκουν ἐν ἀρχῇ περὶ τὸν Βόλγαν ποταμόν, τὸν δοποῖον οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμαζον Βούλγαν. Κατέλα-

δον δὲ μετὰ ταῦτα οἱ Βουλγάροι τὴν έօρείαν Θρέξιην, ἥτις ἀπὸ τούτων ὠνομάζεται Βουλγαρία.

Κωνσταντίνον τὸν Ε' ἀποθανόντα τῷ 775 διεδέχθη ὁ οὐρανὸς τοῦ Λέων ὁ Δ', ὅστις ἡτο ἐπίσης εἰκονομάχος. Ἀποθνήσαντος δὲ αὐτοῦ ἀφῆκε διάδοχον ἀνὴρικον τὸν οὐρανὸν τοῦ Κωνσταντίνου τὸν σ', ὅστις ἐβοσιλευσεν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρός του Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας. Αὕτη δὲ συγκροτήσασα ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικὴν Σύνοδον (τῷ 787) ἐπανήγαγε τὴν προσκύνησιν τῶν ἀγίων εἰκόνων· βραδύτερον δὲ (τῷ 797), ἀφ' οὗ ἐδολοφογήθη ὁ οὐρανὸς της, ἐγένετο αὐτοκράτειρα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναβέσσα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπεθύμησε νῦν ἔνωση τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν κράτος καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτησε σύζυγον Κάρολον τὸν μέγαν, βασιλέα τῶν Φράγκων, ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λέσβον (802), ὅπου μετὰ ἐν ἔτος ἀπέθανεν, ἐξελέγηθη δὲ ἀντ' αὐτῆς αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ὁ Α', ὅστις ἐν ταῖς ἐκστρατείαις του ὑπῆρξεν ἀτυχής, διότι καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐνικήθη. Τέλος δὲ ὁ Νικηφόρος κατὰ τῶν Βουλγάρων μαχόμενος ἐφογεύθη (τῷ 811), ὁ δὲ ἄγριος τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς Κροῦμπος ἐν τῇ βαρβαρότητί του ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου καὶ μετεπείσασε τὸ κοκκίνον εἰς ποτήριον, διὰ τοῦ ὃποίου ἐπινεύσιν οἶνον.

§ 98. Νέοι εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες. Θεοδώρα. Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μετὰ τὸν Νικηφόρον τὸν Α' ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας Μιχαὴλ ὁ Α' καὶ μετὰ τοῦτον Λέων ὁ Ε' (831), ὅστις κατήργησε τὴν προσκύνησιν τῶν ἀγίων εἰκόνων. Τοιουτορέπως ἐπὶ Λέοντος Ε' νέας θρησκευτικοὶ ἔριδες ἡροισκαν πάλιν μεταξὺ εἰκονομάχων καὶ εἰκονολατρῶν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ εἰκονομάχος Μιχαὴλ ὁ Β' (820), καὶ μετά τοῦτον ὁ ὡσκύτως εἰκονομάχος Θεόφιλος (829), ὅστις ἔλαβε σύζυγον τὴν χροντὴν Θεοδώραν. Αὕτη δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἀναλαβοῦσα τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου οὐρανοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γ' συνεκάλεσε Σύνοδον καὶ ἐπανήγαγε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων (τῷ 842). Τὸ γεγονός τοῦτο ἔορτάζει ἡ ὀρθόδοξος

ήμδην Ἐκκλησία τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαράκοστῆς, αὔτη δὲ ἡ Κυριακὴ καλεῖται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

**§ 99. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών. Λέων Σ' ὁ Σοφός.
Κωνσταντῖνος ὁ Ζ'. Τρωμανὸς ὁ Β'.**

Ἐν ἔτει 867 αὐτοκράτωρ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐγένετο Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, ὃστις εἶναι ὁ πρῶτος γυνήσιος Ἐλλην αὐτοκράτωρ. Κατώρθωσε δ' ὁ Βασίλειος νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀφ' οὗ ἐδολοφόνησε τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Γ', υἱὸν τοῦ Θεοφίλου καὶ τῆς Θεοδώρας. Ἀλλά, ἐν καὶ ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου διὰ κακουργίας, ἐκυβέρνησεν ὅμως τοσοῦτον συνετῶς, ὃστε θεωρεῖται ὡς εὐεργέτης τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἀνέπτυξε τὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις, κατετρόπωσε τοὺς "Αραβίας ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν γένει διέποιξε πλεῖστα κατορθώματα. Πρῶτος δ' αὐτὸς ὥρισε νὰ γράφωνται πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀντὶ τῆς λατινικῆς, εἰς ḥν ἐγράφοντο, καὶ διέταξε τὴν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ γέναν συλλογὴν τῶν γόμων.

Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος εἰσῆχθη καὶ διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τοὺς Σλαύους, οἵτινες εἶχον καταλάβη τὰς ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Δουναβίου χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους δύο μοναχοί, ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, μετεβησαν εἰς Βουλγαρίαν, ἵστις ἡγεμὼν ἦτο ὁ Βόγορις, καὶ ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμόν. Ἀφ' οὗ δ' ἐβαπτίσθη ὁ Βόγορις, ὁ ιερὸς Φότιος ἀπέστειλεν εἰς Βουλγαρίαν ιερεῖς, οἵτινες ἐρρύμισαν τὰ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας. Τότε δὲ καὶ ὁ πάπας Νικόλαος θέλων νὰ ὑποτάξῃ τὸν Βουλγαρικὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τὴν παπικὴν ἀρχὴν ἀπέστειλε καὶ αὐτὸς ιερεῖς, τῶν ὄποιων ὅμως τὰς ἐνεργείας ἐμπατάιωσεν ὁ ιερὸς Φότιος.

Τὸν Βασίλειον, ἀποθηκάντα τῷ 886, διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων Σ', ὁ ἐπικληθεὶς σοφός, ὃστις ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ ἔτους 912. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου οἱ "Αραβεῖς κατέλαβον πολλὰς νήσους καὶ μάλιστα προυχώρησαν μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὕτος δ' ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων,

ἡνιαγκασθη ὥτε ἀπονείμη εἰς τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Συμεῶνα τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.

Λέοντα τὸν σοφόν, ἀποθανόντα τῷ 912, διεδέχθη ὁ υἱός του Κωνσταντῖνος ὁ Ζ', ὃστις ὠνομάσθη πορφυρογένυντος, διύτι ἐγεννήθη, διότε ἐβασίλευεν ὁ πατέρας του. Ο αὐτοκράτωρ οὗτος ἐδικάνει τὸν κακόν του εἰς ἀναγγώσεις, μουσουργίας καὶ ζωγραφίας καὶ ἐγκατέλιπε τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν πενθερόν του Τρωμαγὸν τὸν Α', τὸν ἐπονομασθέντα Λεκαπηνόγα, τὸν ὄποιον ἐπὶ εἰκόσι καὶ ἔξι ἔτη εἶχε συμβασιλέα, καὶ εἰς τοὺς υἱούς τοῦ Τρωμανοῦ. Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας "Ολγα, χήρα τοῦ Ἰγάρ, ἐλθοῦσα εἰς Κωνσταντίνουπολιν (τῷ 955), ἐβαπτίσθη καὶ ὠνομάσθη Ἐλένη. Ἐκτοτε δὲ ἦρχισε νὰ διαδιδεται ζωηρότατα ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Ρωσίᾳ.

Μετὰ τὸν Κωνσταντίνον τὸν Ζ' ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ υἱός του Τρωμαγὸς ὁ Β' (959), ὃστις ηὗτού ήτο εἴγη στρατηγούς καλούς, ιδίως δὲ τὸν ἔζοχον Νικηφόρον Φωκᾶν.

§ 100. Νικηφόρος Φωκᾶς.

Ο Νικηφόρος Φωκᾶς ἐγεννήθη ἐν ἔτει 912 ἐκ γονέων ἐπιφανῶν. Ἡτο συνετός καὶ ἀνδρεῖος καὶ διὰ τὰ προτερήματά του ταῦτα διωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογενῆτου στρατηγὸς καὶ ἐξηκολούθει γὰρ εἶναι τοιοῦτος καὶ ἐπὶ τοῦ Τρωμαγοῦ τοῦ Β'. Πρώτη ἐκ τῶν μεγάλων πράξεων αὐτοῦ εἶναι ἡ εἰς Κρήτην ἐκστρατεία του. Τὴν ἑλληνικωτάτην δηλαδὴ ταύτην γῆσον κατεῖχον ἀπὸ τοῦ ἔτους 823 οἱ "Αραβες. Κατὰ τῶν Ἀράβων δὲ τούτων ἐπελθὼν ὁ Νικηφόρος μετὰ πολυαριθμού στόλου καὶ στρατοῦ κατετρόπωσεν αὐτούς. Μετὰ δὲ τὸ κατόρθωμά του τοῦτο διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς ἐν τῇ γῆσφ Μωαμεθινούς καὶ ἐπανήγιθε θριαμβευτικῶς εἰς Κωνσταντίνουπολιν ἔγωγε πολλούς αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν ὄποιών καὶ τὸν ἐμύρην τῆς Κρήτης Ἀεδούλ-Αζίζ (961). Ολίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐξεστράτευσε μετὰ διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἀράβων καὶ ἐκυρίευσεν ἐξήκοντα φρούρια αὐτῶν, ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κωνσταντίνουπολιν ἐτέλεσε δεύτερον θριαμβού. Τέλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Τρωμανοῦ ἀνηγορεύθη ὁ Νικηφόρος αὐτοκράτωρ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους συζευγθεὶς

τὴν γήραν τοῦ Ἐρωμανοῦ Θεοφανὸς (τῷ 963). Γενόμενος δὲ αὐτοκράτορος ὁ ἔνδοξος οὗτος ἀνὴρ ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Ἀράβων πόλεμον καὶ κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν ἀξιόλογον πόλιν τῆς Κιλικίας Ταρσόν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἀντιόχειαν. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν ἐκστρατειῶν του ἐκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀμυθήτους θησαυρούς, διὰ τῶν ὅποιων ἐπλήρωσε τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Αλλά, ἐνῷ τοιοῦτος ἦτο δὲ Νικηφόρος καὶ ὡς μόνην ἐπιθυμίαν εἶχε νὰ ταπεινώσῃ δλοσχερῶς τοὺς ἐξωτερικούς. ἐγένετο δὲ καὶ νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος του εὐτυχές, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου του Τσιμισκῆ (μικροσώμου) καὶ ἀλλων συνωμοτῶν κατὰ προτροπὴν τῆς βδελυρᾶς Θεοφανοῦς (τῷ 969).

Ἡρὸς τὸν Νικηφόρον δοφείλομεν οἱ Ἐλληνες εὐγνωμοσύνην, διότι ἀνέκτησεν ἀπὸ τῶν Μωαρεθανῶν τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τοιουτοτρόπως διέσωσε τὸν ἐν ταῖς γύρων ταύταις Ἐλληνισμόν.

§ 101. Ἰωάννης Τσιμισκῆς.

Μετὰ τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν ἐγένετο αὐτοκράτωρ Ἰωάννης δὲ Τσιμισκῆς, ὅστις καὶ ἐξώρισε τὴν Θεοφανό. Οὐ αὐτοκράτωρ οὗτος, ἢν καὶ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου διὰ κακουργίας, ἀνεδείχθη ἐπιφανέστατος κατὰ τοὺς ἀγῶνας, οὓς διεξήγαγε κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐγένετον, ὑπερέθη δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Νικηφόρον. Καὶ πρῶτον μὲν διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Βάρδα του Σκληροῦ κατετρόπωσε τοὺς Ἐρωσούς εἰς τὰ μεταξὺ Θράκης καὶ Βουλγαρίας σύνορα· ἔπειτα δὲ ὁ ἴδιος ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ κατακινήσας αὐτοὺς κατέστησε τὴν Βουλγαρίαν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του. Μετὰ ταῦτα εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκυρίευσε τὴν ὑπὸ μωαρεθανῶν κατεχομένην Ἀμιδαν (τὸ σημερινὸν Διαρβενί) καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὸν ακλίφην του Βαγδατίου. Ἄφ' οὖ δὲ κατώρθωσε ταῦτα, ἐπεκνηλθε θιακμένοις εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων ἀπειρος λάρμαρος. Αλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς γρόνος, ὅπότε πάλιν ἡναγκάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Ἀσίαν κατὰ τοῦ ακλίφου του Βαγδατίου, διότι δὲ καλίφης οὗτος εἶχεν ἀνατρέψη τὰς συνθήκας. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταῦτην εἰσβαλὼν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν μωαρεθανῶν κατεχομένην Συρίαν ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν Περάπολιν. Ἐγ τῇ πόλει ταύτῃ εὑρε τὰ σαν-

δάλικ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ὄποια καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὗ διῆλθε τὸ ὅρος Δί-
βανον καὶ ἀνέκτησε πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν Βηρυτόν, ἐπέ-
στρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε (τῷ 976) δηλητη-
ριασθεὶς ὑπό τινος εὐνούχου Βασιλείου ὀνομαζομένου.

§ 102. Βασίλειος ὁ Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

Τὸν Ἱωάννην Τσιμισκῆν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Βασίλειος ὁ Β',
ὅστις ἦτο υἱὸς Ρωμανοῦ τοῦ Β' καὶ τῆς Θεοφανοῦς, τὴν ὄποικην ἀνε-
κάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας, τρισέγγονος δὲ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδό-
νος· ἀγῆλθε δ' ὁ Βασίλειος ἐπὶ τοῦ θρόνου εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν
(τῷ 976), ἔχων συνάρχοντα τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον. Ὁ κύ-
τοκράτωρ Βασίλειος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρέσχε δείγματα τῆς δραστηρί-
τητός του, διότι πρῶτον μὲν κατέβαλε τὸν κατ' αὐτοῦ στασιάσαντα
στρατάρχην Βάρδαν τὸν Σκληρόν, -επειτα δὲ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν
Βουλγάρων, οἵτινες ἐπαναστατήσαντες καὶ ἀναγορεύσαντες βασιλέα
τὸν Σχμουὴλ εἶγον καθηποτάξῃ τὴν Μακεδονίαν, Ἀλβανίαν, Ἡπειρον
καὶ Θεσσαλίαν καὶ ἐπέτρεψαν λεηλατοῦντες μέχρις αὐτῆς τῆς Πελοπον-
νήσου. Καὶ ναὶ μὲν κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐκστρατείαν του οὐδὲν κα-
τώρθωσε, διότι παρὰ τὴν Τριαδίτσαν τὴν κειμένην πλησίον τῆς Σαρ-
δικῆς (τῆς σημερινῆς Σόφιας) ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (τῷ 981),
ἐν τούτοις οὐδόλως ἀπεθαρρύθη, ἀλλ' ἐπιστρέψας εἰς Κων-
σταντινούπολιν ἤρχισε νὰ παρασκευάζῃ στρατεύματα διὰ νέαν κατὰ
τῶν Βουλγάρων ἐκστρατείαν. Ἀλλά, ἐν φ' παρεσκεύαζε στρατεύματα,
μηνιθάνει κιφνῆς ὅτι ὁ Σχμουὴλ μεθ' ίκανον στρατοῦ εἶχεν εἰσθάλη
εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐλεηλάτει αὐτήν. Κατεσπευσμένως λοιπὸν ἀπέ-
στειλε κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκείνων τὸν περίφημον στρατηγὸν Νι-
κηφόρον Οὐρχνόν μεθ' ίκανῆς δυνάμεως, αὐτὸς δ' ἐξηκολούθει νὰ πα-
ρασκευάζῃ νέα στρατεύματα. Εἰσεβαλὼν δ' ὁ Νικηφόρος εἰς τὴν Ἐλ-
λάδα καὶ φθάσας εἰς τὴν ἀριστερὰν ὅχθην τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ
βλέπει παραδόξως ἐν τῇ δεξιᾷ ὅχθῃ παρατεταγμένους τοὺς ὑπὸ τὸν
Σχμουὴλ Βουλγάρους. Ἀλλ' ὁ ποταμὸς κατὰ τὴν ἥμέραν ἐκείνην
εἶχε πλημμυρήσῃ ἐνεκα ἁγγδιοτάτων βροχῶν· διὰ τοῦτο οὔτε τὸ ἐν
οὔτε τὸ ἄλλο στράτευμα ἥδυνατο νὰ διέλθῃ τὸν ποταμόν. "Ωστε,

ἐπειδὴ πᾶσα συμπλοκὴ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦτο ἀδύνατος, ἡσύχαζον καὶ τὰ δύο στρατεύματα. Περὶ τὸ μεσογύκτιον ὅμως, ἐν ᾧ οἱ Βουλγάροι ἐκοιμῶντο ἀμέριμνοι, ὁ Νικηφόρος ἀνακαλύπτει πόρον τινά, τὸν ὃ ποιῶν ὁ στρατός του ἤδυνατο νὰ διαβῆ. Διὰ τοῦ πόρου λοιπὸν ἐκείνου διαβάνει μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ ἐπιπεσῶν κατὰ τῶν κοιμωμένων Βουλγάρων κατασφάζει πάντας σχεδόν, μόλις δὲ ἥδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν ὁ Σαμουσῆλ καὶ ὁ οἰός του Ρωμανός, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἡσαν βαρέως πληγωμένοι.

Μετὰ ταῦτα ὁ Βασίλειος, ἐπειδὴ ἐπεθύμει ν' ἀπαλλαγῇ διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν Βουλγαριῶν ἐπιδρομῶν, ἐπεχείρησε τακτικὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπίθεσιν καὶ κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1014 κατετρόπωσεν αὐτοὺς εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Βουλγαρίας, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1018 κατέβαλεν κύτους ὀλοτελῶς. Τοιουτρόπιος μετὰ μακρὸν καὶ αἰματηρὸν ἀγῶνα ἀπεπεράτωσε τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον καὶ κατέστησε τὴν Βουλγαρίαν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του, ὄνομασθη δὲ διὰ τὰς λαμπρὰς ἐκείνας νίκας του «Βουλγαροκτόνος». Ἀλλ' ὁ Βασίλειος εἶναι θαυμαστός, ὅχι μόνον διότι κατεπολέμησε τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ καὶ διότι, καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει πρὸς αὐτούς, διεξῆγε συγγράψων καὶ ἀλλους πολέμους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ τοὺς Ἀραβίς. Ἐν γένει δὲ ἡ βασιλεία του ὑπῆρχε λαμπροτάτη καὶ ἐνδοξοτάτη, διότι ἐπ' αὐτοῦ τὸ κράτος καὶ ἐπεξετάθη καὶ μεγάλως ἐδοξάσθη. Ἀπέθανε δ' ὁ ἐνδοξός οὗτος αὐτοκράτωρ τῷ 1025 ἐν ἡλικίᾳ 69 ἔτῶν.

§ 103. Περὶ τοῦ σχέσματος τῶν Ἐκκλησιῶν.

Οἱ πάπαι τῆς Ρώμης πρὸ πολλοῦ εἶχον ἀργίση νὰ ἐπιφέρωσι καινοτομίας εἰς τὴν θρησκείαν, μετέβαλον δὲ καὶ τὸ ὄγδοον ἔρθρον τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως προσθέσαντες ὅτι τὸ "Αγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ μοῦ (filioque). Πρὸς τούτους εἶχον τὴν ἁξίωσιν νὰ μὴ εἶναι ἴστιμοι πρὸς τοὺς πατούμαρχους, ἀλλ' ἀνώτεροι αὐτῶν, καὶ ἀπήτουν, ἵνα πᾶσαι καὶ Ἐκκλησίαι παραδέχωνται ὅτι ὁ πάπας εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς γῆς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὰς παραδόξους ταύτας τῶν παπῶν ἀξιώσεις καὶ τὰς αἰρετικὰς αὐτῶν διδασκαλίας ἀπέκριονσαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, οἱ κατὰ καιροὺς πατριάρχαι, ιδίᾳ δὲ ὁ ἐν ἔτει 857 ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀγελθόν γοφώτατος Φώ-

τιος, ὅστις καὶ συνεκάλεσε σύνοδον, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατεδικάσθησκεν καὶ ἀπεκρούσθησκεν αἱ καινοτομίαι τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κυριαρχικαὶ ἀξιώσεις τοῦ πάπα. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐπὶ πατριάρχου Φωτίου ἥρχιτε τὸ σχίσμα, τὸ ὄποιον συγετελέσθη ἐν ἔτει 1054 ἐπὶ πατριάρχου Μιχαὴλ Κυρουλαρίου, ὅστις ὅγι μόνον ἔκλεισε τὰς ἐν τῇ ἑλληνικῇ αὐτοκρατορίᾳ λατινικὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια, ἀλλὰ καὶ διὰ συνόδου ἀφώρισε τὴν ἡμικίκην Ἐκκλησίαν. Ἐκτὸτε ἐπίσημοι σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν συνήρθησαν, πᾶσαι δὲ αἱ ἀπόπειραι, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς ἔγωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἐμπειρίης.

§ 104. Δυναστεία τῶν Κομνηνῶν. Σταυροφορέας.

Ἐκ τῶν μετὰ τὸν Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον αὐτοκρατόρων τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἀξιος λόγου εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν Ἰσαάκιος Κομνηνός, ὅστις ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐν ἔτει 1057. Οὗτος ἐτακτοποιήσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἔξησφάλισεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν. Ζῶν δ' ἔτι παρεγώρησε τὸν θρόνον ἐν ἔτει 1059 εἰς τὸν Κωνσταντίνον Δούκαν, ἀπεσύρθη δ' εἰς μοναστήριον, ἔνθι μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανε.

Μετὰ μικρὸν διάλειμμα τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, κατὰ τὸ ὄποιον ξένοι τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν ἐβασίλευσκεν, κατέλαβεν ἐν ἔτει 1081 τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, ὅστις ἐβασίλευσε 37 ἔτη (1081—1118). Οἱ αὐτοκράτωροι οὗτοι πρώτον μὲν διὰ τοῦ στοκτηγοῦ του, Δούκα καὶ πρεσβύτερος τοὺς Τούρκους, οἱ ὄποιοι ἐλεηλάτουν τὰς ἀνατολικὰς χώρας τοῦ κράτους του, ἔπειτα δὲ αὐτοπροσώπως ἔξεστράτευσε κατὰ τῶν Σκυθῶν, οἱ ὄποιοι ἐλεηλάτουν τὰς βορείους χώρας του καὶ κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου συνέβη ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἐπτὰ γενομένων σταυροφοριῶν. Ωνομάζοντο δὲ σταυροφορίαι αἱ ἐκστρατεῖαι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ἀνέλαβον οἱ χριστιανοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, διὰ ν' ἀπελευθερώσωσι τοὺς ἀγίους Τόπους, τοὺς ὄποιους κατεῖχον οἱ Τούρκοι, ἐκλήθησκεν δὲ αἱ ἐκστρατεῖαι αὐταὶ οὕτω, διότι οἱ ἀναλαβόντες τὰς ἐκστρατείας ταύτας ἐκαλοῦντο σταυροφόρους ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ σταυροῦ, τὸν ὄποιον ἔφερον ὡς σημεῖον ἐπὶ τοῦ στήθους. Οὗτοι δὲ οἱ σταυροφόροι τῆς

πρώτης σταυροφορίας είχον ύποσχεθή εἰς τὸν Ἀλέξιον νὰ παραδώσω-
σιν αὐτῷ ἀπάστας τὰς χώρας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, τὰς ὁποίας
ήθελον ἀποσπάση ἀπὸ τῶν Τούρκων. Ἐν τούτοις οὕτοι ὅχι μόνον δὲν
ἐπήρησκεν τὴν υπόσχεσίν των, ἀλλ' ἡργίσκεν νὰ κατακτῶσι χώρας
τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ἐνεκα τούτου ἡναγκάσθη ὁ Ἀλέξιος νὰ
κηρύξῃ κατ' αὐτῶν πόλεμον καὶ μετὰ διαφόρους μάχας ἡνάγκασεν
αὐτοὺς νὰ δεγκθῶσι συγκίνηην, κατὰ τὴν δύοιαν ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὸν
καὶ καταληφθεῖσαι χῶραι, δηλαδὴ ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Λαοδίκεια καὶ
ἄλλαι (1108). Τοιουτορόπως λοιπὸν ὁ Ἀλέξιος, ἐν καὶ ἐκυβέρνα
εἰς τόσον κακάς περιστάσεις, κατώρθωσε διὰ τῆς φρονήσεώς του καὶ
τῆς στρατιωτικῆς του ἴκκανότητος νὰ περισώσῃ τὸ κράτος του. Εἶναι
δὲ θαυμαστὸς ὁ Ἀλέξιος, διότι δὲν ἦτο μόνον ἀνὴρ τοῦ ξίφους,
ἀλλὰ καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων. Τὸν βίον καὶ τὰ κατορθώματα
τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀνδρὸς ἔξιστάρησεν ἡ εὐφυής θυγάτηρ του Ἀγνα
ἡ Κομνηνὴ ἐν τῷ συγγράμματί της, τὸ ὄποιον ἐπιγράφεται «Ἀλε-
ξιάς».

Μετὰ τὸν θάνατον Ἀλέξιον τοῦ Α' αὐτοκράτωρ ἐγένετο ὁ τοῦ Ἀ-
λέξιον υἱὸς Ἰωάννης ὁ Β', ὅστις διὰ τὰς πολλὰς ἀρετὰς του ὠνομά-
σθη Καλοῖωάγνης. Οὕτος κατετρόπωσε τοὺς Τούρκους καὶ ἀφήρε-
σεν ἀπὸ αὐτῶν πρῶτον μὲν τὴν Σφεύροιλν, ἔπειτα δὲ ὅλην τὴν
Ἀρμενίαν, ἀπέκρουσε δὲ καὶ τοὺς Ούγγρους, οἵτινες κατεῖχον τὸ
Βελιγράδιον. Ἀπέθκνε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος τῷ 1143 βασιλεύσας
25 ἔτη.

Τὸν Ἰωάννην Κομνηνὸν διεδέχθη ὁ γιγαντώδης τὸ ἀνάστημα υἱὸς
του Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, ὅστις ὑπῆρξε ὁ ωμαλεώτατος καὶ ἡρωικώ-
τατος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐθεώρει τὸν πόλεμον ὡς μόνην εὐχάριστον ἐνα-
σχόλησίν του. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ
Τούρκων καὶ ἡνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τὰ ἐν Ηαμψυλίᾳ καὶ
Κιλικίᾳ φρούρια, τὰ ὅποια είχον κυριεύση, ἔπειτα δὲ ἐπὶ τῆς δευτέ-
ρας σταυροφορίας ἐπετέθη κατὰ τῶν Νορμαννῶν, οἵτινες είχον κατα-
λάβη τὴν Κέρκυραν καὶ ἐλεγάτουν διαφόρους πόλεις τῆς Ἐλλάδος,
καὶ ἀνέκτησε τὴν Κέρκυραν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφοῦ κατενίκησε τοὺς
Σέρβους καὶ τοὺς συμμάχους των Ούγγρων, δρμήσας εἰς Ἀσίαν κα-
τενίκησε τοὺς Τούρκους καὶ Ἀρμενίους καὶ ἐκυρίευσε τὸ Χαλέπιον.
Τέλος δ' ὁ γενναῖος οὗτος αὐτοκράτωρ ἔν τινι κατὰ τῶν Τούρκων ἐκ-
στρατείᾳ του περιέπεσεν εἰς φοιτερὰν ἐνέδραν καὶ οὐ μόνον ἐνικήθη,

ἄλλα καὶ ἐπιλογώθη. Έκ τῆς ἐκστρατείας δ' ἐκείνης ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέθανε (1180).

Τὸν Μχνουὴλ Κομνηνὸν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀνήλικος γιος του Ἀλέξιος ὁ Β' ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς ἀσυνέτου μητρὸς του Μαρίας. Ἐκ τῆς ἀνηλικότητος δ' αὐτοῦ ἐπωφελούμενος ὁ πανοῦργος ἔξαδελφός του Ἀνδρόνικος ὁ Α' εἰσέβαλε μετὰ πολυκρίθμου στρατοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ καταστάξας τὸν ἀνήλικον αὐτοκράτορα ἐγένετο αὐτοκράτωρ (τῷ 1183). Ἀλλὰ καὶ οὗτος λίσαν ἐνωρίς κατέστη μισητὸς εἰς τὸν λαόν. Ἐκ τοῦ πρὸς αὐτὸν δὲ μίσους τοῦ λαοῦ ἐπωφεληθεὶς πλαγίας τις συγγενῆς τῶν Κομνηνῶν Ἰσαάκιος Β' ὁ Ἀγγελος κατώρθωσε νὰ κινήσῃ κατ' αὐτοῦ τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν καὶ μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν ἐκείνου νὰ καταλάβῃ τὸν αὐτοκροτούσκον θρόνον (τῷ 1185).

§ 105. "Αλωσες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Δατένων (1204).

"Ο μετὰ τὸν Ἀνδρόνικον ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἀνελθὼν Ἰσαάκιος ὁ Ἀγγελος ἔνεκκα τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀτυχημάτων του εἰς τοὺς κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνας του καὶ τῆς τυραννικῆς δικαιογῆς του προσυκάλεσεν ἐναντίον του τὴν δυσαρέσκειαν καὶ τὸ μῆσος ἀπάντων. Ἐκ τοῦ μίσους δὲ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος ὁ Γ' ἀνηγορεύθη διὰ συνωμοσίας αὐτοκράτωρ, τὸν δὲ Ἰσαάκιον ἐτύφλωσε καὶ ἐφυλάκισεν. Ἀλλά, ἐν φ' ἐξηκολούθει Ἀλέξιος ὁ Γ' νὰ κυνέργη χειρότερον τοῦ ἀδελφοῦ του, ὁ γάρ τοῦ Ἰσαάκιον Ἀλέξιος ὁ Δ' μεταβάς εἰς τὴν Ἐνετίαν ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν σταυροφόρων, οἱ ὅποιοι παρεσκεύαζον τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν πάπαν καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς πρὸς ἀγάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ στρατοῦ. Οἱ σταυροφόροι λοιπὸν οὗτοι ἀποδεγχέντες τὰς προτάσεις Ἀλέξιον τοῦ Δ' ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐποιούρκησαν αὐτήν. Ἐνεκκα δὲ τῆς πολιορκίας ἐκείνης ὁ μὲν Ἀλέξιος ὁ Γ' ἔφυγε κρυφίως, ὁ δὲ λαός ἀνεβίασεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν γιον του Ἀλέξιον τὸν Δ'. Ἀφ' οὐ δ' ἔγιναν ταῦτα, οἱ Λατίγοι εἰσῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς φίλοι καὶ παρέμειναν ἐν κύτῃ ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας· ἔπειτα

δὲ ἔξελθόντες τῆς πόλεως μετέβησκν εἰς τὰ προάστια αὐτῆς καὶ περιέμενον ἐκεῖ, διὸ νὰ λάθωσι περὶ τοῦ Ἀλεξίου τὰ ὑποσχεθέντα χρήματα. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξιος, ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ δώσῃ τὰ ὑποσχεθέντα, ἔχρονοτρίθει, οἱ δὲ Λατίνοι ἤρχισαν διὰ τοῦτο ν' ἀπειλῶσι καὶ πάλιν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐνεκκ λοιπὸν τῶν ἀπειλῶν τούτων ἐγένετο ἐν Κωνσταντινούπολει στάσις, καθ' ἥν ὁ λαὸς ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα εὐγενῆ τινα νέον, Νικόλαον Καναθόν ὄνομαζόμενον. Ἄλλ' ἀμέσως τότε ὁ Ἀλέξιος Δούκας, δοστις ἐνεκκ τῶν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του ἐπικρεμαμένων μεγάλων ὀφρύων ὀνομάζετο Μούρζουφλος, ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς περιστάσεως δωριδοκεῖ τὴν βασιλικὴν φρουράν, ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ, φυλακίζει τὸν Καναθόν καὶ τέλος πνίγει Ἀλέξιον τὸν Δ', μόνον δὲ τὸν γέροντα Ἰσαάκιον δὲν προέλαβε νὰ κακοποιήσῃ, διότι οὗτος μαθών τὸν θάνατον τοῦ σίοῦ του ἀμέσως ἐκ τῆς λύπης του καὶ τοῦ φόβου του ἀπέθανε. Τέλος δὲ οἱ σταυροφόροι μαθόντες ταῦτα ἐπέπεσον κατὰ τῆς Κωνσταντινούπολεως καὶ μετὰ τριήμερον πολιορκίαν ἐκυρίευσαν αὐτὴν (τῷ 1204). Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἡ βασιλίς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἐγένετο πρωτεύοντας αὐτοκρατορίας λατινικῆς.

Τὰ δεινά, ὅσα ὑπέστη κατὰ τὴν ἀλωσιν ταῦτην ἡ Κωνσταντινούπολις, εἶναι ἀπερίγραπτα. Υπὸ τῶν ἀσεβῶν ἐκείνων κατακτητῶν τὰ πάντα κατεστράφησαν. Οἰκίαι καὶ ἀνάκτορα ἐληστεύθησαν· οἱ κάτοικοι, διὰ νὰ μαρτυρήσωσι ποῦ εἶχον κεκρυμμένα τὰ χρήματά των καὶ τὰ πολύτιμα πράγματά των, ἐβασινίσθησαν· οἱ ναοὶ μετεποιήθησαν εἰς στάβλους καὶ ἐν γέγει ἐβεβηλώθησαν· τὰ ιερὰ σκεύη μετεβλήθησαν εἰς ἀγγεῖα μαγειρικῆς· ἡ περίφημος τράπεζα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας κατεκερματίσθη· πολλὰ λαμπρὰ τῆς τέχνης ἔργα ἡκρωτηριάσθησαν, πλεῖστα δὲ κατεστράφησαν δλοτελῶς. Τέλος δὲ πᾶν φοβερόν, τὸ ὅποιον ἦτο δυνατὸν νὰ διαπραχθῇ ὑπὸ ἀγρίων κατακτητῶν, διεπράχθη.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

'Απὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν
Λατίνων μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ¹
τῶν Τούρκων (1204-1453).

§ 106. Κατακερματισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ Λατῖνοι μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διένειμαν μεταξύ των τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. 'Ο κόμης δηλαδὴ τῆς Φλαυρίας Βαλδουίνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡπάσας τὰς νήσους τοῦ Πρινίου πελάγους, πλειστας νήσους τοῦ Αιγαίου καὶ πλειστας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. 'Ο Βουιφάτιος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἔλαβε μέρος τι καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Διάφοροι τέλος 'Ενετοὶ καὶ Γάλλοι διένειμαν μεταξύ των τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει γ' ἀγαγγωρίζωσιν ὡς κυρίαρχον τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. 'Τοισυτοράπως λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία κατεκερματίσθη εἰς πολλὰς λατινικὰς ἢ φραγκικὰς ἡγεμονίας.

'Αλλ' ἐπὶ τῆς φραγκικῆς ταύτης φραγκικῆς καταιγίδος κατώρθωσαν καὶ τινὲς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων νὰ ἴδρυσωσι δεσποτάτα (ἡγεμονίας). 'Ἐν Ἡπείρῳ δηλαδὴ καὶ Αιτωλίᾳ ἐγένετο ἴδουτης μεγάλου δεσποτάτου ὁ Μιχαήλ Κομνηνός, δεσποτὸς κατήγετο ἐκ τῆς οἰκουγενείας τῶν Κομνηνῶν. 'Ἐν Θράκῃ πόλεις τινὲς διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. 'Ἐν Τραπεζοῦντι ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός ἐστησεν ἴδιον θρόνον. Τέλος δ' ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐγένετο αὐτοκράτωρ Θεόδωρος ὁ Λάσσαρος, δεσποτὸς προεγειρόσθη μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως ἀντὶ τοῦ Μουρζούφλου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὕρας ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Νίκαιαν.

§ 107. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1261).

'Ἐκ τῶν ἴδρυσάντων τὰ δεσποτάτα Ἑλλήνων ὁ ἐν Νικαίᾳ αὐτο-

κράτωρ Θεόδωρος Λάσκαρις ἡδυνήθη διὰ τῆς φρονήσεώς του καὶ τῆς ἀνδρείας του ὃχι μόνον νὰ διατηρήσῃ τὸ κράτος του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτό. Ὁ δὲ γαμβρὸς καὶ διάδοχος τούτου Ἰωάννης Βατάτσης ἔξακολουθῶν τὰς νίκας τοῦ πενθεροῦ του πρῶτον μὲν ἀπέσπασε πολλὰς νήσους καὶ παραλίας τοῦ φραγκικοῦ κράτους καὶ περιώρισε τὴν κυριαρχίαν τῶν Λατίνων αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν μόνῃ σχεδὸν τῇ Κωνσταντινουπόλει, δεύτερον δὲ ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν Βουλγάρων μέρος τῆς Θράκης, ἐταπείνωσε τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Θεόδωρον καὶ κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν. Τέλος δὲ ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, κατώθισε τῇ 25 Ἰουλίου τοῦ 1261 ἔτους νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς Λατίνους. Τοιουτούροποις λοιπὸν κατελύθη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει δυναστεία τῶν Λατίνων, ἥτις διήρκεσε 57 ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1261, καὶ ἀνιδρύθη Ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Ἄλλ' ἀτυχῶς οὕτε ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου οὕτε ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀγεκτήθησαν πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι τῆς παλαιᾶς Ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Αἱ Ἀθηναὶ, αἱ Θῆραι, ἡ Εὔβοια, διάφοροι ἀλλαὶ νῆσοι καὶ μέγα μέρος τῆς Πελοποννήσου ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν διαφόρων ἡγεμονίσκων Ἐνετῶν καὶ Φράγκων, ἀκόμη δὲ διάφορα μικρὰ μέρη κατείχοντο ὑπὸ Ἐλλήνων δεσποτῶν. Τέλος, ἐν ᾧ ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρίσκετο ἡ Ἐλλάς, νέα καταιγίς, ἡ τουρκική, ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς, ἥτις καὶ συνεπήγαγε τὸν ὅλεθρον ἀπάστης τῆς Ἐλλάδος.

§ 108. Τοῦρκοι.

Οι Τοῦρκοι κατάγονται ἐκ τῆς βορείου Ἀσίας, εἶναι δὲ τὴν θρησκείαν μωαμεθανοί. Ἰδρυτὴς τοῦ κράτους αὐτῶν εἶναι ὁ Ὀσμάν ἢ Ὀθομάν, ἐξ οὗ καὶ Ὀσμανλίδαι καὶ Ὀσμανῖοι καὶ Ὀθωμανοὶ οἱ Τοῦρκοι προσωνομάσθησαν. Τούτου ὁ υἱὸς Ὁρχάν ὁ Α' διαδεχθεὶς αὐτὸν συνέστησε τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων, κατέλαβεν ὁμοχρήτη τὴν ὁχυρὰν τῆς Βιθυνίας πρωτεύουσαν Προῦσαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ νέου Ὀσμανικοῦ κράτους ἀκόμη δ' ἐκνοίενται τὴν Νίκαιαν (1330) καὶ τὴν Νικομήδειαν (1336), ἀκολούθως δὲ πάσας τὰς πόλεις τῆς ἀρχαίας Μυσίας καὶ ἐπειτα τὴν Σηστόν καὶ τὴν ὁχυρὰν Κελλείπολιν (1357). Ὁ δὲ τοῦ Ὁρχάν υἱὸς καὶ διάδοχος Μουράτ ὁ Α' κα-

τέλαθε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ἔπειτα τὴν Ἀδριανούπολιν (1361), τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν ἀντὶ τῆς Προύσης. Τούτου ὁ νιὸς καὶ διάδοχος Βαῖκζήτ ὁ Α' ἐπεξέτεινε τὰς κατακτήσεις τοῦ πατρός του ἐν Ἀσίᾳ μὲν μέχρι τοῦ Εύφρατου, ἐν Εὐρώπῃ δὲ μέχρι τῆς κυρίως Ἐλλάδος καὶ ἐποιεὶραντε τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἥθελε δὲ ἵσως καὶ ταύτην κυριεύση, ἐὰν δὲν ἀνεφαίνετο διώκτης αὐτοῦ ἄλλος ἐπίσημος κατακτητής, ὁ Ταμερλάνος, ὃστις καὶ ἡχμαλώτισε τὸν Βαῖκζήτ.

Ἄπαλλαγέντες οἱ Τούρκοι τοῦ τρομεροῦ Ταμερλάνου ἐξηκολούθουν κυριεύοντες τὰς χώρας τῆς Ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Μόνον δὲ ἐν Ἡπείρῳ κατεπολεμήθησαν γενναίως ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας Γεωργίου Καστριώτου, ὃν οἱ Τούρκοι ὀνόμασαν Σκενδέρη πεπην, δηλαδὴ ἡγεμόνης Ἀλέξανδρον. "Οτε δὲ ἀνέθη ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος ΙΑ', ὁ Παχαιολόγος, ὃστις ἐπωνομάζετο Δραγάσης (1449), εἰς τὴν Ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν δὲν ἀπέμενον ἄλλαι χῶραι εἰμὴ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ Σηλυβρία, ἡ Πέρινθος, ἡ Μεσημβρία, ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Βιζύη καὶ μικροί τινες νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους πᾶσαι δὲ σχεδὸν αἱ ἄλλαι εἶχον κυριεύση ὑπὸ τῶν Τούρκων, διλύγαι δὲ κατείχοντο ὑπὸ Ἐνετῶν, ἐλάχισται δὲ ὑπὸ δεσποτῶν Ἐλλήνων.

§ 109. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Οἱ ἐτεῖς 1451 ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ θρόνου ἀναβὰς σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Β' δὲν ἀπέβλεπε πρὸς ἄλλο τι εἴμην πρὸς κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. "Ηρχισε λοιπὸν τὰς ἐπὶ τούτῳ προπαρασκευάς του, αἵτινες διήρκεσαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1452. Κατὰ δὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 ἀναχωρήσας ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐνεφχνίσθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ 160.000 ἀνδρῶν καὶ 135 πλοίων. Ἄλλα, ἐν ὅ τοιαῦται ἦσαν καὶ δυνάμεις τῶν Τούρκων, καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ἀπετελοῦντο μόνον ἐξ 6000 Ἐλλήνων καὶ 3000 ξένων, τοὺς ὁποίους καὶ παρέταξεν ὅπισθεν τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τῆς πόλεως· ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶγε πλοῖα διατηράτωρ, κατέσχε πάντα τὰ κατὰ τύχην ἐν τῷ Κερκτίῳ κόλπῳ εύρεθέντα 16 πλοῖα καὶ ἔφραξε τὴν εἰσόδον τοῦ κόλπου διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι δὲν ἤδυναντο νὰ διασπάσωσιν.

Ἡ πρώτη τῶν πολιορκούντων προσβολὴ ἔγινεν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς διότι καταπαύστου ἐκπυρσοκροτήσεως τῶν τηλεβόλων, ἐπειτα δὲ καὶ ἀπὸ θιλάσσης, διότι κατώρθωσαν νὰ μετακομίσωσι διὰ ξηρᾶς 80 πλοῖα ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν λιμένα. Ἐπὶ ἑπτὰ σχεδὸν ἑδδομάδας ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπολιόρκει τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπετίθετο κατὰ τῶν τειχῶν, ἀλλ’ οὐδὲν κατώρθωνε. Διὰ τοῦτο ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε νὰ κάμη γενικὴν καὶ φοβερὰν ἔφοδον. Ἀλλά, ἐπειδὴ ἐφρόνει, διὰ πολὺ πιθανὸν ἦτο νὰ δεχθῇ ὁ Κωνσταντῖνος προτάσεις εἰρήνης, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὴν 26 Μαΐου πρέσβεις παρακινῶν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τῶν μεγιστάγων του καὶ τῶν θησαυρῶν τῆς πόλεως εἰς Πελοπόννησον ἢ δῆλον ἀλλαχοῦ θέλει. Ἀλλ’ ὁ Κωνσταντῖνος μετ’ ἀγκακτήσεως ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας εἰπών. «Μετ’ ἀλλοπίστων δὲν συνθηκολογῶ». Τοῦτο, ὡς ἦτο ἐπόμενον, σφόδρα ἐξώργισε τὸν Μωάμεθ. Διὰ τοῦτο διέταξε νὰ προετοιμασθῇ ὁ στρατός, δύος τὴν 29 Μαΐου ἐπιχειρήσῃ μεγάλην καὶ φοβερὰν ἔφοδον. Τὴν διαταγὴν δὲ ταύτην τοῦ Μωάμεθ μαθὼν ὁ Κωνσταντῖνος ἐκάλεσε πάντας τοὺς στρατηγούς του περὶ τὴν δείλην τῆς παραμονῆς καὶ μετὰ δακρύων παρεκάλεσεν αὐτοὺς ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ἔσχατον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα. Μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀγράντων μυστηρίων, ἐπειτα δὲ μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ νὰ ἵδῃ αὐτὰ διὰ τελευταίνων φοράν. Ἐκεῖ σταθεὶς δλίγον ἐζήτησε δακρυρροῶν συγχώρησιν παρὰ τῶν θεραπόντων του· πάντες δ' ἐκινήθησαν εἰς δάκρυα. Καὶ ἀπὸ ξύλου ἢ ἐκ πέτρας ἐὰν ἦτο ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἦτο δύνατόν εἰς τὴν κατανυκτικὴν ἐκείνην σκηνὴν νὰ μὴ δακρύσῃ. Τελευταῖον ἀπῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ τείχη καὶ περιεφέρετο ἀπὸ ἐπάλξεως εἰς ἐπαλξιν ἐπιθεωρῶν τὰ τείχη καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς φρουρούς. Κατὰ τὴν ἐσπέραν δ' ἐκείνην ἐν μὲν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ ἐπεκράτει χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, ἀπλετος δὲ φωτοχυσία διεγύνετο· ἐντὸς δὲ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἔβασιλευεν ἡ κατήφεια καὶ ἡ θλίψις καὶ μόνον ἤκουετο ὁ κλαυθμός ἦχος τοῦ «Κύριε, ἐλέησον». Τέλος περὶ τὸ μεσογύκτιον ἐπῆλθε σιγή.

Εἶχε φθάση ἡ δευτέρα μετὰ τὸ μεσογύκτιον ὥρα καὶ ἐπεκράτει εἰσέτι σιγή. Αἴφνις ὅμως δλίγον μετὰ τὴν δευτέραν ὥραν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον εὑρέθη ἐπὶ ποδὸς καὶ ἀμέσως ὥρμησε κατὰ τῶν τειχῶν. Ἡ ἔφοδος ἤρχισε λυσσώδης, ἡ δὲ σκηνὴ, ἡ δῆλοις παρίστατο, ἦτο φρικτή. Οἱ Τούρκοι ἐπέπιπτον μετὰ μανίας, οἱ δὲ "Ελληνες μι-

μιμούμενοι τὸν γενναῖον αὐτοκράτορα μετ' ἀπαρχδειγματίστου καρτερίας ἀπέκρουν αὐτούς. Ή μανία καὶ ἡ εὐαισθησία, ἡ βαρβαρότης καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐπάλιον κατὰ τὴν νύκτα ἔκεινην. Διὰ τοῦτο ἡ πάλη ἦτο φοβερά. Τρεῖς μεγάλαι ἔφοδοι ἔγιναν ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν νύκτα ἔκεινην καὶ αἱ τρεῖς δὲ θαυμασίως ἀπεκρούσθησαν.

Ἡ 29 Μαΐου εἶχεν ἀγατείλη, ὅπότε οἱ μὲν ἔχθροι οὐδὲν εἶχον ακτορθώσῃ καὶ ἔξηκολούθουν μετὰ μανίας τὰς ἐφόδους των, οἱ δὲ Ἐλλήνες πλήρεις θάρρους καὶ ἐλπίδων ἀντεῖχον. Ἀλλά, ἐνῷ τοιουτοτρόπως εἶχον τὰ πράγματα, οἱ Τούρκοι κατὰ τινα φοβερὰν ἔφοδον εὑρίσκουσι δυστυχῶς ἀνοικτὴν μικράν τινα καὶ ἀφανῆ πύλην Ξυλόκερων διοριζομένην, ἡ ὥποια κατὰ τὴν προτεραίων εἶχε λησμονηθῆ ἀνοικτή. Διὰ ταύτης δὲ τῆς πύλης εἰσώρυγμαν πλεῖστοι εἰς τὴν πόλιν καὶ ακτέλαθον τὰ νῶτα τῶν ἀγωνίζομένων Ἐλλήνων συγχρόνως δὲ καὶ οἱ ἔξωθεν ἥρχιστων ν΄ ἀνακρίνωσιν ἀκωλύτως ἐπὶ τῶν τειχῶν διὰ κλιμάκων. Φοβερὰ ὑπῆρχε τότε ἡ θέσις τῶν Ἐλλήνων, οἱ ὥποιοι πανταχόθεν προσεβάλλοντο. Ἐν δλίγῳ χρόνῳ ἔπειστοι πλεῖστοι, μόνος δ' ὁ ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Ψωμονοῦ εὑρισκόμενος αὐτοκράτωρ δὲν εἶχεν ἀκόμη προσβληθῆ, ἐκ τῶν νώτων. Οἱ ἀτυχῆς αὐτοκράτωρ δὲν ἐγνώριζε τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ἔξηκολούθει μετὰ τῶν πληγίον του Ἐλλήνων μαχητῶν ν΄ ἀγωνίζεται πρὸς τοὺς ἔξωθεν Τούρκους γενναίως. Ἀλλ' ἐνῷ ἀποκρύψιν τὰς ἐφόδους ἥλπιζεν, ὅτι ἐπὶ τέλους ἥθελε σώση τὴν πόλιν, αἴφνης εἶδεν ὅτι πανταχόθεν περιεκυλώθη ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν. Ἀπηλπισμένος λοιπὸν ὥρμησεν εἰς τὸ πυκνότερον στεφος τῶν ἔχθρῶν καὶ ἡγωνίζετο ὡς ἥρως, ἔχων πληγίον του τοὺς ὑπασπιστάς του. Μετ' ὀλίγον πάντες οἱ ὑπασπισταί του ἔπεισον, μόνος δ' αὐτὸς ἐμενεν αἰτρωτος. Εἰς ταύτην δὲ τὴν φοβερὰν θέσιν εὑρεθεὶς ἐφοβήθη μήπως συλληφθῆ ζῶν καὶ στρέψας τὸ τεθολωμένον βλέμμα του πέριξ ἐφώναξε· «Δέν ύπάρχει Χριστιανὸς νχ λάβῃ τὴν κεφαλήν μου ;». Μόλις δὲ εἶπε τὰς λέξεις ταύτας, ἀμέσως ὑπὸ τινος μὲν τῶν Τούρκων ἐπληγώθη εἰς τὸ μέτωπον, ὑπ' ἄλλου δὲ εἰς τὰ νῶτα καὶ ἔπεισε νεκρός καὶ αἰματόφυρτος ἐν ἥλικις 49 ἐτῶν, τριῶν μηνῶν καὶ εἴκοσιν ἡμερῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα σφαγὴ καὶ λεηλασία ἥρχισεν ἐν τῇ πόλει μετὰ πρωτοφανοῦς ἀγριότητος. Τοῦ θέαμα ἦτο φρικῶδες, διότι οὐδὲν ἴερὸν καὶ οὐδὲν ὅσιον ἐσεβάσθησαν οἱ ἔχθροι· καὶ αὐτὸν τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔβαψαν διὰ τοῦ αἴματος τῶν καταφυγόντων ὑπὸ τὴν σκέπην του Χριστιανῶν καὶ μετὰ τοῦτο μετέβαλον αὐτὸν εἰς μωμό-

θυνικὸν τέμενος (τζαρίον), μέχρι σήμερον διατηρούμενον. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ σουλτανὸς δὲν ἐφάνη κατώτερος τῶν στρατιωτῶν του κατὰ τὴν ἀγριότητα, διότι διέταξε γὰρ κόψωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ πτῷματος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὺν προσηλώσωσιν αὐτὴν ἐπὶ τινος στήλης. Μετὰ ταῦτα κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἐτάφη τὸ πτῷμα τοῦ αὐτοκράτορος.

'Ο τάφος τοῦ ἀλησμονήτου Κωνσταντίνου ὑπάρχει μέχρι σήμερον ἐν τινι γωγίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰναι, δ' εὐτελῆς καὶ πενιχρὸς καὶ οὐδὲν ἐπίγραμμα ἔχει. 'Αλλά, ἂν καὶ εἶναι τοιοῦτος, δι' ἡμᾶς τοὺς "Ελληνας εἰναι ὁ μέγιστος καὶ σεβαστότατος τάφος, διότι περικλείει τὰ δυτικά τοῦ ἐνδιοζοτάτου καὶ ἀτυχεστάτου αὐτοκράτορος ἡμῶν, τοῦ ἡρωικῶς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων πεσόντος κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην εἴκοστὴν ἐνάτην Μαΐου. Αὕτη δὲ ἡ ἀπαισία είκοστη ἐνάτη Μαΐου, καθ' ἣν τὸ βαθύτατον τῆς δουλείας σκότος ἐπεκάλυψε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετ' αὐτῆς σύμπασκεν τὴν Ἐλλάδα, ἥτοι ἡμέρα τῆς ἑδομάδος Τρίτη. Διὰ τοῦτο δικαίως ἔκτοτε ἡ Τρίτη τῆς ἑδομάδος ἡμέρα θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἡμέρα ἀποφράξ, ἥτοι ὡς ἡμέρα κκκὴ καὶ ἀπαισία.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

*Oι Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δυναστείαν
(1453—1821).*

§ 110. Τούρκωγη τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς
τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τούρκοι ὑπέταξαν βαθμηδὸν καὶ κατ’ ὀλίγον τὰς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων δεσποτῶν κατεχομένας χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος πλὴν ὀλίγων τινῶν ἐνετικῶν κτήσεων, ἐν ᾧτει δὲ 1669 ἐκυρίευσαν καὶ τὴν μεγαλόνησον Κρήτην. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1685 καὶ 1686 ἐπελθόνταν κατὰ τῶν Τούρκων ὁ στράτιγὸς τῆς Ἐνετικῆς δῆμοικορατίας Μοροζίνης ἀνεκτησεν ἀπασαν τὴν Πελοπόννησον πλὴν τῆς Μονεμβασίας, κατὰ δὲ τὸ ᾧτος 1687 ἐκυρίευσε καὶ τὰς Ἀθήνας. Δυστυχῶς ὅμως, διε τὸ Μοροζίνης ἐποιήσκει τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐνετικὴ βόμβῳ πεσοῦσα ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος ἀνέφλεξε τὴν ἐν αὐτῷ φυλακτομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων πυρίτιδα καὶ προουξένησε σπουδαιοτάτην βλάβην εἰς τὸ ἔκτακτον τοῦτο ἀριστούργημα, τὸ δόπον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐσώζετο ἀκέραιον. Τότε δὲ οἱ Ἐνετοὶ ἀφήρεσαν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ πλεῦστα ἀργαῖς ἀριστούργηματα, τὰ δόποικα ἀπέστειλκν εἰς τὴν Ἐνετίαν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ἐνετοὶ διὰ τῆς ἐν ᾧτει 1699 μεταξὺ Γερμανίας καὶ Τουρκίας γενομένης ἐν Καρλοβιτσίῳ συνθήκης ἡναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους ἀπάσας τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις των, πλὴν τῆς Πελοποννήσου, τῆς Βονίτσης, τῆς Πρεβέζης, τῆς Πάργας, τῶν Ιονίων νήσων καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ (φρουρίου ἴσχυροῦ,

κειμένου ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Ἡπείρου καὶ κατέναυτι τῆς Κερκύρας· ἐν
ἔτει δὲ 1715 ἐπὶ σουλτάνου Ἀχμέτ τοῦ Γ' παρεχώρησκεν εἰς τοὺς
Τούρκους καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Βόνιτσαν, ἣν μετὰ δύο ἔτη
πάλιν κατέλαβον. Ἐκτοτε πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι διετέλουν
ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων, μόνον δὲ ἡ Βόνιτσα, ἡ Πρέβεζα,
ἡ Πάργα, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ τὸ Βουθρωτὸν ἔμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρ-
χίαν τῶν Ἑνετῶν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1797, ὅπότε ἡ Ἑνετικὴ δη-
μοκρατία κατελύθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, πᾶσαι αἱ ἀγωτέρω κτή-
σεις τῆς Ἑνετίας περιῆλθον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, ἐν
ἔτει δὲ 1800 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Ἐκ
τούτων δὲ πάλιν τὸ μὲν Βουθρωτόν, ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα κα-
τελήφθησαν ὑπὸ τοῦ διαβοήτου πασσᾶ τῶν Ιωαννίνων Ἀλῆ, αἱ δὲ
Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ἡ Πάργα, περὶ ᾧ κατωτέρω γενήσεται λόγος,
κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1807 περιῆλθον πάλιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν
Γάλλων, κατὰ δὲ τὸ 1815 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλων.

§ III. Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Οι "Ελληνες, ἀφοῦ ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ήρχισαν νὰ ὑποφέρωσι τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἀγρίων κατακτητῶν. Πάντες οἱ "Ελληνες ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἀγωτέρω ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον κεφαλικόν, τὸν ὅποιον οἱ Τούρκοι ὄνομάζουσι χαράτσι. Διὸ τοῦ φόρου ἐκείνου οἱ "Ελληνες ἐξηγόραζον ἐτησίως τὴν ζωήν των· οὐδεὶς δὲ ἥδυνατο νὰ ζήσῃ, ἐὰν δὲν ἐπλήρωνε τὸν ἀτιμωτικὸν ἐκεῖνον φόρον· ὁ δὲ πληρώνων ἐλάμβανε παρὰ τοῦ εἰσπράκτορος ἀπόδειξιν, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἐσημειοῦτο ὅτι ὁ ἔχων τὴν ἀπόδειξιν ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ ἐπὶ ἐν ἔτος τὴν καφαλήν του ἐπ' ὄμων.

Πλέντα τὰ ἐν τοῖς πεδινοῖς τόποις κτήματα τῶν Ἑλλήνων κατέλαβον οἱ ἀγώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ διακεκριμένοι ἄλλοι Τοῦρκοι, εἰς δὲ τοὺς Ἑλληνας ἀφῆκαν μόνον τὰ ἐν ὀρεινοῖς τόποις κείμενα καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς νὰ πληρώνωσιν εἰς τὸ δημόσιον ταχεῖον τὸ πέμπτον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δουλείας εἰς οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν νὰ φορῇ πολυτελὴ ἐνδύματα καὶ νὰ ἴππεύῃ ἵππον ἔχοντα ἐφίππιον. Ἐάν

δέ τις καθήμενος ἐπὶ ἵππου ἢ ὄνου συγήντα καθ' ὁδὸν Τοῦρκόν τινα, ὅφειλεν ἀμέσως νὰ κατέληθῃ καὶ νὰ προσκυνήσῃ λέγων «πολλὰ τὰ ἔτη σου, αὐθέντα μου».

Δικαιοσύνην οἱ Ἐλληνες σπανίως εὑρισκον ἐν τοῖς τουρκικοῖς δικαιοστηρίοις. Τὸ πᾶν ἔξηρτάτο ἐν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἱεροδικαστοῦ (τοῦ καδῆ), ὅστις ἐδίκαζε κατ' ἀρέσκειαν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων οἱ δυστυχεῖς Ἐλληνες τὰ μέγιστα ὑπέφερον ἐκ τοῦ φοβεροῦ φόρου τοῦ αἴκατος, τὸν ὅποιον οἱ προπάτορες ἡμῶν ὠνόμαζον παιδομάζωμα. Ἡρπαζον δηλικὴν οἱ Τοῦρκοι τὰ νεαρὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν, τὰ ὄποια ἀνέτρεφον ἐν τῷ Ἰσλαμισμῷ καὶ κατέτασσον εἰς τὰ φοβερὰ τῶν γενιτσάρων τάγματα, ἥτινα, ὡς εἰδομεν, συνεστάθησαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ὁρχαν τοῦ Α' τῷ 1325. Ἀνῆλθον δὲ οἱ μέχρι τοῦ ἔτους 1826 ἀρπαγέντες παιδεῖς εἰς 500,000 καὶ ἐπέκεινα.

Ἄλλα, ὡς νὰ μὴ ἥρκουν πάντα ταῦτα, οἱ Τοῦρκοι ἐστέργησαν τοὺς Ἐλληνας καὶ αὐτῆς τῆς πνευματικῆς των μορφώσεως, διότι ἔκλεισαν πάντα τὰ σχολεῖα τῶν Ἐλλήνων, μόλις δὲ καὶ μετὰ στενοχωρίας διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Πατριαρχέων ἀφήκαν τὴν ἐν Κωνσταντινούπολει πατριαρχικὴν σχολήν, ἥτις καλεῖται «μεγάλη τοῦ Γένους σχολή». Ἄλλα καὶ ταύτην ἀλλοτε μὲν ἔκλεισαν, ἀλλοτε δὲ πάλιν καμπτόμενοι ἐκ τῶν παρακλήσεων τοῦ πατριαρχοῦ ἀφήνον νὰ λειτουργῇ. Ἐπολέμουν δ' οἱ Τοῦρκοι μετὰ τόσης λύστης τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν, διότι ἥθελον νὰ εἰναι οἱ Ἐλληνες ἀμαθεῖς, ἥλπιζον δὲ ὅτι τοιουτορόπως ἥθελεν ἐπέλθη καιρός, καθ' ὃν οἱ Ἐλληνες καὶ ἐλευθερίκιν ἥθελον λησμονήσῃ καὶ καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα. Ἐν τούτοις οἱ δυστυχεῖς Ἐλληνες, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων, πᾶν μέσον κατέβαλλον νὰ μὴ ἀφήνωσι τὰ τέκνα των ὅλως ἀγράμματα καὶ τυφλὰ καὶ ἀπέστελλον αὐτὰ κρυφίως καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ψάλτου ἢ ἄλλου τινὸς ἐγγραμμάτου, διὰ νὰ μανθάνωσιν δλίγα γράμματα. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ παρῆλθον δικκόσια περίπου ἔτη, κατὰ τὰ ὄποια ἔνεκκ τῆς ἐλλείψεως σχολείων σκότος ἀμφείας ἐπεκράτει ἀνὰ τὰς ἐλληνικὰς χώρας, ἥρχισαν οἱ Ἐλληνες διὰ δικφόρων μέσων νὰ λαμβάνωσιν ἀδειαν παρὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ συνιστῶσι βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον σχολεῖα. Τοιουτορόπως εἰς πλειστας πόλεις συγέστησαν τοικῦντα, εἰς τὰ ὄποια ἐδίδαξαν ὄνουμαστοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι, οἵοις ὁ Νεόφυτος Καυσοκλυθίτης, ὁ Παναγιώτης Παλαμᾶς, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ πλει-

στοι ἄλλοι. Τὰ μέγιστα δὲ εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν διαμόρφωσιν αὐτοῦ συνετέλεσε μετὰ ταῦτα ὁ σοφὸς Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὃστις διὰ τῶν συγγραμμάτων του κατέδειξε πρὸς τοὺς Ἑλληνας τὴν προγονικὴν δόξαν καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς, ὅτι διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ χρηστοποθείας ἥθελον κατορθώσῃ νὰ καταστήσῃσιν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο καὶ συχνὰ ἔγραψε καὶ ἔλεγε τὸ ἀληθισμόντον παράγγελμα. «Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὃπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστοποθεία». Ἀπέθανε δ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν Παρισίοις ζήσας 85 ἔτη (1748—1833).

§ 112. Διάσφορες τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνουσμοι.

Οἱ κατακτηταὶ Τούρκοι ὑπῆρξαν μὲν ἀνηλεεῖς καὶ ἀπάνθρωποι πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Ἑλληνας, ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστρέψουσι τὸν ἐλληνικὸν ἔθνουσμὸν. Οἱ ἐλληνικὸς ἔθνουσμὸς διεσώθη, τὴν δὲ σωτηρίαν του ὀφείλει εἰς τὴν ιερὰν ἡμῶν Θρησκείαν καὶ τὴν γλωσσαν ἡμῶν, τὴν ὁποίαν διετήρησεν. Οἱ κατακτητὴς Μωάμεθ μετέβαλε μὲν τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Σοφίας καὶ πολλοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς ὅθωρανικὰ τεμένη, ἀλλ' ἐνόμισε συμφέρον νὰ φεισθῇ τῆς Θρησκείας τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ καὶ μάλιστα ἐχορήγησεν εἰς τὸν τότε προγειρισθέντα πατριάρχην Γεώργιον Σχολάριον, τὸν μετονομασθέντα Γεννάδιον, προνόμιά τινα, διὰ τῶν ὁποίων κατέστησεν αὐτὸν Θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ κατακτητὴς χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ νὰ ἔννοιῃ ἔθνη τὴν βάσιν τῆς διασφόρεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Αλλ' ἐκτὸς τῆς Θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης εἰς τὴν διάσφορες τῆς ἐλληνικῆς ἔθνικότητος συνετέλεσεν ὅχι ὀλίγον καὶ ἡ διασωθεῖσα ἔθνικὴ διοίκησις, διότι τὰ χωρίκα διετέλουν ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἑλλήνων προεστώτων, οἱ ὅποιοι διὰ πατρικοῦ τρόπου ἔλυσον τὰς διαφορὰς τῶν χριστιανῶν συγχωρίων των καὶ προσεπάθουν νὰ προστατεύωσιν αὐτούς ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων ἐκαλούντο δὲ οἱ προεστῶτες οὕτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων κοτσαμπάσηδες. Ἐκτὸς τούτων καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει σπουδάζοντες Ἑλληνες τὰ μέγιστα ὠφέλουν τὸν ἐλληνισμόν, διότι ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφείλκυον τὴν εὔνοιαν τῶν Τούρκων μεγιστάνων καὶ τοιουτοτρόπως δι' αὐ-

τῶν κατώρθουν νὰ προστατεύωσι τοὺς ἀδικουμένους "Ελληνας. Εἰς τοὺς πεπαιδευμένους δὲ τούτους οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν νωθροὶ καὶ ἀπαίδευτοι, ἤρχισαν νὰ χορηγῶσι διάφορα ἀξιώματα καὶ ίδιας νὰ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς ὡς διεργηνεῖς καὶ γραμματεῖς. Ἐκ τῶν δοθέντων δὲ εἰς τοὺς "Ελληνας ἀξιωμάτων ὑψηλότατον ἦτο τὸ τοῦ μεγάλου διεργηνέως τῆς Ὑψηλῆς Πύλης (τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως), τὸ ὄποιον συνεστάθη περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἐκκατονταετηρίδος. Εἰς τὸ ἀξιωμακό τοῦτο πρῶτος ἀνῆλθεν ὁ Παναγιώτης Νικούσιος, ὃστις ἐβελτίωσε τὴν τύχην τῶν Χριστιανῶν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ πρεσβύτερος, ὃστις ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ σουλτάνου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλαυπροτάτου καὶ τοῦ «ἔξ ἀπορρήτων» καὶ πολλαχῶς ἐπροστάτευσε τὸν Χριστιανισμόν.

Τέλος εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους τὰ μέγιστα συνετέλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς μικρανεξαρτησίας τῆς Μάνης, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1670 ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ ἐγγωρίου ἡγεμόνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ πρόμαχοι τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κλέφται καὶ ἀρματωλοί.

§ 113. Κλέφται.

Κλέφται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἐκαλοῦντο οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἵτινες, ἐπειδὴ δὲν ἦδυνκυτο νὰ ὑποφέρωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, κατώκουν εἰς τὰ ἀπρόσιτα καὶ ἀδυτα μέρη τῶν δρέων. Τὰ μέρη ταῦτα, εἰς τὰ ὄποια ἐνδιητῶντο, τὰ ὡνόματαν λημέρια. Ἐκεῖθεν δ' ὄρμώμενοι ἐπεχείρουν συγχάς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιδημάς καὶ προύξενουν εἰς αὐτοὺς μεγάλας ζημιάς. Οἱ ἀρχηγὸς ἐκάστου σώματος κλεφτῶν, ὃστις ἦτο καὶ ὁ ἀνδρεύστατος καὶ συνέτωτας, ἐκαλεῖτο καπετᾶνος, οἱ δὲ κλέφται ὠνομάζοντο παλληκάρια· ἐκ τούτων δὲ πάλιν ὁ μετὰ τὸν ἀρχηγὸν πρῶτος κατὰ τὴν ἀνδρείαν, ὃστις ἐπεῖχε θέσιν ὑπασπιστοῦ καὶ ὑπαρχηγοῦ, ὠνομάζετο πρωτοπαλληκάριον. Διετέλουν δ' οἱ κλέφται ἐν ἀδελφικῇ μεταξύ των ἀγάπη καὶ ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν ἀρχηγόν, οὐδένα δ' ἀλλον ἔθεωρουν ὡς φυσικὸν ἔχθρον των εἰ μὴ τὸν Τούρκον. Τόσον δ' ἀδιάλλοκτος ἦτο ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος τῶν κλεφτῶν, ὃστε, ὁσάκις πασσᾶς τις ἢ βεζίρης προσεκάλει κλέφτην τινὰ νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἐκεῖνος ὑπερηφάνως ἀπήντα.

« Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεβίη τὸ τουφέκι.
Καλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριά παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους.

Ἐξων δ' οἱ κλέφται λιτότατα. Εὐτυχεῖς ἐθεώρουν ἑαυτούς, ὅτε εἶχον γὰρ φάγωσι τὴν προσφιλεστάτην των τροφήν, ἥτις ἦτο ὁ ὄντελιας ἀμυνός (ἀρὴ τῆς σούβλας). Όδοιποροῦντες καὶ μαχόμενοι ὡς μόνην τροφὴν ἔφερον μεθ' ἐκυτῶν ἐντὸς τοῦ σακκιδίου των ἄρτων, ὀλίγας ἐλαίκες καὶ τεμάχιον τυροῦ ἀλλὰ καὶ τῆς λιτοτάτης ταύτης τροφῆς ἡδύναντο μετ' ἀπαραμίλλου καρτερίας νὰ στερηθῶσι, διότι ἀντεῖχον ὑπερκνηθώπως καὶ εἰς τὴν πεῖναν καὶ εἰς τὴν δίψην. Παράδειγμα τῆς καρτερίας των ταύτης ἔχομεν τὸν Νικοτσάρκην καὶ τοὺς συντρόφους του, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν Μακεδονίᾳ μαχόμενοι ὡς μόνην τροφὴν καὶ ὡς μόνον ποτὸν εἶχον τὴν χιόνα. Τυφέρεον δὲ πάντα ταῦτα οἱ γενναῖοι κλέφται, διότι ἐλαυνόμενοι ἐκ τοῦ σφοδροῦ ἔρωτος, ὃν εἶχον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἐκδικήσεως ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων ὄμοφύλων καὶ ὄμοπίστων των οὐδὲν ἀλλο ἐπεθύμουν εἰμὶ· νὰ σφάζωσι Τούρκους. Αὕτη δὲ ἡ ἐπιθυμία τῶν κλεφτῶν κάλλιστα δεικνύεται ἐκ τινος περισωθέντος δημώδους ἄσματος, ἐν τῷ ὅποιῳ ἀπεικονίζεται ὁ κλέφτης ἀποχαιρετίζων τὴν μυτέρα του. Ἐν τῷ ἄσματι δηλαδὴ ἐκείνῳ ὑπάρχει δίστιχον, ἐν τῷ ὅποιῳ σαφέστατα καταφίνεται ὁ πόθος τοῦ κλέφτου. "Εχει δὲ τὸ δίστιχον ὡς ἔξης:

« Θὰ φύγω, μάννα, καὶ μὴ κλαίει, μόν' θόρ μου τὴν εὐχή σου
Κ' εὐχήσου με, μαννούδλ μου, Τούρκους πολλούδες νὰ σφάξω».

Τοιοῦτον λοιπὸν πόθον ἔχοντες οἱ κλέφται ὠρμων εἰς χωρία καὶ εἰς πόλεις οὐδὲν ἀλλο ζητοῦντες εἰμὶ· Τούρκους. "Ωρμων δηλαδὴ πρὸς ἀναζήτησιν τουρκικῶν κεφαλῶν, ὡς κάλλιστα τοῦτο γίνεται φυνερὸν ἐκ τοῦ δημώδους ἄσματος.

« Διψοῦν οἱ κάτιποι γιὰ νερά
καὶ τὰ δουνά γιὰ χιόνη,
διψᾶς καὶ δόλιο—Ζαχαριάς
γιὰ τούρκικα κεφάλια».

Πρὸς τοὺς τυράννους τέλος οἱ κλέφται ἥσαν ἀμείλικτοι. Οὐδέποτε ἐχάριζον ζωὴν εἰς τοὺς Τούρκους αἰχμαλώτους. Τοιουτοτρόπως δὲ καταδιώκοντες τοὺς Τούρκους ἐγνώριζον εἰς τίνα θασανιστήρια ήταν

ὑπεβάλλοντο, ἐὰν συνελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῶν. Διότι δὲ ἐγνώριζον τὰ βραχινιστήρια, προετίμων πάντοτε νὰ φονευθῶσι καὶ οὐχὶ νὰ παραδοθῶσι ζῶντες πρὸς αὐτούς. Διὰ τοῦτο ἡ μεγαλυτέρα εὐχή, τὴν ὄποιαν οἱ κλέφται πάχοντο πρὸς ἀλλήλους, ἦτο «κακὸ μολύβι». Ἀλλοι μονον δὲ εἰς ἐκείνους τοὺς κλέφτας, οἵτινες συνελαμβάνοντο ζῶντες. Οἱ ἔγριοι Τούρκοι ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς βραχινιστήρια φρικωδέστατα καὶ θάνατον μαρτυρικώτατον. Ἐθανάτουν δηλαδὴ αὐτοὺς καταθραύσοντες τὰ μέλη αὐτῶν διὰ τῆς σφύρας ἢ ἐκδέροντες αὐτοὺς ζῶντας ἢ ἀνασκολοπίζοντες αὐτούς. Ἐν τούτοις οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἀνδρες ὑπέμενον ἀταράχως πάντα ταῦτα καὶ οὕτε ἐδάκρυον οὕτε ἐστέγαζον οὕτε προέφερον λέξιν διὰ νὰ δείξωσι τὸ ἀλγος των.

§ 114. Ἀρματωλοές.

Ἄπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς τουρκοκρατίας οἱ Ἔνετοι θέλοντες νὰ προφυλάσσωσι τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις των ἀπὸ τῶν Τούρκων, προσελάμβανον Ἐλληνας μαχητὰς καὶ ἀνέθετον εἰς αὐτοὺς τὴν φύλακειν τῶν κτήσεων των. Οἱ τοιοῦτοι μάχιμοι ἀνδρες ἐκαλοῦντο ἀρματωλοί· εἰς δὲ ἐκ τῶν ἀρματωλῶν ἐκείνων ἦτο καὶ ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰώνος ἀκμάσας Κορκόδειλος Κλυδᾶς, ὅστις ἐκτὸς τῶν ἀλλων ἀνδραγαθημάτων του κατώρθωσε νὰ σγηματίσῃ πολύάριθμον στρατὸν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Μάνης. Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν Ἔνετῶν ἐφάνη κατάλληλον ἐπειτα καὶ εἰς τοὺς Τούρκους, ὅπως δι’ αὐτοῦ κατορθώσωσι νὰ ἐφελκύσωσι πρὸς ἑσυτοὺς τοὺς κλέφτας. Ἡρχισαν λοιπὸν καὶ οἱ Τούρκοι νὰ ἔρχωνται μετὰ κλεφτῶν εἰς ἴδιατέρας συμφωνίας καὶ νὰ διορίζωσι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ μισθῷ φύλακας καὶ προστάτας ἐλληνικῶν μερῶν. Περιεποιοῦντο δηλαδὴ τοὺς γενναῖους ἐκείνους ἀνδρας, διότι δὲν ἥδυνκυτο νὰ θέσωσιν αὐτοὺς ὑπὸ τὸν ζυγόν. Οὗτοι δ’ οἱ γενναῖοι κλέφται, οἵτινες ἀνελάμβανον τὴν φύλακειν ἐλληνικῶν μερῶν, ἐκαλοῦντο, ὡς καὶ ἐπὶ Ἔνετῶν, ἀρματωλοί, τὰ δὲ ὑπ’ αὐτῶν φυλακτόμενα μέρη ὠγομάζοντο ἀρματωλίκια. Ἐν τούτοις οἱ ἀρματωλοί ἐκεῖνοι, μεθ’ ὅλας τὰς περιποιήσεις τῶν Τούρκων, ἀπεστρέφοντο τοὺς Τούρκους καὶ πάντοτε προσεπάθουν νὰ βοηθῶσι μυστικῶς τοὺς κλέφτας. Ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτε συνεκρούοντο πρὸς αὐτούς, ἐγκατέλειπον τὸ ἀρματω-

λίκι των καὶ ἐγίνοντο πάλιν αλέφται. Ἀλλὰ βεβαίως οὔτε ὅλοι οἱ αλέφται ἔγιναν ἀρματωλοὶ οὔτε ὅλοι οἱ ἀρματωλοὶ ἔγιναν πάλιν αλέφται.

§ 113. Η Ἐπανάστασις τοῦ 1770 καὶ 1787.

Οἱ ἀτελεύτητοι πρὸς τοὺς τυράννους πόλεμοι τῶν ἀρματωλῶν καὶ αλεφτῶν ὅχι διάγον συνετέλεσαν, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ Ἐλληνες μὴ ρένωσι πάντοτε μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας. Οἱ προπάτορες ἡμῶν μιμούμενοι τοὺς προμάχους ἐκείνους τῆς ἐλευθερίας πολλάκις ἔλαβον τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας καὶ συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Ἐνετῶν προσεπάθουν νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἄλλ' αἱ διάφοροι αὐτοὶ ἐπαναστάσεις τῶν Ἐλλήνων ἦσαν τοπικοί. Διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τῶν ὄποιων ἀπανθρώπων οἱ ἐπαναστάται κατεσφάζοντο. Τέλος δὲ μετὰ πολλὰς ἐπαναστάσεις καὶ ἀνηλεεῖς σφραγὰς ἀπελπισθέντες πλέον οἱ Ἐλληνες ἐκ τῆς Ἐνετίας ἐστρεψαν τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν ὄμοδοζον Ρωσίαν. Οἱ Ρῶσοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Πέτρου τοῦ μεγάλου ὡς μόνον ὅνειρον εἶχον νὰ κατακτήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο περιεποιοῦντο τοὺς Ἐλληνας, πολλοὺς δ' αὐτῶν κατέτασσον ἐν τῇ στρατιωτικῇ καὶ πολιτικῇ τῆς Ρωσίας ὑπηρεσίᾳ καὶ δὲν ἔπαυνον ὑποκινοῦντες τοὺς Ἐλληνας εἰς ἐπαναστάσεις. Ή κυριωτέρα δ' ἐπανάστασις ἐν τῷ γενομένῳ καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ρωσίας εἶναι ἡ ἐτεῖ 1770.

Αἱ διὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770 ἐνέργειαι τῆς Ρωσίας ἥρχισαν ἐν ἐτεῖ 1766 διὰ τοῦ ἐκ Πετρουπόλεως εἰς τὴν Ἐλλάδην σταλέντος Παπάζωλη, ὅστις ἦτο Μακεδὼν καὶ ὑπηρέτει εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατὸν ὡς λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν δ' ἀνήρ οὗτος ἥλθεν εἰς Ἡπειρον, ἐνθα κληρικοί τε καὶ ἀρματωλοί, προύχοντες καὶ λαὸς ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς τὰς προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις αὐτοῦ, ἐπειτα δὲ κατελθὼν εἰς Ἀκαρνανίαν συνενοήθη μετὰ διαφόρων προσύγοντων καὶ ἀρματωλῶν, ἔξαπέστειλε δὲ πολλοὺς τῆς μελετῶμένης ἐπαναστάσεως κήρυκας εἰς Ναυπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Μετὰ δὲ ταῦτα διαπεράσσεις εἰς Πελοπόννησον ἥλθεν εἰς Οἴτυλον, ἐνθα διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων προσεπάθησε νὰ ἔξεγειρη εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Μανιάτας, ἀλλ' οἱ Μανιάται διδαχθέντες ἐκ τῆς

πείρας τῶν προηγουμένων ἐπαναστάσεων εἶπον εἰς αὐτὸν ὅτι τότε μόνον ἥθελον ἔξεγερθῆ, ὅπότε ἥθελον ἤδη ἐν Πελοποννήσῳ ῥωσικὴν ἐπικουρίαν. Τὴν ἀπόκρισιν δὲ ταύτην τῶν Μανιατῶν λαβὼν ὁ Παπάζωλης μετέβη εἰς Καλάμας, ἵνα πολλῶν ὡσπρών ἐπαγγελιῶν καὶ προτροπῶν προσεπάθησε γὰρ ἔξεγειρη εἰς ἐπανάστασιν τὸν ἔξεχοντα Μανιάτην Παναγιώτην Μπενάκην καὶ τοὺς ἔκει ἄλλους "Ελληνας, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τοιαύτην σχεδὸν ἀπόκρισιν ἔλαβεν, ὅποιαν εἶχε λάβῃ ἐν Οἰτύλῳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Παπάζωλης ἥλθεν εἰς συνεγγύησιν μετὰ δικόρων ἀρχιερέων καὶ προυχόντων ἄλλων πόλεων τῆς Πελοποννήσου, διάφοροι δὲ ἄλλοι τῆς ἐπαναστάσεως κάρυκες διέτρεχον τὴν ὅλην Ἑλλάδα καὶ τὰς βορειοτέρας χώρας, Μολδαύιαν, Βλαχίαν, Σερβίαν καὶ Μαυροβούνιον κατηγοροῦντες τοὺς Χριστιανοὺς καὶ προτρέποντες αὐτοὺς νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τοῦ ιεροῦ ἀγῶνος. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν λοιπὸν τούτων μέγας ἀναβρασμὸς ἐπεκράτει καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, πάντες δὲ μετ' ἀγωνίκας ἀνέμενον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ Ῥωσία ἥθελε δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἔξεγέρσεως ἀποστέλλοντα πολεμεφόρια καὶ ἐπικουρίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ μέγας οὗτος ἀναβρασμὸς τῶν Χριστιανῶν δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο πρὶν ἡ γίνη τι σπουδαῖον προσέβησκεν οἱ Τούρκοι εἰς ἀνηλεῖς κατὰ τῶν Χριστιανῶν σφαγάς μὴ φεισθέντες μηδὲ οὗτοι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Μελετίου τοῦ Β', ὃν ἐστρέβλωσαν καὶ ἡμιθανὴ ἔξωρισκαν εἰς Τένεδον. Τέλος δέ, ἐνῷ οἱ Τούρκοι ἔξηκολούθουν τὰς σφαγάς, κατέπλευσε περὶ τὸ τέλος Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1770 εἰς Οἴτυλον ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Θεοδώρον Ὁρλώφ.

"Αφ' οὗ κατέπλευσεν ὁ ῥωσικὸς οὗτος στόλος, πρῶτοι ἔλαβον τὰ ὅπλα οἱ Μανιάται, οἵτινες καὶ συγεκράτησκαν δύο στρατιωτικὰ σώματα, ὅν τὸ μὲν ἐκυρίευσε τὴν Κυπαρισσίαν, τὸ δὲ τὸν Μυσθρᾶν. ἐπειτα δὲ ἐπανεστάτησε τὸ Αἴγιον, ἡ Κορινθία, ἡ Ἀνδρίτσαινα, ὁ Βάλτος, ἡ Βόιντσα, τὸ Ἀγρίνιον, τὸ Ἀγγελόκαστρον, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Ναυπακτία, τὸ Λιδωρίκιον, ἡ Παρνασσίς, ἡ Λεβάδεια, ἡ Μεγαρὶς καὶ ἡ Κρήτη. Τέλος δέ, ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις διεδίδετο, καταπλέει εἰς Κορώνην τῇ 23 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ δευτέρα μοῖρα τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ. Ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ ἡνωμέναι κατεῖ πολλούς μοῖρας τοῦ ῥωσικοῦ στόλου οὐδὲν σπουδαῖον

νπέρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατώρθωσαν, ἡ δὲ τουρκικὴ κυβερ-
νησίς ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν
πρὸς κατάσθεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Τέλος δὲ μετ' οὐ πολὺ αἱ δύο
μοῖραι τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ἀπέπλευσαν, ἡ δ' ἐπανάστασις κατε-
σθέσθη ὑπὸ τῶν λυσσαλέων Ἀλβανῶν, οἵτινες κατέκλυσαν τὴν Ἑλ-
λάδα. Τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ταύτης ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι οἱ δυστυ-
χεῖς Ἑλληνες ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Θρηιωδίαν
τῶν Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων. Αἱ συμφοραί, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν
τότε οἱ Ἑλληνες, εἶναι ἀπερίγραπτοι· χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν,
ἀρχιερεῖς ἐθασανίσθησαν, πολεῖς ἡρημώθησαν· ἐν γένει πᾶν θρηιωδεῖς
διεποράχθη.

'Αλλ' οἱ Ἑλληνες, ἂν καὶ ἀπανθρωπότατα κατεδιώγθησαν ὑπὸ^{τὸν}
τῶν Τούρκων διὰ τὴν μετὰ τῶν Ῥώσων συμμαχίαν των, πάλιν κατὰ
τὸ ἔτος 1787, ὅπότε ἐκηρύχθη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ
Τουρκίας, δὲν ὕκανησαν, καθ' ὑποκίνησιν καὶ πάλιν τῆς Ῥωσίας,
νὰ ἔξεγερθωσι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτη εἰς ἥρως
διεφημίσθη, οὗτος δὲ εἶναι ὁ ἐν Δεβαδείᾳ γεννηθεὶς καὶ εἰς τὴν στρα-
τιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσίας καταταχθεὶς περίφημος θαλασσο-
μάχος Λάμπρος Κατσώνης, ὃστις καταρτίσας ἴδικόν του στόλον καὶ
παραχλαδῶν μεθ' ἐκυτοῦ καὶ τὸν περίφημον κλέφτην Ἀνδρίτσον (τὸν
συνήθως καλούμενον Ἀνδροῦτσον) ἐτέλεσεν ὑπεράνθρωπα θαλάσσια
κατορθώματα ἀνὰ τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ ἐπὶ διάκληρον τε-
τραετίαν (1788–1792) κατέστη ὁ φίδιος καὶ ὁ τρόμος τῶν τουρκι-
κῶν πλοίων. Αλλὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπέβη εἰς τοὺς Ἑλλη-
νας ὕστερως διεθρία, διότι ἡ Ῥωσία συνομοιογόνασσα ἐν ἔτει 1792
εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους δὲν ἐφόροντισε ποσῶς περὶ τῆς Ἑλλάδος.
Τοιουτορόπως οἱ Ἑλληνες ἔμειναν καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν Θρηιωδίαν τῶν
Τούρκων.

§ 116. Τρήγας Βελεστευλῆς (Φεραζίος).

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἑλληνες μετὰ τὰς ἀποτυχούσας ἐπαναστάσεις
ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ἐκ τῆς Θρηιωδίας τῶν Τούρκων, ἀνεφάγη ὁ φι-
λόπατρις καὶ ἐνθουσιώδης Τρήγας. Οἱ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη
τῷ 1707 εἰς χωρίον της Θεσσαλίας ὄνομαζόμενον Βελεστίνον (τὰς
ἀρχαίας Φεράς), ἐκ τοῦ ὄνοματος δὲ τοῦ χωρίου του ἐπωνομάζετο

Βελενστιγλῆς καὶ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἀνεφάνη καὶ ἀνεδείχθη ἐν τῷ κόσμῳ· οὐδέποτε δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Πήγας ἐπωνύμασεν ἔκυτὸν ἄλλως εἰμὴ Βελεστιγλῆν. "Αξιον λοιπὸν ἀπορίας εἶναι πῶς ἐν τοῖς ἐπειτα χρόνοις πρὸς ἐπωνυμίαν τοῦ Πήγα έλήφθη τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς πατρίδος του καὶ ἐπωνυμάσθη Φεραῖος.

Τὰ πρῶτα μαθήματα διήκουσεν ὁ Πήγας εἰς τὰ ἐν Ζυγορῷ σχολεῖα, δόπου καὶ διεκρίθη διὸ τὴν ἐπιμέλειάν του. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς χωρίον τι τῆς Θεσσαλίας ὄνομαζόμενον Κισσόν, ἵνθι νεώτατος ἀντὶ ἀδίδαξεν ἐπὶ τινα χρόνον ὡς διδάσκαλος. Ἀλλ' ὁ Πήγας ἦτο νέος φιλελεύθερος καὶ δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὰ δεινά, τὰ ὄποια ὑπέφερον οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ἀκόμη ἦγε τὸ δέκατον ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐγκατέλιπε τὴν φίλην πατρίδα καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον· ἐκεῖ δὲ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του, ἐξέμαθε ξένας γλώσσας καὶ ἐν τέλει διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μαυρογένους.

'Αλλ' ἐν Βουκουρεστίῳ ζῶν ὁ Πήγας δὲν ἦδύνατο γὰρ μείνη ἡσυχίας, διότι πάντοτε εἶχε κατὰ νοῦν τὰ δεινά, τὰ ὄποια ὑπέφερον οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τῶν Τούρκων, νυχθυμερὸν δὲ ἄλλο τι δὲν ἐσκέπτετο εἰμὴ πῶς νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Πατρίς. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνήρ μεγαλεπήθιος, συνέλαβε τὴν ἴδεαν νὰ ἐγείρῃ αὐτὸς τοὺς Ἑλληνας εἰς μεγάλην κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασιν καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἐπιτύγῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1796 μετέβη εἰς Βιέννην καὶ ἐκεῖ ἐδημοσίευσε διάφορα βιβλία καὶ μέγαν χάρτην τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου θέλων δι' ὅλων αὐτῶν νὰ διαφωτίσῃ τοὺς Ἑλληνας ὄποιοι ἦσαν ἄλλοτε καὶ δοποῖοι ἦσαν τότε. Εἰς τὴν πολύμοχθον ταύτην ἐργασίαν του εἶχεν ὡς συνεργάτας ὁ Πήγας νέος τινᾶς φιλοπάτριδας καὶ ἐνθουσιώδεις, οἱ ὄποιοι ὅχι μόνον παρεῖχον τὴν συνεργασίαν των εἰς τὸν Πήγαν καὶ ἐδαπάνων χρήματα πρὸς τύπωσιν τῶν βιβλίων του, ἀλλὰ καὶ ἀνελάμβανον ν' ἀποστέλλωσιν αὐτὰ πανταχοῦ, δόπου ἐπαλλον ἐλληνικαὶ καρδίαι. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ὁ Πήγας καὶ πάντες οὗτοι οἱ ἐταῖροι του ἐπραττον ἐν ἄκρᾳ μυστικότητι προφυλασσόμενοι ἀπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, διότι ἡ Αὐστρία διέκειτο φιλικώτατα πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ κατεδίωκε τοὺς ἐχθροὺς τῆς Τουρκίας.

'Ἐν τούτοις ὁ Πήγας ἐπεθύμει νὰ ἰδῃ ταχέως πραγματοποιούμενα τὰ ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῆς πατρίδος ὄνειρά του. Διὰ τοῦτο δὲν

περιωρίσθη εἰς μόνα τὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ συνέστησε καὶ συνωμοτικὴν ἑταῖρείν, ἡ ὅποια παρεσκεύαζε τὴν μεγάλην τῶν Ἑλλήνων ἔξεγερσιν. Τῆς συνωμοτικῆς ταύτης ἑταῖρείας ἀρχηγὸς ἦτος οὗτος ὁ Πήγας. "Ενεκα λοιπὸν τούτου εἶχεν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ διαφόρων ἀρματωλῶν, ἐπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἀλλων προυχόντων τῆς Γλλάδος, ἀκόμη δὲ καὶ μετά τινων ἐπισήμων Τουρκών, τοὺς ὅποιους κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ στενοὺς φίλους του. 'Αλλ' ἔκτὸς τοῦ Πήγα καὶ οἱ ἑταῖροι δὲν ἔπαινον γράφοντες πρὸς πολλοὺς ἐγκρίτους Ἑλληνας· πολλοὶ δὲ τούτων μάλιστα εἶχον ἔλθη εἰς συνενόησιν καὶ μετὰ διαφόρων εὐγενῶν Γάλλων ζητοῦντες παρ' αὐτῶν τὴν σύμπραξιν τῆς Γαλλίας ὑπέρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων. Τοιουτορόπως λοιπὸν τὰ πράγματα διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πήγα καὶ τῶν ἑταῖρων του παρεσκεύασθησαν καλῶς. Τέλος δέ, ὅτε ὑπὸ πάντων τούτων ἔκριθη ὅτι ἔφθασεν ἡ κατάλληλος στιγμὴ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἐδημοσίευσεν ὁ Πήγας ἐπαναστατικὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας προκήρυξιν, ἐν τῇ ὅποιᾳ περιέλαβε καὶ τὸν περίφημον θούριόν του, τὸ ἀλησμόνητον ποίημα:

"Ως πότε παλληκάρια, νὰ ζῶμεν 'ε τὰ στενά,
μονάχοι 'σάν λιοντάρια, 'ε τές ράχες, 'στὰ βουνά,
σπηλιές νὰ κατοικῶμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμεν ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβία;
νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλλίτερα μᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβία καὶ φυλακή.

'Αφ' οὖ ἐδημοσίευσεν ὁ Πήγας τὴν προκήρυξιν του καὶ ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἵκανὰ ἀντίτυπα, διὰ νὰ διαμοιράζῃ, ὅπου θὰ διήρχετο, ἀνεχώρησεν ἐκ Βιέννης σκοπῶν νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀπ' ἐκεῖ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. 'Αλλ' ἀτυχῶς, ὅτε ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἔφθασεν εἰς Τεργέστην, ὁ διοικητὴς τῆς Τεργέστης λαμβάνει μυστικὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ ταξιδιώτης Πήγας Βελεστινλῆς ἦτο ἀρχηγὸς συνωμοτῶν κατὰ τῆς Τουρκίας. 'Αμέσως λοιπὸν ὁ διοικητὴς οὗτος συλλαμβάνει τὸν Πήγαν καὶ διατάσσει νὰ γίνῃ ἔρευνα εἰς τὰ κιβώτια, τὰ ὅποια ὁ Πήγας ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. 'Επειδὴ δὲ ἀνευρέθησαν ἀντίτυπα τῆς ἐπαναστατικῆς προκήρυξεως, ἀπέστειλεν αὐτὸν δέσμιον εἰς Βιέννην, ἐκεῖ δὲ ὁ δῆμος θεὶς ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτοῦ

όχι μόνον δὲν ἡρηκθή τὰς ἐνεργείας του, ἀλλὰ καὶ εἰπε πρὸς αὐτὸν τὰς ἑζῆς ἀξιομνημονεύτους λέξεις· «Ἐπιθυμῶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου τοῦτο ἔχω ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδω ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προτιμῶ νὰ ἔχω κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἶος ὁ Τούρκος». Ἐνώπιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀνακριτοῦ συλληφθέντες ὠδηγήθησαν καὶ ἐννέα ἐκ τῶν ἑταίρων τοῦ Ρήγα, ἐκ τῶν δύοιν τέπτα ἑταῖροί του ὠδηγήθησαν εἰς Βελιγράδιον δεδεμένοι ἀνὰ δύο, ὡς πρόσκτα ἐπὶ σφαγήν, καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν πασσᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Οὗτος δέ, ἀφ' οὗ ἐφυλάκισε καὶ τοὺς δικτὸν ἐντὸς σκοτεινῆς φυλακῆς, νύκτα τινὰ διέταξε τὸν στραγγαλισμὸν αὐτῶν. Τοιουτορύπας λοιπὸν ἀπέθηκεν ὁ πρωτομάρτυρς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ρήγας μετὰ τῶν ἐπτὰ ἑταίρων του. Ἡτο δὲ τότε Ιούνιος τοῦ ἔτους 1797. Λέγεται δέ, δτι ἀποθνήσκων ὁ πρωτομάρτυρς Ρήγας ἀνέκριξεν· «Οἱ Ἑλληνες θέλουσί ποτε ἐκδικηθῆ τὸν θάγκατόν μου. ἵκανὸν ἐσπειρα σπόρον θέλει βλαστήσῃ καὶ τὸ γένος μου θέλει συλλέξῃ τὸν γλυκὺν αὐτοῦ καρπόν». Τῷ ὅντι δὲ εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Ἐθνους ἐπανάστασιν ὅχι ὀλίγον συνετέλεσεν ὁ γενναῖος Ρήγας. Ἡ δ' Ἑλλὰς ὡς ἱερὰν τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς διατηροῦσα ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

§ 117. Ἀλῆ-πασσᾶς.

Πάντες οἱ Τούρκοι ὑπῆρξαν θηριώδεις πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς Ἑλληνας, ἀλλὰ πάντας ὑπερέθη ὁ ἄγριος Τουρκαλέσανὸς Ἀλῆς. Οἱ διαβόητοι οὗτοι ἀνήρ ἐγεννήθη τῷ 1741 ἐν Τεπελενίῳ τῆς Ἀλεσβίας καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ληστής, ἐπειτα δὲ βαθμηδόν διὰ τῆς πονηρίας του, τῆς πανυυργίας του καὶ τῶν διολοφιῶν του κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διοικητῆς τῆς Ἡπείρου. Ωμότερος καὶ ἄγριώτερος τύρκηνος τοῦ Ἀλῆ δὲν ἐγεννήθη. Πόλεις ὀλοκλήρους ἥρημασεν· οἰκογενείας ὀλοκλήρους ἔξηφάνισε· περιουσίας ὀλοκλήρους ἥρημασεν· ἀπειριθμους δ' ἀθώους ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακάς, ἔνθικ διὰ πολλῶν βισσάνων ἐθανάτωνεν αὐτούς. Ἡτο δηλαδὴ ὁ Ἀλῆς ἀνθρωπόμορφον τέρκι, τὸ διόπτην ἔξεβρχεσεν ὁ ἀδης πρὸς βάσανον τῶν ἀγ-

θρώπων. 'Αλλ' ώς νὰ μη κρει ἡ θηριωδία του αὔτη, ἵτο προσέπι καὶ ὑποκριτής καὶ δόλιος. Καὶ ὑποκριτής μὲν μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ἥτο, ὅστε, ὅτε μὲν συνανεστρέφετο μετὰ Γάλλων, διεβεβίωνεν αὐτοὺς ὅτι ἐξετίμα καὶ ἐλάτρευε τὴν δυτικὴν Ἑλλήσιαν· ὅτε δὲ εὑρίσκετο μετὰ Τούρκων, ἐδείκνυεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἥτο πιστότατος ὀπαδὸς τοῦ Κορανίου, ὅτε δὲ συνωμίλει μεθ' Ἑλλήνων, ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἥτο φίλος τοῦ Χριστοῦ θερμότατος. Δόλιος δὲ μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ ἥτο, ὅστε κρυφίως μὲν διέτασσε νὰ θανατώγωσιν οἰκείους του καὶ φίλους του, ἐν τῷ φανερῷ δὲ ἐπένθει καὶ ἔκλαιε διὰ τὸν θάνατον αὐτῶν. Τέλος διασάνθρωπος ἐκεῖνος Ἀλῆς ἥτο τοιοῦτος, ὅστε οὐδὲ αὐτοὶ οἱ στεγάτατοι συγγενεῖς του εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν. Ο τερατώδης λοιπὸν οὗτος Ἀλῆς ἔχων στρατὸν ἐκ δώδεκα περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν κατώρθωιε διὰ τοῦ φόνου καὶ τοῦ τρόμου νὰ κρατῇ ὑπὸ τὸν ζυγὸν δύο ἑκατομμύρια Ἑλλήνων, Ἀλεξανδρὸν καὶ Τούρκων· μόνοι δὲ οἱ Σουλιώται, οἵτινες εἶχον τὰ χωρία των¹ ἐπ' ἀπροσίτου ὄρους τῆς Ἡπείρου, δὲν ἔκλιναν τὴν κεφαλὴν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ τερατώδους ἐκείνου ἀγθρώπου.

§ 118. Πρώτοι ἡρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιώτων κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Ο Ἀλῆς, ἀφ' οὗ ἔγινε παντοδύναμος, ἐθεώρει αἰσχος ν' ἀνέχηται τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Σουλιώτας ἐλευθέρους. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ ἔκρο τοῦ ἔτους 1790 ὥρμησε κατ' αὐτῶν ἀγῶνα πολὺν στρατὸν. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης οὐδὲν κατώρθωσε, διότι κατενικήθη καὶ

¹ Οι Σουλιώται κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον τέσσαρα χωρία ἐπὶ τοῦ ὄρους κείμενα, βραδύτερον δὲ καὶ ἄλλα ἐπτὰ κείμενα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους χωρία τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὸ καλούμενον Τετραχωρίον, ήσαν τὸ Σοῦλι, ἡ Κιάφα, δὲ Ἀβαρίκος καὶ ἡ Σαμογίθα καὶ ἔκειντο πλησίον ἀλλήλων. Πλησίον δὲ τῆς Κιάφας ἦτο βράχος ἀπότομος, διστας ἐκαλεῖτο Κούγγι. Ἐπὶ τοῦ βράχου ἐκείνου ἀνηγέρθη μικρὸν πλήγη τρομερὸν φρούριον, ἐντὸς τοῦ ὅποιου ὑπῆρχεν ὁ γαὸς τῆς Ἄγιας Παρασκευῆς. Τὰ δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους κείμενα χωρία τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὸ καλούμενον Ἐπταχωρίον, ήσαν τὸ Τσεκούρι, τὸ Ἀλοχώρι, ἡ Γκιανόλα, τὸ Περιχάτι, ἡ Βίλια, οἱ Κοντάται καὶ τὸ Τσιφλίκι. Πάντα τὰ χωρία τῶν Σουλιωτῶν διγομάζονται γενικῶς Σοῦλι, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν γενικῶς Σουλιώται.

κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν μέχρι τῶν Ἰωαννίνων. Μετὰ τὴν ἦττάν του εἶδεν ὁ πανούργος Ἀλῆς ὅτι μόνον διὰ τοῦ δόλου ἥθελε δυνηθῆ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σουλί. Διὰ τοῦτο κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1792 ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ 13,400 Τουρκαλβανῶν διεκήρυξεν ὅτι διημοθύνετο κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου. Διὰ νὰ ἔξαπατήσῃ δ' ἀκόμη περισσότερον τοὺς Σουλιώτας, ἔζητησε τὴν συμμαχίαν αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ Σουλιώται, ἐπειδὴ ἐγνώξιζον τὸν δόλιον χαρακτῆρα τοῦ πανούργου Ἀλῆ, δὲν ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν εἰμὴ ἕδομηκοντα μόνον μαχητὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα, ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νεαρὸν υἱόν του Φῶτον. Καὶ πραγματικῶς εἰς τοῦτο οἱ Σουλιώται δὲν ἥπατήθησαν, διότι ὁ Ἀλῆς καὶ τὸν Λάμπρον καὶ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιποὺς Σουλιώτας ἐλθόντας εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἐδέσμευσε, τὴν δ' ἐπομένην ἀποστείλας τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιποὺς Σουλιώτας εἰς Ἰωάννινα καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Λάμπρον δρυμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τοῦ Σουλίου ἐλπίζων ὅτι θὰ εῦρῃ τοὺς Σουλιώτας ἀπαρασκεύους. Ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ Σουλιώται ἤσαν ἔτοιμοι καὶ διὰ φοβεροῦ πυρὸς ὑποδεγχέντες τὸν Ἀλῆν ἥναγκασκεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ γίνη κύριος τοῦ Σουλίου μεταχειρίζομενος δργανόν του αὐτὸν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν. Προσεκάλεσε δηλαδὴ αὐτὸν καὶ τῷ εἶπε· «Τζαβέλλα, ήδική σου ζωὴ καὶ τοῦ παιδιοῦ σοι είναι σήμερον εἰς χειράς μου. Ἐάν μου παραδώσῃς σήμερον τὸ Σουλί, θά σου χαρίσω τὴν ζωήν σου καὶ τὸ παιδί σου καὶ θά σου χαρίσω καὶ χρήματα καὶ δοξαν· ἀλλως θά σας ψήσω ζωντανούς καὶ θά κάψω τὸ Σουλί χορτάρι νὰ μὴ φυτρώσῃ». Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Τζαβέλλας, ἐπειδὴ ἥθελε νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ τυράννου καὶ νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῆς πατρίδος του, ὑπεσχέθη νὰ κάψῃ τοῦτο, ἀλλ' ὑπὸ τὸν δρόν νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Σουλί καὶ νὰ συνεννοθῇ καὶ μετὰ τῶν ἀλλων ὄπλων χαρχηγῶν. Πράγματι δὲ ὁ Ἀλῆς πιστεύσας τὸν Τζαβέλλαν ἀπέλυσεν αὐτόν· ἐκράτησεν δρματικῶς τὸν Τζαβέλλα Φῶτον ἀγνοῶν ὅτι εἰς τὸν Σουλιώτην προσφιλεστέρα τῶν τέκνων ἦτο ἡ πατρίς.

Ἐπιστρέψας ὁ Τζαβέλλας εἰς τὸ Σουλί ὡς πρώτην φροντίδα του ἐσχε νὰ προπαρασκευάσῃ τοὺς Σουλιώτας πρὸς πόλεμον· ἐπειτα δὲ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἀλῆν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔγραψε πρὸς αὐτὸν τὰ ἔπεις· «Χαίρω, διότι ἐγέλασκ ἐνα δόλιον καὶ ἀπιστον ἀνθρω-

πον. Εἶμαι ἐδῶ, διὸ νὰ προστατεύσω τὴν πατρίδα μου. Ἡζεύρω,
ὅτι ὁ υἱός μου θ' ἀποθάνη, ἀλλ' ἔγῳ θὰ τὸν ἐκδικήσω πρὶν ἀπο-
θάνω. Ἐὰν δὲν μένη εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνη διὰ τὴν
πατρίδα του, δὲν εἶναι ἀξίος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζηται ὡς υἱός
μου. Προχώρησε λοιπόν, ἀπιστεῖ εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ». Ταύτην
δὲ τὴν ἐπιστολὴν λαβὼν ὁ Ἀλῆς ὠργίσθη, καθὼς ἦτο ἐπό-
μενον, μέχρι λύσσης καὶ διέταξε νὰ ὀρμήσῃ ὁ στρατός του κατὰ τοῦ
Σουλίου. Τῇ εἰκοστῇ λοιπόν *Ιουλίου* τοῦ ἔτους 1792 συνήφθη φοβε-
ρὸς μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Σουλιωτῶν ἀγών, κατὰ τὸν ὄποιον ἔλαθον
μέρος καὶ τετρακόσιαι γυναῖκες ἔχουσαι ἀρχηγὸν τὴν ἀτρόμητον σύ-
ζυγον τοῦ Τζαβέλλα Μόσχων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην
τοιαύτην ἥτταν καὶ πανωλεθρίαν ὑπέστη ὁ Ἀλῆς, ὡστε ἡναγκάσθη
ὅχι μόνον νὰ φύγῃ κατγραψυμένος, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχθῇ συνθήκην,
διὰ τῆς ὄποιας ὥφειλε ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ Σούλι τὸν Φῶτον καὶ τοὺς
λοιποὺς αἰχμαλώτους Σουλιώτας. «Οτε δ' ἐγίνοντο ταῦτα πρὸ τοῦ
Σουλίου, ὁ ἐν *Ιωαννίνοις* Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, ἐπειδὴ εἶχε μάθη-
τὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τζαβέλλα, διέταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του
τὸν Φῶτον καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν ψήσῃ ζωντα-
νόν· ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Φῶτος ἀπεκρίθη: «Δὲν φοβοῦμαι. Αν μὲν ψήσῃς,
ὅ πατέρό μου θὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατόν μου». Τὴν ἡρωικὴν δὲ ταύτην
ἀπάντησιν ἀκούσας ὁ Βελῆς ἀπεφάσισε νὰ φονεύσῃ αὐτόν, ἀλλ' εὐτυ-
χῶς δὲν προέλαθε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι ἡ μεταξὺ
Ἀλῆ πασᾶ καὶ Σουλιωτῶν εἰρήνη εἶχε συνομολογηθῆ.

Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς νίκης τῶν Σουλιωτῶν ἐσώθη καὶ τὸ Σούλι
καὶ ὁ Φῶτος καὶ οἱ λοιποὶ αἰχμαλώτοι. Ἀλλὰ κατὰ τὴν φονικὴν
ἐκείνην μάχην ἐπληγώθη ὁ Λάμπρος ἐκ τῆς πληγῆς του δὲ ταύτης
ἀπέθανε μετὰ ταῦτα καταλιπὼν ἀντάξιον διάδοχόν του τὸν περίφη-
μον υἱόν του Φῶτον.

§ 119. Τελευταῖος ἡρωικὸς ἀγών τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Ο ἀγριος Ἀλῆς δὲν ἤδυνατο νὰ ἡσυχάσῃ, ἐν ὅσῳ τὸ ὑπερήφανον
Σούλι ἔμενεν ἐλεύθερον. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπὶ τὸν ἀγώναν
τρώθωσε νὰ τηρήσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰρήνην, ὥρμησεν ἐν
ἔτει 1800 αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δεκακισχιλίων Τουρ-

καλόντων καὶ περιέκλεισεν αὐτὸν πανταχόθεν. 'Αλλ' οἱ Σουλιῶται, οἵτινες καὶ τροφάς καὶ πολεμεφόδια εἶχον, ὅχι μόνον ἀντεῖχον γενναίως, ἀλλὰ καὶ προυξένουν εἰς τοὺς Τουρκολόγονούς πλείστας καταστροφάς. Ό Φῶτος Τζαβέλλας μάλιστα τοιοῦτον ὄλεθρον προουξένει εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὃστε οἱ Σουλιῶται, ὅτε ἥθελον νὰ δρκισθῶσιν, ώρκιζοντο «εἰς τὸ σπαθὶ τοῦ Τζαβέλλα». Πόσον δὲ γενναίως οἱ λεοντόκαρδοι Σουλιῶται ἀπέκρουον τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ πόσου περιερρόνουν αὐτούς, ἀποδεικνύεται κάλλιστα καὶ ἐν τῆς φαιδρότητος, τὴν ὁποίαν εἶχον. "Οτε δηλαδὴ ἀπεπλανήθη εἰς ὄνος των καὶ ἐνέπεσεν εἰς χειρας τῶν πολιορκητῶν, ἔστειλκν καὶ τὸν ἐζήτησκεν ὑποσχεθέντες ν' ἀποδώσωσι τὴν ἀξίων αὐτοῦ· ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι συγκατένευσαν καὶ ἀπέδοσαν τὸν ὄνον, οἱ Σουλιῶται ἀπέστειλκν πρὸς αὐτούς ὡς ἀντάλλαγμα Τούρκον αἰχμάλωτον, πρὸ δὲ τῶν ἡμερῶν συλληφθέντα, εἰπόντες ὅτι ἀπέστειλκν ἵσον ἀντὶ ἵσου. "Εν τούτοις μετὰ τριετῆ ὑπεράνθρωπον ἀγῶνα οἱ γενναῖοι Σουλιῶται, οἱ ὄποιοι δὲν κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ὅπλων τοῦ Ἀλῆ, ἐπέπρωτο νὰ καταβληθῶσι διὰ προδοσίας. Εὑρέθη δηλαδὴ προδότης τις Πίλιος Γούστης καλούμενος, ὃστις διὰ στενωπῶν ἀγνωστῶν εἰς τοὺς Τούρκους ὁδήγησεν εἰς τὸ κυρίως Σουλι πεντακοσίους Ἀλεξανδρούς. Οἱ δὲ Σουλιῶται εὑρεθέντες τότε μεταξὺ δύο πυρῶν, διότι ἔμπροσθεν μὲν προσεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐφορμώντων Τούρκων, ὅπισθεν δὲ ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ Γούστη, κατέφυγον εἰς ἀγίαν Παρασκευὴν καὶ ἐκεῖθεν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα ἀγωνίζομενοι ἀπέκρουον τοὺς κατ' αὐτῶν ἐφορμῶντας ἐχθρούς. 'Αλλά, ὡς νὰ μὴ ἡρκουν ταῦτα, ἔξηγτλησαν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἀνδρες τὰς τροφάς των καὶ ἡρχισαν νὰ τρώγωσι βίζας καὶ φλοιούς δένδρων· προσέτι δὲ ἐστεροῦντο καὶ ὅδατος, διότι οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἀποκόψη τὰς πηγάδας. 'Επὶ ἐπτὰ δόκολήρους ἡμέρας ὅδωρ δὲν εἶχον, ἐδρόσιζον δὲ τὰ χείλη των διὰ σπόργων, τοὺς ὄποιούς ἔβρεχον κρεμῶντες αὐτούς διὰ μακρῶν σχοινίων εἰς τὰς κοιλάτητας τῶν βράχων, εἰς τὰς ὄποιας ἀπέμενεν δέλιγον ὅδωρ ἐκ τῆς βροχῆς. 'Εν τουαύτῃ λοιπὸν θέσει εὑρισκόμενοι οἱ ἡρωες ἐκεῖνοι καὶ οὐδαμόθεν ἐλπίζοντες βοήθειαν ἐνέδοσαν πλέον νὰ προτείνωσι πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν τουρκολόγων στρατευμάτων Βελῆν, υἱὸν τοῦ Ἀλῆ, συνθήκην, ἀλλ' ὑπὸ δρους ἐντίμους. 'Η συνθήκη ἔγινε δεκτή· διὰ ταύτης δ' ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσιν ἀγενόχλητοι μετὰ τῶν ὅπλων των. 'Ητο δὲ τότε Δεκέμβριος τοῦ ἔτους 1803.

§ 120. Ἀναγράφησις τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τοῦ Σουλίου.—Παράδεισες τῆς συνθήκης ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ.—Τριγενὸς θάνατος 60 Σουλιωτεσσών.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης οἱ λεοντόκαρδοι Σουλιώται δαχρυρροοῦντες καὶ στενάζοντες ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των. Ἀναγράφουντες οἱ γενναῖοι ἔκεινοι μαχητὴν διηγέρησαν εἰς τρία σώματα, ἐς ὃν τὸ μὲν ἐτράπη πρὸς τὴν Πάργαν, τὸ δὲ ἔπειρον πρὸς τὸ ὑπεράνω τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ ὑψούμενον ἀπότομον καὶ κρημνῶδες Ζάλογκον, τὸ δὲ τοίτον πρὸς τὴν Ρανιάσαν. Εἰς δὲ ἀτρόμητος καλόγηρος, οἱ Σαμουήλ, μετὰ πέντε Σουλιωτῶν παρέμεινεν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καὶ, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχον εἰσβάλῃ εἰς αὐτὸν πολλοὶ τῶν ἑχθρῶν, ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθη εἰς τόν ἀέρα μετὰ τῶν συντρόφων τους καὶ πεντακοσίων ἑχθρῶν.

Ἄλλα, ἐνῷ οἱ γενναῖοι Σουλιώται ἔβαδιζον οἱ μὲν πρὸς τὴν Πάργαν, οἱ δὲ πρὸς τὸ Ζάλογκον, οἱ δὲ πρὸς τὴν Ρανιάσαν, αἴργης ὁ ἀπιστος Ἀλῆς ἀθετεῖ τοὺς δρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπιπίπτει κατὰ τῶν πρὸς τὴν Πάργαν βαδιζόντων, συγχρόνως δὲ ἀποστέλλει ἄλλον στρατὸν κατὰ τῶν πρὸς τὸ Ζάλογκον πορευομένων. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν σχεδὸν κατώρθωσε, διότι οἱ Σουλιώται, πλησίον τῆς Πάργας εὑρισκόμενοι, προέλαθον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἀπολέσαντες δλίγους· ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν πρὸς τὸ Ζάλογκον πορευομένων κατώρθωσε νὰ περικλείσῃ τοὺς ἀτυχεῖς αὐτοὺς Σουλιώτας ἐπὶ τοῦ κρημνῶδους ἔκεινου Ζαλόγκου. Ἐκεῖθεν δὲ οἱ γενναῖοι οὔτοι ἀνδρες ἀπέκρουσαν τὰς ἐφόδους τῶν ἑχθρῶν, ἀλλὰ τέλος ἐξήντλησαν καὶ τὰς ὀλιγίστας τροφάς των καὶ τὰ πολεμεφόδιά των καὶ διετέλουν ἐν μεγίστῳ ἀπελπισμῷ. Τότε λοιπὸν ἐξήκοντα Σουλιώτισσαι προβλέπουσαι τὰς βασάνους καὶ τὰς ἀτιμώσεις, τὰς ὅποιας θὰ ὑφίσταντο, ἀν περιέπιπτον εἰς χεῖρας τοῦ ἀπανθρώπου Ἀλῆ, ἀνηλθον εἰς τὸν ὑψηλότατον τοῦ Ζαλόγκου βράχον, κατώθεν τοῦ ὅποιου εἰς φοβερὸν βάθος διαρρέει ὁ Ἀχέρων ποταμός, καὶ κατεκρήμνισαν ἔκειθεν τὰ φίλτατά των τέκνα· ἐπειτα δὲ κρατούμεναι ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐσχημάτισαν χορόν, εἰς ἑκάστην στροφὴν τοῦ ὅποιου ἡ ἑκάστοτε σύρουσα τὸν χορὸν ἀπεσπάτο τοῦ χοροῦ καὶ κατεκρημνίζετο εἰς τὸ φοβερὸν ἔκεινο βάθος. Τοιουτοτρόπως δὲ ἀπέθανον πᾶσαι καταλιποῦσαι ἀμίηντον παράδειγμα γυναικείας ἀνδρείας. Οἱ δὲ ἀνδρες μετὰ τὸν τρα-

γικὸν τοῦτον θάνατον τῶν γυναικῶν πλήρεις θλίψεως καὶ φρίκης ὥρμησαν ξιφήρεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ διέσχισαν τὰς τάξεις αὐτῶν· ἀλλ᾽ ἐκ τῶν δικτυκοσίων διεσώθησαν μόνον ἑκατὸν πεντήκοντα, οἵτινες καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Πάργαν.

Μετὰ ταῦτα τὰ τουρκαλβανικὰ στρατεύματα ὥρμησαν εἰς Ρανίδαν, ἔνθα τὰ παιδία καὶ αἱ γυναικες εἴκοσι σουλιωτικῶν οἰκαγενειῶν εἶχον ζητήση καταφύγιον. Ἀφ' οὗ δὲ κατέσφαξαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀθῷα πλάσματα καὶ ἀπάσας τὰς γυναικας, ὥρμησαν κατὰ τῆς μονῆς τοῦ Σέλτσου, ὃπου εἶχον ἀποσυρθῆ χίλιοι Σουλιῶται, καὶ μετὰ τετράμηνον ἀγῶνα κατέστρεψαν τοὺς γενναῖους ἐκείνους Σουλιώτας, πλὴν 45, οἵτινες διεσώθησαν εἰς Πάργαν. Πάντες δὲ οἱ εἰς Πάργαν περιστρέψαντες Σουλιῶται μετέβησαν ἐπειτα εἰς Κέρκυραν.

§ 121. Ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Οἱ Ἀλῆς, ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος τοῦ Σουλίου, ἐστράφη κατὰ τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς βίας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τινὰς ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρματωλῶν ἐκείνων τοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρξαν καὶ πολλοί, οἵτινες ὅχι μόνον δὲν ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ἀλῆν, ἀλλὰ καὶ ἐξηκολούθησαν φοβεροὺς κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν ἀλλών Τούρκων ἀγῶνας. Ἐκ τῶν γενναῖων δὲ ἐκείνων ἀνδρῶν περιφημότατοι ὑπῆρξαν ὁ Νίκος Τσάρας καὶ ὁ Εὔθυμος Βλαχάρας.

Νίκος Τσάρας.—Οἱ Νίκος Τσάρας, δοτις Νικοτσάρας συνήθως ἐκαλεῖτο, ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά, κεύμενον εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου. ἦτο δὲ σὺντος τοῦ περιφήμου Τσάρα, ὁ ὄποιος ἦτο ἀρματωλὸς τοῦ Βλαχολιβάδου τῆς Ἐλασσόνης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ὁ Νικοτσάρας ἔλαβε τὸ ἀρματωλίκι τοῦ Βλαχολιβάδου καὶ δὲν ἐπέτρεπε νὰ πατήσῃ εἰς αὐτὸ οὔτε ληστὴς οὔτε Τούρκος. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς, ἐπειδὴ ἦθελε γὰ καταρρίψῃ τὴν δύναμιν τοῦ Νικοτσάρα, διώρισεν ἀγτ' αὐτοῦ ἀρματωλὸν τοῦ Βλαχολιβάδου ἀλλον τινά. Ἔνεκκ τούτου λοιπὸν ὁ Νικοτσάρας ἔγινε κλέφτης καὶ διατρέχων τὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Θεσσαλίαν ἐπέφερε μυρίας καταστροφὰς εἰς τοὺς Τούρκους, ἐπειτα δὲ καταρτίσκει στολίσκου περιέπλεε τὰ μέγιον

τοῦ Ἑλλησπόντου παράλιων. Καὶ συνελάμβανε πᾶν τουρκικὸν πλοῖον, τὸ δέποιον συγήντα. Μετὰ δὲ ταῦτα (τῷ 1807) ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ μετὰ 250 κλεφτῶν καὶ 300 Θεσσαλῶν, Μακεδόνων καὶ νησιωτῶν ἀνέλαβε νὰ σπεύσῃ πρὸς βοϊθειάν τῶν Σέρβων, οἵτινες εἶχον ἐπαναστατήση κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισε δὲ νὰ διασχίσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ τοιουτοτρόπως νὰ φθάσῃ εἰς Σερβίαν. Ἀνεχώρησε λοιπὸν μετὰ τῶν 550 ἀνδρῶν του καὶ ὥρμησε εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοῦτο δὲ ιδόντες οἱ Τούρκοι ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ μετὰ μανίας, ἀλλ' οὗτος κατώρθωσε νὰ κατατροπώσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸν Αἴμον. Ἐν τούτοις διευθυνόμενος πρὸς τὸν Αἴμον εἶδεν δὲ οἱ Τούρκοι πανταχόθεν συγκεντρωθέντες εἶχον καταλάβητας διόδους. Ἐν ἀμηχανίᾳ λοιπὸν εὑρεθεὶς καὶ μὴ ἔχων ὀδηγούς, οἱ δόποιοι νὰ ὠδήγουν αὐτὸν δι' ἀλλης ὁδοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτρόπως ἦρχισε τὴν πλήρη κυρδύνων κάθισδόν του, ἡ δόποια ὑπῆρξε τόσον ἔνδοξος, ὅσον καὶ ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κάθισδος τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ήπειρουπόντος. Καὶ πρῶτον μὲν διέσχισε τοὺς Τούρκους, οἱ δόποιοι ἐπὶ τοῦ ὄρους Μενοκέως εἶχον πολεμῶν νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸς τοὺς ἀπειραρίθμους ἔχθρους ἔφθασεν εἰς τὴν Ζύγιαν καὶ κατέλαβεν αὐτὴν διὰ τῆς βίας. Ἐκεῖ δὲ περικυκλωθεὶς ὑπὸ δεκαπεντακισχιλίων ἔχθρῶν ἐπολέμει ἐπὶ τρία ἡμερογύντια ὑπερανθρώπως. "Οτι δὲ πραγματικῶς ὑπεράνθρωποι ἦσαν οἱ ἀγῶνες οὗτοι τοῦ Νικοτσάρχ, κατέδειχνεται καὶ ἐκ τοῦ ἑζῆς δημιώδους ἄγριας.

Τι ἔχουν τῆς Ζύγιας τὰ βουνά καὶ στέκουν θουρκωμένα;
μήπως χαλάξι τὰ βαρεῖ, μήπως διαρύσσει μεταναστατεῖ?
Οὔτε χαλάξι τὰ βαρεῖ οὔτε διαρύσσει μεταναστεῖ.
ὅ Νικοτσάρχ πολεμάει μὲ τρία βιλαέτια,
μὲ Σέρρες καὶ μὲ Αράχωβα, μὲ δώδεκα ταμπούρια.

Τέλος ἔξελιπον τὰ πολεμεφόδια τῶν γενναῖων ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀτρόμητος Νικοτσάρχας ἔξελθων τὴν νύκτα διηηθύνθη πρὸς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, δπου ἦλπιζεν δὲ ηθελεν εῦρη τὰ ἁωσικὰ πλοῖα. Ἀλλά, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραλίαν, δὲν ἤτο εὔκολον, διότι ὥφειλε νὰ διέλθῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Αγγίτου ποταμοῦ γέφυραν, ἡ δόποικ ἐφυλάσσετο ἐκπτέρωθεν ὑπὸ πολλῶν Τούρκων καὶ εἶχε

σιδηρᾶς πύλας φραγμένας δυνατὰ καὶ δεμένας μὲ διπλῆν ἀλυσιν.
 Ἐν τούτοις δὲ γενναῖος Νικοτσάρας ἀποφασίζει νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ τοὺς
 κινδύνους τούτους. Καὶ πρῶτον μὲν ὁρᾷ καὶ δικυροπίζει τοὺς Τούρ-
 κους, τοὺς φυλάττοντας τὴν πρώτην πύλην τῆς γεφύρας, ἐπειτα δὲ
 κύπτει τὴν ἀλυσιν, θραύει τὴν πρώτην πύλην, εἰσέρχεται εἰς τὴν
 γέφυραν, θραύει τὴν δευτέραν πύλην, κατακόπτει τοὺς ἔξω τῆς δευ-
 τέρας πύλης φυλάσσοντας Τούρκους καὶ φθάνει εἰς Πράσουσταν (Πράθι),
 ἐνθα δύχυρωθεὶς διενυκτέρευσεν. Ἀπ' ἐκεῖ ἀναχωρεῖ περὶ τὰ χαράγματα
 καὶ διὰ τοῦ Παγγαίου ὄρους καταβαίνει εἰς τὴν παραλίαν καὶ διὰ τῆς
 παραθαλασσίας ὅδοις εἰσελθὼν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον κατέφυ-
 γειν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἅγίου "Ορους" ἀπ' ἐκεῖ δὲ διὰ πλοίων ἐφθασε
 τέλος εἰς Σκόπελον (20 Σεπτεμβρίου 1807). Τοιουτοτρόπως λοιπὸν
 διὰ μαρίων κινδύνων διελθὼν δὲ Νικοτσάρας ἐσώθη. Κατὰ τὴν περίφη-
 μον δὲ ἐκείνην ἐκστρατείαν του καὶ ἐπιστροφήν του ἀπώλεσε 370
 ἀνδρας· πάντες δὲ οἱ ἐπιζήσαντες, ὡς καὶ αὐτὸς δὲ Νικοτσάρας, ἔφερον
 πολλὰς πληγὰς.

Φθάσας εἰς Σκόπελον δὲ Νικοτσάρας εἶδεν ὅτι δὲν ἥδυνατο νὰ
 μεταβῇ εἰς Ὁλυμπον, διότι ὁ Ἀλῆ-πασᾶς θέλων νὰ καταστρέψῃ τοὺς
 ἀρματωλοὺς τοῦ Ὁλύμπου εἶχεν ἀποστείλη ἐις τὴν Θεσσαλίαν
 στίφη Ἀλβανῶν. Ἔνεκ τούτου λοιπὸν ὕπλισε πλοῖον καὶ δι' αὐ-
 τοῦ κατέστη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων ἔκεινων, οἱ δόποιοι ἐπλεον τὸν
 κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐλθὼν εἰς Σκίαθον
 ἦγάθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων ἀρματωλῶν τοῦ Ὁλύμπου, οἱ
 δόποιοι εἶχον ὄπλισην καταδρομικὸν στόλον. Διὰ τοῦ στόλου δὲ τού-
 του, τοῦ δόποιού ναύαρχος μὲν ἦτο ὁ Ἰωάννης Σταθῆς, ὑποναύαρχος
 δὲ δὲ Νικοτσάρας, διέπραξαν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἀρματωλοὶ πλεῖστα
 κατοιθώματα, διότι καὶ τὰ μέχρι τοῦ Ἑλλήσποντου καὶ τῆς Μι-
 κρᾶς Ἀσίας τουρκικὰ παράλια ἐλεημάτησαν καὶ πλεῖστα τουρκικὰ
 πλοῖα συνέλαβον. Διὰ τὰ κατοιθώματά των δὲ ἐκεῖνα ἡναγκάσθη ὁ
 σουλτάνος νὰ διατάξῃ τὸν Ἀλῆν νὰ παύσῃ τὸν κατ' αὐτῶν ἀγριον
 πόλεμον καὶ ν' ἀποσύρῃ ἀμέσως τοὺς Ἀλβανοὺς ἐκ τοῦ Ὁλύμπου
 καὶ τῆς Θεσσαλίας· συγχρόνως δὲ δὲ πατριάρχης Κωνσταντινουπό-
 λεως κατ' ἀπαίτησιν τοῦ σουλτάνου προστέρεψε τοὺς γενναῖους ἐκεί-
 νους ἀρματωλοὺς νὰ διαλυθῶσι καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας
 των ἀπειλήσας ὅτι ἥθελεν ἀφορίσῃ αὐτούς, ἐὰν ἡπείθουν. Πάντες

λοιπὸν οἱ ἀρματωλοὶ ὑπακούσαντες ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πατρίδας τῶν ἐκτὸς τοῦ Νικοτσάρχ, δστις μεθ' ἐνὸς πλοίου διέμεινεν ἐν Σκοπέλῳ. Μετ' ὀλίγον χρόνον ὅμως, ἐν ᾧ ὁ Νικοτσάρχ εἶχε προσορμισθῆ εἰς παραλίαν τινά, Ἀλβανοὶ πολλοὶ ἐνεδρεύοντες προσέβαλον τοὺς ἔξελθόντας εἰς τὴν ξηρὰν γαύτας τοῦ Νικοτσάρχ. Κατὰ τὴν κρίσιμον δ' ἐκείνην στιγμὴν ἀποβιβασθεὶς ὁ Νικοτσάρχ διεσκόρπισε μὲν τοὺς ἔχθρους, ἀλλά, δτε ἐπέστρεφεν ἀμέριμνος εἰς τὸ πλοῖον, Ἀλβανός τις ὅπισθεν δένδρου κρυπτόμενος ἐπλήγωσεν αὐτὸν θυνασίμως. Μετεκομίσθη δὲ ὁ γενναῖος Νικοτσάρχος ὑπὸ τῶν γαυτῶν του ἀμέσως εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἐκεῖ μετ' ὀλίγον ἔξεπνευσεν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα καὶ ἔξι ἑτῶν, ἐτάφη δὲ ἐν Σκιάθῳ.

Εὐθύμιος Βλαχάβας.—Ο Εὐθύμιος Βλαχάβας ἦτο υἱὸς τοῦ ἀρματωλοῦ Ἀθηνασίου Βλαχάβου. Κατὰ τὴν νεανικήν του ἡλικίαν ἐνεκλείσθη ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς μοναστήριον πρὸς τὸν σκοπόν ν' ἀσπασθῆ τὸν μοναχικὸν βίον καὶ μετὰ πάροδον ἑτῶν τινῶν ἐχειροτονήθη ἱερεύς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάγκτον τοῦ πατρός του ὁ λεοντόκαρδος Εὐθύμιος, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἐξεδύθη τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα καὶ κατετάχθη μεταξὺ τῶν κλεφτῶν καὶ ἐπειτα διωρίσθη ἀρματωλὸς τῶν Χασίων. Ἀρματωλὸς γενόμενος ὁ Βλαχάβας πρῶτον ἐθοήθησε τὸν πασσᾶν τῆς Ἡπείρου Ἀλῆγη πολεμοῦντα πρὸς τὸν ἀντάρτην πασσᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταφάν, ἐπειτα δὲ διωργάνωσεν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ ὥρισεν ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης τὴν ἐπέτειον τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦτοι τὴν 29 Μαΐου τοῦ ἔτους 1808. Ἀλλ' ἀτυχῶς τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ Βλαχάβα ἔγινε γνωστὸν εἰς τὸν Ἀλῆγη ὑπὸ προδότου τινός. Ἐνεκα τούτου ἡναγκάσθη ὁ Βλαχάβας νὰ μὴ περιμείνῃ τὴν ὠρισμένην ἡμέραν, κατὰ τὴν ὄποιαν θὰ ἤρχοντο καὶ οἱ ἄλλοι ἀρματωλοί, ἀλλ' ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὴν 2 Μαΐου. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ὑψώσιν τῆς σημαίας ἐπιτεθεὶς κατὰ τῆς Καλαμπάκας ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ ἀφῆκεν ἐν αὐτῇ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον μετὰ ἔξακοσίων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Βλαχάβας νικηθεὶς ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Ὀλυμπὸν. Ἀπ' ἐκεῖ δὲ μετὰ ταῦτα διηυθύνθη εἰς Σκιάθον καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Νικοτσάρχ καὶ ἄλλων ἀρματωλῶν συνεκρότησε μετ' αὐτῶν ἀξιόλογον στολίσκον. Τέλος, ἀφ' οὗ διέπρεξε πολλὰ κατὰ θυνασίαν κατορθώματα, ὑπήκουσεν εἰς τὰς

προτροπὰς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ ἀπεγώρησε λαβὼν περὶ τοῦ Σουλτάνου ἀμνηστίαν. Ἀλλὰ μετ' ὅλιγον ὁ γενναῖος οὗτος ἀνήρ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν διὰ δόλου ἀπήχθη δέσμιος εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ αἰμοδόρου Ἀλῆ πασσᾶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

§ 122. Πώλησες τῆς Πάργας.

Απαλλαγεὶς ὁ Ἀλῆς τοῦ Νικοτσάρα, τοῦ Βλαχάρχα καὶ τῶν ἄλλων ἀρματωλῶν τοῦ Ὄλύμπου δὲν εἶχε πλέον ποῦ νὰ στρέψῃ τὸ ἔγριον καὶ ἀρπακτικὸν βλέμμα του εἰμὴ πρὸς τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Ἡπείρου Πάργαν. Προσεπάθησε λοιπὸν διὰ πολλῶν κολακευτικῶν μέσων, προσέτι δὲ καὶ διὰ τῶν ὅπλων νὰ γίνῃ κύρις αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ἐν τούτοις ὅτι δὲν κατώρθωσε διὰ τῆς πειθοῦς καὶ διὰ τῆς βίας, τὸ κατώρθωσεν ἐν ἔτει 1819 διὰ τῶν χρημάτων. Προέτεινε δηλαδὴ εἰς τοὺς Ἀγγλους, οἵτινες εἶχον τὴν Πάργαν ὑπὸ τὴν προστασίαν των, νὰ τὴν παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῷ δρῷ νὰ πληρώσῃ ἀπεζημίωσιν· οἱ δὲ "Ἀγγλοι ἀποδεχθέντες τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλῆ ἐξήτησαν δι' ἀπεζημίωσιν 150,000 λιρῶν καὶ ὥρισαν ώς ἡμέραν παραδόσεως τῆς πόλεως τὴν 19 Μαΐου τοῦ ἔτους 1819. Οἱ Πάργιοι, ὅτε ἔμαθον ὅτι ἡ πατρίς των ἐπωλήθη καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ ἐπλησίαζον πρὸς τὴν πόλιν, τοικύτην φοίκην ἥσθιανθησαν καὶ ὑπὸ τοιούτου ἀπελπισμοῦ κατελήφθησαν, ὥστε πάντες ἐφώναξαν· «Θάνατος». Ἀπεφάσισαν δηλαδὴ κατὰ τὰς πρώτας ἐκείνας στιγμὰς τοῦ ἀπελπισμοῦ των νὰ θανατώσωσι τὰς οἰκογενείας των, διὰ νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεριάς τῶν ἀπίστων, καὶ ὅστερον ν' ἀγωνισθῶσιν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα καὶ ν' ἀποθάνωσι πάντες.

Ἄλλ' ἐπειτα ψυχρύτερον σκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πατρίδα των σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις καὶ τοιουτορόπως νὰ μὴ ἔδωσι τὴν ὄψιν τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν ἄλλων Τούρκων. Ἀφ' οὗ δ' ἀπεφάσισαν τοῦτο, ἀνοίξαντες τοὺς τάφους τῶν προγόνων των καὶ συγγενῶν των συνήθροισαν τὰ δστᾶ καὶ ἀνάψαντες ἐν τῇ ἀγορᾷ μεγάλην πυράν ἔκαυσαν αὐτά. Ἐπειτα δὲ παραλαβόντες τὴν κάνιν τῶν καέντων ὀστῶν καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἀγίων ἀπέπλευσαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Διὰ τὴν συμφορὰν ταύτην τῶν Παργίων ὑπάρχει τὸ ἔξῆς δημόδες ἀσμ.

Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε 'ς τὴν Πάργα τῶν κυντάει τὴν ἔσνιτειά, τᾶλλο τὸν "Αῖ Γιαννάκη, τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογάει καὶ λέγει·
 Πάργα, Τουρκιά σὲ 'πλάκωσε, Τουρκιά σὲ τριγυρίζει
 δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιά σὲ παίρνει'
 Βεζίρης δέν σε 'νίκησε μὲ τὰ πολλὰ τάσκέρια·
 'Εφεῦγαν Τοῦρκοι 'σάν λαγοί τὸ Παργηγό τουφέκι,
 κ' οἱ Διάπηδες δὲν ἥθελαν γάλθοῦν γὰ πολεμῆσουν.
 Εἰχεις λεθέντες 'σάν θηριά, γυναικες ἀνδρειωμένες,
 πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαροῦτι γιὰ προσφάγι.
 Τάσπρα πουλήσαν τὸ Χριστό, τάσπρα πουλοῦν κ' ἐσένα.
 Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιά, παππάδες τοὺς δῆγους.
 "Αστε, λεθέντες, τάρματα, ἀφῆστε τὰ τουφέκια.
 Σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά δόλοι σας τὰ κιβούρια
 καὶ τάγδρειωμένα κόκκαλα ἔσθαψτε τῶν γονιῶν σας·
 Τοῦρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴ τὰ πατήσουν.

§ 123. Ἐπάνοδος τῶν Σουλιώτῶν εἰς τὸ Σούλι. Θάνατος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πάργας ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἔφθασε πλέον εἰς τὴν οὔψιστην δόξαν του, διότι ἥρχε τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ μεγάλου μέρους τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἔφθασε καὶ ἡ ἡμέρα τῆς καταστροφῆς του. Ἐν ἔτει δηλαδὴ 1820 ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀποστάτης καὶ ἐχθρὸς τῆς διθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπολιορκήθη ἐν τῷ φρουρίῳ του ὑπὸ τῶν τουρκιῶν στρατευμάτων, τῶν ὄποιων ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ Παχόμπεης. Ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτη ὁ Τοῦρκος οὗτος ἀρχιστράτηγος πολιορκῶν τὸν Ἀλῆν προσεκάλεσεν ὡς συμμάχους τοὺς ἀσπόνδους τοῦ Ἀλῆ ἐχθρούς, ἥτοι τοὺς ἐν Κερκύρᾳ εὑρισκομένους Σουλιώτας, ὑποσχεθεὶς ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ Σούλι, τὸ ὄποιον κατεῖχον στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ. Ἐπειδὴ δὲ τὴν πρόσκλησιν ταύτην τοῦ Παχόμπεη μετὰ χαρᾶς ἀπεδέχθησκεν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι Σουλιώται, οἵτινες ἐπὶ δέκα καὶ ἑπτὰ ἔτη μετὰ στεναγμῶν καὶ πόθων μικρόθεν ἔβλεπον τὰ πάτρια ὅρη, ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν αὐτῶν καὶ διέταξε τοὺς κατέχοντας τὸ Σούλι διαδούς του νὰ παραδώσωσιν

αύτὸν εἰς τοὺς Σουλιώτας. Οὕτω λοιπὸν οἱ Σουλιώται ἐγκαταλιπόντες τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον κατέλαβον τὴν προσφιλῆ πατρίδα τῶν καὶ ἔκτοτε ἐκεῖθεν ὅρμώμενοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὰ Ἰωάννινα Τούρκους. Ἐπολέμουν δὲ πρὸς τοὺς Τούρκους ἐκείνους, οὓς Βεβαίως διὰ νὰ σώσωσι τὸν Ἀλῆν, διὰ ἐθδελύσσοντο, ἀλλὰ διότι ἥθελον νὰ δώσωσι τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης τοῦ Ἑθνους ἐπαναστάσεως, ἥτις πρὸ ἑτῶν παρεσκευάζετο διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἐπαναρρίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγκαίρως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σουλιώτῶν εἶχον συνενοήθη. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ οἱ Σουλιώται κατέλαβον τὸ Σουλί, διοικήσαντο τὸν πόλεμον ἀρχιστράτηγον τῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ στρατευμάτων τὸν γεννατίον καὶ ἔμπειρον πασσάν τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821). Ἐλθόν δ' ὁ Χουρσίτ κατὰ τοῦ Ἀλῆ μόλις μετὰ ἓν ἔτος (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822) κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ καὶ φονεύσῃ αὐτόν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐξέλιπεν ὁ αἰμοθόρος καὶ πανομοργὸς Ἀλῆς, ὅστις τοσαῦτα κακὰ προυξένησεν εἰς τοὺς προπάτορας ἡμῶν. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλα ταῦτα, χωρὶς νὰ θέλῃ ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος ἀνήρ, ὁ φέλησε τὰ μέγιστα τὴν Πατρίδα ἡμῶν, διότι ἔνεκκα τῆς ἀποστασίας αὐτοῦ ἐξηγκάσθη ὁ σουλτάνος νὰ ἀποστείλῃ κατ' αὐτοῦ μεγίστην στρατιὰν καὶ τοιουτοτρόπως νὰ μὴ ἔχῃ πολλὴν διαθέσιμον στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς κατάσθεσιν τῆς ἀρξαμένης Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

§ 124. Δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων.—Ἀναπτυξεῖς τοῦ ναυτικοῦ τοῦ.

Οἱ Ἑλληνες μεθ' ὅλας τὰς συμφοράς, ἢς ὑπέστησαν μετὰ τὰς ἀποτυχούσας ἐπαναστάσεις των, δὲν ἐδειλίκουν καὶ δὲν ἀπεγοντεύθησαν. Ἐδιδάχθησαν ὅμως ὅτι τὸ πᾶν ὄφειλον γὰρ ἐλπίζωσιν ἀπὸ τῶν ἴδιων των δυνάμεων. Δυνάμεις δὲ εἶχον οἱ Ἑλληνες πρῶτον μὲν τὴν φιλοπατρίαν των καὶ τὸν ἡρωισμόν των, δεύτερον δὲ τὰ πολεμικὰ σώματα τῶν ἀρματωλῶν καὶ αλεφτῶν, τρίτον δὲ τὸ ναυτικόν των, τὸ ὄπον τὰ μέγιστα εἶχεν ἀναπτυχθῆ. Εἶχε δ' ἀναπτυχθῆ τὸ ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων, διότι τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, καὶ ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, δυνάμεις τῆς ἐν ἔτει 1783 συνομολογηθείσης ὁμοσπονδιακῆς συνθήκης ἐπλεον ὑπὸ σημαίαν ὁμοικὴν καὶ με-

τέφερον εἰς διαφόρους λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εύρωπης ἐμπορεύματα καὶ ίδιως σιτηρά. Ἐπειδὴ δὲ πειραταὶ ἐξ Ἀλγερίας ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὠπλίζοντο διὰ τηλεβόλων. Τοιουτοτρόπως δὲ πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος ἀνεπτύχθη τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων, τὸ δποῖον ἦτο ἔτοιμον γὰ τελέση θριάμβους.

§ 125. Παραμοναὶ τῆς μεγάλης τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστάσεως.—Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Αἱ σφαγαὶ καὶ βιαιότητες τῶν Τούρκων, τὰ ἐνθουσιώδη παιήματα τοῦ Ρήγα, καὶ συμβουλαὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ιερέων καὶ αἱ προτροπαὶ τοῦ Κοραῆ τοσοῦτον εἶχον ἐπενεργήση ἐις τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ὅστε ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτει πλέον ἡ ίδεα ὅτι τὸ Ἐθνος ἐπρεπε γὰ ἐξεγερθῆ σύσσωμον κατὰ τῶν τυράννων. Ἀλλά, διὰ γὰ κατορθωθῆ μεγάλη κατὰ τῶν τυράννων ἐπανάστασις, ἐπρεπε ν' ἀναφανῶσιν ἄνδρες κατάλληλοι νὰ προπαρασκευάσωσι τὸ Ἐθνος. Τοιοῦτοις ἄνδρες ἀνεφάνησαν ἐν ἔτει 1814, οἱ ὁποῖοι διὰ γὰ προπαρασκευάσωσι, καὶ ἐξεγειρωσι τὸ Ἐθνος σύσσωμον κατὰ τῶν τυράννων, συγέστησαν τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία συνέστη ἐν Ὁδησῷ τῆς Ρωσίας τῷ 1814 ὑπὸ τριῶν φιλοπατρίδων ἀνδρῶν, τοῦ Σλουφῆ, τοῦ Τσακάλωφ καὶ τοῦ Ξάνθου. Σκοπὸς τῆς μυστικῆς ταύτης ἐταιρείας ἦτο ἡ προπαρασκευὴ καὶ ἡ γενικὴ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ Ἑλληνες ἦσαν πρόσθυμοι, διὰ γὰ ἐξεγερθῶσι κατὰ τῶν τυράννων, ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐντὸς δλίγου χρόνου ἐξέτεινεν ἐξ Ὁδησοῦ τὰς μυστικὰς ἐνεργείας τῆς πανταχοῦ, ὅπου ὑπῆρχον Ἑλληνες, καὶ περιέλαβεν ὡς μέλη πολυχρήματος ἀρχιερεῖς, ιερεῖς, λογίους, προεστῶτας, προκρίτους, ἀρματωλούς, κλέφτας, ναυτικούς καὶ πολιτικούς ἄνδρας. Πανταχοῦ ἐνέργειαι πυρετώδεις καὶ προπαρασκευὴ μυστικοὶ πρὸς ἐπανάστασιν ἐγίνοντο ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πλεῖστα δέ μέλη αὐτῆς ἔτρεχον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον πρὸς προπαρασκευὴν καὶ ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἐν τοῖς γαοῖς οἱ ιερεῖς ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐδόσεως τοῦ ἀγῶνος· ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις οἱ νέοι ἔψκλλον τὰ ἄσματα τοῦ Ρήγα· ἐν ἀποκρύφοις τόποις οἱ σιδηρουργοὶ καὶ οἱ ὁπλοποιοὶ κατεσκεύαζον ὅπλα

καὶ πολεμεφόδια· ἐπὶ τῶν ὁρέων τέλος οἱ ἄγδρες ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν σκοποποιολήν. Ἐγ φ δὲ πάντα ταῦτα ἐτελοῦντο, οἱ Τούρκοι οὐδὲν ἔνόσουν, διότι, καὶ ἐάν ποτε συνελαμβάνετο τις ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀγοράζων πυρίτιδα, ἐδικαιολογεῖτο λέγων ὅτι ἡγόραζε τὴν πυρίτιδα διὰ τοὺς λύκους. Οἱ ποιμένες μάλιστα, διὰ τὰ καταστήσωσι ταῦτα πιστευτά, ἐθορύβουν τὴν νύκταν ἐντὸς τῶν δικτῶν καὶ πυροβολοῦντες ἐφώναζον «λύκος! λύκος!»· οἱ δὲ Τούρκοι τόσον εὔκολως ἐπίστευον ταῦτα, ὅστε ὅσοι ἦσαν αὐτῶν εἶχον κοινὰ ποίμνια μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔδιδον εἰς αὐτοὺς πυρίτιδα καὶ σφρίρας διὰ τοὺς λύκους! Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἀγὰ τὰς διαφόρους πόλεις Τούρκων καὶ αὐτὴν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔγινε τετυφλωμένη καὶ οὐδὲν ἐνδέι, ἐὰν καὶ ἡ ἔδρα τῶν ἐργασιῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818 εἴχε μετενεχθῆ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Τέλος ἡ ἐπανάστασις ἀπεφασίσθη καὶ ἡ ἀρχηγία τοῦ κινήματος ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὅστις ἦτο στρατηγὸς τοῦ ὁρσικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, ὑπὸ τοῦ δρόποιου καὶ ἡγαπητὸ διὰ τὰς ἀρετὰς του καὶ τὴν γενναιότητά του. Ἐνεκκ τῆς γενναιότητός του μάλιστα ὁ Ὑψηλάντης εἶχεν ἀπολέση καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα εἰς τινὰ μεταξὺ Ῥώσων καὶ Γάλλων μάχην κατὰ τὸ ἔτος 1812.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τῶν καθ' ἥμᾶς χρόνων.—Πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως 1821.

§ 126. Ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀπεδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ὃχι μόνον μετὰ προθυμίας, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Κατὰ μῆνα λιοπὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1821 δικόιας τὸν ποταμὸν Προῦθον ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ιασίῳ τῆς Μολδαυίας· ἐκεῖ δ' ἐξέδωκε καὶ προκήρυξιν, διὰ τῆς δρόπιας προέτρεπε τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν νὰ ἐξεγερθῶσι βε-

εκιών αύτούς ὅτι μεγάλη τις δύναμις, ἡ Τρωσία, ἥθελε παρασταθῆ προστάτις τῶν δικαίων των. Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταύτην τοῦ Ψηλάντου ἐσπευσαν ὑπὸ τὴν σημαίαν του χιλιάδες μαχητῶν Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ὃν ἀξιολογώτεροι ἦσαν ὁ Γεωργάκης Ὁλύμπιος, ὁ Φαρμάκης καὶ ὁ Ἀθανάσιος Καρπενισιώτης. Ἀναγωρήσας δὲ ἐξ Ἰασίου ὁ Ψηλάντης διηγήθη πρὸς τὴν Βλαχίαν, ὅπότε πεντακόσιοι νέοι τῶν πλουσιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων οἰκογενειῶν ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς σημαῖας του καὶ ἀπετέλεσκαν, κατὰ τὸ ἀρχεῖον Θηβαϊκὸν παράδειγμα, τὸν ἵερὸν λόγον ἀπόφρασιν ἔχοντες γὰρ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν μεθ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν τοῦ Ψηλάντου καὶ τῶν ἐπαγκαστατῶν ἀπέτυχεν ἔνεκκ πολλῶν αἰτιῶν, ιδίως δὲ ἔνεκκ τῆς ἀντιπράξεως καὶ προδοσίας τῶν ἐντοπίων. Οὐ δέ Ψηλάντης μετὰ μάχην τιγὰ συναρθεῖσαν παρὰ τὸ Δραγχατσάνιον, καθ' ἣν ὑπερίσχυσαν διὰ τὸ πολυάριθμον οἱ Τούρκοι καὶ ἔπεσον τετρακόσιοι ἐκ τῶν ἱερολογίτῶν, ἡναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ. Μετέβη δὲ εἰς Αὔστριαν ἐλπίζων νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν εἰς ῥωσικὸν ἄδαφος, κατόπιν δὲ νὰ καταβῇ εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ἡ ἐπανάστασις προώδευεν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ γενναῖος οὗτος ἀνήρ συνελήφθη ὑπὸ τῶν Αὔστριακῶν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς· μόλις δὲ τῷ 1827 τῇ μεσιτείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τρωσίας ἀπεφυλακίσθη πάσχων ἐκ χρονίου νοσήματος, ἐξ οὗ μετ' ὅλιγον (τὸν Αὔγουστον τοῦ 1828) ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Μετὰ τὴν ἡναγκάσθησιν τοῦ Ψηλάντου ἡ ἐπανάστασις αὕτη κατεσβέσθη. Ἐκ τῶν γενναίων δὲ συμμαχητῶν τοῦ Ψηλάντου ὁ μὲν Ἀθανάσιος Καρπενισιώτης ἔπεσε γενναίως μαχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Σκουλένιον, τὸ κείμενον παρὰ τὸν Προύθον, ὁ δὲ Γεωργάκης Ὁλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ 350 πιστῶν ὀπαδῶν των, ἐν ὧ προσεπάθουν νὰ διαφύγωσι καὶ διὰ τῆς Τρανσυλβανίας κατέλθωσιν εἰς τὴν ἀγωνίζομένην Ἑλλάδα, προύδοθησαν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σήκου, ἔνθα καὶ περιεκυλώθησαν μετ' ὅλιγον ὑπὸ πολλῶν χιλιάδων ἐχθρῶν. Ἐνταῦθα δ μὲν Γεωργάκης μετὰ 11 ἀνδρῶν καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον ἔθηκε μετ' ὅλιγον πῦρ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ πυριτιδαποθήκην καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ καταπεσόντος κωδωνοστάσιου καὶ ἔχυτὸν καὶ τοὺς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰσβαλόντας εἰς αὐτὸν Τούρκους καὶ τοὺς συντρόφους του, ἐκτὸς ἐνός, ὡς ἐκ θαύματος σωθείητος· ὁ δὲ

Φορμάκης μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνδρῶν καταλαβόν τὴν μονὴν ἀπέκρουσεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συνελήφθη ὑπὸ αὐτῶν διὰ δόλου καὶ ὠδηγήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα δέξεται ζῆν.

§ 127. "Αφεῖς Παπαφλέσα καὶ Κολοκοτρώνη εἰς Πελοπόννησον.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1820 ἀφίκετο εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐνθουσιώδης φιλικὸς καὶ ἀτρόμητος συνωμότης Γρηγόριος Δικαῖος, ἀρχιμανδρίτης, ὃστις συνήθως ἐπεκαλεῖτο Παπαφλέσας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος συγεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ φιλικῶν ἔτρεγεν ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ διέδιδεν εἰς τοὺς ἀπλοίκους χωρικούς ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἡ Ψφίσια ἀπέστελλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πολεμεφόδια καὶ στρατόν· πρὸς δὲ τούτοις ἴδιαιτέρως καὶ ἐμπιστευτικῶς δῆθεν προσέθετεν ὅτι ἔμελλε νὰ δολοφονηθῇ ὁ σουλτάνος καὶ νὰ καῆῃ Κωνσταντινούπολις. Ἐκ τῶν διαδόσεων δὲ τούτων τοῦ Παπαφλέσα καὶ τῶν ἀλλων φιλικῶν πάντες ἐνθουσιάσθησαν καὶ περιέμενον τὴν ἀγίαν ἐκείνην ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος.

Ἐνῷ τὰ πράγματα εὑρίσκοντο ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, φθάνει εἰς Μάνην κατὰ Ιανουάριον τοῦ ἔτους 1821 ὁ ἀνὴρ ἐκείνος, ὃστις εἶχε πλησθῆ, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος ἐν Πελοποννήσῳ· οὗτος δὲ ἦτο ὁ μέγας τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὃστις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818 φεύγων τὰς καταδιώξεις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων ἔμενεν εἰς τὰς Ιονίους νήσους καὶ ὑπήρετει ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ιονίου κράτους ὡς λοχαγός καὶ ἐπειτα ὡς ταχυματάρχης. Ἡ ἀφίξις τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἐνεθέρρυνε πάντας τοὺς Πελοποννησίους, διότι ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν φρόνησίν του ἦτο ἀνήρ, εἰς τὸν ὄποιον πάντες εἶγον ἐμπιστοσύνην καὶ πεποίθησιν.

§ 128. Μέτρα τῶν Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς πρόληψιν τῆς Ἐπαναστάσεως.—Ο Γερμανὸς εὐλογεῖ τὴν σημασίαν.

Μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὰς πολλὰς τῶν Ἑλλήνων ὑπόπτους κινήσεις ἥρχισκη πλέον οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκοι

νὰ ἐγγοῶσιν ὅτι οἱ Ἑλληνες προυτίθεντο νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα. Ἐνόμισαν λοιπὸν ὅτι, διὸ νὰ ματαιώσωσι πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα, ἔπρεπε νὰ δεσμεύσωσι τοὺς προκρίτους τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἔπειτα νὰ προδῶσιν εἰς γενικὰς σφαγάς. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προσεκάλεσαν πάντας τοὺς προκρίτους καὶ ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου εἰς Τρίπολιν, ἡ ὁποία ᾧτο ἔδρα τοῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Τὴν πρόσκλησιν δὲ ταύτην λαβόντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρόκριτοι κατεθορυβήθησαν, ώς ᾧτο ἐπόμενον, καὶ δὲν ἐγγάριζον τινὰ πράξωσι. Τέλος δὲ μετά τινας ἡμέρας πολλοὶ ἐκ τούτων θέλοντες νὰ διασκεδάσωσι τὰς ὑποψίας τῶν Τούρκων ἀπεφάσισαν νὰ θυσιασθῶσι χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος καὶ μετέβησαν εἰς Τρίπολιν, ἔνθα καὶ ἀμέσως ἐφυλακίσθησαν· ὃ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαχρύτων, Πατρῶν καὶ Αἰγίου, Ζαχήμης, Χαροκλάμπης, Λόντος καὶ ἄλλοι ἀπεφάσισαν νὰ προφασισθῶσιν ἀσθένειαν καὶ ἄλλα κωλύματα καὶ νὰ μὴ μεταβῶσιν εἰς Τρίπολιν. Ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας καὶ ὁ Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι οὗτοι διετάχθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων νὰ μεταβῶσιν εἰς Τρίπολιν ἀνευ ἀναγνολῆς. Πάντες λοιπὸν οὗτοι, ἐπειδὴ δὲν ἤδυναντο ν' ἀποφύγωσιν, ἀναχωροῦσιν ἐκ Πατρῶν καὶ λαμβάνουσι τὴν εἰς Τρίπολιν ἄγουσαν (27 Φεβρουαρίου 1821). Τὴν ὅδον δὲ ταύτην λαβόντες πᾶν ἄλλο εἶχον κατὰ νοῦν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, διότι κάλλιστα πλέον εἶχον ἐννοήση ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν Τούρκων ᾧτο ὀλέθριος. Διὰ τοῦτο δὲ ὁδοιποροῦντες προσεποιήθησαν ὅτι ἔλαθον ἐπιστολὴν παρὰ τινῶν τῶν ἐν Τριπόλει φίλων των, δι' ἣς ἀνηγγέλλετο εἰς αὐτοὺς ὅτι θάνατος τοὺς περιέμενε, καὶ ἐπιστρέψαντες πρὸς τὰ ὀπίσω διηθύνθησαν εἰς τὸ χωρίον Καρνέσι. Ἀπὸ τοῦ χωρίου δὲ τούτου, ἀφ' οὗ ἀπέστειλαν εἰς Τρίπολιν εἰς τὸν διοικητὴν Καλαχρύτων ἐπιστολὰς, δι' ὧν ἐμέμφοντο πικρῶς τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων, μετέβησαν εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἔνθα καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, διὰ νὰ στρατολογήσωσιν ὁπλοφόρους πρὸς ἔναρξιν τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως καὶ ηὐλόγησεν κατήν, πάντες δ' οἱ πρόκριτοι, καὶ ἄλλοι, οἵτινες εἶχον συρρεύσει ἐκεῖ, ὥρκίσθησαν ἐπ' αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος.

§ 129. "Εκρηξις τῆς Ἐπαναστάσεως
ἐν Ἑλλάδε.

"Ως ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ εἰχεν ὁρισθῇ υπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἡ 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821. Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Τουρκίας ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἡ ἐκ Πελοποννήσου ἀναχρόνησις τοῦ ἴκανοῦ καὶ δραστηρίου Χουρσίτ πασσᾶ, μεταβάντος εἰς Ἰωάννινα κατὰ τοῦ ἀποστάντος Ἀλῆ, ἡ ἐπανάστασις τῶν Σουλιωτῶν, συγκρούσεις τινὲς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων γενόμεναι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἡ συγκίνησις τέλος, υπὸ τῆς ὄποιας κατελήφθησαν οἱ Ἑλληνες, ὅτε ἔμαθον τὴν ἐν Μολδαύᾳ καὶ Βλαχίᾳ ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, συνετέλεσαν, ὅπως ὁ ἐν Πελοποννήσῳ ἀναβρασμὸς ἀνέλθῃ μέχρις κύτου τοῦ βαθμοῦ, ὅστε ἡ ἐναρξις τοῦ ἀγῶνος νὰ ἐπιταχυνθῇ. Τῇ εἰκοστῇ δευτέρᾳ λοιπὸν Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821 κατέβησαν ἀπὸ τῶν ἀποτόμων βράχων τῆς Μάνης ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὅστις ἐκαλεῖτο Πετρόμπενης, διότι εἶχε διορισθῇ υπὸ τῆς Πύλης Βένης (ἡγεμῶν) τῆς Μάνης, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσας καὶ ἄλλοι ὄπλαρχοι μετὰ δισκιλίων ἐπαναστατῶν καὶ πολιορκήσαντες τοὺς ἐν Καλάμαις Τούρκους ἡγάγκασαν αὐτοὺς τὴν ἐπομένην ἡμέραν νὰ παραδοθῶσι. Ἐκ τῶν παραδοθέντων δὲ Τούρκων ἄλλους μὲν διένεμαν μεταξύ των ὡς δούλους, ἄλλους δ' ἐφόνευσαν. Τὴν δ' ἐπομένην ἐτέλεσαν λειτουργίαν καὶ ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὁ Πετρόμπενης μετ' ἄλλων ἐξεγόντων προσώπων ἐσχημάτισε τοπικόν τι συμβούλιον, τὸ ὄποιον ἐκλήθη «Μεστηγιακὴ Γερουσία»· αὕτη δὲ ἡ Γερουσία, τῆς ὄποιας πρόεδρος ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Πετρόμπενης, ἐξέδωκε τῇ 28 Μαρτίου διακήρυξιν πρὸς τοὺς εὐρωπαίκους λκούς, διὰ τῆς ὄποιας διεκήρυττεν ὅτι οἱ Ἑλληνες εἰχον ἀπόφρασιν ὑποσείσωσι τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεκλοιώτη τὴν Βοήθειαν τῶν φιλανθρώπων Εὐρωπαίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων, τὰς ὄποιας οἱ προπάτορες αὐτῶν εἶχον προσφέρη εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Πετρόμπενης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ εἰσήχοντο θριαμβευτικῶς εἰς Καλάμας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς καὶ οἱ πρόσωριτοι Καλαβρύτων, Πετρῶν καὶ Αἴγιου παρακολούθουμενοι υπὸ δεκακισγιλίων ὄπλοφόρων εἰσέβαλον εἰς Πάτρας καὶ ἀμέσως

ἀπέστειλαν πανταχοῦ ἐντὸς καὶ ἔκτὸς τῆς Ἐλλάδος ἐπαναστατικὰς προηγούμενις. Πρὸς δὲ τοὺς ἐν Πάτραις ἐδρεύοντας προξένους τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀπέστειλαν διακήρυξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔγραψαν τὰ ἑξῆς: «Πάντες οἱ Ἕλληνες ἔξηγέρθημεν καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ νικήσωμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν· εἰμεθα δὲ πεπεισμέγοι ὅτι λαοὶ καὶ ἡγεμόνες θ' ἀναγνωρίσωσι τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν καὶ θὰ συνδράμωσιν ἡμᾶς ἀναλογιζόμενοι πόσα ἔπρεπαν οἱ πρόγονοί μας ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος».

Καθὼς εἰς μόνος σπινθήρ ἀρκεῖ, διὰ νὰ ἀνάψῃ πυρίτιδα, τοιουτοτρόπως ἢ ἐν Καλάμιαις καὶ Πάτραις ἐπανάστασις ἥτο ἀρκετὴ νὰ μετατράπη τὴν ἔξεγερσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἐλλάδα. Τὸ Αἴγυον, ἡ Κόρυνθος καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐκ συνθήματος ἐπανέστησαν, ἢ δὲ χαρούσυνος ἀγγελία τῆς ἐπαναστάσεως μετεβόθη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον. Τοιουτοτρόπως ἐν βραχεῖ γρόνῳ τὸ πῦρ διεδόθη πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος καὶ πάντες ἔξηγέροντο διὰ νὰ θράυσωσι τὰς ἀλύσεις των. Πανταχοῦ δὲ τῆς Πελοποννήσου -δὲν ἡκουόντετο ἄλλο τι εἰμὴ «Μὴ μείνη Τοῦρκος ἢ τὸν Μοριά μηδὲ ἃ τὸν κόσμον δῆλον».

Τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως λαμπρότατα ἐγχρυστήρισεν ὁ ἀείμνηστος ποιητὴς Σολωμὸς διὰ τοῦ ἑξῆς ποιῆματος:

'Σὰν τὴ σπίθα κρυμμένη ἐς τὴ στάχη
 'Ἐκρυβότουν διὰ μᾶς λευθεριά,
 'Ηλθ' ἡμέρα πετείται, ἀνάφτει,
 'Ἐξανοίχθη σὲ κάθε μεριά.
 «'Ηλθ' ἡμέρα» φωνάζουν τὰ χεῖλη,
 'Ποῦ κλεισμένα τὰ εἰχ' ή σκλαβιά.
 Καὶ μὲ μᾶς ἐπετάχθηκαν χίλιοι
 Καὶ ἄλλοι χίλιοι πετιώνται μὲ μᾶς,
 Τρέχουν, ἀρπαζούν μὲ βίκ
 Τὸ σταυρὸ γιὰ σημεῖο ἔνας βαστᾷ,
 Καὶ γυναῖκες, παΐδιά, τοὺς φωνάζουν.
 'Ορκισθῆτε διὰ τὴ λευθεριά.
 Τούτ' η μέρα, π' ὁ Θεός είχε στείλη
 Τὸν υἱόν του ἐς τὸν κόσμο γιὰ μᾶς,
 Τούτ' η μέρα, ἀδελφοὺς καὶ φίλοι,
 Εἰν' ἡμέρα μεγάλης χαρᾶς.
 'Σὰν θεριά δλοι ὡρμήσανε τότε,
 'Μπαίνουν μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησιά,

Συγχωροῦνται καὶ ἀγκάλας ἀνοίγουν.

Παιρνουν δὲοι τὴν θεία εὐλογία·
Τί εὐλογία εἰν' ἔκεινη ἡ θεία!
Τῶν Ἑλλήνων ἀνάφτ' ἡ παρδιά,
Τὸν Σταυρὸν γὰρ βοήθεια εἰχανε πάντα
Καὶ ἀποκτῆσαν μ' αὐτῷ λαευθεριά.

'Αφ' οὖτις τῆς ἡγεμονίας ἐλευθερίας, οἱ ἐν Πελοποννήσῳ κατοικοῦντες Τούρκοι φοβούθεντες ἐγκατέλιπον τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ ἔσπειδον μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των ν' ἀσφαλισθῶσιν εἰς τὰ διάφορα φρούρια, ιδίᾳ δὲ εἰς τὴν τετειχισμένην Τρίπολιν. Μόνοι δὲ οἱ κατοικοῦντες τὸ χωρίον Λάλικ τῆς Ἡλείας περιβόητοι διὰ τὴν ἀνδρείαν των Τουρκαλβανοὶ δὲν ἀφῆκαν τὸ χωρίον των εἰμὴ κατὰ μῆνας Ἱούνιον, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀπέκρουσκαν τὸ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν καὶ Γεώργιον Πλακπούταν ἐπελθόν κατ' αὐτῶν ἐπαναστατικὸν σῶμα, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ Κεφαλλήνων, Ζακυνθίων καὶ Πελοποννησίων.

§ 130. Σφαγαὶ καὶ βιαζότητες τῶν Τούρκων.

'Απαγκόνισες τοῦ πατριάρχου.

"Οτε ἔφθισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ εἰδῆσις τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἐπαναστάσεως, δὲ σουλτάνος Μχαμούτ δ' Β' ἔξωργίσθη καὶ διέταξε νὰ φυλακίσωσι καὶ ν' ἀποκεφαλίσωσι διαφόρους ἐπισήμους Ἐλληνας, κατὰ τῶν ὁποίων συνελάμβανεν ὑπονοίας ὅτι ὑπεβοήθουν τὴν Ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἀτυχῶς, ἐν διπολλοὶ ἐφυλακίζοντο καὶ μυριοτρόπως ἔθασαντίζοντο, ἐπληροφορήθη ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὅτι τολμηροί τινες Ἐλληνες συνώμοσκαν ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ πυρπολήσωσι τὸν ναύσταχθμον, νὰ φονεύσωσι τὸν σουλτάνον μεταβαίνοντα εἰς τὸ Τζαμίον, νὰ κυριεύσωσι τὸ πυροβολικόν, νὰ ὀπλίσωσι ἀπανταχούς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χριστιανούς. Αἱ εἰδῆσις αὗται τοσοῦτον παρώξυναν τὸν φόβον καὶ τὴν δργὴν τῶν Τούρκων, ὥστε ἀδιακρίτως οὔτοι ἦρχισαν νὰ σφάξωσι καὶ νὰ καταδιώκωσι τοὺς Χριστιανούς. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης δῆμιος, δοτις παρέλαβε τὸν ἀείμνηστον οἰκουμενικὸν Πατριαρχὴν Γρηγόριον τὸν Ε', ἐκ Δημητσάνης καταγόμενον, καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου τῆς μεσαίας Πύλης τῶν Πατριαρχείων. Αὕτη δὲ ἡ πύλη ἔνεκκα τοῦ ἀπο-

τροπαίου ἐκείνου ἀνομιούργήματος μένει μέχρι σήμερον κατάκλειστος.
 Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ ἵερὸν τοῦ πατριάρχου λείψανον ἔμεινε κρεμά-
 μενον, τὴν δὲ τετάρτην μετὰ προηγουμένην συναίνεσιν τῆς Πύλης
 παρέλαβον αὐτὸν οἱ Ἐθροῖ, οἵ ὄποιοι δέσκαντες τοὺς πόδας του ἔσυ-
 ρον αὐτὸν ἀπὸ τῶν Πατριαρχείων μέχρι τοῦ αἰγιαλοῦ βλασφημοῦντες
 καὶ πτύοντες αὐτόν ἀφ' οὗ δ' ἔφθασαν εἰς τὸν αἰγιαλόν, παρέδοσαν
 αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον, ὅστις καὶ τὸ κατεβύθισεν εἰς τὴν θάλασσαν.
 Μετά τινας δ' ἡμέρας εἶδε τὸ πτῶμα ἐπιπλέον τῆς θαλάσσης Κεφαλ-
 λήν της πλοίαρχος, Σκλέβος ὀνομαζόμενος, καὶ ἀμέσως ἀνείλκυσεν
 αὐτὸν κυρφίως καὶ μετεκόμισεν εἰς Ὀδησσόν.
 Ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' τὸ λείψανον τοῦ μάρ-
 τυρος τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ
 πορετάξεως. Τῷ δὲ 1871 ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας καὶ μετὰ βασιλικῶν
 τιμῶν κατετέθη ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ ἐντὸς μαρμαρίνης λάρυν-
 κος.
 Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ Ἐθνικοῦ Παγεπιστημάτου ἀνηγέρθη τῷ 1872
 ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ, ὃπότε ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βα-
 λαρίτης ἀπήγγειλε τὸ θαυμαστὸν ποίημα.

Πᾶς μᾶς θωρεῖς αἰνιγητος; . . . Ποῦ τρέχει ὁ λογισμός σου;
 Τὰ φτερωτά σου τὰ δνειρά; . . . Γιατί 'ζ τὸ μέτωπό σου
 νὰ μὴ φυτρώνουν, Γέροντα, τόσες χρυσές ἀχτίδες,
 δοσες μᾶς θδ' ή δψις σου παρηγορέες κ' ἐλπίδες; κ.λ.π.

§ 131. Νέαι σφαγαί.—'Αποτελέσματα τῶν σφαγῶν.

Μετὰ τὸν τραγικὸν τοῦ πατριάρχου θάνατον, τὸν ὄποιον ἐθρήνησαν
 ὅχι μόνον οἱ Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ φιλάνθρωποι Χριστιανοί,
 ἐσφάγγησκαν πλεῖστοι ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ πολιτικοὶ ἀνδρες ἐν Κων-
 σταντινουπόλει. Ὁμοια δ' ἔγιναν ἐν Ἀνδριανουπόλει, Θεσσαλονίκῃ,
 Σμύρνῃ, Κύπρῳ καὶ ἀλλού. Ἐνόμισκαν οἱ Τούρκοι ὅτι διὰ τῶν
 σφαγῶν θὰ ἐπτοιοῦντο οἱ κατὰ τῆς τυραννίας λαβόντες τὰ ὅπλα Ἑλ-
 ληνες καὶ θὰ ἐπιπτον εἰς τοὺς πόδας τοῦ σουλτάνου ζητοῦντες ἔλεος.
 Ἀλλ' αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ὁμότητες, ὅχι μόνον δὲν ἔπαινσαν τὴν Ἐπα-
 γάστασιν, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν αὐτὴν γενικωτέραν, διότι οἱ Ἑλλη-
 νες ἐννοήσαντες ὅτι δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τοὺς
 ἔξιγριαθέντας Τούρκους, προτίμησαν μᾶλλον ν' ἀποθάνωσι μαχόμε-
 μενοι ἢ νὰ οποταχθῶσιν εἰς αὐτούς. Ἀπ' ἦκρου εἰς ἦκρον λοιπὸν τῆς

Ἐλλάδος δὲν ἀντίκει πλέον ἄλλο τι μετὰ τὰς ὅποι τῶν Τούρκων γενομένας σφαγάς, εἰμὴ κι λέξεις «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

§ 132. Διασκορπισμὸς τῶν περὶ τὴν Καρύταιναν Ἐλλήνων.—Συμβούλεον ὄπλαρχηγῶν ἐν Χρυσοβίτσῳ.—Στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔφηκε νὰ παρέλθῃ καἱρός, ἀλλ' ἀμέσως ἑνωθεὶς μετ' ἄλλων ὄπλαρχηγῶν διηγήθη πρὸς τὴν Καρύταιναν καὶ καταλαβὼν τὰ ἐκεῖ στενὰ τοῦ Ἀγίου Αθανασίου κατετρύπωσε τουρκικόν τι ἀπόσπασμα, ἀποτελούμενον ἐκ πεντακοσίων σχεδὸν ἀνδρῶν (27 Μαρτίου). Τοῦτο δὲ τὸ κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη, τὸ ὄποιον διεφημίσθη ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον, ἐγένετο αἰτία νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν πολιορκοῦντα τὴν Καρύταιναν Κολοκοτρώνην ἔξαντασχίλιοι μαχῆται "Ἐλλήνες ὅποι διαφόρους ὄπλαρχηγούς. Ἀλλὰ μετ' δλίγον, ὅτε ἐπεράνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισκιλίων πεζῶν καὶ ἐπτακοσίων ἵππεων, ἐπερχόμενοι ἐκ Τριπόλεως εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Καρυτάνη πολιορκουμένων, πάντες οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς ἀνδρες, ὡν πλεῖστοι ἦσαν ἔσπολοι καὶ ἀσύντακτοι, καταληφθέντες ὅποι τρόμου διεπικρίσθησαν. Μετὰ τὴν φυγὴν δὲ τούτων πάντες οἱ ὄπλαρχηγοὶ μετέβησαν εἰς Χρυσοβίτσιον καὶ ἐκεῖ συνελθόντες εἰς συμβούλιον ἀπεράσισκαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Μεσσηνίαν· μόνον δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἤτεστη, διότι τὸ στρατηγικόν του σχέδιον ἦτο νὰ καταληφθάνωσιν οἱ "Ἐλλήνες τὰς δρεινὰς καὶ δυχερὰς ἐκείνας θέσεις τὰς περὶ τὴν Τρίπολιν, διὰ νὰ κατορθωθῇ εὐχερῶς ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἀσφαλισθῇ τοιουτορύπως ἡ ἐπανάστασις. Διὰ τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς ἀποφασίσκαντας ν' ἀγαχωρήσωσιν ὄπλαρχηγούς εἶπε: «Δέν πηγαίνω πουθενά. Ἄν θέλετε σεῖς, τραβάτε. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνά καὶ τὰ πουλιά μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νά με φάνε τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου». Καὶ οὕτοι μὲν ἀνεγχώρησκαν εἰς Μεσσηνίαν οἰκτίροντες τὸν ἀνδρὸς διὰ τὴν ἀπόφασίν του· ὁ δὲ Παπαφλέσκις θέλων νὰ ἔμπαιξῃ αὐτὸν εἶπεν ἀναχωρῶν εἰς ἕνα τῶν στρατιωτῶν· «Μεῖνε σὺ μαζί του, διὰ νὰ μή τον φάνε οἱ λύκοι. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Κολοκοτρώνης, ἀφ' οὗ ἔμεινε μόνος, εἰσῆλθεν εἰς ἐκκλησίδιόν τι ἐκεῖ πλησίον κείμενον

καὶ προσπυχήθη πρὸς τὴν Ιωαννίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Μετ' ὅλιγας δὲ ἡμέρας κατώθισε νὰ συναθροίσῃ εἰς Πιάννην, χωρίου ἀπέχον τρεῖς περίπου ώρας ἐκ Τριπόλεως, τριακοσίους ἔνδρας· ἀλλὰ μετ' ὅλιγον (τῇ 5 Ἀπριλίου) καὶ οὗτοι μόλις εἶδον τουρκικὸν στρατὸν ἐπερχόμενον ἐκ Τριπόλεως διεσκορπίσθησαν. Οὕτω δὲ καὶ πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος. Ἐν τούτοις ὁ ἀκαμπτος οὔτος ἀνήρ, ἢν καὶ ἔβλεπεν ὅτι τὰ πολεμικὰ πράγματα δὲν ἔχαινον καλῶς, δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ᾽ ἔγραψεν ἀδιακόπως πρὸς τοὺς διαφόρους ὅπλαρχηγούς παριστῶν εἰς αὐτοὺς ἀγαγκαίαν τὴν κατάληψιν τῶν περὶ τὴν Τρίπολιν ὀρεινῶν καὶ ὀχυρῶν θέσεων καὶ διαθεβαιῶν αὐτοὺς ὅτι διὰ τῆς τοιχύτης πολιορκίας ἡ παράδοσις τῆς στερεουμένης τροφῶν Τριπόλεως ἥθελεν εἶναι ἀφευκτος. Τέλος δὲ διὰ τῆς ἀκάμπτου ἴσχυρογνωμοσύνης τοῦ Κολοκοτρώνη κατωρθώθη ὁ πόθος αὐτοῦ, διότι μετ' ὅλιγας ἡμέρας ἥλθον πρὸς αὐτὸν διάφοροι ὅπλαρχηγοί, οἵτινες καὶ κατέλαβον τὰς περὶ τὴν Τρίπολιν ὀρεινὰς καὶ ὀχυρὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἦτο καὶ τὸ ὄχυρὸν Βαλτέτσιον.

§ 133. Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ μάχη.

Ο διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ πασσᾶς, ὅστις εὑρίσκετο ἐν Ιωαννίνοις πολεμῶν πρὸς τὸν ἀποστατήσαντα τοῦ σουλτάνου Ἀλῆν, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐφοβήθη μήπως ἀπολέσῃ τὴν ἐν Τριπόλει οἰκογένειάν του καὶ τοὺς θησαυρούς του. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 3,500 Ἀλβανούς ὅπλα τὸν ὑποστράτηγόν του Μουσταφάμπεην. Ἀναχωρήσας δὲ ὁ Μουσταφάμπεης ἐξ Ιωαννίνων ἥλθεν εἰς Πάτρας καὶ ἐκ Πατρῶν εἰς Αἴγιον καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτό. Ἐπειτα διηυθύνθη εἰς Κόρινθον καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ναύπλιον καὶ διέλυσεν ὡσαύτως τὴν τοῦ Ναυπλίου πολιορκίαν· τέλος δ' ἔφθασεν εἰς Τρίπολιν. Ἐν Τριπόλει εὑρισκόμενος ὁ Μουσταφάμπεης ἔμκαθεν, ὅτι τὸ παρὰ τὴν Τρίπολιν χωρίον Βαλτέτσιον εἶχον καταλάβη ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιγάλης μετὰ 845 Ἐλλήνων. Διὰ τοῦτο τῇ 12 Μαΐου ὥρμησε κατὰ τοῦ Βαλτετσίου μετὰ δωδεκακισχιλίων Τουρκαλβανῶν καὶ 1500 ἵππεων. Ἀλλά, ἐν ὧ ἐπετίθεντο οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ, φθάνει αἴρηντος ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἀπέναντι βουνοῦ καὶ

διὰ τῆς βροντώδους φωνῆς του φωνάζειν «Τοῦρκοι, ζωντανούς θὰ σᾶς πιάσω· είμαι ο Κολοκοτρώνης». Οἱ Τοῦρκοι, δὲ τὸ ήκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐδειλίασαν μέν, ἀλλ’ ἐξηκολούθουν εἰσέτι τὰς ἐπιθέσεις τῶν, οἵ δὲ Ἑλληνες τοῦ Βαλτετσίου ἔλαθον μέγα θάρρος καὶ ξπένρουν ώς ἡρωες τοὺς ἐχθρούς. Τέλος οἱ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν 700 στρατιωτῶν του καὶ οἱ Πλαπούτας μετὰ τῶν 800 στρατιωτῶν του καταλαμβάνουσι τὰ πλάγια τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἡρχισαν φοβερὸν πῦρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Η μάχη διήρκεσε καθ’ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐπανελήφθη δὲ τὴν ἐπομένην. Τέλος οἱ Ἑλληνες ἀνεδέιχθησαν νικηταὶ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν. Τόσον δὲ ἀκρατητος ἦτο ἡ φυγὴ τῶν ἐχθρῶν, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, διὸς νὰ ἀναγκάζωσι τοὺς καταδιώκοντας αὐτοὺς Ἑλληνας νὰ σταματῶσιν, ἔφειπτον χαμαὶ τὰ ἐκ χρουσοῦ καὶ ἀργύρου ἀπαστράπτοντα δύπλα τῶν.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν ἑξακόσιοι καὶ ἐπληγώθησαν πλεῖστοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν τέσσαρες καὶ ἐπληγώθησαν δέκα καὶ ἑπτά. Αὕτη δὲ ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἦτο ἡ πρώτη νίκη αὐτῶν, ἐνέπνευσεν εἰς μὲν τοὺς Ἑλληνας μέγαν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐμψύχωσιν, εἰς δὲ τοὺς Τούρκους τὴν δειλίαν. Οἱ Ἑλληνες, οἵτινες ἔφευγον, δὲ τὸ ήκουον «ἔρχονται Τοῦρκοι», ἡρχισαν ἔκτοτε νὰ ἐρωτῶσι «ποῦ εἶναι οἱ Τοῦρκοι;».

§ 134. Η παρὰ τὰ Δολιανὰ μάχη.

Μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου ὁ Μουσταφάμπετης ἀπεφάσισε ν’ ἀποπλύῃ τὸ ὄνειδος τῆς ἡττῆς του. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν γύντα τῆς 17 πρὸς τὴν 18 Μαΐου ὥρησε μετὰ ἑξακισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππεων κατὰ τῶν παρὰ τὰ Δολιανὰ ὡγυρωμένων διακοσίων Ἑλλήνων, τῶν ὅποιων ἀργηγὸς ἦτο ὁ περιώνυμος Νικήτας Σταματελόπουλος, οἱ ἐπιλεγόμενοι συγήθιοι Νικηταράς. Ἐπὶ ἔνδεκα ὥρας οἱ Τοῦρκοι ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ὡγυρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἀπεκρούόντο ὑπ’ αὐτῶν γενναίως. Τέλος ἔφθασεν εἰς τὸν Νικήταν ἐπικουρία ἐκ Βερβαίνων καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν ἀπολέσαντες τρεῖς σημαίας καὶ ἐγκαταλιπόντες τρία πυροβόλα. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, καθ’ ἥν ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύ-

θησαν 70, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο, ὁ Νικήτας τοσαύτην ἔδειξεν ἀνδρείαν, ὥστ' ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του Τουρκοφάγος. Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς μάχης ταύτης αἱ μὲν ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἡ δὲ δειλία τῶν Τούρκων ηὔξηθη. Ἐκτὸτε δὲ δὲν ἀπέμενεν εἰς τοὺς "Ἑλληνας εἰμὶ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἀλωσιν τῆς Τριπόλεως, ἡτις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τοῦτο δὲ μετὰ φρονήσεως εἰργάζετο ὁ Κολοκοτρώνης, ὃστις καταλαμβάνων τὰς καταλλήλους ὀχυρὰς θέσεις καὶ προγωρῶν ἐπλησίας πρὸς τὴν πόλιν.

§ 135. Μάχη ἐν Θερμοπύλαις. Ἡρωικὸς θάνατος τοῦ Διάκου.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Μουσταφάμπεης εἰσήρχετο εἰς τὴν Ηελοπόνισου, ἄλλο τουρκικὸν στράτευμα συγκροτούμενον ἐξ 9,000 Τουρκαλλειῶν καὶ διοικουμένον ὑπὸ τῶν ὑποστρατήγων Ὁμέρ Βρυώνη καὶ Μεχμέτ Κιοσέ ἀνεγάρησεν ἐν Λαρίας κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουρσίτ, διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν Ήλλάδα καὶ κατασβέσῃ τὴν ἐκεῖ ἐκρυγεῖσαν ἐπανάστασιν. Ἐναντίον τῆς κατεργομένης ταύτης στρατιᾶς ἀντεπεξῆλθον τρεῖς γενναῖοι ὀπλαρχῆγοι, ἥτοι ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὃστις εἶχεν ἀνυψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐπικυκστάσεως ἐν Λεβαδείᾳ, ὁ Πανουργιάς, ὃστις εἶχεν ἀνυψώσῃ τὴν σημαίαν ἐν Ἀμφίση, καὶ ὁ Δυοδουνιώτης ἥγον δὲ οἱ τρεῖς οὗτοι γιλίους περίπου μαχητάς. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Διάκος κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ τὰ πλησίον ὑψώματα, τὰ δοποῖα κατεῖνται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ δὲ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοδουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τοῦ Διάκου. Ἄλλ' ἐπελθόντες κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον οἱ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην Τουρκαλλεῖοι πρῶτον μὲν τρέπουσιν εἰς φυγὴν τὸν Πανουργιάν καὶ Δυοδουνιώτην, ἔπειτα δὲ συνάπτουσι πεισματῶδη πρὸς τὸν Διάκονον μάχην (τῇ 23 Ἀπριλίου 1821), καθ' ἣν ἐκ τῶν τετρακοσίων συντρόφων τοῦ Διάκου 40—50 ἔμειναν μέχρι τέλους εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, οἱ δὲ λοιποὶ φοβηθέντες ἐτράπησκαν εἰς φυγὴν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Διάκος, ἐκνὰ θελεν, ἡδύνατο μετὰ ταῦτα νὰ φύγῃ μετὰ τῶν πιστῶν ἐκείνων συντρόφων του καὶ τοιουτορόπως νὰ σωθῇ, ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ δλίγοι ἐκεῖνοι σύντροφοί του

πολλάκις κατὰ τὴν μάχην παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ φύγῃ καὶ μάλιστα ἔφερον πρὸς αὐτὸν καὶ ἵππον, διὰ τοῦ ὁποίου ταχέως νὰ φύγῃ. Ἀλλ' ὁ γενναῖος οὔτος ἀνήρ, ἢν καὶ ἔβλεπε πλησιάζουσαν τὴν ακταστροφήν του, δὲν ἤκουε τὰς παρακλήσεις τῶν συντρόφων του, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ πολεμῇ πρὸς τοσαύτας γιλιάδας, διότι ἥθελεν ἐκεῖ εἰς τὰς Θερμοπύλας ὡς νέος Λεωνίδας νὰ δείξῃ εἰς δόλον τὸν κόσμον πόσον ἔξοχος εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία. Ἐξηκολούθει λοιπὸν νὰ μάχηται ὡς γύγας. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους πίπτουσι νεκροὶ πάντες οἱ σύντροφοί του, αὐτὸς δὲ πληγώνεται κατὰ τὸν δεῖξιν ὄμον καὶ συλλαμβάνεται ζῶν. Τότε δ' οἱ Τοῦρκοι πλήρεις χαρᾶς ὠδήγησαν τὸν ἥρωα Διάκονον εἰς Λαμίαν. Ἐκεῖ δὲ Ὁμέρος Βρυώνης προσκαλεῖ αὐτὸν ἐνώπιόν του καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν ἔρωτησιν δὲ ταύτην ὁ Διάκονος ἀπεκρίθη ἀφόβως ὅτι τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ἀπεφάσισε νὰ χαθῇ ἢ νὰ ἐλευθερωθῇ. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ συνάδελφος τοῦ Βρυώνη Μεχμέτ Κιοσὲ καὶ θαυμάσας τὴν ἀφοδίαν τοῦ ἀνδρὸς εἶπε πρὸς αὐτόν· «Σοὶ χαρίζω τὴν ζωὴν καὶ ἀναλαμβάνω νὰ σε θεραπεύσω, ἐὰν θελήσῃς νὰ μὲ νπηρετήσῃς πιστῶς». — "Οχι, ἀπεκρίθη ὁ Διάκονος, δὲν σὲ νπηρετῶ». — «Ναί, λέγει ὁ Μεχμέτ, ἀλλὰ θὰ σε φονεύσω». — «Ἄν με φονεύσῃς, ἀπεκρίθη ὁ ἥρως, τὸ ἔθνος μου δὲν θὰ ζημιωθῇ, διότι ἔγει πολλοὺς Διάκους». Μετά τὴν ἀπόκρισιν δὲ ταύτην ὁ Διάκονος ἐφυλακίσθη, τὴν δὲ ἐπομένην ἀγηγγέλθη εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν θὰ θυντωθῇ, ἢν γίνη Τούρκος. ἀλλὰ τὴν πρότασιν ταύτην ἀκούσας ὁ ἥρως ἀπεκρίθη μετ' ἀγανακτήσεως καὶ ὑπερηφραγείας· «Ἐλλην ἐγεννήθηκα καὶ Ἐλλην θ ἀποθάνω». Ταῦτα δὲ εἰπὼν παρεδόθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τοὺς δημίους, οἵτινες ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸν ὄρισθέντα τοῦ μαρτυρίου τόπον. Ἐκεῖ δὲ πρὶν ὑποστῆ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἔρριψε τὸ βλέμμα τοῦ πέριξ καὶ ἴδων τὰ ἡγιειμένα δένδρα καὶ τὴν γλοσσάν πεδιάδα εἰπε τὸ δραῦλον δίστιγον.

Γιὰ ὅτες καιρὸς ποὺ ὅιἀλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀγθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάν· ἡ γῆ χορτάρει.

Τέλος οἱ ἀπάνθρωποι Τοῦρκοι ἀνεσκολόπισαν τὸν Διάκονο ζῶντα καὶ ἔθεσαν αὐτὸν εἰς τὴν πυράν. Ὁ δὲ ἥρως Διάκονος ὑπέφερε τὸ μαρτύριον

ἀταράχως καὶ οὕτε ἐδάκρυσεν οὕτε ἐστέναξεν οὕτε εἶπε λέξιν τινά,
διὸ γὰρ δεῖξῃ τὸ ἀλγος του.

‘Ο ἡρωϊσμὸς τοῦ Διάκου κατὰ τὴν μάχην τῷ Θερμοπυλῶν καὶ ἡ
γενναιοψυχία αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαρτυρίου του δεικνύονται
καλλιστα ἐκ τοῦ ἔξτης ὥραίου δημιόδους ἄστρων·

«Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μή φοβηθῆτε·—
«Ἀνδρεῖα, ὡς ἂν “Ἐλληνες, ὡσάν Γραικοὶ σταθῆτε”.—
“Ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν κ' ἐσκόρπισαν 'ε τοὺς λόγγους,
“Ἐμειν” διάκος 'ε τῇ φωτὶ μὲ δεκοχτῷ λεθέντες.
Τρεῖς ὥρες ἐπολέμας μὲ δεκοχτῷ χιλιάδες,
“Σχίσθηκε τὸ τουφέκι του κ' ἐγίνηκε κομμάτια
Πλὴν τὸ σπαθὶ του ἔσπασεν ἀπάν' ἀπὸ τὴν χούφταν,
Κ' ἔπεισ διάκος ζωντανὸς εἰς τῷ ἔχθρῳ τὰ χέρια.
Χιλίοις τὸν πῆραν ἀπ' ἐμπρός καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.
Κι 'Ομέρος Βρυώνης μυστικὰ 'ε τὸν δρόμο τὸν ἑρώτα·
•Γίνεσαι Τούρκος, Διάκο μου, τὴν πίστι σου ν' ἀλλάξῃς;
«Νὰ προσκυνᾶς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰν ν' ἀφήσῃς;·—
Κ' ἐκεῖνος τάπεκριθῆκε καὶ μὲ θυμόν τοῦ λέγει·
“Πάτε κ' ἐσεῖς κ' ἡ πίστις σας, μουρτάτες νὰ χαθῆτε.
»Ἐγὼ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θέλ' ἀποθάνω.
»Ἀν θέλετε χιλια φλωριά καὶ χιλιους μαχμουτιέδες,
»Μόνον πέντ' ἔξη ήμερῶν ζωὴν νὰ μοῦ χαρίστε,
»“Οσον νὰ φθάσ’ δ’ Οδυσσεὺς καὶ δ’ Θανάσης Βάτης”.—
“Σὰν τάκουσ’ δι Χαλίλιμπεύς, μὲ δάκρυα φωνάζει·
“Χιλια πουγγιά σας δινώ γά, κι' ἀκόμα πεντακόσια,
»Τὸν διάκο νὰ χαλάστε τὸν φοβερὸ τὸν κλέφτη·
»“Οτι θὰ σηήσῃ τὴν Τουρκιὰ καὶ δόλο τὸ Δοθλέτι».—
Τὸν διάκο τότε πήρανε καὶ 'ε τὸ σουδλὶ τὸν βάλαν.
Ολόρθον τὸν ἐστήσανε, καὶ αὐτός χαμογελοῦσε.

136. Οδυσσεὺς Ἀνδρέτσος καὶ τὸ Ξάνθης Γραβεάς.

Τὸν ἡρωικὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδίκησε μετ' δλίγας ἡμέρας
ὁ Οδυσσεὺς Ἀγδρίτσος, δ συνήθως λεγόμενος Ἀνδροῦτσος, υἱὸς τοῦ
περιφήμου κλέφτου Ἀγδρίτσου. Ο γενναῖος οὗτος Οδυσσεὺς θέλων
νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πορείαν τοῦ ὑπὸ τὸν Ομέρο Βρυώνην τουρκικοῦ

στρατοῦ ἔσπευσε μετ' ἄλλων τῇ 8 Μαΐου εἰς Γραβιάν, ἔνθα ὑπῆρχε μικρόν τι πλιγήσκιτστον χάνι. Φθάσας δὲ πρὸ τοῦ χανίου εἶπε πρὸς τοὺς συντρόφους του: «Οστις θέλει νὰ κλεισθῇ μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ χάνι, ἂς πιασθῇ εἰς τὸν χορόν», καὶ ἤρχισε νὰ χορεύῃ ἔδων τὸ ἀσυκτῶν κλεφτῶν «Κάτω τοῦ Βάλτου τὸ χωριά». Ἀμέσως 117 συνέδεθησαν ὅπισθεν αὐτοῦ, ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ τοιουτορόπως χορεύοντες εἰσῆλθον εἰς τὸ χάνι, τὸ ὄποῖον ὠχύρωσαν ἀνοίξαντες ἐπὶ τοῦ τούχου πολεμίστρας. Δέν παρῆλθε πολὺς χρόνος, ὅπότε ἐφάνη ὁ Ὁμέρος Βρυώνης ἄγων περὶ τὰς 9,000 Τούρκων. Τοῦ τουρκικοῦ τούτου στρατοῦ προηπορεύετο ἔφιππος δερβίσσης. Τοῦτον δὲ ἴδων ὁ Ὁδυσσεὺς ἡρώτησεν ἀλεξαντί: «Ποῦ πηγαίνεις, δερβίσση;»· ὁ δὲ δερβίσσης ἀπεκρίθη: «Νὰ σφάξω ἀπίστους ἐχθρούς τοῦ προφήτου». Ἄλλα πρὶν τελειώσῃ τὴν τελευταίχν του λέξιν ὁ δερβίσσης, σφαῖρα τοῦ Ὁδυσσέως ἔρριψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ίππου νεκρόν.

Φθάσαντες οἱ Τούρκοι πρὸ τοῦ χανίου καὶ ἰδόντες τὸν ἵερόν των δερβίσσης κατακείμενον νεκρὸν κατελήφθησαν ὑπὸ τοσαύτης λύστης, ὥστε ὥρμησαν κατὰ τοῦ χανίου ὡς δαιμονιῶντες καὶ προσεπάθουν νὰ δίψωσι τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο οἰκοδόμημα ωθοῦντες αὐτὸν διὰ τῶν ὥμων. Ἄλλα, ἂν καὶ τοσαύτην λύσσαν εἴχον, ταχέως ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι, διότι οἱ ἐκ τοῦ χανίου ἀκατάπαυστοι πυροβολισμοὶ πολλοὺς ἔξ αυτῶν εἴχον ρίψη νεκρούς. Διὰ τεσσάρων ἐφόδων ἐπεγέρησαν οἱ Τούρκοι γ' ἀνατρέψωσι τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο χάνι, ἀλλ' ἐν ἀπάσαις ἀπέτυχον καὶ κατηργούμενοι ὑπεγώησαν. Τοσαῦτα δὲ ἡσαν τὰ πρὸ τοῦ χανίου τουρκικὰ πτώματα, ὥστε ταῦτα ἡμπάδιζον πλέον τοὺς κατὰ τοῦ χανίου ἐφορμῶντας. Ὁ Ὁμέρος Βρυώνης λοιπὸν βλέπων ὅτι δὲν ἥδυνατο νὰ κυριεύσῃ τὸ χάνι ἀπέστειλεν εἰς Λαρίσιαν ἀγδρας, διὰ ἃν μετακομίσωσι τηλεσόλα. Ἄλλ' οἱ ἐν τῷ χανίῳ ἔξελθόντες μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἡσύχως διῆλθον διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων καὶ ἔφυγον εἰς τὸ Βουνόν. Κατὰ τὸν ἡρωικὸν δὲ τοῦτον ἀγῶνα ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν μόνον τέσσαρες, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν καὶ ἐτρυματίσθησαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους. Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς Τούρκους, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι κατὰ τῆς Ἀμφίστης, ἀλλ' ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Βοιωτίαν ἔγουσαν. Εἰσάλοντες δὲ ἐνταῦθα ἐκυρίευσαν τὴν Λειάδειαν, ἔπειτα δὲ λαβόντες ἐπικουρίαν ἐκ 2,500 ἀγδρῶν ὑπὸ τὸν Δεμήτρο πασσᾶν εἰσέβαλον εἰς

τὴν Ἀττικὴν καὶ Εὔβοιαν, ἔνθα δύμας οὐδὲν ἡδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσιν.

§ 137. Μρῶτον κατὰ θάλασσαν κατόρθωμα
τῶν Ἑλλήνων.

"Οτε ἡ ἐπανάστασις διεδίδετο πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἐκ πλοίων τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, ἦτο ἔτοιμος νὰ κάμη ἔναρξιν τῶν θριάμβων του. Κατὰ μῆνα λοιπὸν Μάιον τοῦ 1821 ἐξέπλευσε πρὸς συγάντησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τοῦ ἐκπλεύσαντος ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐνακτίον τῆς Σάμου, καὶ συνήγυνε κατὰ τὴν βροειδυτικὴν ἀκρονή τῆς Λέσβου τουρκικὴν τινα φρεγάταν, ἥτις ἦτο προφυλακίς τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ εἶχεν 84 πυροβόλα καὶ πλήρωμα 1,100 ἀνδρῶν διηκούθηνετο δὲ ἡ φρεγάτα αὐτὴ εἰς Χίον, διὰ νὰ ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὰ ἄλλα τουρκικὰ πλοῖα, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὑπὸ τοῦ ὅποιου κατεπυροβολεῖτο, ἤναγκασθη νὰ καταφύγῃ, εἰς Ἐρεσόν, λιμένα τῆς Λέσβου. Κατὰ τῆς φρεγάτας ταύτης ἀπέστειλεν ὁ ναύαρχος Ἰάκωβος Τομπαζῆς δύο ἀγδρείους Ψαριανοὺς πυρπολητάς, τὸν Καλαχάτην καὶ τὸν Παπανικολῆην (τῇ 27 Μαΐου), οὗτοι δέ, ἐν καὶ ἐπυροβολοῦντο δι' ἀκκταπαύστου πυροβολισμοῦ ὑπὸ τῆς φρεγάτας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ Τούρκων, κατώρθωσαν ὅχι μόνον νὰ πλησιάσωσι τὴν φρεγάταν ταύτην καὶ νὰ προσκολλήσωσιν εἰς αὐτὴν τὰ πυρπολικά τῶν καὶ νὰ θέσωσι πῦρ εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπομακρύνθωσι μετὰ ταῦτα διὰ λεμβών ἀγενόχλητοι, Ἐκ τῶν πυρπολητῶν δὲ τούτων ὁ μὲν Καλαφάτης οὐδεμίαν προυξένησε βλάβην εἰς τὴν φρεγάταν, διότι τὸ πυρπολικόν του ἀγεπιτηδείως κατακευκούσθη ἐκάη ἀνωφελῶς, ὁ δὲ Παπανικολῆς κατώρθωσεν ὅτι ἐπειθύμει, διότι τὸ πυρπολικόν του ἀμέσως μετέδωκε τὸ πῦρ εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἐκεῖνο πλοῖον. Ματαίως οἱ Τούρκοι προσεπάθησαν γ' ἀποσπάσωσι τὸ δλέθριον τοῦτο πυρπολικὸν καὶ νὰ κατασέσωσι τὴν πυρκαϊὰν τῆς φρεγάτας. Αἱ φλόγες ἀνεπήδων πανταχόθεν. Τέλος δὲ μετ' ὀλίγον ἀνεφλέγθη καὶ ἡ πυρπολιθήκη καὶ τοιουτοτρόπως ἡ φρεγάτα ἀγετινάχθη εἰς τὸ ἀέρα, ἀπωλέσθησαν δὲ μετ' αὐτῆς καὶ πάντες οἱ ἐπ' αὐτῆς ἐμφόροι πλὴν ὀκτώ.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου οἱ Ἑλλήνες

εν γαρ καὶ ἀγαλλιάσει ἀπέπλευσαν εἰς Ψαρά, ἔνθα καὶ πύγαρι-
στησκν τὸν Θεὸν τελέσαντες λαμπρὰν δοξολογίαν. Τὴν δὲ ἐπομέ-
νην ἀποπλεύσαντες τῶν Ψαρῶν διηυθύνθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ
στόλου, διότις ἐφάνη καταπλέων πρὸς τὴν Λέσβον. Κατὰ τοῦ τουρ-
κικοῦ ὅμως στόλου δὲν προέλαθον οἱ Ἑλληνες νὰ ἐπιτεθῶσι, διότι
ὁ στόλος οὗτος μαθὼν τὴν καταστροφὴν τῆς φρεγάτας καὶ ίδων τὰ
ἐλληνικὰ πλοῖα ἐρχόμενα κατ’ αὐτοῦ κατελήφθη ὑπὸ τρόμου καὶ ἐπέ-
στρεψεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Τὸ ἐν Ἐρεσῷ κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὅποιον εἶναι τὸ πρῶ-
τον κατὰ θάλασσαν κατόρθωμα αὐτῶν, ὡρὲ δίκαιος τὰς ἐπόψεις εἶναι σπου-
δαιότατον. Εἴναι τόσον σπουδαῖον, πρῶτον μὲν διότι οἱ Ἑλληνες πρώ-
την τότε φοράν μεταχειρισθέντες πυρπολικὸν πλοιον ἐδιδάχθησαν τὴν
ῳδέλεικην καὶ χρῆσιν τοῦ καταστρεπτικοῦ ἐκείνου ὅπλου, δεύτερον δὲ
διότι ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ οἱ Τούρκοι ναῦται ἀπὸ τῆς ὁρῆς τοῦ ἀγῶ-
νος κατεστάθησαν δειλοὶ καὶ ἀτολμοί.

§ 138. Ἡ παρὰ τὰ Βασιλικὰ μάχη.

Καθ’ ὃν χρόνον ὁ Ὁμέρος Βρυώνης κυριεύσας τὴν Λεβάδειαν πρου-
γάρει εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς Εὔβοιαν, νέος τουρκικὸς στρατὸς
ἀποτελούμενος ἐξ 7,000 πεζῶν καὶ ἵππων διοικούμενος ὑπὸ^{τοῦ} στρατάρχου Βενιόραν πασσᾶ καὶ τῶν ὑποστρατήγων Μεμίς
πασσᾶ καὶ Σιαγῆ Ἀλῆ πασσᾶ ἐφθασαν εἰς Λαχίσαν, ἐσπευσε δὲ ὁ
νέος οὗτος στρατὸς νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ὁμέρος Βρυώνη καὶ εἰσβάλῃ
μετ’ αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Ἑλληνες ἐποιίσκουν
τὴν Τρίπολιν. Κατ’ ἀκολουθίαν ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασις
διέτρεχε μέγχαν κίνδυνον. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐπεργομένης ταύτης στρα-
τικῆς ἀντεπεξῆλθον δισχίλιοι περίπου Ἑλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώ-
την, τὸν Πανουργικὸν καὶ τὸν Γούρκαν ἀπόφρασιν ἔχοντες νὰ ἐμπο-
τσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν
καὶ οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι Ἑλληνες κατέλαθον ὀχυρωτάτας θέσεις
τῶν ας παρὸ τὰ Βασιλικὰ (χωρίον νῦν ἔρημον), κείμενον μεταξὺ^{τοῦ}
οἰπούλων καὶ τῆς Ἀργακίας Ἐλατείας· κατέλαθον δὲ τὰς
οἰπούλων τὰς θέσεις, διότι κάτωθεν αὐτῶν διήρχετο ἡ ἐκ Λαχίσ
εἰς Λεβάδειαν δημοσία ὁδός, διὸ τῆς ὅποιας ὁ τουρκικὸς στρατὸς
ἔμελλε νὰ διέλη. Καὶ τῷ δητὶ τῇ 26 Αὐγούστου ἐφθασαν οἱ Τούρ-

και πρὸ τῶν ὄχυρῶν ἐκείνων θέσεων ἀμέσως δὲ ἡρχισεν ἐνταῦθα φοβερὴ μάχη, καθ' ἣν οἱ μὲν ἔχθροὶ μετ' ἀκρατήτου ὅρμῆς προσεπάθουν νὰ διέλθωσιν, οἱ δὲ "Ἐλληνες μετ' ἀπαραδειγματίστου ἀνδρείας ἀπέκρουντο αὐτούς. Τέλος μετὰ πολύωρον καὶ πεισματωδέστατον ἀγῶνας οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἐπέστρεψαν κακῶς ἔχοντες εἰς Πλατανιὰν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Δαμίαν ἔκτοτε δὲ ὁ Βεύραν πασσᾶς οὕτε ἡκούσθη οὕτε ἐγένετο γνωστὸν τί ἀπέγινε.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 700 καὶ ἡγμαλωτίσθησαν 221, ἐκ δὲ τῶν Ἐλλήνων ἐφονεύθησαν 10 καὶ ἐπληγώθησαν 30. Ἐν γένει δὲ ἡ νίκη αὗτη τῶν Ἐλλήνων ὑπῆρξε περιφανής, διότι πολεμήσαντες οὗτοι πρὸς τετραπλασίαν δύναμιν ὅχι μόνον ἐφόνευσαν καὶ ἡγμαλώτισαν τόσον πολλοὺς ἔχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἔλαχον πλεῖστα λάφυρα. Τὰ δὲ λάφυρα, τὰ ὅποια ἔλαχον, ἦσαν 370 πολεμικοὶ ἵπποι, πλῆθος ὑποζυγίων, 8 τηλεβόλα, 18 σημαῖαι, 9 φορτίκια πολεμεφοδίων καὶ 400 ἄμαξαι πλήρεις τροφῶν. Τέλος δὲ ἡ νίκη αὗτη εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι δι' αὐτῆς ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος, τὸν ὅποιον ἦθελε διατρέξῃ ἡ Πελοπόννησος.

§ 139. "Αλωσις τῆς Τριπόλεως.

Τὸ σοβαρώτατον πολεμικὸν κατόρθωμα ἐκ τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως εἶναι ἡ ἀλωσις τῆς Τριπόλεως, διότι διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Πελοποννήσου ἐξησφαλίσθη ὁ ἀγῶνας ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐγένετο δὲ ἡ ἀλωσις τῆς πόλεως ταύτης ὡς ἔξης.

Μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσίῳ καὶ Δολιανοῖς μάχην οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Ἐλληνες καταλαμβάνοντες τὰς πρὸς τὴν Τρίπολιν ὄχυράς θέσεις προυργάρουν ὄλιγον κατ' ὀλίγον πρὸς αὐτὴν τελός δὲ ἀπὸ τῆς δεκάτης Αὐγούστου, διότι ὁ Κολοκοτρώνης ἐν λαμπρᾷ μάχῃ παρὰ τὸν Μύτικην (πλησίον τῆς ἀρχαίας Μαυτινείας) ἐνίκησε καὶ ἀπέκρουσε τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, οἱ Ἐλληνες ἐπολιόρκησαν τὴν Τρίπολιν στενῶς. Οἱ κάτοικοι τῆς Τριπόλεως ἐπελθόντες Ἐλληνες ἦσαν δωδεκακισχίλιοι περίπου, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἀνήρχοντο εἰς 32,000 καὶ ἐστεροῦντο τροφῶν. Διὰ τοῦτο λίγια ἐνωρίς ἥλθον εἰς διαπρογματεύσεις πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας περὶ παραδόσεως. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὔται εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἀπέληξαν, διότι οἱ Τοῦρκοι

εζήτουν παρά τῶν Ἑλλήνων ἔνοπλον ἔξοδον καὶ σφαλῆ συνοδίκην μέχρι λιμένος τινός, οἱ δὲ Ἑλληνες ἀπήτουν παράδοσιν ἀνευ δρών. Ἀφ' οὗ ἀπέτυχον αἱ διαιραγματεύσεις, οἱ ἐν Τριπόλει Ἀλβανοὶ ἐδίλωσαν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην ὅτι ἡσαν ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς ὄμοθρήσκους των Τούρκους καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ ἥθελε γὰρ ἐξασθενίσῃ ὀλοτελῶς τὴν δύναμιν τῶν πολιορκουμένων, ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ ὥρισεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἡμέραν ἔξοδου τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Ἀπὸ τῆς πρώιας λοιπὸν τὴν 23 Σεπτεμβρίου κίνησις μεγάλη ἐπεκράτει ἐν Τριπόλει διότι, ἐνῷ οἱ Ἀλβανοὶ ἡτοιμάζοντο πρὸς ἀναχώρησιν, οἱ ἐγγάριοι ἐφώναζον κατ' αὐτῶν καὶ δὲν ἤξευρον τί ν' ἀποφασίσωσι. Τέλος ἀπεφάσισκεν νὰ συσκεψθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου πρὸς τοῦτο δὲ συνηλθον ἔπαντες εἰς τὸ διοικητήριον.

'Αλλά, ἐνῷ ἐγίνοντο ταῦτα, οἱ Ἑλληνες στρατιῶται παρετήρησαν ὅτι ἡ ἀνατολικομεσημβρινὴ πλευρὴ τοῦ τείχους ἔμενεν ἀφρού· ρητος. Ἀμέσως λοιπὸν πεντήκοντα Ἑλληνες ἀνερριχθήσαν εἰς τὸ τείχος καὶ, ἀφ' οὗ ἐπηγέναν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐπήδησαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας. Τοιουτοτρόπως πάντες οἱ πολιορκητοὶ ὕρμησαν αἰρόντες ἐντὸς τῆς πόλεως. Φοβερὸς ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν Τούρκων. Οἱ Ἑλληνες στρατιῶται οὐδόλως ὑπακούοντες εἰς τοὺς ἀρχηγούς των Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, Πετρόμπεην, Πλαπούταν καὶ λοιποὺς καὶ δίψκιν ἐκδικήσεως ἔχοντες ἐπεδύθησαν εἰς φρέαραν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν τὰ πάντα πυρπολοῦντες καὶ καταστρέφοντες. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία· δωδεκακισχίλια δὲ πτώματα Ὅθωμανῶν, Ὅθωμανίδων καὶ Ἐβραίων ἐκάλυψαν τὸ ἔδαφος, οἱ δὲ λοιποὶ ἡχυμάλωτίσθησαν καὶ ἐπαθον μυρίκις συμφοράς. Μόνοι δὲ οἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως συνθηκολογήσαντες Ἀλβανοὶ δὲν ἐκκοπούνθησαν, ἀλλὰ μάλιστα ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Ἡπειρον συνοδευθέντες μέχρις Αἰγίου ὑπὸ τοῦ Πλαπούτα. Ἐκ δὲ τῶν ἐν Τριπόλει Ἐβραίων οὐδεὶς ἐσώθη. Πάντας τούτους ἔθνατωσαν οἱ Ἑλληνες μετὰ μανίας, διότι ἡθέλησαν νὰ ἐκδικήσωσι τὸν χλευχούμον, τὸν ὄποιον ὑπέστη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλεις Ἐβραίων τὸ λείψκον τοῦ πατριάρχου. Ἡ ἀλώσις τῆς Τριπόλεως εἶναι τὸ σπουδαιότατον ἔργον τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως, διότι οἱ Τούρκοι ἔκτοτε ἔτρεμον τοὺς Ἑλληνας. Διὰ ταύτης δὲ τῆς ἀλώσεως ἐξησφαλίσθη ὁ ἑλληνικὸς ἀγῶν ἐν Πελοποννήσῳ.

§ 140. Πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

“Οτε ἔληγε τὸ ἔτος 1821, συνεκροτήθη ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ πρώτη τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦγινεν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Αὕτη δὲ ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Συγέστησε δὲ δύο σώματα πολιτικά, τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἐξ ἑβδομήκοντα ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἔργον εἶχε νὰ βουλεύηται καὶ νὰ ἀποφασίζῃ περὶ τῶν πρακτέων, καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε μελῶν καὶ ἔργον εἶχε νὰ ἔκτελῃ τὰ βουλεύματα. Ἐξελέγη δὲ πρόεδρος τοῦ μὲν Βουλευτικοῦ ὁ Δημήτριος Τψηλάντης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Τψηλάντου, τοῦ δὲ Ἐκτελεστικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Υπὸ τῆς συνέλευσεως ταύτης ἐκτὸς τῶν ἀλλων ὥρισθη ἡ σημαία τοῦ Ἐθνους νὰ εἴναι χυανόλευκος ἀντὶ τῆς ἔως τότε μελαχίνης.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1822

§ 141. Καταστροφὴ τῆς Χίου.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Χίου ἦσαν φύσει πρᾶτοι καὶ εἰρηνικοί. Διὸ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἔλαβον ἀνὰ γειτρας τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Ἀλλά, ἐν ᾧ οἱ εἰρηνικοί Χίοι ἔμενον ἤσυχοι καὶ ηὔχοντο ὑπέρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἀγῶνος, αἴφνης ὁ διοικητὴς τῆς Σάμου Λυκοῦργος. Λογοθέτης τῇ προτάσει Χίων τινῶν ἀποδάς εἰς Χίον τῇ 10 Μαρτίου 1822 μετὰ 2,500 ἀνδρῶν ἀποκλείει τὴν τουρκικὴν φρουρὰν καὶ καλεῖ τοὺς Χίους εἰς τὰ ὅπλα. Οἱ Χίοι, ἀν καὶ ἦσαν φιλήσυχοι καὶ ἀπειροπόλεμοι, δὲ εἰδόν τοὺς περὶ τὸν Λυκοῦργον ἐπαναστάτας, κατελήφησαν ὑπὸ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐχρίστως πλέον ὑψώσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Δυστυχῶς ὅμως, δὲ ἡ ἐπανάστασις τῆς Χίου ἔγινε γνωστὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Σουλτάνος τοσοῦτον ἐξηγριώθη, ὃστε διέταξε νὰ συλληφθῶσιν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσημοι Χίοι καὶ ὅλοι νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὰς φυλακάς. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλεν εἰς Χίον τὸν ἐκ 46 πλοίων στόλον του μετὰ ἐπτακισχιλίων

όπλοιοφόρων καὶ διέταξε τοὺς ἐν Μικρῷ Ἀσίᾳ σατράπας του νὰ μεταβιβάσωσι τάχιστα εἰς Χίον στρατεύματα πρὸς γενικὴν σφργὴν τῶν ἐπαναστατῶν.

Περὶ τὸ τέλος Μαρτίου ἔφυκεν εἰς Χίον ὁ τουρκικὸς στόλος ὡπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ-Ἀλῆν καὶ ἤρχισε τὸν κανονιοθολισμὸν, συγχρόνως δὲ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον τοὺς ἐπτάκισιγιλίους στρατιώτας. Ἀποδιβασθέντες δὲ οὗτοι εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐνιωθέντες μετὰ τῶν ἐκ τοῦ φρουρίου ἔζελθόντων Τούρκων καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπελθόντων πολυυριθμῶν τουρκικῶν στιφῶν ἐπετέθη σκυ κατὰ τῶν στρατιώτων τοῦ Λυκούργου καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἐπειτα συνελθόντες εἰς τὴν πόλιν καὶ πυρπολήσαντες αὐτὴν ἐπεδόθησαν εἰς ἀρπαγὴν, αἰχμαλωσίαν καὶ σφργὴν. Ἐντρομοὶ οἱ Χῖοι ἔτρεχον εἰς τὰ ὅρη καὶ ἐκρύπτοντο εἰς χαράδρους καὶ σπήλαια· ἀλλὰ πανταχοῦ οἱ ἀτυχεῖς εὑρίσκον τὸ θάνατον, διότι τὰ ἄγρια ἐκεῖνα τῶν Τούρκων στίφη κατεπλημμύρισαν ἀπασκυ τὴν νῆσον. Ἀσυλον ἔζητον οἱ κατκαθικόμενοι, πλὴν οὐδὲμιοῦ εὑρίσκον τοιοῦτον. Οἱ ἄγριοι σφργεῖς οὐδὲν ἐσεβάσθησαν. Τὰ πάντα ἐμίαναν. Πανταχοῦ τρέχοντες ἔσφραξαν. Καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν τῷ νοσοκομείῳ, τυφλοκάρμειφ καὶ φρενοκομείφ κατέσφραξαν. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον τὸ αἷμα τῶν ἀθώων Χίων ἔρρεεν ἀφθονον· πανταχοῦ δὲν ἦκούσαντο εἰμὴ οἱ γοεραὶ καὶ σπαραξιάρδιοι φωναὶ τῶν ῥιπτομένων κάτω πρὸς σφργὴν ἀσύλων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδών. Εἰς εἴκοσι καὶ τρεῖς χιλιάδας ἀνῆλθον τὰ σφργέντα ἐκεῖνα ἀθώα πλάτηματα, εἰς τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἐπτά χιλιάδας οἱ αἰχμαλωτοί, οἵτινες ἐπωλήθησαν ἐπειτα ώς δοῦλοι εὐ Σμύρνῃ καὶ ταῖς κυριωτέροις ἀγοραῖς τῆς Ἀντολῆς. Ἀνὰ πᾶσαν δὲ τὴν νῆσον δὲν ἔθλεπε τις εἰμὴ σωροὺς ἔρειπίων καπνιζόντων καὶ πτώματα. Τοιουταρρόπως ἡ ἀλλοτε εὐδάίμων ἐκείνη η νῆσος μετεβλήθη εἰς τρομακτικὸν κοιμητήριον, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐκείντο ἀταφαί αἰμόφυρτα πτώματα.

§ 142. Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὃστις ἀπετελεῖτο ἐκ 48 μικρῶν πλοίων καὶ 18 πυρπολικῶν καὶ διώκετο ὡπὸ τοῦ περιφήμου καὶ κυριαρχοῦς ναυάρχου Ἀνδρέου Μικούλη, ἔκκαμεν ἀποπείρας τινὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἀπέπλευ-

σεν εἰς τὰ Ψάρα. Συνελθόντες δ' ἐκεῖ εἰς συμβούλιον οἱ Ἑλληνες πλοιάρχοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκπέμψωσιν ἐν καιρῷ σιωτεινῆς γυντὸς δύο πυρπολικὰ πλοῖα κατὰ τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου προσωριμένου τουρκικοῦ στόλου καὶ νὰ καύσωσι τὴν ναυαρχίδα τοῦ αἰμοχροῦς Καρᾶ-Αλῆ καὶ ἄλλο ἐν πλοϊον. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπεστάλη ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μὲν πυρπολικοῦ ὁ ἀτρόμητος Φαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου ὁ ἐπίσης ἀνδρεῖος Υδραῖος Ἀνδρέας Πιπήνος ἑνάτερος δὲ τούτων εἶχε μεθ' ἔχυτον καὶ γνάτας τινάς. Τὰ δύο ταῦτα πυρπολικὰ εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς βῆτος πρὸς τὴν 7ην Ιουνίου διευθύνθησαν δὲ τὸ μὲν τοῦ Κανάρη κατὰ τῆς ναυαρχίδος, τὸ δὲ τοῦ Πιπίνου κατ' ἄλλου μεγάλου ὀνσάρτως πλοϊού. Ἀπαντα τὰ τουρκικὰ πλοῖα κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἡσαν κατάφωτα, διότι ἡ νὺξ ἐκείνη ἦτο ἡ τελευταία νὺξ τοῦ Ραμαζάν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ραμαζάν εἶναι θρησκευτικὴ νηστεία τῶν Μωχαμεθινῶν, καθ' ἣν ἐπὶ μῆνα τὴν μὲν ἡμέραν νηστεύουσι, τὴν δὲ νύκτα ἐπιδίδονται εἰς εὐωχίας, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνην νύκτα ὁ ναύαρχος συνευωχεῖτο μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ναυαρχίδι, καθ' ἣν ὥραν ἐφθασεν ὁ Κανάρης, ἡσκη συνηγμένοι τρισχίλιοι περίπου Τοῦρκοι.

Οὕτε ὁ Κανάρης οὔτε ὁ Πιπίνος ἀφῆκαν νὰ παρέλθῃ καιρός, ἀλλ' ἀμέσως πλησιάσαντες προσεκόλλησαν τὰ πυρπολικά των, ἔβαλον πῦρ εἰς αὐτὰ καὶ διὰ λέμβων ἀπεμακρύνθησαν. Ἐκ τῶν πυρπολητῶν ὅμως τούτων ὁ Υδραῖος πυρπολητὴς δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχής, διότι τὸ πυρπολικόν του ἐνοήθη ὑπὸ τῶν γαυτῶν τοῦ πλοϊού ἐκείνου ἐγκαίρως καὶ ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ πλοϊού. Ο δὲ Κανάρης ὑπῆρξεν εὐτυχής, διότι αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ του ἀνεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀκαριαίως. Διὰ τοῦτο καὶ πλήρης γαρᾶς ὁ γενναῖος Φαριανός, ὅτε ἀπεμακρύνετο τῆς ναυαρχίδος ἀνεφώνησεν «Ἀντὴν εἴναι ὥραις φωτοχυσία, παληρότουρκοι». Μετ' ὀλίγον ἡ ἀναφλεγθεῖσας ναυαρχὴς ἐφεύνετο ὡς ἡφαίστειον ἀναπέμπον φλόγας οὐρανομήκεις. Πάντες οἱ ἐν αὐτῇ ἀνδρες πλήρεις τρόμου καὶ μετ' ἀπελπιστικῶν κραυγῶν ἐπήδων εἰς τὰς λέμβους διὰ νὰ σωθῶσιν ἀλλ' αἱ λέμβοι ἔνεκα τοῦ βάρους ἀνετρέποντο καὶ ἐβιθίζοντο αὔταγδροι. Ο δὲ αἷμοβόρος ναύαρχος Καρᾶ-Αλῆς, ὅστις ὥρμησεν ἐν τῶν πρώτων ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως καὶ ταραχῆς, διὰ νὰ σωθῇ, ἀμακ ἐπεβιβάσθη εἰς τὴν λέμβον, ἐπληγώθη καιρίως ὑπὸ ἀνημμένου ἴστοῦ, καταπεσόντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του

καὶ μετηνέχθη κακῶς ἔχων εἰς τὴν ζηράν, ἐνθα καὶ ἔζεπνευσε. Τέλος μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας τὸ πῦρ τῆς καιομένης ναυαρχίδος μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ναυαρχίς ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν. Τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον τρόμον ἐνέθαλεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὃστε ἀμέσως οὗτοι ἀπέπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Οἱ δὲ Ἑλληνες πυρποληταὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ Ψαρὰ ἔγιναν δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Μετὰ ταῦτα (τῇ 28 Ὁκτωβρίου) ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ Κανάρη παρὰ τὴν Τένεδον καὶ ἡ νποναυαρχίς, ἡτις περιεῖχεν δικτυοσίους ἀνδρας.

§ 143. Ἀτυχεῖς μάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐν Πέτα καὶ Φαναρίῳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ὁ Χουρσίτ πασσᾶς μεταβάξ εἰς Λάρισαν προπαρεσκευάσθη νὰ κατασβέσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀπεφάσισε δὲ· νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Σουλιωτῶν καὶ ἐπειτα νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ μῆνα λοιπὸν Μάιον ὕμησε κατὰ τοῦ Σουλίου· ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην φθορὰν ὑπέστη, ὃστε ἐν ἀγανακτήσει ἀνέκραξεν: «Ο Θεὸς ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς γκιασούρηδες». Ἐξακολουθήσας δὲ μετ' ἐπιμονῆς τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Σουλίου ἡνικηκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἡπειρον καὶ μετέβη εἰς Λάρισαν, διὰ νὰ προετοιμασθῇ καλῶς διὰ τὴν κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου ἐκστρατείαν ἀνέθηκε δὲ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὄμηρο Βρυώνην. Ἐν τῷ περιστάσει λοιπὸν ἐκείνηροι οἱ Σουλιωτοί, οἵτινες ἦσαν χίλιοι μόνον, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν ἀλλών Ἑλλήνων. Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταύτην τῶν Σουλιωτῶν ἐσπεύσαν πεντακόσιοι Μανιτάται ὑπὸ τὸν ἥρωα τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ τρισχίλιοι ἀλλοί Ἑλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον. Ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ οἱ Μανιτάται ἐνικήθησαν ἐν Φαναρίῳ ἀπολέσαντες μάλιστα καὶ τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Κυριακούλην καὶ οἱ τρισχίλιοι Ἑλληνες ἐπαθον πανθλεθρίαν παρὰ τὸ χωρίον Πέτα. Ἡτο δὲ τότε Ἰούλιος τοῦ 1822.

§ 144. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ
τοῦ Δράμαλη

Καθ' ὃν χρόνον δὲ ὁ Ὀμέρ Βρυώνης ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐν Ἡπείρῳ διὰ σουλτανὸς ἀπεράσισε νῦν ἀποστέλλῃ ἀλλον ἵσχυρὸν στρατὸν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου. Τοιούτοις τρόπως ἥλπιζεν ὅτι ἥθελε κατασβέση τὴν ἐπανάστασιν. Ἐξέλεξε δὲ στρατηγὸν οὐχὶ τὸν Χουρσίτ, ἀλλὰ τὸν ἀριστὸν ἐκ τῶν στρατηγῶν του Μαχμούτ πασσᾶν, διστις, ἐπειδὴ κατήγετο ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας, ἐπωνυμάζετο Δράμαλης. Οὐ νέος λοιπὸν οὗτος στρατάρχης παραλαβὼν 24,000 πεζῶν, ἔξακισχιλίους ἵππεis καὶ ἵσχυρὸν πυρροβολικὸν εἰσήλασεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν στερεάν Ἑλλάδα καὶ λεηλατῶν τὰς χώρας, δι' ὃν διηρχετο, ἔφθασε τῇ 5 Ιουλίου εἰς Κόρινθον καὶ ἐκ Κορίνθου, ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος τοῦ Ἀκροκορίνθου, εἰς Ἀργος σκοπῶν νὰ ἔξυπλοιούσῃ τὴν πορείαν του μέχρις Ἀρκαδίας καὶ ν' ἀνακτήσῃ τὴν Τρίπολιν. Ἀλλὰ φθάσας εἰς Ἀργος εὗρε τὴν Ἀκρόπολιν τῆς πόλεως ἐκείνης κατεχομένην ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ 700 Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο ἡναγκάσθη νὰ παύσῃ τὴν πορείαν του καὶ νὰ πολιορκήσῃ τὴν ἀκρόπολιν.

'Ἐνῷ δὲ Δράμαλης ἡσχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, ἔφθασεν ἐκ Τριπόλεως διὰ Κολοκοτρώνης ἀγῶν δεκακισχιλίους μαχητὰς καὶ κατέλαβε τοὺς Μύλους. Ἐκεῖθεν κατ' ἀρχὰς ἐβοήθησε τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει νῦν ἀγιτιστῶσιν, ὑστερὸν δὲ διηυκόλυνε τὴν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ὑποχώρησιν αὐτῶν ἐπειδίωξε δὲ διὰ Κολοκοτρώνης νῦν ἀγιτιστῇ ἐπὶ τινας ἡμέρας ἡ ἀκρόπολις, διέτι ἐγνώριζεν ὅτι διὰ Δράμαλης ἔχων μεθ' ἑκατοῦ ὀλίγας μόνον τροφὰς θὰ ἡναγκάζετο μετά τινας ἡμέρας νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον πρὸς ἐπισίτισιν τοῦ στρατοῦ του. Πράγματι δὲ διὰ Δράμαλης μετά τινας ἡμέρας περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμφιχανίαν ἔνεκα τῆς παντελοῦς στερήσεως τροφῶν καὶ ὕδατος καὶ εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ σκεφθῇ περὶ τωχίας ἐπανόδου εἰς Κόρινθον. Ἀλλὰ τὴν ἀπόρφασιν ταύτην τοῦ Δράμαλη λίαν ἐνωρίς ἐνύσσεν διὰ Κολοκοτρώνης. Διὰ τοῦτο τάχιστα ἀνεχώρησε μετὰ 2,350 ἀνδρῶν καὶ διευθυνθεὶς εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων ἐτοποθέτησε τοὺς στρατιώτας του ἐντὸς χαράδρας, ὅπισθεν βράχων καὶ θάμνων. Οἱ τουρκικὸς στρατὸς ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀργους τῇ 26 Ιουλίου. ὅτε δὲ οἱ Τουρκοὶ ἵππεis εἰσῆλθον εἰς τὰ στενά, φοβερὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτούς.

"Εντρομοι λοιπὸν πάντες οἱ Τοῦρκοι, ἵππεῖς τε καὶ πεζοί, ὑποχωρήσαντες ἀνέβησαν εἰς τὸ βψωμα τοῦ Ἅγιου Σφυτοῦ καὶ διέφυγον τὸν ἐκ τοῦ Κολοκοτρώνη κίνδυνον. Ἀλλ' αἴφνης κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγικωτάτου Κολοκοτρώνη ἔφθισαν ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ καταλαβόντες λόφον τινὰ φράσσοντα τὴν χαράδραν, διὰ τῆς ὁποίας διέρχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἤρχισαν σφοδρὸν κατ' αὐτῶν πῦρ. Οἱ Τοῦρκοι πρὸ τῶν φονικῶν ὅπλων τοῦ Νικηταρᾶς καὶ τοῦ Παπαφλέσσας εὑρεθέντες, πυροβολούμενοι δὲ καὶ ὅπισθεν ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος κατ' αὐτῶν Κολοκοτρώνη εὑρέθησαν εἰς θέσιν δεινήν. Περισσότεροι τῶν τρισχιλίων ἔπεσον νεκροὶ καὶ ἀπειρο λάθυροι περιῆλθον εἰς χειρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς ὡγομάσθη καὶ πάλιν Τουρκοπάγος. Ο δὲ Δράμαλης ἴδων τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ στρατοῦ του τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὥστε καθ' ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν ἔμεινεν ἐν "Αργει, τῇ δὲ 28 Ιουλίου μετὰ τοῦ ὑπολειπομένου εἰς αὐτὸν στρατοῦ ἥρχισε νὰ ὑποχωρῇ εἰς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἅγινορίου καὶ οὐχὶ διὰ τῶν Δερβενακίων. Ἀλλά, ἐν ᾧ διήρχετο διὰ τοῦ Ἅγινορίου, ἐπετεθῆσαν κατ' αὐτοῦ ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἐφόνευσαν περὶ τοὺς γιλίους ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Μετὰ πολλὰς ἐπὶ τέλους ζημίας κατώρθωσεν ὁ Δράμαλης νὰ διέλθῃ καὶ νὰ διευθυνθῇ κακῶς ἔχων εἰς Κόρινθον.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. Κατεστραμμένος καὶ κατηργαζυμένος ἐπανῆλθε πλέον εἰς Κόρινθον καὶ ἐκεῖ ἐκ τῆς μεγάλης του θλίψεως ἀσθενήσας ἀπέθανε περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὰ δὲ λείψαντα τοῦ στρατοῦ του ἐλαττωθέντα ἐκ τοῦ πολέμου, τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν εἰς 4,000 κατεστράφησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος παρὰ τὴν Ἀκράταν ὑπὸ τῶν δύο Ζημακίων, τοῦ Λόγτου, τοῦ Πετρεζά καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Οφείλεται δὲ ἡ καταστροφὴ αὕτη τοῦ Δράμαλη εἰς τὸν στρατηγικὸν ίδίως νοῦν τοῦ Κολοκοτρώνη. Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως ἡ μὲν Γερουσία ἐξέλεξε τὸν Κολοκοτρώνην ἀρχιστρατάρχην τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὡνόμασαν αὐτὸν πατέρα.

§ 143. "Αλωσεις τοῦ Παλαιμηδείου.—Παράδοσις τοῦ Ναυπλέου.

Πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη οἱ Ἑλληνες εἶχον πολιορκήση τὸ

διχυρὸν τοῦ Ναυπλίου φρουρίου Παλαιμήδειον, εἶχον δὲ πολλὰς ἐλπίδας ταχέως νὰ γίνωσι κύριοι καὶ τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῆς πόλεως, διότι οἱ πολιορκούμενοι ἐστεροῦντο τροφῶν. Μετά δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δραμάκλη ὃ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποκλεισμὸς τοῦ φρουρίου τούτου ὑπῆρξε τοιοῦτος, ὅστε οἱ πολιορκούμενοι κατ’ οὐδένα τρόπον ἡδύγαντο νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ Ναύπλιον τροφάς. Διὰ τοῦτο δὲ πάντες οἱ πολιορκούμενοι ὑπέφερον ἐκ τῆς πείνης τὰ πάνδεινα καὶ μάλιστα εἶχον καταντήση νὰ τρώγωσι. ζῷα ἀκάθαρτα, δέρματα βεβρασμένα καὶ πᾶν ὅ,τι εὔρισκον. Ἐν τοικύτῃ θέσει εὑρισκόμενοι οὗτοι εἶχον πλέον ἀρχίσει διαπράγματεύσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πόλεως. Ἀλλά, ἐνῷ προσέβαινον αἱ διαπράγματεύσεις, παρουσιάζονται αἴφνης εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν πολιορκούντων Ἑλλήνων Στάτικον Σταϊκόπουλον δύο. Τοῦρκοι λιποτάκται καὶ ἀγγέλλουσιν εἰς αὐτὸν ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ φρουροὶ τοῦ Παλαιμήδειον καταλιπόντες τὰς θέσεις των εἶχον καταβῆ ἐις τὴν πόλιν, διὰ νὰ λάθωσι μέρος εἰς τὸ γενικὸν συμβούλιον, τὸ δόπιον ἐγίνετο διὰ τὴν παράδοσιν. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Στάτικος δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρός, ἀλλ' ἀμέσως παρασκευάζει κλίμακας καὶ περὶ τὸ μεσογύντιον ἀνέρχεται μετὰ τῶν στρατιωτῶν του εἰς τὸ φρούριον καὶ καταλαμβάνει αὐτὸν (30 Νοεμβρίου). Πλήρεις χαρᾶς οἱ Ἑλλήνες διὰ τὴν ἀλώσιν τοῦ ἀπορθήτου ἐκείνου φρουρίου ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάβασιν των ἥρχισκν νὰ πυροβολῶσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἐφώναζον δὲ πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους «Καλῶς σάς ηὔραμεν, ἀγάδες». Οἱ δ' ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι, ὅτε εἶδον ὅτι τὸ ἀπόρθητον ἐκεῖνο τῆς πόλεως προπούργιον ἐκυριεύθη, ὑπὸ τοιούτου φόβου καὶ τρόμου κατελήφθησαν, ὥστε περιέτρεχον τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως ὡς παράφρονες. Ἐνῷ δ' ἐγίνοντο ταῦτα, φθάνει εἰς τὸ Παλαιμήδειον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ προσκαλεῖ τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων αὐτῆς, ἥπειλησε δ' αὐτοὺς ὅτι, ἢν βραδύνωσιν, ἥθελε διατάξῃ τὴν ἔναρξιν τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς πόλεως. Ἐν τῇ δεινῇ δὲ ταύτῃ θέσει εὑρεθέντες οἱ Τούρκοι ἥναγκάσθησαν πλέον νὰ συνθηκολογήσωσι. Διὰ τῆς συνθήκης δὲ ταύτης αὐτοὶ μὲν ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων, οἱ δ' Ἑλλήνες ὑπεσχέθησαν ν' ἀποστείλωσιν αὐτοὺς δι' ἑλληνικῶν πλοίων ἀσφαλῶς εἰς Μ. Ἀσίαν. Τέλος οἱ δύο οὗτοι ὄροι τῆς συνθήκης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ κατὰ καλὴν τύχην καταπλεύσαντος

τότε εἰς τὸ Ναύπλιον Ἀγγῆλου ναυάρχου Ἀμιλτῶν ἐξετελέσθησαν ἀκριβῶς. Οὗτω δὲ καὶ τὸ Ναύπλιον παρεδόθη καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπέπλευσαν εἰς Μ. Ἀσίαν ἀγενόχλητοι.

§ 146. Καταστροφὴ τοῦ Σουλίου.

Ότε ἐν Πελοποννήσῳ κατεστρέφετο ὁ Δράμαλης, οἱ ἐν Ἡπείρῳ στρατηγοὶ Ὁμέροι Βρυώνης καὶ Μεχμέτ Ρεσίτ πασσᾶς, ὁ ἐπικαλούμενος Κιουταχῆς, ἐποιεύόρκουν τὸ Σουλί στενῶς. Οἱ γενναῖοι Σουλιώται, ἃν καὶ μετὰ τὴν ἐν Φαναρίῳ καὶ Πέτρᾳ καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων οὐδεμίκιν βοήθειαν περιέμενον πλέον, ἐν τούταις ἀνθίσταντο ἥρωικῶς. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡναγκάσθησαν ἐνεκκ παντελοῦς ἐλλείψεως τροφῶν νὰ συνομολογήσωσι πρὸς τὸν Ὁμέρο συνθήκην, καθ' ἣν ὑπεχρεώθησκαν νὰ ἔγκυταλίπωσι τὸ Σουλί. Ἐκ τῶν Σουλιώτῶν δ' ἐκείνων ἄλλοι μὲν μετέβησαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἄλλοι δὲ κατῆλθον εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐξηκολούθησαν τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίκς ἀγῶνα.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Σουλιώτῶν εἰσβαλόντες οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ χωρία τῶν Σουλιώτῶν κατέστρεψαν αὐτὰ διὰ τοῦ πυρός. Ἐκτοτε ἐκεί τὸ τετραχώριον (Σουλί, Κιάφα, Ἀβκρίκος καὶ Σαμονίδη), δὲν ὑπάρχει ἄλλο τι εἰμὴ ἐρείπια· μόνον δὲ ἐκ τοῦ ἐπταχωρίου σώζονται ἡδη τρία χωρία (τὸ Τσεκοῦρι, τὸ Ἀλποχώρι καὶ ἡ Γκιανόλα), ἄλλα καὶ ταῦτα δυστυχῶς κατοικοῦνται νῦν ὑπὸ Τουρκαλβανῶν.

§ 147. Πρώτη πολεορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέροι Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς ὕρμησεν μετὰ 11,000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου ἔφθασαν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐποιεύρκησαν αὐτὸ πανταχόθεν, ἐνῷ συγχρόνως ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀπέκλεισεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν Μεσολογγίῳ δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ ἐξανθίσιοι περίπου μαχητά, ὃν ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Μκυροκορδάτος καὶ ὁ περίφημος Σουλιώτης Μάρκος Βότσαρης. Πρὸ τοῦ κινδύνου δ' ἐκείνου εὑρεθέντες οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι "Ἑλληνες ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰδοποίησαν τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ "Ἑλληνας, ἀφ' ἐτέρου δέ, διὰ νὰ κερδήσωσι χρόνον,

προσεποιήθησαν ὅτι ἡθελον νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ ἥρχισαν διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ὁμέρου Βρυώνη. Ἀλλά, ἐν ᾧ ὁ Ὁμέρος Βρυώνης ἔνεκα τῶν ἐνεργουμένων διαπραγματεύσεων ἔθεώρει βεβαίαν τὴν παράδοσιν τοῦ Μεσολογγίου, φθάνει αἰφνῆς πρὸ τοῦ δρμοῦ τῆς πόλεως ὁ Γύρατικὸς στόλος, ὁ ὄποιος τρέπει τὸν ὑπὸ τὸν Ἰουσσοῦ φ στόλον εἰς φύγην καὶ ἀποβιβάζει εἰς τὴν πόλιν τροφάς καὶ πολεμεφύδιαν καὶ σῶμα ἐκ χιλίων Πελοποννησίων ὑπὸ τὸν Ηετρόμπενην, Ζαήμην καὶ Δεληγηίαννην. Τύτε λοιπὸν οἱ πολιορκούμενοι ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρο Βρυώνην: «Ἐὰν θέλης τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς». Ὁ δὲ Ὁμέρος Βρυώνης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του ταύτην δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἀπεφάσισε τὰ κάμη γενικὴν ἔφοδον κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24ης πρὸς τὴν 25ην Δεκεμβρίου, διότι ἐπίστειν ὅτι κατὰ τὴν νύκτα ἔκεινην ἔνεκα τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων πάντες οἱ πολιορκούμενοι ἔμελλον νὰ εἶναι ἐν τοῖς ναοῖς. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Ὁμέρου ἔγινε γνωστὴ εἰς τοὺς πολιορκούμενους διά τινος Ἐλληνος κυνηγοῦ τοῦ Ὁμέρου, Ἰωάννου Γούναρη καλουμένου. Διὰ τοῦτο οἱ πολιορκούμενοι κατέλαβον κατὰ τὴν νύκτα ἔκεινην τὰς καταλλήλους θέσεις. Ὅτε λοιπὸν ὥρμησαν οἱ Τούρκοι, φοβερὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτούς. Ἐνεκκ δὲ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης καταστροφῆς ἔντρομοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφ' οὗ ἀφῆκαν ἐπὶ τοῦ πεδίου διακοσίους περίπου νεκρούς. Ἐν τούτοις ὁ Ὁμέρος Βρυώνης τακτοποιήσας τὸν στρατὸν του ἐπανέλαβε τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔνεκκ τοῦ βαρυτάτου γειωμάνος καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἔμφθειν ὅτι πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ἥρχετο ὁ Ὁδυσσεύς, τοῦ ὄποιου τὸ ὄνομα τρόμον ἐνέπνεεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καταλιπὼν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ἀπάσκας τὰς ἀποσκευὰς τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀρκετὰ τηλεβόλα. Ἐν τοῦ στρατοῦ δὲ ἔκεινου τοῦ Ὁμέρου πεντακόσιοι ἐπνίγησαν ἐν τῷ Ἀχελώῳ, διότι ὁ ποταμὸς οὔτος, τὸν ὄποιον καθ' ἡμέραν διήρχοντο οἱ Τούρκοι, εἶχε πλημμυρήσῃ· οἱ δὲ περισωθέντες κακῶς ἔχοντες μετέβησαν εἰς Ἡπειρον.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1823.

§ 148. Δευτέρα ἐν "Αστρεις Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Κατὰ μῆνα Μάρτιου 1823 συνεκροτήθη ἐν "Αστρεις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη ἡ δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἐτροποποίησε τὸ πολίτευμα καὶ διώρισε νέαν κυβέρνησιν (τὸ Ἐκτελεστικὸν σῶμα). Τὴν νέαν κυβέρνησιν συνεκρότησαν ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης, ὁ Ἀνδρέας Ζαχήμης, ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη. Ἐδρα δὲ τῆς κυβερνήσεως ὡρίσθη ἡ Τρίπολις, ἀλλὰ τὰ μέλη αὐτῆς διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπαναστάσεως.

§ 149. Εἰσδολὴ τοῦ Μουστακῆ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.—Θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀποτυγχοῦσα τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος νὰ κατακλύσῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀπέστειλε τῷ 1823 κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν Μουστακῆν πασσᾶν μετὰ 16,000 ἐκλεκτῶν Τουρκοκλεψαν. Ἐν ᾧ δὲ ἐπήρχετο ὁ Μουστακῆς, ὁ γενναῖος Σουλιώτης Μάρκος Βότσαρης μανθάνει ὅτι ἡ πρωτοπορία τοῦ Μουστακῆ ἀποτελούμενη ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ διοικουμένη ὑπὸ τοῦ Τσελκαλεδίν βέη ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Καρπενίσιον. Τοῦτο μαθὼν ἀπέφασισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Τσελαλεδίν, συνενοήθη δὲ καὶ μετ' ἄλλων Ἑλλήνων νὰ ἐπιτεθῶσιν οὕτοι συγχρόνως ἐξ ἄλλων μερῶν. Ἐσπευσε λοιπὸν μετὰ 350 Σουλιώταδι, εἰς τὴν ὄρησθεσαν θέσιν καὶ περιέμενε τὸ σύνθημα διὰ τὴν κοινὴν ἐπίθεσιν. Ἀλλά, ἐπειδὴ παρῆλθεν ἡ προσδιορισθεῖσα ὥρα καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες δὲν εἶχον ἐμφανισθῆ, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ μόνος του τὸ τολμηρὸν σχέδιον καὶ τὴν νύκτα τῆς θρησκευτικού στολισμοῦ τοῦ οἰκουμένης τοῦ οὐρανοῦ στρατοπέδου. Ἡ καταστροφή, ἥν ἐφορμᾷ ξιφήρης κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος, ὁ δὲ φόβος, ὑπὸ τοῦ ὄποιους κατελήφθησαν οἱ ἔχθροι, μέγιστος. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἐν τῇ δρμῇ του ὁ γενναῖος Μάρκος ὑψώσε τὴν κεφαλήν του ὑπεράνω μάνδρας τινός διὰ νὰ παρατηρήσῃ μὴ τυχὸν ἐντὸς αὐτῆς ἦτο ὁ Τσελαλεδίν. Κατὰ τὴν στιγμὴν δ' ἐκείνην σφαῖρα ἐχθρικὴ ἐπληγένει

αὐτὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Οἱ Σουλιώται εἰς τὴν οὐδαμόν
νίκην λαμπράν, ἀλλ’ ἀπώλεσαν τὸν ἀριστον ἄνδρα τῶν καὶ διὰ τοῦτο
θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι ἐπέστρεψαν εἰς Μεσολόγγιον κομίζοντες
καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν, τὸν ὁποῖον καὶ ἐκήδευσκεν μετὰ
μεγίστων τιμῶν. Τότε δὲ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μάρκου ἀποτρέπουσα τὴν
σύζυγον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νὰ θρηνῇ εἶπεν ἐν Σπαρτιατικῇ ἀληθῶς
μεγαλοφροσύνῃ τὰ ἔξης «Δέν πρέπει ἡμεῖς οἱ Σουλιώτισσες νὰ
κλαίμε τοὺς ἄνδρας μας, διταν σκοτώνωνται γιατὶ εἴμαστε ὅλες
συνηθισμένες νὰ τοὺς βλέπομε νὰ σκοτώνωνται ἢ τὸν πόλεμο καὶ
νὰ πηγαίνουν σὰν ἀρνιά σφακτὰ καὶ μυρωδάτα εἰς τὸν ἄλλο κόσμο
καὶ ὅγι σὰν ψοφήμικ ἢ τὸ κρεβάτι τους».

§ 150. Πολιορκέα τοῦ Αἰτωλείου.

Ἡ παρὰ τὸ Καρπενίσιον νίκη τῶν Σουλιωτῶν οὐδαμῶς ἀνέκοψε
τὴν πορείαν τοῦ Μουστακῆ. Ο πασσᾶς οὗτος προχωρήσας πρὸς τὴν
Αἰτωλίαν καὶ ἐνωθεὶς καθ’ ὁδὸν μετὰ τοῦ Ὄμερος Βρυώνη, ἀγοντος
τετρακισχιλίους ἄνδρας, διηγήθη κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ περὶ
τὰς ἀρχὰς Οκτωβρίου ἐποιείρησεν αὐτό. Ἡ πόλις αὕτη, ἦτις
Ἀνατολικὸν τότε ἐκαλεῖτο, ἦτο καλῶς ὡχυρωμένη καὶ περιεῖχε
δισχιλίους κατοίκους, ἐξ ὧν πεντακόσιοι ἦσαν ἔνοπλοι. Εἶχον δὲ
οἱ πολιορκούμενοι τροφὰς ἀφθόνους, διότι ἐλάμβανον αὐτὰς ἐξ ἀλ-
λῶν μερῶν διὰ Θελάσσης, ἀλλ’ ἐπασχον ἐκ λειψυδρίας, διότι λαμ-
βάνοντες τὸ ὅδωρ ἐξωθεν δὲν ἤδυναντο κατὰ τὴν πολιορκίαν νὰ προμη-
θεύωνται αὐτὸ εὐκαλόωσι.

Τὰς προσβολὰς τῶν κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ ἥρχισκεν οἱ ἔχθροι τῇ
5 Οκτωβρίου τοῦ 1823 δι’ ἀκαταπαύστου ἐκπυρσοκροτήσεως ἐξ
τηλεόλων τῶν. Ἐν τούτοις μεθ’ ὅλους τοὺς κκανονισθοισμούς τῶν
καὶ μεθ’ ὅλας τὰς προσπαθείας τῶν εἶδον μετ’ ὀλίγον διὰ οὐδὲν
ἡδύγαντο νὰ καταρθώσωσι. Διὰ τοῦτο μετὰ τινὰς ἡμέρας πρόστει-
γκην εἰς τοὺς πολιορκούμενους συμβιβασμὸν ἀλλὰ τὸν συμβιβασμὸν
τοῦτον οἱ πολιορκούμενοι μεθ’ ὑπερηφανίας ἀπέρριψκεν καὶ ἐξηκο-
λούθουν μετὰ θάρρους ἀντέχοντες. Οὕτω δ’ εἶχον τὰ πράγματα,
ὅπότε ἡμέραν τινὰς βρύσα ἔχθρικὴ δικτρυπήσασα τὴν στέγην τοῦ
ἐν τῇ πόλει ναοῦ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ καταπεσοῦσα ἐπὶ
τοῦ πλακοστρώτου ἐδάφους τοῦ ναοῦ ἐσχημάτισε βῆγμα, ἐκ τοῦ

δόποιού πρὸς γυρρὰν καὶ ἐκπληγῆιν τῶν πολιορκουμένων ἀνέβλυσε πόσιμον ὅδωρ. Τὸ θεῦμα δὲ τοῦτο ἴδόντες οἱ πολιορκούμενοι ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ ἐνεπλήσθησαν πλέον μεγίστου θάρρους. Τὸ θάρρος δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν πολιορκουμένων ἴδὼν ὁ Μουστακῆς, φοβούμενος δὲ καὶ τὸν προχωροῦντα χειμῶνα ἀπεφάσισε νὺν λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Τῇ τρισκοστῇ λοιπὸν Νοεμβρίου, ἀφ' οὗ ἔκαυσε τὰς σκηνάς του καὶ ἀπέστειλε τὰ τηλεόλαια του εἰς τὰ πουρικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἀπέκλειον τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἀνεγώρησεν ἐκεῖθεν καὶ κατεσπευσμένως, ώς ἀν ἐφοβεῖτο καταδίωξιν, ἀπῆλθεν εἰς Ἡπειρον.

Καθ' ὅλην τὴν κατὰ τῆς δυτικῆς Ελλάδος ἐκστρατείαν ταύτην τοῦ Μουστακῆ ἀπωλέσθησαν δισχίλιοι ἐκ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡχμαλωτίσθησαν 190. Ἐκ δὲ τῶν Ελλήνων ἐφογεύθησαν περὶ τοὺς διακόσιους καὶ ἡχμαλωτίσθησαν ἐννέα. Τὸ δὲ Αἰτωλικόν, κατὰ τοῦ ὅποιού ἐρρίφθησαν περισσότεροι τῶν δισχιλίων βομβῶν, ἐλαχίστην βλάβην ἔπαθεν.

§ 131. Φελελληνισμός.—Βύρων.

Οἱ ἔνδοξοι ἀγῶνες τῶν Ελλήνων ἐξήγειρον, ώς ἦτο ἐπόμενον, καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸν φιλελληνισμόν, ἦτοι τὴν ὑπέρ τῶν Ελλήνων συμπάθειαν τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων. Εἰς τὰ πλεῖστα πεπολιτισμένα κράτη ἴδρυθησαν σύλλογοι καὶ ἐταιρεῖαι πρὸς συλλογὴν χρημάτων, πολεμεφοδίων καὶ ἄλλων πραγμάτων καὶ πρὸς ἀποστολὴν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν. "Ἄγδρες πάσης τάξεως καὶ πάσης ἡλικίας ἔγιναν φιλέλληνες. Πάντων δὲ τούτων θερμότατος φιλέλλην ἀνεδείχθη ὁ τότε διάδοχος τῆς Βαυαρίας πρίγκιψ Λουδοβίκος. Ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ἐν τοῖς πανεπιστημίοις, ἐν ταῖς λέσχαις καὶ πανταχοῦ ἀντήχει τὸ ὄνομα τῶν Ελλήνων, τῶν ὅποιών αἱ νῦν κατὰ τῶν κολοσσικῶν δυνάμεων τῆς Τουρκίας κατεγορήτευον τοὺς φιλέλληνας καὶ ἦσαν μὲν φιλέλληνες πολλοὶ εἰς διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς καὶ Ἀμερικανικὰς γύρων, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐν Λονδίνῳ μάλιστα συνεστάθη καὶ ἡ «Φιλελληνικὴ ἐταιρεία», ἡ ὅποια ὅχι διάγον συνέτελεσεν εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Ελλήνων, διότι μέλη τῆς ἐταιρείας ταύτης ἔγιναν ἄνδρες ἐπίσημοι, ὃν ἐπισημάτωτος ἦτο ὁ λόρδος Βύρων.

Ο πλουσιώτατος λόρδος καὶ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς Βύρων, ὅστις διὰ τῶν λαμπρῶν του ποιημάτων ἔθρήνησε τὴν δουλεύουσαν καὶ τυραννούμενην Ἑλλάδα, ἥτο φιλέλλην μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ, ὃστε ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγωνίζομένην Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν ἐκ τοῦ πλησίον. Ἐφ' οὖ λοιπὸν κατέλιπε δόξαν, τιμᾶς καὶ πλούτη, ἥλθε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1828 εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῶν συμβουλῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν χρημάτων του ἔθοήθει τὰ μέγιστα τοὺς ἀγωνιζομένους. Μόνον δὲ διὰ σιτηρέσια ἐδαπάνα καθ' ἔθδομάδα δισγίλια τάλληρα· περὶ τὰς εἶκοσι δὲ χιλιάδας ταλλήρων ἐδώρησεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Μετὰ ταῦτα διέγειτο οὕτος ἀνήρ ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ καὶ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Διὰ τοῦτο ἀπετέλεσεν ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μάρκου Βότσαρη σουλιώτακήν καὶ ἤσκει αὐτὴν κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔνεκκ τῶν πολλῶν κόπων του καὶ τῶν ταλαιπωριῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔνεκκ τοῦ νοσηροῦ κλίμακτος τοῦ Μεσολογγίου κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἀπέθανε τῇ 7 Ἀπριλίου 1824, ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, θρηνούμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τελευταῖκαι λέξεις τοῦ Βύρωνος ἦσαν· «Ἐλλάς! σοὶ ἔδωκα πᾶν δὲ, τι δύναται νὰ δώσῃ ἀνθρωπος, τὰ πλούτη μου, τὸν καιρόν μου, τὴν ὑγείαν μου καὶ αὐτὴν τῷρα τὴν ζωήν μου. Εἴθε ἡ θυσία μου ν' ἀποθῇ πρὸς εὐτυχίαν σου». Πρὸς τιμὴν τοῦ Βύρωνος ἀνηγέρθη νῦν ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ Ζάππειον ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ οὕτος καλλιτέχνημα, τὸ διοῖον ἀπεικονίζει τὴν Ἑλλάδα δεχομένην εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τὸν μέγαν ποιητὴν τὸν διὰ τῶν ποιημάτων του θρηνήσαντα τὴν τυραννικὴν δουλείαν της.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1824

§ 132. Τυποταγὴ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου.

Ο σουλτανὸς πεισθεὶς δὲν δὲν ἤδύνατο νὰ κατασθέσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἶχε ζητήση ἀπὸ τοῦ ἔτους 1822 τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποτελοῦς του ἡγεμόνος τῆς Αίγυπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ· εἶχε δὲ δωρήση εἰς αὐτὸν τὴν ἀνυπότακτον Κρήτην. Ἀπὸ τοῦ ἔτους λοιπὸν ἐκείνου δ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην διαφόρους στρατιάς, ἀλλ' οὐδὲν

κατώρθωνε, διότι αἱ στρατιαι του ἐνικῶντο καὶ περιεκλείοντο εἰς τὰ βόρεια παράλια φρούρια τῆς νήσου. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔτει 1824 ἀπέστειλεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς κατὰ τῆς Κρήτης τὸν Χουσεῖν πασᾶν μετὰ μεγάλου στόλου καὶ πολλοῦ στρατοῦ· ἐλθὼν δὲ ὁ Χουσεῖν εἰς Κρήτην καθυπέταξεν αὐτὴν καὶ ἄλλους μὲν τῶν κατοίκων κατέσφράξεν, ἄλλους δὲ ἐπώλησεν ὡς ἀνδράποδος εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων πόλεων. Μετὰ ταῦτα ὁ αἵμοβόρος Χουσεῖν ὥσμησε κατὰ τῆς Κάσου καὶ μετὰ γενναίαν τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀντίστασιν ἔγινε αὔριος αὐτῆς. Ἐκ τῶν κατοίκων δὲ τῆς νήσου τοὺς μὲν ἄνδρας καὶ τὰς γραίας κατέσφράξε, τὰς δὲ νέκες καὶ τοὺς παιδίας ἐπώλησεν ὡς ἀνδράποδος. Ταῦτα δὲ διαπράξας ὁ Χουσεῖν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

§ 133. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐν ᾧ οἱ Αἴγυπτοι κατέστρεφον τὴν Κάσον, ὁ σουλτανὸς φιλοτιμούμενος νὰ μὴ φκνῇ ὑποδεέστερος τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ψαρῶν στόλον ἐκ 235 μικρῶν τε καὶ μεγάλων πλοίων ὑπὸ τὸν ονομαρχὸν Χοσρέφ πασᾶν. Κατφοῦντο δὲ τὰ Ψαρὰ ἀπὸ 7,000 Ψαριανῶν καὶ 25,000 προσφύγων ἐκ Χίου, Σμύρνης, Κυδωνιῶν καὶ ἄλλων μερῶν καὶ ἐφρουροῦντο ὑπὸ τρισχιλίων μόνον ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὅποιών οἱ 1,200 ἦσαν Μακεδόνες. Ὁ Χοσρέφ ἔφθασε πρὸ τῶν Ψαρῶν τῇ 21 Ιουνίου καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ πυροβολῇ σφοδρῶς τὴν πόλιν· τέλος δὲ κατώρθωσε ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς μέρος τι τῆς νήσου ἀπροφύλακτον καὶ τοιουτοτρόπως τάχιστα νὰ περιζέσῃ τοὺς Ψαριανοὺς καὶ νὰ διασκορπίσῃ αὐτούς. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης σφργὴ καὶ λεηλασία ἤρχισεν ἀνὰ πᾶσκν τὴν νῆσον. Ὁ ἀήρ ἐγειρίσθη ἐκ τῶν γοερῶν φωνῶν, θρήνων καὶ δόδυρμῶν τῶν σφαζομένων καὶ ἐκ τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν σφρζόντων. Πλεῖσται γυναικεῖς κρυπτοῦσαι τὰ τέκνα τῶν εἰς πάς ἀγκάλας τῶν ἐρείφθησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν, διὰ νὰ μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρος αἵμοχρῶν νικητῶν. Τέλος δὲ ἡ πόλις ἐπυρπολήθη. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπετίθησαν οἱ Τούρκοι κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου κειμένου εἰς τὴν ΜΔ ἀκραν τῆς νήσου, ἔνθα εἶχον καταφύγη 120 ἄνδρες καὶ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδών. Πάντες οὖτοι οἱ πολιορκούμενοι ἀνθίσταντο ὑπεραγθώπως, τέλος δὲ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καταβληθέντες

εθηκαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ συνετάφησαν μετὰ δισχιλίων Τούρκων, οἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶχον εἰσβάλη ἐντὸς τοῦ Παλαιοκάστρου. Τοιοῦτον θάνατον προυτίμησαν πάντες. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ δὲν ἔθλεπέ τις εἰμὴ ἑρείπια καπνίζονται. Οἱ Ψαρικνοὶ ἀπώλεσαν καὶ πατρίδα καὶ ζωὴν καὶ τὰ πάντα. Ἀλλ' ἔμεινε δὲν αὐτοὺς δόξα ἀθάνατος, ἣν ἔξυμνησαν πολλοὶ ποιηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ περίφημος Σολωμὸς διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης φύδης.

«Σ τῶν Ψαρῶν τὴν ἐλάμψυρη ὥραν
περπατῶντας, ή δόξα μονάχη
μελετὴ τὰ λαμπρὰ πολληκάρια
καὶ τὸ τέλος τέλος φορεῖ
καμαρένγα ἀπὸ λίγα χορτάρια
πουλχαν μειγνὺς τὴν ἔρημην γῆν.

§ 154. Διάσωσις τῆς Σάμου ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. — Νέκας τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ τουρκικεγνπτεακοῦ.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρέφ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Σάμον καὶ ἀπέπλευσε πρὸς αὐτήν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Σάμου καὶ τῆς Μ. Ἄσιας πορθμῷ ἡγκυροβόλει πρὸς διάσωσιν τῆς Σάμου δὲν πότε τὸν ἀντιναύαρχον Γ. Σαχτούρον ἐλληνικὸς στόλος, ὃς τις ἀπετελεῖτο ἐκ 35 πολεμικῶν πλοίων καὶ 5 πυρπολικῶν. Ἰδὼν δὲν οἱ Σαχτούρης τὸν τουρκικὸν στόλον ἐπιπλέοντα ἀποστέλλει κατὰ αὐτοῦ τὰ πυρπολικὰ καὶ ἐν πολεμικόν. Καὶ δὲ μὲν γενναῖος Κανάρης ἐφορημένας μετὰ τοῦ πυρπολικοῦ του κατὰ τὴν μεγαλυτέρας τουρκικῆς φρεγάτας ἀνετίνχειν αὐτὴν εἰς τὸν άέρα, δὲ Λέκας Ματρόζης ἐπιυρπόλησε τὴν Τυνησίαν ναυαρχίδα, ὁ δὲ Γεώργιος Βατικιώτης ἀλλο Τυνήσιον πλοῖον. Μετὰ τὰς καταστροφὰς ταύτας, καθ' ἄς ἀπωλέσθησαν δισχίλιοι Τούρκοι, ὁ Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς Κῶν, δῆπος ἀναμείνη τὸν αἰγαλητικὸν στόλον. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἡ Σάμος διεσώθη ἐκ τοῦ κινδύνου.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ ἀναμενόμεναι ἐξ Αἰγαίου τοῦ ναυτικοῦ καὶ πεζικοῦ δυνάμεις ἔφθασαν εἰς Κῶν κατὰ μῆνα Αὔγουστον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αἱμοβόρου Ἰερανὸν πασσά, θετοῦ σύνοπτον Μεχμέτ-Ἀλῆ. Ἀπετελοῦντο δὲ καὶ δυνάμεις τοῦ Ἰμβρωτὸν ἐκ 56 μεγάλων πλοίων,

150 φορτηγῶν, 16,000 πεζῶν καὶ 2,000 ἵππων ἐνωθεῖσαι δὲ καὶ δυνάμεις αὐταις μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ στόλου ἀπετέλεσαν φοβερωτάτην κατὰ τῶν Ἑλλήνων δύναμιν. Ἀλλά, ἐν καὶ τοσαύτας δυνάμεις εἶχεν ἡ Τουρκία πρὸς κατάσβεσιν τῆς Ἐπαναστάσεως, δὲ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀνδρέαν Μιαούλην ἐλληνικὸς στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐξ 70 μόνον πλοίων, τοιούτους θριάμβους ἐτέλεσεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει κατὰ τῶν κολοσσιάνων ἐκείνων τῆς Τουρκίας ναυτικῶν δυνάμεων, ὥστε μετά τινας ναυμαχίας ἡγάγκασε τὸν μὲν Χοσρέφ νὰ φύγῃ εἰς Ἑλλήσποντον, τὸν δὲ στόλον τοῦ Ἱεροχείρου νὰ διασκορπισθῇ, αὐτὸν δὲ τὸν Ἱεροχείρον νὰ καταφύγῃ εἰς Κρήτην.

§ 133. Μάχη τῆς "Αμπλιανῆς.

Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνοντο τὰ κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου ὁ σουλτανὸς ἀπέστειλε κατὰ τῆς Στερεάς Ἐλλάδος τὸν στρατάρχην τοῦ Δερβίς πασσᾶν δικτάξας αὐτὸν νὰ προσπαθήσῃ διὰ παντὸς μέσου νὰ καταβάλῃ τὴν Ἐπαναστασιν. Ὁ στρατάρχης λοιπὸν οὗτος ἐκπληρών τὴν δικταγὴν τοῦ κυρίου του ἔφθασε περὶ τὰ μέσα Ίουνίου μετὰ 15,000 ἀνδρῶν εἰς τὸ παρὸ τὴν Υπάτην χωρίον Λιανοκλάδι. Εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο εἶχεν ἀποστείληαι πρὸ δύο ἡμερῶν πλεύστα κιβώτια πλήρη πολεμεφοδίων, ἀλλὰ κεραυνὸς πεσὼν εἰς τὸν πύργον, ἐντὸς τοῦ ὄποίου ἐφυλάσσοντο, ἀγέφλεξεν αὐτὰ καὶ μετ' αὐτῶν κατέκαυσε καὶ τοὺς φυλάσσοντας αὐτὰ Τούρκους στρατιώτας. Διὰ τοῦτο δὲ φθάσας εἰς Λιανοκλάδι ὁ Δερβίς ἡγαγκάσθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ἀναμένων τὴν ἀποστολὴν νέων πολεμεφοδίων. Ἐν τῷ χωρίῳ δὲ τούτῳ εὑρισκόμενος πρὸν ἦ ἐκστρατεύσῃ παγστρατιᾷ προαπέστειλε τοὺς ὑποστρατήγους του Ίουσουφ πασσᾶν καὶ Ἀμπάτ πασσᾶν μετὰ ἑξακισχιλίων πεζῶν καὶ γιλίων ἵππων, ἵνα διὰ Γραβιᾶς καὶ "Αμπλιανῆς εἰσβάλωσιν εἰς "Αμφισσαν· συγχρόνως δὲ παρήγγειλεν εἰς μὲν τὸν Ὄμερο πασσᾶν τῆς Καρύστου νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικήν, εἰς δὲ τὸν ἐν Πρεβέζῃ δικτύοντα Ὄμερο Βρυσώνην νὰ εἰσβάλῃ δι' Ἀκαργανίας εἰς τὴν δυτικὴν Ἐλλάδα. Ἐν τέλει δὲ πρὸς πάγκας τοὺς ὑποστρατήγους του ἐκείνους παρήγγειλεν, ἀφ' οὗ διέλθωσι τὰς χώρας διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς Ναύπακτον, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἔμελλε νὰ διευθυνθῇ.

Ἀλλά, ἐνῷ τοικῦται ἐνήργει καὶ διέτασσεν δὲ Δερβίς, οἱ "Ἑλληνες

δεν ἔμενον ἀργοί. Ἐνκαόσιοι περίπου ἀνδρες ὑπὸ τὸν Πανουργιάν, Δαχγκλήν, Περραΐδον καὶ ἀλλούς διπλαρχηγούς ἔσπευσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰς "Αμφισσαν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέλαθον τὰς παρὰ τὸ χωρίον "Αμπλιανῆν ὄχυρᾶς τοῦ Παρνασσοῦ θέσεις, κατώθεν τῶν ὅποιων ἦγει ἡ ἀπὸ Λαχίκας εἰς "Αμφισσαν ὁδός. Ἐνταῦθα δέ, ὅτε ἔφθασαν τὰ ὑπὸ τὸν Ίουσοὺφ καὶ "Αμπάτ στρατεύματα, ἥρχισε μάχη φονική, καθ' ἣν ματάνως οἱ Τούρκοι δι' ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων προσεπάθουν νὰ διέλθωσι τὴν ὁδόν. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων διήρκεσαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν (13 Ιουλίου 1824). τέλος δὲ περὶ τὴν ἐσπέραν κατενικήθησαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον καὶ αἰσχρὰν φυγήν, οἱ δὲ "Ελλήνες ἐν βοῇ καὶ ἀλαλαγμῷ κατεδίωξαν αὐτούς. Κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην οἱ Τούρκοι θέλοντες γ' ἀγκαόπτωσι τὴν ὁρμὴν τῶν "Ελλήνων ἔριπτον γχακὶ τὰ ὅπλα των καὶ τὰ κοσμήματά των, δσοι δ' ἐξ αὐτῶν συνελαμβάνοντο, ἔγονυπέτουν πρὸ τῶν ποδῶν τῶν νικητῶν καὶ ἵκετευτικῶς ἐκράγαζον· «ἄλλαχ, ἄλλαχ· ἀμάν, ἐφέντη μου».

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφογεύθησαν δισχίλιοι περίπου ἐκ τῶν ἐχθρῶν, ἀπειρα δὲ λάφυρα, ἵπποι, ἡμίονοι, τροφαί, πολεμεφόδια, δύο τηλεόλα καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Ίουσούφ περιῆλθεν εἰς γεῖρας τῶν νικητῶν· ἐκ δὲ τῶν "Ελλήνων ἐφογεύθησαν 37. Υπὸ τοιούτου δὲ φόδου διὰ τὴν καταστροφήν των κατελήφθησαν οἱ ἐχθροί, ὥστε ὅχι μόνον δὲν ἐπεχείρησαν νὰ ἐπανέλθωσι κατὰ τῶν ἐν "Αμπλιανῆ ὄχυρωμένων "Ελλήνων, ἀλλὰ καὶ διελύθησαν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἐκστρατεία τοῦ στρατάρχου Δερβίς πασσᾶ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἐμπαταιώθη. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ στρατάρχης οὗτος ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀγαδίος καὶ οὐ μόνον καθηρέθη τοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1825

§ 156. **Απόδασες τοῦ Ίερατέμ εἰς τὴν Μελοπόννησον.** — **Μάχη ἐν Κρεμμυδέω.** — **Κατάληψες τῆς Σφακτηρίας** ὑπὸ τῶν "Ελλήνων καὶ πτώσεις αὐτῆς. — **Θαλάσσια κατορθώματα "Ελλήνων.** — **Σχέδιον Κανάρη.** — **Μέχη ἐν Μανιακίῳ.** — **Λεηλασέαι τοῦ Ίερατέμ.**

"Ο Ίερατέμ πασσᾶς, ἐν καὶ ἀπώλεσε καὶ πλοῖα καὶ στρατόν

πολὺν ἐν ταῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων υκυμαγίξε, δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του. Ἐπειθύμει νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ηελοπόνυησον καὶ νὰ μετοικίσῃ τοὺς κατοίκους τῆς εἰς Αἴγυπτον, ἀντ' αὐτῶν δὲ νὰ κατοικίσῃ τὴν χώραν δι' Ἀράβων. Τῇ 12 λοιπὸν Φεβρουαρίου τοῦ 1825 ἀπεβίβασε παρὰ τὴν Μεθώνην 4,000 πεζοὺς καὶ 400 ἵπποις, τῇ δὲ 5 Μαρτίου 7,000 ἀκόμη πεζοὺς καὶ 400 πάλιν ἵπποις. Διὰ τοῦ καλῶς δὲ διωργανωμένου τούτου στρατοῦ του ταχέως ἔγινε κύριος τῆς ἐπαρχίας Κορώνης, ἔκαυσε πάντα τὰ χωρία κύτης καὶ συνέλαβε πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ἐπειτα ἐν τινὶ μάχῃ γενομένῃ παρὰ τὸ Κρεμμύδιον (β' Ἀπριλίου) κατεγίκησε τὸν ἐκ τετρακισιλίων ἀνδρῶν ἀποτελουμένον ἑλληνικὸν στρατὸν φονεύσας περὶ τοὺς 500 καὶ κιγκαλωτίσας πολλούς.

Ἐν δὲ ταῦτα διέπραττεν ὁ Ἰεράτημ, δικτασσοι "Ἑλλήνες μετά τινων φιλελλήνων θέλοντες νὰ διασφάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Αἰγυπτίων τὰ φρούρια τῆς Πύλου κατέλαβον τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, πέντε δὲ ἑλληνικὰ πλοῖα ἡγκυροβόλησαν ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς νῆσου ταύτης. Κατὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ τούτων ἀπέστειλεν ὁ Ἰεράτημ τὸν αἱμοδόρον Χουσεΐν μετὰ στόλου ἴσχυροῦ, ἀποτελουμένου ἐξ 90 πλοίων· δὲ δὲ Χουσεΐν μετὰ τῆς δυνάμεως ταύτης κατὰ τῆς Σφακτηρίας καταπλεύσας κατώρθωσε μετὰ σφοδρὸν καὶ ἀκατάπαυστον κανονιοβολισμὸν ν' ἀποβιβάσῃ εἰς τὴν νῆσον χιλιάδας τινὰς Ἀράβων. Πάντες δ' οὗτοι οἱ ἀποβιβασθέντες εἰς τὴν νῆσον "Αράβες ἐπελθόντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατετρόπωσαν κύτους καὶ τοιουτοτρόπως μετ' ὀλίγον ἐγένοντο κύριοι καὶ τῶν φρουρίων τῆς Πύλου. Κατὰ τὸν ἀγῶνα δὲ τοῦτον τὸν ἐν Σφακτηρίᾳ ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων 350, ἡγκαλωτίσθησαν δὲ 200, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον εἰς τὰ 5 ἐκεῖνα πλοῖα, ἥτινα καὶ κατώρθωσαν νὰ πλεύσωσι διὰ μέσου τῶν ἐγχρῶν καὶ ὡς ἐκ θαύματος νὰ σωθῶσιν.

Ολίγον δὲ ὕστερον ἔφθισεν εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ἡ ὑπὸ τὸν Μικούλην μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ διὰ τῶν πυρπολικῶν κατέκαυσεν ἐν Μεθώνῃ ἐννέα τουρκικὰ πλοῖα· μετ' ὀλίγον δὲ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην δευτέρα μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ 20 πλοίων καὶ 8 πυρπολικῶν, γκυμαχήσασα παρὰ τὸν Καφρόει πρὸς τὸν ὑπὸ τὸν Χοσρέφ τουρκικὸν στόλον, τὸν ἀποτελουμένον ἐκ 51 πλοίων, ἐνίκησε νίκην περιφανῆ καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς ἀτακτον φυγήν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Ἑλληνικοὶ στόλοι κατώρθουν

τὰ ἔνδοξα ταῦτα κατορθώματα, ὁ ἀτρόμητος πυρπολητής Κανάρης ἡπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ μέγκι τι σχέδιον, ἥτοι ν' ἀποπλεύσῃ μετὰ τριῶν πυρπολικῶν καὶ δύο πολεμικῶν πλοίων εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ πυρπολήσῃ τὸν ἐκεῖ ἡγεμονοῦσαν Αἴγυπτιαν στόλον. Καὶ ἡπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀλλὰ τὸ παρότοι λιμόν τοῦτο σχέδιάν του ἀπέτυχεν ἐνεκκ τοῦ πνεύσαντος ἐναντίου ἀνέμου.

'Ἐν φ δὲ τοιαῦτα κατὰ θάλασσαν ἐγίνοιτο, ὃ ἐν Πελοποννήσῳ Ἰεραίμ ἐξακολουθῶν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας κατενίκησε τῇ 20 Μαΐου τοὺς Ἐλληνας ἐν Μανιακίῳ, ἐνθικ ἐπεσιν πάντες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς αὐτῶν Παπαχλέσας, ὅστις ἥτο τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐπυρπόλησε τὰς Καλάμας καὶ τὰ πέριξ, ἐκυρίευσε τὴν Τρίπολιν. Ἐκεῖθεν διηυθύνθη κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ἀλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους 350 Ἐλληνες μετ' ὀλίγων φιλεκλήγων ὑπὸ τὸν Τψηλάντην, τὸν Μακρυγιάννην καὶ Κωνσταντίνον Μαυρομιχάλην ἡμιπόδισαν τὴν πορείαν του. Ὡρμησε λοιπὸν τότε εἰς τὸ "Αργος καὶ, ἀφ' οὗ ἐπυρπόλησεν αὐτό, ἐπέτρεψεν εἰς Τρίπολιν, ὅπόθεν ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐν Τρικόρφαις στρατοπεδεύοντος Γενναίου Κολοκοτρώνη (νίοι τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνη) καὶ ἐνίκησεν αὐτόν. Ἐκτοτε ὁ Ἰεραίμ μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου δὲν ἐπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ λεηλατῇ τὴν χώραν. Ἀλλά, ἐνῷ φρίκῃ καὶ τρόμῳ εἶχε καταλάθη τοὺς κατοίκους, πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἐζήτουν σωτηρίαν εἰς τὰ ὄρη, εἰς ἀνήρο δὲν ἐπαυεν ἀπὸ τοῦ ν' ἀγωνίζηται κατὰ τοῦ Ἰεραίμ καὶ ἀλλοτε μὲν νὰ ὑποχωρῇ, ἀλλοτε δὲ νὰ ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ καὶ γὰ προξενῇ εἰς αὐτὸν ζημίας. Ο ἀνήρ οὗτος ἦτο ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

§ 137. Δευτέρα πολεορκία τοῦ Μεσολογγίου.

'Ο σουλτανὸς ἀκούων τὰς θαυμαστὰς γίκκες τοῦ ὑποτελοῦς Ἰεραίμ, διὰ τῶν ὄποιων οὗτος ἐν ὀλίγῳ χρονικῷ διαστήματι κατώφθωσε νὰ γίνηται κύριος τῆς Πελοποννήσου, ἥθελησε καὶ αὐτὸς φιλοτιμούμενος νὰ καθυποτάξῃ τὴν ἀλληγ. Ἐλλάδα. Πρὸς τοῦτο ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ καθυποτάξῃ κατὰ πρῶτον τὸ ἥρωικὸν Μεσολόγγιον, τὸ ὄποιον ἥτο ἡ ἐστία τῆς ἐν τῇ Στερεάς Ἐλλάδι. Ἐπαναστάσεως. Πρὸς ἐπιτέλεσιν λοιπὸν τοῦ σκοποῦ του ἐξέλεξεν ἀρχιστράτηγον τὸν Μεχμέτ Ρεσίτ πασσάχ, τὸν ἐπιλεγόμενον Κιουταχῆν, τὸν

όποιον ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 20,000 ἀνδρῶν εἰπὼν εἰς αὐτόν· «Τὸ Μεσολόγγιον ἡ τὴν κεφαλήν σου».

Ἐκστρατεύσας ὁ Κιουταχῆς μετὰ τοῦ ἐξ 20,000 ἀνδρῶν στρατοῦ του διῆλθεν ἀκωλύτως τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρυανίαν καὶ ἐπὶ τέλους τῇ 15ῃ Ἀπριλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς· δλόκληρος δὲ ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασσάν τουρκικὸς στόλος καταπλεύσας τῇ 28 Ἀπριλίου ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐφρουρεῖτο δὲ ἡ πόλις ὑπὸ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ εἶχεν ὅχυρωθῆ ἀρκούντως, ἀλλὰ περιεῖχεν ὀλίγας τροφάς. Ἡ πρώτη ἔφοδος τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρξε λυσσαλέα. Δεκακισχιλίοι Ἀλβανοὶ ὥρμησαν ν ἀναβῆσιν ἐπὶ τοῦ τείχους Βότσκρη, ἀλλὰ ταχέως ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Τὴν πρώτην ἔφοδον διεδέχθη μετά τινας ἡμέρας ἀλλη ἔφοδος καὶ ταύτην πάλιν ἀλλη καὶ οὕτω καθεξῆς, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπεκρούσθησαν γενναίως. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι διέτρεχον κίνδυνον, διότι εἴχον ὀλίγας τροφάς καὶ δύο μόνον πίθους πυρίτιδος. Ἀλλὰ τῇ 23 Ιουλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὑπὸ τὸν Ἀγδρέαν Μικούλην ἐκ 40 πλοίων ἀποτελούμενος ἑλληνικὸς στόλος, δραστικά ἔφορμήσας κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἐπιυρπόλησε δύο μονόκροτα, συγέλαβεν ἐπτὰ κανονιοφόρους καὶ ἐν τέλει τρέψας αὐτὸν εἰς φυγὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφάς καὶ πολεμεφόδια. Ἐκ τῆς λαρυπόδες ταύτης γίνηκε τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐνθουσιασθέντες οἱ πολιορκούμενοι ὥρμησαν τὴν γύντα τῆς 25 Ιουλίου κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ μὲ τρίωρον μάχην, καθ' ἣν κατέστρεψαν πλεῖστα πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Τούρκων, ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν κομίζοντες πολλὰς σημαῖας, πλεῖστα λάφυρας καὶ αἰγαλώτους. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Τούρκος στρατηγὸς δὲν ἀπέβλεψε τὸ θάρρος του, ἀλλ' ἐπέμενεν ἀνεγείρων νέαν ὅχυρωματα καὶ περιέμενε τὴν κατάλληλον στιγμὴν, διὰ νὰ ἐπιγειρήσῃ νέαν ἔφοδον. Μετὰ ταῦτα οἱ πολιορκούμενοι ἐνισχυθέντες διὰ νέων ἐπικουριῶν ἔκπλακαν δύο νέας νυκτερινὰς ἐξόδους καὶ προυξένησαν εἰς τὸν Κιουταχῆν νέας καταστροφάς. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς, ἢν καὶ εἶχεν ἀπολέση τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοῦ του ἐκ τῶν μαχῶν, τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, ἐξηκολούθει νὰ ἐπιμένῃ καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἀναμένων τὸν Χοσρέφ. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἀπηλπισμένος διεγέμαχε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, φθάνει

αἰφνις πρὸς βοήθειάν του κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ὁ θηριώδης
Ίβραῖμ μετὰ εἰκοσακισχιλίων Αἴγυπτίων.

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1826.

§ 138. Έξακολούθησες τῆς δευτέρας πολιορκίας
τοῦ Μεσολογγίου — "Εξοδος τῶν ἐν αὐτῷ
πολιορκουμένων.

Ἐπελθών ὁ Ίβραῖμ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου κατ’ ἀρχὰς μὲν ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ Κιουταχῆ, διότι ἐνόμιζεν ὅτι τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀπλοὺς φράκτης. Ἀλλ’ ἔπειτα, ἀφ’ οὗ ἡ γωνίσθη ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἐπεισθῇ ὅτι ἡ ἀλωσίς ἦτο ἀδύνατος καὶ ἡγάθη μετὰ τοῦ Κιουταχῆ. Τοιουτορόπως ἀμφότεροι οἱ στρατηγοὶ ἤρχισαν τὰς ἐφόδους των. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκρύευσαν τὸ Βασιλάδιον (25 Φεβρουαρίου), ἔπειτα δὲ τὸ προπύργιον τοῦ Αἰτωλικοῦ, τὸν Ντολμάχ (28 Φεβρουαρίου). Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τοῦ Αἰτωλικοῦ ἤγαγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν, ἀφ’ οὗ διὰ συνθήκης ἡσφαλίσθη ἡ ζωή των καὶ ἀπεστάλησαν εἰς "Αρταν. Μετὰ ταῦτα οἱ ἐχθροὶ ἤρχισαν φοβερὰς ἐφόδους κατὰ τῆς Κλεισόνης, ἥτις ἦτο τὸ δγυρώτατον προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου. Πρῶτος ἐπετέθη κατ’ αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισχιλίων Τούρκων, ὅπότε καὶ ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρόν. ἔπειτα μετὰ τῶν Αἴγυπτίων ἐφώρημησεν ὁ αἵμοβόρος ἐκείνος Χουσεΐν πασσᾶς, δστις ἐφονεύθη. Πάσσαι τέλος αἱ κατὰ τῆς Κλεισόνης ἔφοδοι ἀπεκριούσθησαν. Κατ’ ἀκολουθίαν τὸ Μεσολόγγιον ἴστατο ἀκλόγητον.

Αλλὰ τὸ ἡρωϊκὸν Μεσολόγγιον, τὸ ὅποῖον τόσον γενναίως ἀπέκρουσε τοσκύτας γιλιάδας βαρβάρων, ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν φοβερώτατον ἔχθρον, τὴν πείναν. Αἱ τροφαὶ εἶχον ἐκλίπη ἐντελῶς, ματάίως δὲ ὁ Μικούλης μετὰ 30 πλοίων προστεπάθησε νὰ διαρρέξῃ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμὸν (31 Μαρτίου). Ωχροὶ καὶ κάτισχοι οἱ πολιορκούμενοι ἔτρωγον δέρματα, σκάληκας, μῦς, φύκη καὶ πᾶν ὅ,τι εὔρισκον. Θυγατηφόροι γόστι ἐμάστιζον τὴν ἔνδοξον πόλιν, πολλοὶ δὲ ἀπέθυγκροι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς. Ἐκ τῶν δωδεκακισχιλίων κατόικων τρισχίλιοι εἶχον ἀποθάνη ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν νόσων, οἱ δ’

ἐπιζώντες κοίλους ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμούς καὶ εἰς σκέλετούς μεταβεβλημένοι ώμοίκζον πρὸς φάσματα ἀγθρώπων πλανώμενοι. Εὐ τοι αὐτῇ θέσει εὑρισκόμενοι οἱ ἡρωες ἐκεῖνοι ὄφειλον πλέον νὰ ἐκλέψωσιν ἦν ἀποθάνωσι πάντες ἐκ τῆς πείνης ἢ νὰ δικασχίσωσι ξιφήρεις τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν. Συνελθόντες λοιπὸν εἰς γενικὴν συνάθροισιν ἀπεράσισαν, ἀφοῦ καύσωσι πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των, νὰ καμωσιν ἔξοδον. Ὡρισαν δὲ διὰ τὴν τολμηρὰν ἐκείνην ἔξοδον τὴν γύνακα τῶν 10 Απριλίου (1826) καὶ συγχρόνως εἰδοποίησαν περὶ τούτου καὶ τὸν ἐν Πλατάνῳ στρατοπεδεύοντα ἡρωα Γεώργιον Καραϊσκάκην. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν γενναίαν ἀπόφρασιν τῶν πολιορκουμένων ἔμαθεν δὲ Ἱεράτην παρὸ τινος Βουλγάρου προδότου, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής.

Ἐκ τῶν ἐγγενεισχιλίων κατοίκων τοῦ Μεσολογγίου τρισχίλιοι μόνον ἦσαν ὅπλοφόροι, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν γέροντες καὶ γυναικόπαιδες. Οὗτοι οἱ τρισχίλιοι ἀνέλαβον νὰ διατύπωσιν ὅσους τῶν κατοίκων ἥθελον δυνηθῆ. Η γυνάτης τῆς 10 Απριλίου ἔρθασε καὶ πάντες ἡτοι μάσθησαν, ὅπως τὸ μεσογύντιον ἔξελθωσι. Μόνον οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ γέροντες ἐκεῖνοι, οἱ δόποιοι δὲν ἤδυναντο νὰ βαδίσωσιν, ἐγκατελείποντο ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συνεσωρεύθησαν εἰς στερεάς οἰκίας καὶ ἦσαν ἔτοιμοι ν' ἀνάψωσι πυρίτιδα, διὰ ν' ἀνατιναχθῶσιν εἰς τὸν ζέρα. σπαρκητικωτάτη δὲ ἦτο ἡ στιγμή, καθ' ἧν οὗτοι ἀπεγωρίζοντο τῶν ἀναγκωρούντων. Οἱ πολιορκουμένοι ἀγγοοῦντες τὴν προδοσίαν καὶ ἔχοντες ἐλπίδας περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ τολμήματος ἐτάχθησαν κατὰ τὴν ὡρισμένην νυκτερινὴν ὥραν παρὸ τὰ τείχη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εἰς τρία σώματα, ἐκ τῶν ὄποιων τὸ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ ὡδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ Νότη Βότσαρη, τὸ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὑπὸ τοῦ Μκροῦ, τὸ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὑπὸ τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα. Διελθόντες δὲ πάντες οἱ μαχηταὶ σιωπηλοὶ τὴν ἔξωτερην τάφρον καὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῶν γερόντων ἐπεσον πρηνεῖς καὶ ἀνέμενον τὸ σύνθημα τοῦ Καραϊσκάκη ἀγγοοῦντες ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής. Ἀφοῦ δ' ἐπὶ μίκην ὥραν ματαίως ἀνέμενον, ἀνεπήδησαν περὶ τὸ μεσογύντιον ἀμα τῇ ἀνατολῇ τῆς σελήνης καὶ ὠρμησαν ἐμπρός. Ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ ἔχθροι ἡγρύπνουν καὶ κινήσης διὰ φοβερῶν πυροβολισμῶν ἔξεπληξαν τὸ ἀπροφύλακτον ἐκεῖνο πλήθος. Σύγχυσις καὶ ταραχὴ φοβερὰ ἐπηκολούθησε κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Πάντες εὐρέθησαν ἐν ἀπογγώσει· φωνὴ δέ τις «ὦπίσω,

«όπίσω» κατά τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡκουόμην. Έν μέσῳ τῆς ταραχῆς ἐκείνης δισχίλιοι ἄνδρες καὶ τετρακόσιαι γυναῖκες διῆλθον διὰ τῶν τουρκιῶν χαρακωμάτων καὶ ἔφθασαν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ, ἔνθα αἱρινδίως προσεβλήθησαν ὑπὸ ἐνεδρευόντων Ἀλβανῶν· ἀπὸ ἐκεῖ δὲ μετὰ αἱματηρὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν ἀπωλέσθησαν καὶ ἄνδρες πολλοί καὶ γυναῖκες πολλαί, ἔφθασαν μετὰ πολλὰς κακουγίας εἰς Ἀμφισσαν, ὅπου μετροθέντες εύρεθησαν 1,300 ἐν ὅλῳ.

Οἱ δὲ λοιποὶ 6,600 ἐν τῇ ταραχῇ τῶν ἐνόμισαν ὅτι διὰ τῆς φιλοῦσις «όπίσω, οπίσω» ἐδόθη διαταγὴ πρὸς ὑποχώρησιν. Διὰ τοῦτο ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὄπίσω καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν· ἀλλὰ ταυτοχρόνις μετ' αὐτῶν εἰσώργυησαν καὶ τὰ ἄγρια τῶν Αἰγυπτίων καὶ Τούρκων στίφη. Τὸ θέαμα κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην ὥραν ἦτο φρικῶδες. Πανταχοῦ σφαγὴ· πανταχοῦ πῦρ· πανταχοῦ λεηλασία· ὅγι διλίγχι δὲ ἐκρήξεις ἐπηκολούθησαν, κίτινες συνέθεκψαν Ἐλληνας καὶ Μωαμεθανούς. Ἐκεὶ κατὰ τὴν φρικὴν ἐκείνην ὥραν γέρων τις τραυματίας ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πλήρη πυρίτιδος ὑπόνομον καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ χιλίων ἐγκλημάτων. Ἐκεὶ ἀλλοις τῆς ἐλευθερίας μάρτυς ὁ Χριστος Καψάλης, δοτις εἶχε κλεισθῆ ἐν μεγάλῳ οἰκοδομήματι μετὰ 1,800 γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἀφ' οὗ περιέμενεν, ἔως οὖ συνήκθησαν δισχίλιοι βάρβαροι περὶ τὸ κτίριον, ἐπλησίασε δῆδας ἀνημμένην εἰς βαρέλιον πλήρες πυρίτιδος καὶ συνετάφη μετὰ πιστῶν καὶ ἀπίστων. Τοιουτοτρόπως λοιπόν, ὅτε ἀνέτειλεν ἡ 11 Ἀπριλίου, τὸ ἔνδοξον Μεσολογγίου ἦτο μετακεβλημένον εἰς ἔρεπικα, ἥτινα ἐκάλυπτον χιλιάδας πτωμάτων. Μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου κατεσβέσθη καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ δυτικῇ Ἐλάσῃ.

§ 139. Πρῶτον περὶ Ἐλλάδος πρωτόκολλον Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας.— Ή ἐν Ἐπιδαύρῳ τρίτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Αἱ καταστροφαὶ καὶ σφαγαί, κίτινες ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, καὶ οἱ ἡρωικοὶ κατὰ τῶν τυράννων ἀγῶνες τῶν Ἐλλήνων διήγειραν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν ὑπέρ τῶν Ἐλλήνων συμπάθειαν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν εὑρωπαῖκῶν κυριεράνθειαν. Οθεν πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Κάνιγγκ ἀπέστειλεν εἰς Πετρούπολιν τὸν

λόρδου Ούελλιγκτώνα, ὅπως συγεννοηθῆ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας καὶ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων. Ἡ βελτίωσις τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων ἀπεφασίσθη ὄμοιφώνως ἐν Πετροπόύλει ὑπὸ τῶν Ρώσων ὑπουργῶν καὶ τοῦ λόρδου Ούελλιγκτώνος. Πάντες δ' οὗτοι ὑπέγραψαν τῇ 23 Μαρτίου 1826 τὸ πρῶτον περὶ Ἑλλάδος προτόκολλον, διὸ τοῦ ὅποιου αἱ δύο δυνάμεις Ἀγγλία καὶ Ρωσία ἀνελάμβανον γὰρ καταπάτωσι τὸν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πόλεμον. Ὁλίγας δ' ἡμέρας μετὰ ταῦτα (6 Ἀπριλίου) συνῆλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ τρίτη Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Παγούτπου Νοταρᾶ. Υπὸ τῆς Συνελεύσεως ταῦτης ἐξελέγθησαν δύο ἐπιτροπαί, ἡ Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη ταῖς ἔνδοτεροις ὅλῃς κυβερνησιν τῶν ἑλληνικῶν προγμάτων, ἡ δὲ δευτέρη ἀνέλαβεν γὰρ διαπραγματευθῆ διὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας τὸν συμβιβασμὸν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

§ 160. Δευτέρων εἰσβολὴ τοῦ Ἰθραχέμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰθραχέμ δέν ἦριθμει εἰμὴ τετρακισχιλίους πεζοὺς καὶ ἑξκοσίους ἵππεις. Μετὰ τοῦ στρατοῦ λοιπὸν τούτου εἰσβελῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ παραλαβῶν τὴν ἐν Πάτραις καὶ Ἡλείᾳ φρουρὰν ὅρμησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπυρπόλησε τὰ Καλάθρυτα καὶ τὴν Ἀγδρίτσαιναν. Μετὰ ταῦτα ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Μάνης, τὴν ὅποιαν ματαίως ἐπεγείρησε γὰρ ὑποτάξη. Ἀπ' ἐκεῖ διηηθύθη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ, ἀφ' οὗ διεσκόρπισε τοὺς παρὸ τὴν Ἀλωνίσταιναν Ἑλληνας, ἐπυρπόλησε τὴν Βυτίνην καὶ προυχώρησε λεηλατῶν μέχρι Ἀστρους. Ἀναχωρήσας ἀπὸ τοῦ Ἀστρους διηηθύθη πάλιν κατὰ τῆς Μάνης καὶ συγάψας ἐν Πολυκράτῳ φονικὴν πρὸς τοὺς Μανιάτας μάχην ἐνικήθη κατὰ κράτος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν κατηργυμμένος. Μετὰ ταῦτα διῆλθε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Ἀχαίαν, τὴν Κορινθίαν καὶ τὴν Ἀργολίδα καὶ τέλος ἀπῆλθεν εἰς Μεθώνην.

§ 161. "Αλωσες τῶν Ἀθηνῶν καὶ πολιορκία
τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ.

Μετὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ δυτικῇ Ελλάδι ὁ Κιουταχῆς ἐπῆλθε κατὰ τὴς ἀνατολικῆς Ελλάδος. Ἐφ' οὐ λοιπὸν διῆλθε τὴν Λοκρίδα, Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ διτακτικήσιν πεζῶν, δισχιλίων ἵππεών καὶ 25 τηλεόλων καὶ ἐποιούρκησε τὰς Ἀθήνας (16 Ιουνίου). Η πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν δὲν διήρκεσεν εἰμὴ δύο περίπου μῆνας, διότι τῇ 13 Αύγουστου ἐκυρίευσεν κύτας. Μετὰ δὲ τὴν ἀλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐποιούρκησε τὴν Ἀκρόπολιν, ἔνθι ἦσαν ὡχυρωμένοι 1,400 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Γούρχην. Τοιουτοτρόπως ἐκινδύνευε καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς Στερεάς Ελλάδος. Ἐν τῇ δεινῇ λοιπὸν ἐκείνῃ περιστάσει ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔρριψεν ὅλκες τὰς ἐλπίδας της πρὸς τὸν στρατηγικῶτερον Καραϊσκάκην, ὃν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεάς Ελλάδος. Ο δὲ γενναῖος οὗτος ἀνήρ ἀπελθὼν ἐκ Ναυπλίου μετὰ 600 ἄνδρων καὶ ἐνωθεὶς ἐν Ἐλευσῖνι μετὰ τῶν ὄπλων τῆς Κριεζώτου, Βάστου καὶ Πηνούργια, οἵτινες εἶχον περὶ τοὺς δισχιλίους ἄνδρας, καὶ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, δοτις εἶχε δισχιλίους τακτικοὺς στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, κατέλαβε τὸ Χαϊδάριον, τὸ ὄποιον ἀπέκει τῶν Ἀθηνῶν περὶ τὴν μίνη ὁρον καὶ ἡμίσειαν κατέλαβε δὲ ὁ Καραϊσκάκης τὸ Χαϊδάριον, διότι ἡθελε νὰ παρενοχλῇ ἐκεῖθεν τὸν Κιουταχῆν καὶ νὰ μὴ ἀφήνῃ κύτον γὰρ ἐπιτίθεται κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Τοὺς ἐν Χαϊδαρίῳ δὲ τούτους μαχητὰς ἴδων ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸ ἵπποικόν του, ἀλλ' οἱ γενναῖοι ἐκείνοι μαχηταὶ ἀπέκρουσαν αὐτό. Μετὰ ταῦτα δύμως οἱ ἐν Χαϊδαρίῳ εἵρεσκόμενοι ἐν ἀταξίᾳ ἔγεικ ἔριδος γενομένης μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ Φαβιέρου προσεβλήθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἵπποικοῦ καὶ νικηθέντες ἤγκυράσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ἐλευσίνα. Ἔνεκκ τούτου ἡ Ἀκρόπολις διέτρεψε τὸν ἐσχάτον κίνδυνον. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἐφονεύθη καὶ ὁ φρούρχος τῆς Ἀκροπόλεως Γούρχης καὶ διεδέχθη κύτον δὲ Μακρυγιάννης. Τότε δ' ὁ γενναῖος Κριεζώτης θέλων νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὴν τῆς Ἀκροπόλεως κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ 300 ἄνδρων. Βροχδύτερον δὲ (30 Νοεμβρίου), ὅπότε οἱ πολιορκούμενοι ἐστεροῦντο πυρίτιδος, κατώρθωσεν ὁ Φαβιέ-

ρος μετὰ 650 άνδρῶν, ὃν ἔκαστος ἔφερεν ἐπ' ὅμου σάκκον περιέχοντα δέκα όκαδας πυρίτιδος, νὰ διασχίσῃ τὰς τουρκικὰς τάξεις καὶ πανταχόθεν πυροβολούμενος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Κατὰ τὴν ἡρωικὴν ταύτην εἴσοδον τοῦ Φαβιέρου ἐφονεύθησαν δκτὸς ἐκ τῶν στρατιωτῶν του καὶ ἐπληγώθησαν 14, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Φαβιέρος.

§ 162. Στρατηγικὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἐνῷ διήρκει ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Καραϊσκάκης θέλων ν' ἀποκάψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ μετὰ τῆς Στερεάς Ἐλλάδος καὶ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἐλλάδι σεσθεῖσαν Ἐπανάστασιν ἀνεγάρησε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1826 ἐξ Ἐλευσίνος μετὰ τρισκιλίων ἀνδρῶν καὶ ὕρμησε πρὸς τὴν Δομέραιαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ἐπὶ λόφου δὲ κειμένου πλησίου τῆς Ἀράχωβης περιεκύλωσε δισκιλίους Ἀλεχνούς ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην καὶ συνῆψε φονικὴν μάχην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 1,700 Ἀλεχνοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Μουστάμπεης. Διὰ τὴν νίκην ταύτην πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος ἐψάλησαν δοξολογίαι..- Ο δὲ Καραϊσκάκης, ὅστις ἔκποτε κατέστη ὁ φόδος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, κατωρθώσεν ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς Στερεάς Ἐλλάδος, πλὴν τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Αίτωλικοῦ, τῆς Βονίτσης καὶ τῆς Ναυπάκτου. "Ωστε δικαίως ὁ Καραϊσκάκης ὠνομάσθη ἐλευθερωτὴς τῆς Στερεάς Ἐλλάδος καὶ ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας τῶν Ἐλλήνων.

ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1827

§ 163. Μάχαι ἐν Κάιματερῷ, Μουνιχέᾳ καὶ Κερατσίνῃ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1827 συνήθροίσθη ἐν Ἐλευσίνι στρατὸς ἐκ πεντακισχιλίων Ἐλλήνων. Ἐκ τούτων τρισκιλίου ὑπὸ τὸν Ἀγγλον συνταγματάρχην Γόρδωνα κατέλαβον τὴν Μουνιχίαν, δικτακόσιοι δὲ ὑπὸ τὸν πρὸ διάγου ἐκ Γαλλίας ἐπελθόντα συνταγματάρχην Βούρεγχην, τὸν ἐκ Κεφαλληνίας καταγόμενον, διηυθύνθησαν εἰς τὸ παρὰ τὸ

Μενίδιον Καμπτερόν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν παρέμειναν ἐν Ἐλευσῖνι. Ἀλλά, ἐν ὁ ἀκόμη οἱ περὶ τὸν Βούρβαχην δὲν εἶχον δύχυρωθῆ ἐν Καμπτερῷ, ὅρμῃ κατ' αὐτῶν ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισκιλίων ἀνδρῶν, ἔξακοσίων ἵππων καὶ δύο τηλεβόλων καὶ συνάψις μάχην τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἀφ' οὗ ἐφόνευσε τριακοσίους, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναιόν Βούρβαχην. Μετὰ ταῦτα ἐστράφη ὁ Κιουταχῆς κατὰ τοῦ ἐν Μουνιγκίᾳ ὀχυρωμένου Γόρδωνος· ἀλλὰ μετὰ πεντάωρου φονικὴν μάχην ἡγαγάσθη γὰρ ὑποχωρήση. Κατὰ μῆνα τέλος Μάρτιον ἔφθασεν ἐκ Διστόμου ὁ Καρχισκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν καὶ μετέβη εἰς Ἐλευσῖνα· ἀπ' ἐκεῖ δὲ παραλαβὼν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν ἀνδρας διημύνθη πρὸς τὸν Πειραιὰ καὶ κατέλαβε τὴν πρὸς δυσμάς τοῦ Πειραιῶς Κερατσίνην. Ἐνταῦθα πρὸν ἡ δύχυρωθῆ προσεβλήθη ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὄποιον καὶ ἀπέκρουσε. Τὴν δὲ ἐπομένην ἡμέραν ἐφώρυπτε κατὰ τοῦ Καρχισκάκη αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς μετὰ τρισχιλίων πεζῶν, τετρακοσίων ἵππων καὶ ἔξ τηλεβόλων, ἀλλὰ καὶ οὗτος μετὰ ἐπτάωρου μάχην ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ὑπεγώρησε κατηγυμάτιος εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τοικύτη δὲ ἐν γένει ἦτο ἡ κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην φυγὴ τῶν Τούρκων, ὥστε μετὰ ταῦτα οἱ Τούρκοι, διάκις ἔβλεπόν τινα τρέχοντα δρομίκιας, ἔλεγον πρὸς αὐτούν· «Τί τρέγεται ἔτσι, σὰν γάρ σε κυνηγάῃ ὁ Καρχισκάκης;».

§ 164. Τετάρτη ἐν Τροιζῆνι · Εθνικὴ Συνέλευσις.

Τῇ 19 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1827 συνῆλθεν ἐν Τροιζῇνι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γεωργίου Σισίνη ἡ τετάρτη συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων πληρεξούσιων. Αὕτη ἡ συνέλευσις ἀνέδειξε ναύαρχον μὲν τὸν Κόρχρην, ἀρχιστράτηγον δὲ τῶν πεζικῶν δυνάμεων τὸν Ριχάρδον Τζώρτζη, ἀμφοτέρους "Αγγλους". Ἐπειδὴ δὲ μεγίστη ἦτο ἡ ἀνάγκη γὰρ ἀνατεθῆ ἡ κυβέρνησις τῶν ἑλληνικῶν προχρημάτων εἰς ἕνα μόνον Ἑλληνα, ἡ συνέλευσις αὕτη ἐξέλεξεν ἀρχοντα ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη τὸν ἐκ Κερκύρας διάσημον Ἑλληνα Ιωάννην Καποδιστριανόν, διατελέσαντα ὑπουργὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, καὶ ὡνόμασεν αὐτὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

§ 165. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. — Παράδοσις
τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ ἐν Κερατσίνῃ γίνηκα τοῦ Καραϊσκάκη τοσοῦτον ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἑλληνας, ὅστε ἐντὸς δὲ λίγου συγεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Πειραιῶς δεκακισχίλιοι μαχηταί, οἵτινες καὶ ἀπεφάσισκαν κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Κόγχρου νὰ κάμωσι γενικὴν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ἔφοδον τὴν γύντα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀλλά, ἐν ᾧ παρεσκευάζοντο τὰ τῆς ἔφόδου, συγένη τῇ 22 Ἀπριλίου τυχαία τις μικρὰ συμπλοκὴ μεταξὺ Ἑλλήνων τιγδῶν καὶ τουρκικοῦ τινος ἀποσπάσματος, καθ' ἣν πάντες οἱ συμπλακέντες Ἑλλήνες ἐκινδύνευον νὰ καταστροφῶσι. Τοῦτο δὲ ἀκούσας ὁ Καραϊσκάκης, ὅτις ὑποφέρων ἐν πυρετοῦ ἦτο κλινήρης, ἡγέρθη καὶ ἵππεύσας ἔφορμῷ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων Τούρκων καί, ἀφ' οὗ κατέκοψε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγήν. Ἀλλ' ἐπιστρέψων ἐκ τῆς καταδιώξεως πληγώνεται αἰφνιης ὅπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας καὶ πίπτει ἀπὸ τοῦ ἵππου. Ἐν τούτοις, δὲν καὶ ἐπληγώθη θαγασίμως, ἐνέτεινε τὰς δύναμεις του καὶ ἵππεύσας διηυθύνθη εἰς τὴν σκηνήν του, ὅπόθεν μετεκομίσθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ στρατηγοῦ Τζέρτες καὶ ἐκεῖ τῇ 4 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὕδρῳ ἐξέπνευσε. Τοιουτορόπως ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὸν ἔζοχο ὥτατον στρατηγὸν της.

Ἐνεκκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἡ κατὰ τῶν πολιορκούντων τὴν Ἀκρόπολιν ἔφοδος ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Ἔγινε δηλαδὴ κύτη τὴν γύντα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου, πλὴν δυστυχῶς ἀπέτυχεν ἐντελῶς, διότι οἱ Ἑλλήνες κατετροπώθησαν καὶ ὑπὲρ τοὺς 1,500 ἐπεσογενερούς. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ταύτην ἔφοδον οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπολέσκυτες πᾶσκαν ἐλπίδα σωτηρίας καὶ στερούμενοι τῶν πάντων ἡγαγκάσθησαν διὰ συνθήκης, γενομένης τῇ μεσολαβήσει τοῦ Γάλλου υπαρχοῦ Δεριγγῦ, νὰ παραδώσωσι τὴν Ἀκρόπολιν εἰς τὸν Κιουταχῆν. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ Ἑλλὰς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διότι ἡ Στερεά οὐδὲν κατὰ τῶν Τούρκων προπύργιον εἶχεν.

§ 166. Τὸ ἐν Λογδένῳ πρωτόκολλον τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων. — Ἡ ἐν Πύλῳ γαυμαχία.

Ἄφ' ὅτου ὑπεγράφη ἐν Ηετρουπόλει τὸ πρῶτον περὶ Ἑλλάδος

πρωτόκολλον τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας, ὃ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας δὲν ἔπιεν προσπαθῶν, ὅπως πείσῃ τὴν Πύλην ν' ἀποδεχθῇ συμβιβασμὸν πρὸς κατάπιεσιν τοῦ πρὸς τοὺς "Ελλήνας πολέμου. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας, ἣς ἐπὶ ἐν ἔτος ὁ "Ἀγγλος πρεσβευτὴς κατέβαλεν, ἡ Πύλη ἔμενεν ἀμετάτρεπτος εἰς τὴν ἀπόφασίν της καὶ ἐξηκολούθει τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἄγριον πόλεμον ἀποστέλλουσα πρὸς τὸν ἐν Πελοποννήσῳ Ἰεράκῳ πασσᾶν διαταγάς, δι' ὃν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν νὰ σφάζῃ καὶ νὰ λεηλατῇ. Τὴν τοιαύτην τῶν Τουρκῶν ἀγρίαν ἐπιμονὴν ἴδουσαι αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία συναπεφάσισκαν νὰ συνδέσωσιν ἐπισήμους μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις καὶ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἀνακωχήν. Πρὸς τοῦτο τῇ 24 Ιουλίου τοῦ ἔτους 1827 ὑπέγραψαν ἐν Λογδίνῳ πρωτόκολλον σωτήριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Δυνάμεων ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ μὴ μετεκβάλῃ γνώμην, μάλιστα δ' ἐδήλωσεν, ὅτι ἐπειθύμει νὰ μὴ ἐνοχλῆται ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Διὰ τοῦτο αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις ἡγαγκάσθησαν πλέον νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν ἡγαγκαστικῶς τὴν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου ἀποφασισθεῖσαν κατάπιεσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον στόλος ἀγγλικὸς ἐκ 12 πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κοδριγκτῶνα, στόλος γαλλικὸς ἐξ 7 πλοίων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Δεριγνῦ, καὶ στόλος ρωσικὸς ἐξ 8 πλοίων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον "Εἰδεν κατέπλευσαν εἰς τὸ Αιγαῖον πέλαγος.

"Οτε οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων κατέπλεον εἰς τὸ Αιγαῖον, ὁ μὲν Ἰεράκημ ἐλεημάτει τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ τουρκοιγυπτιακὸς στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐξ 120 πλοίων, εὑρίσκετο ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου (Ναβαρίνου) προτιθέμενος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Διὰ τοῦτο οἱ τρεῖς οὔτοι στόλοι πλεύσαντες πρὸ τῆς Πύλου ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Ἰεράκημ ν' ἀποπλεύσῃ τῶν ἐλληνικῶν ὑδάτων ὁ τουρκοιγυπτιακὸς στόλος καὶ νὰ ἐκκενώσῃ ὁ Ἰεράκημ τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίᾳν ἔλαχον ἀπάγτησιν, εἰσέπλευσαν τῇ 8 Οκτωβρίου εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου καὶ παρετάχθησαν πρὸ τοῦ τουρκοιγυπτιακοῦ στόλου. Ἐν φ' δὲ τὰ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς τοιαύτην κρίσιμον θέσιν, οἱ Τουρκοι τυφλωθέντες ἐπυροβόλησαν πρῶτον μὲν κατὰ τίνος ἀγγλικῆς λέμβου καὶ ἐφόνευσαν ἐνα ἀξιωματικόν, ἐπειτα δὲ κατ' ἄλλης λέμβου

καὶ τέλος κατ' αὐτῆς τῆς Ἀγγίλικῆς ναυαργίδος. Ἔνεκκα λοιπόν τῆς διαγωγῆς ταύτης τῶν ἐχθρῶν ὁ Κοδριγκτών διέταξε «πῦρ». Τοιουτοτρόπως δὲ θρήσε φοβερὰ ναυμαχία, ητίς διηρκεσε τέσσαρας ὥραις. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐλαχίστας ζημίας ἔπαθον, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἔπαθον πανωλεθρίαν, διότι ἐκ τῶν πλοίων των εἴκοσι μόνον ἔμειναν ἐπιπλέοντα.

ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
1828 ΚΑΙ 1829

§ 167. Ἀφεξεις τοῦ Καποδιστρίου.

Ούπο τῆς ἐν Τροιζῆνι τετάρτης συνελεύσεως ἐκλεχθεὶς Κυβερνήτης τῆς Ἐλλάδος Ἰωάννης Καποδιστρίας, ἀφ' οὗ μετέβη ἐκ Πετρουπόλεως εἰς Παρισίους καὶ Λονδίνον καὶ συνενοήθη μετὰ τῶν προστατίδων Δυνάμεων, κατέπλευσε τῇ 8 Ἰανουαρίου τοῦ 1828 εἰς Ναύπλιον καὶ ἐκεῖθεν τῇ 12 τοῦ μηνὸς εἰς Αἴγιναν. Ἄφ' οὗ δὲ ἔδωκεν ἐν Αἴγινῃ τῇ 29 Ἰανουαρίου τὸν δρόκον, ἀγέλκεε τὴν κυβερνήσιν τῆς Ἐλλάδος.

§ 168. Ἀναγκώρησις τοῦ Ἰεροκόμου
ἐκ τῆς Πελοποννήσου.—Η ἐν Πέτρᾳ τελευταία
νέκη τῶν Ἐλλήνων.

Ἐν φόρῳ δὲ Κυβερνήτης προσεπάθει νὰ τακτοποιήσῃ τὸ «Εθνος», δὲ Ἰεροκόμος μετὰ λύσης ἐξηκολούθει νὰ καταστρέψῃ τὴν Πελοπόννησον ἡράκλων, καίων, αἰγυμαλωτίζων καὶ σφάζων. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατ' ἀπόφασιν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ἔφθασεν εἰς Πελοπόννησον περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου 1828 ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζών μετὰ 14,000 Γάλλων καὶ ἐξηγάγκασε τὸν Ἰεροκόμον γ' ἀποπλεύση περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἀπὸ τῶν ἐλληνικῶν ἀκτῶν. Μετὰ τὴν ἀναγκώρησιν τοῦ Ἰεροκόμου κατέλαβον οἱ Γάλλοι τὰ φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Ηπατρῶν καὶ Τίου καὶ ἀνύψωσαν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν μετὰ τῶν σημαιῶν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων. Κατὰ τὸ αὐτὸν δὲ ἔτος ὁ Δημήτριος Τύπηλάζητης καὶ δὲ

Πριγκόπεος Τζάρτες ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἐξ ὅλων τῶν πρὸς μετασημέριαν τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας μερῶν, πλὴν τῆς Λασίας, τῆς Εύβοίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Τῇ 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1829 ὁ Δημήτριος Τζψιλάντης μετὰ 2,300 ἀνδρῶν ἐπιπεσῶν ἐν Πέτρᾳ τῆς Βοιωτίας κατὰ πεντακισχιλίων Τούρκων ἐνίκησεν αὗτοὺς καὶ τοὺς ἡνάγκασε νὺν ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἑλλάδαν. Τουστοτρόπως διὰ τῆς ἐν Πέτρᾳ νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐπερχτώθη ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος 1829 ἀπῆλθεν εἰς Γαλλίαν καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Μωΐζωνα γχλικὸς στρατός.

§ 169. Ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων περὶ ἰδρύσεως Ἑλληνικοῦ κράτους ὑποτελοῦς τῇ Τουρκίᾳ.

Τῇ 10 Μαΐου τοῦ ἔτους 1829 αἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις διὰ πρωτοκόλλου, ὑπογραφέντος ἐν Λογδίνῳ, ἀπεράσισαν νὺν ἰδρυθῆναι κράτος Ἑλληνικὸν ὑποτελέας μὲν τῇ Τουρκίᾳ, ἀλλὰ κυβεργώμενον ὑπὸ χριστιανοῦ ἡγεμόνος μὴ ἀνήκοντος εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογεγείας τῶν Δυνάμεων. Περιελάμβανε δέ τὸ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου αὐτοῦ ὄρισθεν κράτος πάσας τὰς πρὸς μεταμβρίαν τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ τοῦ Ἀμερικικοῦ κόλπου χώρας καὶ τὴν Εύβοιαν καὶ τὰς Κυκλαδας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν Δυνάμεων διεμφρυνθῆται πέμπτη Ἑθνικὴ Συγέλευσις, ἡ συγελθοῦσα ἐν "Ἀργει ταῦτα μῆνα Ιούλιον, ἡτίς καὶ ἐζήτησεν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων καὶ τελείων ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

**§ 170. Ἰδρυσις ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ κράτους.
Δεοπόλεος Θάνατος Καποδιστρέου.**

Αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία, ἀποδεχθεῖσαι τὴν αἴτησιν τῆς ἐν "Ἀργει πέμπτης συγελεύσεως συγκρόψεων τῇ 22 Ιανουαρίου τοῦ ἔτους, 1830 νέον πρωτόκολλον, διὰ

τοῦ ὄποίου ἴδρουν ἀνεξάρτητον ἑλληνικὸν κράτος κυβερνώμενον ὑπὸ κυριάρχου ἡγεμόνος. Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου αὐτοῦ ἀνέδειξαν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (τὸν μετέπειτα βασιλέα τῶν Βέλγων), ἀλλὰ συγχρόνως περιέστειλαν τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ὥρισαν ωκεανὸν περιλαμβάνη τὸ κράτος πάσας τὰς γώρας τὰς πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπεργειοῦ καὶ τοῦ Ἀγελάου. Ἄλλ' ὁ Λεοπόλδος ἐπιθυμῶν νὰ κυβερνήσῃ κράτος καὶ οὐχὶ γωνίαν ἐκίνησε πάντα λίθον νὰ πείσῃ τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν καὶ νὰ προσθέσωσι εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν πολυπαθὴ Κρήτην. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Δυνάμεις ἀπέρριψεν τὴν αἰτησίν του ταύτην, ἤναγκασθη κατὰ Μάιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἔφθασαν εἰς τὴν χειρίστην θέσιν. Πανταχοῦ ἐπεκράτει φοβερὰ ἀταξία καὶ ἀναρχία, αὐτὸς δὲ ὁ Κυβερνήτης Καποδιστρίας ἐπεσε θῦμα δολοφογνηθεὶς τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου καὶ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχετο εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ ναὸν τοῦ Ἅγίου Σπυρίδωνος.

§ 171. "Ιδρυσες τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. "Οθων Α'.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου καὶ Δυνάμεις θέλουσσαι νὰ προλάβωσι τὴν ἐκ τῆς ἀναρχίας τελείαν καταστροφὴν τῆς γώρας ἐσπευσαν ν' ἀναγορεύσωσιν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος. Διὰ πρωτοκόλλου λοιπὸν ὑπογραφέντος τῇ 1 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1832 καὶ διὰ συνθήκης ὑπογραφείστης ἐν Λονδίνῳ τῇ 25 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔδοσαν τὸ στέμπα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν "Οθωνα, δευτερότοκον οἰδίν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Εἰς τὸν βασιλέα δὲ Λουδοβίκον γραψάμεναι καὶ Δυνάμεις ἀνέδειξαν τὴν Ἑλλάδα βασίλειον καὶ ἀνηγόρευσαν τὸν "Οθωνα βασιλέα· προσέτι δὲ ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Ηαγασιτικοῦ καὶ Ἀμβροσικοῦ κόλπου. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἴδρυθεν βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεάς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλαδῶν νήσων καὶ τῆς Εύβοίας μετὰ τῶν πρὸς βορρᾶν αὐτῆς κειμένων Σποράδων νήσων. Ἀφ' οὗ δὲ συνήθεν ἐν Προνοίᾳ τοῦ Ναυπλίου τῇ 27 Ιουλίου 1832 ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευ-

σις καὶ ἀπεδέχθη τὰ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀποφασισθέντα, ἡναγκάσθη ἐπὶ τέλους καὶ ἡ Τουρκία ν' ἀποδεχθῆ τὰ γένα δρια καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα ως βασίλειον ἀνεξάρτητον (14 Δεκεμβρίου 1832).

Ο βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος "Οθων ὁ Α'" ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, πρωτεύουσαν τότε τοῦ κράτους, τῇ 25 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1833. Ἀλλά, ἐπειδὴ ἡτο ἀνήλικος, συνεστάθη ἀντιβασιλεία ἐκ τριῶν Γερμανῶν συμβούλων τοῦ βασιλέως, ἥτις ἐκυβέρνησε τὸ κράτος μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1835, ὅπότε ὁ "Οθων συμπληρώσας τὴν νόμιμον ἡλικίαν ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν κυβερνησιν. Πρωτεύουσα δὲ τοῦ κράτους κατὰ μῆνα Ἰανουαρίου τοῦ 1835 ἔγιναν αἱ ἔνδοξοι Ἀθήναι. "Ωστε ὁ "Οθων ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ηὔτυχης νὰ ἐδρεύσῃ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τῆς ὄποιας ἡ δόξα εἶναι ἀτελεύτητος. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ "Οθων 29 περίπου ἔτη, ἡτοι μέχρι τῆς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1862, ὅπότε ἐκηρύχθη ἐκπτωτος τοῦ θρόνου.

§ 172. Γεώργιος Α'.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ "Οθωνος" ἡ ἐν Ἀθήναις συγελθοῦσα Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔζελεξε βασιλέα τὸν πρίγκιπα Ἀλφρέδον, δευτερότοκον υἱὸν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀγγλία δὲν ἀπεδέχθη τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις διὰ ψηφίσματος, γενομένου τῇ 18 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1863, ἔζελεξε βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ' Γεώργιου τὸν Α' ἐπὶ τῷ δρῳ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ γὰρ εἶναι τοῦ ὀρθοδόξου θρησκεύματος. Κατῆλθε δὲ ὁ σεπτὸς βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτωβρίου τοῦ 1863. Ὁλίγον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως ἡ Ἀγγλία χαρίζομένη εἰς Αὐτὸν παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ιονίους νήσους. Ἐν ἔτει δὲ 1867 ἐνυμφεύθη ὁ βασιλεὺς ἡμῶν τὴν Μεγάλην Δούκισσαν τῆς Τρωίας "Ολγαν" τῷ δὲ 1868 ἐγεννήθη ὁ διάδοχος τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνος. Τέλος ἐν ἔτει 1881 παρεχώρηθη τῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν εὑρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἐπασα σχεδὸν ἡ Θεσσαλία καὶ ἐκ τῆς Ἡπείρου ἡ "Αρτα μετὰ μικρᾶς λωρίδος γῆς.

· Οὐδὲν ἔθνος ἐξηγόρασε τὴν ἐλευθερίαν του διὰ τόσων μεγάλων θυσιῶν, δι' ὅσων ἐξηγόρασκεν καῦτὴν οἱ "Ελληνες. Αἱ θυσίαι καῦται θὰ εἰναι αἰωνία κατὰ τῆς τύραννίας διαμαρτυρία καὶ τραυτότετη ἀπόδειξις ὅτι τὸ ἐλληνικὸν "Εθνος ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθρώπων ἔχοντων ὑψηλὸν τὸ φρόνημα καὶ εὐγενῆ τὴν καρδίαν. Πλούσιοι καὶ πτωχοί, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, γέροντες καὶ νέοι ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ἴδρυσαν τὸ Βασίλειον τῆς Ελλάδος, τὸ ὄποιον, ζὴν καὶ εἰναι μικρόν, εἶναι ὅμως ὑπερήφανον, διότι διέρρηξε τὴν φοβερὰν ἐκεῖνα δεσμά, τὰ ὅποια ὁ κόσμος ἐθεώρει ἀδιάρρηκτα. Εἴθε ἡ σπουδάζουσα νεολαία, ἡ χρηστὴ καῦτη του "Εθνους ἥμῶν ἐλπίς, ἐφ' ἣς ἐρείδεται τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος ἥμῶν, νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν πατέρων ἥμῶν καὶ νὰ ἐνώσῃ ἀπάσας τὰς ἐλληνικὰς γύρας εἰς κράτος μέγα, ισχυρὸν καὶ εύτυχές.

2752

Αριθ. Πρωτ. 12055

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Αὐγούστου 1896

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Ἀλκιβιάδην Ἰωαννίδην,

Ἐχογεις ὅπ' ὅψει τὸν νόμον, ΒΤΓ' τῆς 12ης Ἰουλίου 1895, περὶ διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως καὶ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 10ης ὁκτωβρίου 1895 καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς οἰκείας Ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, τῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰσακτέων, γνωρίζομεν ὅμιν δι τὴν ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης, καθ' ἣν τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα Ἐπίτομος ἴδιορια τῶν Ἐθλάννων, τὸ κατὰ τὸν εἰρημένον νόμον ἐγκριθέν, εἶναι καλῶς καὶ κατὰ τὸν νόμον ἐκτετυπωμένον. Συμφώνως δὲ τῇ γνώμῃ τῆς ἐπιτροπείας, δρίζομεν τιμὴν αὐτοῦ δραχμὰς δύο καὶ λεπτὰ εἴκοσι (2,20), δι' ἔκαστον ἀνιτεύπον.

Ο. Γ. Υπουργὸς

(T. S.) Δ. Γ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ